

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНЬСЬКА

ОСІННЄ ЛИСТЯ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

“ДОБРА КНИЖКА”

видало у Львові до 1939 року 133 книжки.

ВЖЕ НА ЕМІГРАЦІЇ ВИДАЛО:

Випуск:

- 133а) ГОЛОС ІСУСА ДО УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАНТА. Інсбрук-Дорнбірн (Австрія) 1944. (Вичерп.)
- 134) Теофіл Коструба. ВІРА НАШИХ ПРЕДКІВ. Інсбрук-Дорнбірн (Австрія). 1946. (Вичерпане).
- 135) 137) 139) “ЖИТТЯ І СЛОВО”—квартальник для релігії й культури. Інсбрук-Зальцбург (Австрія) ч. 1 — 1948, ч. 2 — 1948, ч. 3-4—1949. (Вичерп.).
- 136) Роберт Котен. СЬОГОЧАСНА МОЛОДЬ. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1948. (Вичерпане).
- 138) Григор Меріям-Лужницький. ПОСОЛ ДО БОГА. Історичний фактомонтаж. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1949. Ціна \$0.75.
- 140) о. Равль Плю. НАЗУСТРІЧ ЖИТТЮ. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. Ціна \$0.75.
- 141) М. Брадович. ОДНА НАЦІЯ — ОДНА ЦЕРКВА. Інсбрук-Зальцбург (Австрія). 1950. (Вичерпане).

ВЖЕ В КАНАДІ, М. ТОРОНТО, ВИДАНО:

- 142) Володимир Молодецький. У БОЮ ПІД БРОДАМИ. 1952. (Вичерпане).
- 143) Олександр Мох. ТЕОФІЛ КОСТРУБА, УЧЕНИЙ ПРАВЕДНИК (життєпис). 1952. Ціна \$0.25.
- 144) Ю. Мозіль. У ТАБОРІ СМЕРТИ. 1952. (Вичерп.)
- 145) КАЛЕНДАРЕЦЬ НА 1953 РІК. (Вичерпане).
- 146) Юрій Мозіль. КРІЗЬ ЗАЛІЗНУ ЗАНАВІСУ. Спомини. 1953. Ціна \$1.00.
- 147) Наталена Королева. ПОДОРОЖНИЙ. Легенди. 1953. Ціна \$0.50.
- 148) Ол. Мох. КНИЖКИ І ЛЮДИ. Серія 2-га. Літературно-критичні нариси. 1954. Ціна \$1.00.
- 149) Теофіл Коструба. НАРИСИ З ЦЕРКОВНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ X-XIII СТОЛІТТЯ. 1955. Ціна \$2.00.

MARIA KUZMOVYCH-HOLOVINSKA

AUTUMN LEAVES

Toronto

1965

МАРІЯ КУЗЬМОВИЧ-ГОЛОВІНСЬКА
ВИБРАНІ ТВОРИ — I ТОМ

ОСІННЄ ЛИСТЯ

НАРИСИ Й ОПОВІДАННЯ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО "ДОБРА КНИЖКА"

181 випуск

Торонто

Р. Б. 1965

З друкарні оо. Василіян
Торонто 3, Онт. — вул. Лісгар ч. 286
181 — 1000 — 1965

ПІД ПОКРОВОМ
ЗАРВАНИЦЬКОЇ БОГОМАТЕРІ

ЖЕБРАК

Заходило сонце. Востаннє обіймало своїм променем село і заглядало в кожний куток на прощання.

На горбку, з якого стежинка вела в село, стояв згорблений дідусь.

Соняшні промені доглянули і його, то він до них усміхнувся.

А вони — осьті промені — хвилинку блукали по його постаті, освітили подертий одяг, крізь який прозирало тіло, освітили ноги й руки запрацьовані-змаргані, обличчя з добрячою усмішкою, бороду й срібне волосся, мов бажали озолотити всю постать дідуса.

Дідусь сперся на костур і наче б завмер, блукаючи зором по селі, рідному селі.

Згодом випростався, поправив жебрацьку торбу і приспішено став сходити згорі.

Серце забилося живіше, мов бажало випередити дідуса й відпочати гарно в рідному селі.

— Ще трошки... ще трошки — потішав себе дідусь.

— Цею стежечкою треба йти... цею самою, якою востаннє вели мене. Давно вже, давно! Я ще молодим тоді був... Соколом у селі називали... Любили мене всі, бо правду любив і правдою жив! Не подобалось це ворогам... Бунтарем села називали... Казали, що село сплять, коли мене не видадуть... Сам зголосився, щоб село рятувати... Так за правду закували... далеко повезли. Кайдани на ціле — майже — життя заложили... молодість змарнували. Тепер змилосердилися і слабого пустили, ще й жебрацьку торбу в дорогу дали, щоб заробив на хліб. Ще трошка... ще трошка... тут свої люди допоможуть ще кіль-

ка днів гарно прожити й опісля на рідній землі мої кості поховають. Ось уже й хата! Моє родинне обійстя!

Стук, стук...

— Хто там?

— То я, подорожній, прийміть у хату. Втомлений, із далекої дороги — просив дідусь.

Крізь чуть ухилені двері заглянула не стара ще молодниця.

— О, дивися! Такий лахман іще до хати лізе дітей лякати! Геть мені! На дворі тепло, можеш і там переночувати!

Зовсім чужі люди в хаті. Нікого свого не бачив дідусь. А звідки вони взялися — не було кого питати.

— Забирайся з-під дверей! Чого стоїш? Діти бояться!

— Спасибі тобі, молоднице, за слово щире.

І дві сльози покотились у торбу замість хліба.

— Ще трошки, ще трошки, чей не всі такі!

І знову: стук, стук...

— Хто там?

— Я подорожній, пустіть у хату спочати — і схилив у просьбі сиву голову дідусь.

— Нема місця, — обізвався господар — у нас хата мала. Стайня порожня, як хочеш можеш там відпочати.

— Спасибі, люди добрі! Простіть, що непокоїв вас!

Ще трошка, ще трошка, село ще велике! Може хто впізнає, то попросить. Не треба самому напихатись. А може то не моє село? Але ж ні! Чи моє серце й очі могли б мене змилити? А може люди відмінилися?

І дідусь ще більше згорбився, а ноги посувалися останками сил.

Уже остання хата! Ніхто не пізнав і темно вже. Знову треба самому стукати.

Стук, стук...

— Дідусю! Дідусю!

Перед дідусем стояв мізерний хлопчина-пастушок.

— Що дитино?

— Не стукайте! Мої господарі вже сплять. Будуть мене ганьбити, що допустив вас до хати. Ходіть зі мною на сіно спати. Я маю кавалок сухого хліба — масте... ви десь голодні.

— Нема зубів дитино, нема сили — їдж сам здоровенький. Уся сила й життя молоде пішло за правду. Гірка мені відплата за це, але не від людей нам ждати відплати. Є Хтось вищий, що нам її розділює!

— Ходіть, дідусю, на сіно. там спіchnете. Мені вас жаль.

— Спи, спи, дитинко! Я ще буду молитися — просити, щоб Господь не пам'ятав людям їх провин.

Пастушок уже давно заснув, а дідусь ще молився і плакав, плакав. Плачучи голову схилив на своє лахміття й жебрацьку торбу.

**
*

— Дідусю! Дідусю! Це я, твій Ангел Хоронитель. Хочу твої терпіння занести перед престіл Всевишнього і ти ходи зі мною. Будеш відпочивати, ти втомлений! Ходи дідусю, вже час!

Дідусь поцілував іще пастушка і підвівся, бо вже час.

Раненько, коли пастушок уставав, не міг уже добудитися дідуся. Дідусь уже не жив.

Зарваниця-Соколівка — 1929.

НАД РІКОЮ

...Чи були ви коли над рікою, притуленою до гори вкритої лісом, берегами якої ростуть тополі?..

Иду попри тополі, вздовж ріки.

Пройти не можу, стою.

Щось мене приковує...

Ех! Узяти б отак цю золоту красу, кинути її малюнком на полотно і забрати до себе в хату. Але це було б не те, не те... Хіба можна перенести на полотно це життя?..

Хіба можна?..

Біля мене, по цей бік ріки — тополі. Зелено-золотим пів-вінком, по той бік — ліс.

Нагадується колись читане:

"...якби дитина різнобарвними красками бавилася й порозсмаковувала по поверхні..."

— — — — —

Листочки топіль легесенько дрижать.

А в мені родиться бажання не пропустити увагою ні одного дрижання листочків молоденьких тополеньок і старих топіль, підслухати кожний найніжніший пошум шувару й кожне плюскання золотого листочка в плесо ріки.

Листки падуть...

А ріка — якби нічого не сталося. Повзе як вуж між шуваром і несе на своєму хребті трупи... Поржавілі золоті листочки...

Падуть листочки і пливуть, пливуть...

Хиляться тополеньки. Стривожені хвилюються:

— Не дамо своїх листочків, не дамо!.. Нас сонце цілувало! Нас сонце золотило!.. Не дамо!.. Не дамо!..

А старі тополі чубами потрясають, аж заходяться від реготу:

— Дасте-е! Дасте-е!

— Не дамо!.. Не хочемо гинути!.. Жити!.. Жити!..

І відхиляються від ріки. До межі гнуться. Якби там безпечніше, мов би там спасіння.

А старі тополі чубами потрясають, аж заходяться від реготу. Аж плачуть зі сміху. Аж капають сльозинки — золоті листочки.

Шувар притулився до берега, цілує стіпки тополеньок:

— Гляньте!.. Гляньте!.. Сонце в ріці купається. Ваші листочки довгим, палким поцілунком цілує... Гляньте!..

Тополеньки над плесо:

— Сонце! Сонце!

Золотий дощ листочків... За сонцем... За останнім поцілунком... за останнім моментом щастя...

І гнуться тополеньки до шувару. І туляться до них шувар, пестить ніжно й заспокоює...

— Ще мент! Ще мент!

Листочки падають... падають...

— — — — — — — — — —

За рікою ліс...

Ні!

То жінка, що накинула на себе велику, золотобагрянну хустку.

Сонце зацікавилось:

— Хто це?

Скачуть промені по барвах хустки, заглядають то з цього то з того боку... Не можна доглянути...

— Хто це?

Промінчики зраділи:

Гей, гей! Це ж дідуганова дочка. Он як зодягнув її старий! Яка пишна хустка! А ще недавно в неї юпка була з волошок і спідниця з макових листочків.

— А гей! Та чи це ти, дідуганова дочко?

Не оглядається... Їй спішно... старий шубу обіцяв... Білу... білу...

— — — — —

Иду попри тополі, здовж ріки.

Тулиться шувар до пнів...

Сонце вже за горою.

Щось встає у душі... дивне... дивне...

За мною жінка в золото-багряній хустці й тривожні смотрики тополі...

Иду і тулюся душею до топіль та до лісу.

А ось хати...

Вступаю в саму крайню, над рікою...

Туди найкраще йти з розчуленою душею.

Хочу напитися води.

Цілющої.

Іще дивлюся на ліс, на ряд топіль...

"...якби дитина красками бавилася..."

— — — — —

П'ю воду...

Зарванця — 8. X. 1929

ДОРІЖКОЮ

..Доріжкою... вказують очі.

..Нема золото-багряної хустини — жаліється душа.

Пустун крилатий хустину подер, розтріпані платочки по горі розкинув... Торочки роздуває, холодну землю замітає...

Осінь наче хмарами вкривається.

Хтось долонями сонце закрив.

Горді дуби віття до мене простягли: не йди...

Шму — шу-у... Пустун крилатий летить.

Дрож лісом проходить.

Безлисті дерева, з дріжжю, сухими гільцями дзвонять.

Стрункі дубчакі біля батьків-дубів притулились, а вони ржавим одінням обтулюють дітей.

Холодно.

Крилатий в обійми бере.

— Гулі, гулі зі мною у вирії, розгрієтесь, годі вік так стояти! Гулі...

— Остав дітей! — заскреготали похилі дуби.

— Хай ростуть високі, стрункі, хай красується ними ліс! Не пустуй, бо зігнуться, як ми, наче б тут не зросли!

— Пхі-хі, а ви чого гнулись?! Не знали мене?

І знову прилягає до молодих, верховіттям торгає, землю ними замітає.

— Одіння ваші на ниточки розділю, ниточки по землі посію, щоб на весні квіття пишне ожило.

— Йди! — приказують прямі — старі — дітей квіттям не мани, хмари розжени, холодно нам!

— Хи-хи-хи... хмари розжени... — глумиться пустун. — Ви певно сонця бажаєте? Ого! Нема! Я сьогодні цар, а хмари любки мої.

Гне віття долів.

— Пусти! — грозять усі.

Втікає.

Ловлять. Кругом віттям розкидають, молоді гнуться впів, а найменші верховіттям землю замітають.

— Хі-хі-хі, встоялись мені? Сильні? Ні! ні!

— Одіння подер, пригнув спину слабому та гордої душі не вгнув нікому — глянули пишно кругом.

— Ого-го! — поглумлюється і втихає.

Над лісом пливе... Рука сіру плахту розсуває... сумне обличчя з'являється, а вслід за ним уся постать в імлісто-білій, безмежно широкій сукні понад лісом зісувається... Сніяво-сірістю мережані крайочком рукави до обличчя тулить і струшує... дрібненький дощик розсіває.

Входить у ліс... схиляється... дерева імлістим рядном оповиває... Поміж деревами когось шукає... дощик розсіває...

Вся гора імлюю вповита.

Мережаний рукав оболоння досягає.

— Шму-ух! Вона вже тут!

Будиться пустун.

— За мною любком глядить. Усе плаче і квилить. Наскучала!

Замережалось оболоння дощиком.

— Псі-хі, втікаймо!

Вдаряє мене крилами по обличчі, перебирає картками нотатки й утікає сміючись.

Перетягає паличкою по сухих гільцях.. творить скалю і глухим акордом уриває ген-ген далеко на крайчику лісу.

Тихесенько... імлісто... скучно...

Зарваниця — 30. X. 1929

ГЛУМ

Мала я була, малесенька, і рученята простягнула до того, що в куті стояв, бо рожі мав у руках.

Він наблизився, а я стрепенулася, бо покололась.

Тоді сміх пронісся: ха-ха-ха...

— Ти хочеш від мене цвітів? — нахилився до мене. — Ти? Чотирнадцята?*)

А коли побачив, що мої рученята всетаки сягають за цвітами — почав шуткувати.

— На цвіти! На! Гарні — правда? А ця ніжна, ніжнєсенька рожечка жовтява наставилась до тебе... на!

А тоді сховав. Я навіть не діткнулася.

— Ха-ха-ха, вона найкраща і тому не дам, вона моя! Ти бажала її, хоч руки коле?

Мої оченята не відривались від китиці, вони благали.

— Хотіла? А дивись!

І з подиву одну, срібну брову догори підніс, прижмурив око і знову відчинив, а грайні вогні посипалися з чорних, гей уголь, очей. Скривив губи в усмішку, перехилив голову в короні з цвіту срібних бодяків-чортополохів, а борода трясуци розтріпалася.

Став з одного боку колиски, опісля з другого, перехилив голову з усміхом глумливим, а далше у ногах моїх, мов бажав, щоб йому добре приглянулася.

А тоді загорнув рожі в одну полу плаща. Зашумів шатами темночервоними, злопотів крилами і полетів сміючись.

—————

*) чотирнадцята дитина з ряду.

— Ха-ха-ха... чотирнадцята рожі хоче! Ха-ха-ха...

Сміхом своїм опановував стрічних, а ті вторували йому сміючись:

— Ха-ха-ха... чотирнадцята!

Коли кінчила нижчу гімназію знову прийшов до мене. Всунувся щілиною від дверей і став побіч мого крісла.

— Мрії твої долетіли до мене.

В очікуванні, що скаже, дивилась я на нього.

— Знаєш, яке твоє гаряче бажання-мрія?

— Скажи! — просила я.

— Мрія твоя, ця рожечка жовтява, яку ти маленькою бачила й яку ще тепер маю. Доки вона у мене — не може твоя мрія спознитися.

— Дай мені тепер! — просила я.

— Ти маленькою покололася — поколешся її тепер.

— Я легенько візьму...

— На! Бери!

Почав всувати в руку самими кільцями і розсміявся:

— Ха-ха-ха...

Я кинулася з болю.

— А коле? Коле? Масш іще... ще... ха-ха-ха.

Я відсунулася й він зник.

Намагалася вчитись і не могла.

Задумалася.

Знову став побіч.

— Хочеш пізнати мрію? Бажаш рожечки?

— Бажаю!

— Глянь, яка гарна! На кінчиках листочки аж багрянні, а які пахощі в неї!..

Притулив біля самих моїх уст.

Я примкнула очі.
— П'янієш?!
Уколов в уста.
— Ха-ха-ха... Вколола?
— Іди геть! Забери рожечку! Не хочу! — почала просити, щоб збутися його.
— Не бажаєш уже? Ні? Ей?!
Глянув з недовір'ям, але відлстів шумно.

**

— Пощо ти це писала?
Я оглянулася і побачила його знову побіч себе.
— Більша нотатка, менша і дві нотатки це твоє?
— Мос! — відповіла я гідно.
— І не шкода тобі часу на таке? Письменницею не будеш ніколи, бо маєш вийти заміж. Не будеш мати вільного часу.
— Я люблю писати! — боронилася я.
— І що з того?! — Ха-ха-ха... Краще сховати все в душі!
— Мені так відрадніше!
— Відрадніше? А згодом усі нотатки будуть поневірятися на горнищі. Ще хтось загляне і висміє тебе, треба тобі того?

Не знала, що відповісти йому. Дивилась на нього, держачи олівець у руках, а він лукаво підсміхався.

— Горить, тепер, вогонь у печі, збери це все — послухай мене старого — і кинь у піч. Будеш мати спокій, вогонь прочитає і більш ніхто.

Я послухала. Зібрала все й кинула вогневі в обійми.

На хвилиночку вогонь пригас, а дальше поволеньки висунувся з-під нотаток, наче б надумувався чи їх читати... Розсунулися картки, обняли

їх легенько вогняні язики, читаючи рядки моєї душі... аж узяли все в повні обійми. Замкнули в собі тайну моїх нотаток.

І почула я біль у душі, більш діймаючий ніж від кільців рожечки.

Схилила голову, а погляд очей спочивав на вогні.

— Пощо ти це зробила? — обізвався він, — чи ти не пізнала мене?

— Не рани моєї душі! — благала я.

Глянув на мене і похитав сумно головою.

— А я бажав сьогодні вже поставити рожечку на нотатку, а так знов мушу забирати зі собою. Я старий — зле носити! Кожний мене боїться — спочати не годен.

Я схилилась над столом і взяла голову в руки.

А він сумний тихесенько висунувся.

Вечір. Засвічена лампа на столі. Побіч лампи моя нотатка. Шукаю за олівцем. У другій кімнаті темно. З неї хтось висувається.

— Чому аж дві колисочки?

Я побачила старого знайомого.

— Колисочки моїх дітей.

— Такі малесенькі... Стільки обов'язків і ти знову витягаш нотатку?! Це вже сягати понад мрії! А є в тебе талант?

— Не знаю... пишу тому, що прагну цього.

— А звідки певність, що зрозуміють тебе?

— Може хоч одну душу найду подібну своїй.

— Все "може" й "може"! Важко тобі буде!

— Господь допоможе!

— А мене не лякаєшся?

— Ні! Звикла до тебе!

В очах його з'явився вогник радості. Глянув у мої очі і простягнув пуп'янок жовтливої рожечки.

— Як не будеш лякатися мене, то розцвіте!

Хвилинку задумався й відійшов тихо-тихесенько, мов боявся перешкодити мені.

Легенько лише кивнув рукою на прощання.

1929

ЦВІТ ЛЬОНУ

Біля дороги похила хатина з малими віконцями під стріхою, мов стара бабуса з запалими озима.

Вікно відчинене, а в ньому бліде личко молодій жінки, похилої на лежанці.

Її біла рука оперта на чолі, а сумні очі глядять на гору вкриту лісом; на тополі вздовж ріки.

— Так гарно скрізь — сонце всміхається, легесенький вітрець розчісує віті дерев... зазуля кує, дровичься зі мною, думає, що я нарочно сховалася у тій хатині.

А я?

Нездужаю так довго вже — і цілими днями сама зі своїми думками.

— Ку-ку — ку-ку!

Гіркий усміх назустріч зазулі.

Я вихована на безмежних полонинах чудовою казкою смерекових лісів... колисана леготом трав і журкітливим потічком... сховалася осьтут? Сховалася... неначе казка моя між дрімучі віті смerek і кукає до мене мрією діточих літ, кукає спомином-зазулею.

Я хотіла б знайти тебе, казко, такою, як давно-давно, дитиною ще!

Чи зможу?

— Ку-ку — ку-ку!

І нагадуються знову смерекові ліси.

Ясний ранок із перлами сліз на вікнах, мов усміх заплаканої дитини.

А вона дівчатком біжить, босими ніжками розбиває перли-роси. Зі збанком до кернички, під горою.

Та нараз, що це? Частинка неба на землі?

Ох, ні! Це лан льону мов хвиля пливе, а квіт-
ки його такі ніжні.

В хату взяти! Частинку неба в хату!

І летить збан у траву, а рученята рвуть скоро-
скоро.

Вже ціла китиця. Але — зів'яла...

Болюче стискається серденько:

"Не взяти неба в хату"...

Дорогою поспішав муж у товаристві. Веселий,
розсміяний.

...Коби хоч на хвилинку зайшов —

Ні! Часу нема...

Тільки усміх щирий і слово "Люба" навздо-
гони за поглядом сумним.

І похилилася бліда головка на лежанку, при-
мкнулися повіки.

І знову лен синій-синенький тулиться до блі-
дого личка, цілує листочками своїми, пестить ле-
генько, ніжно...

— Доню!

Матуся кличе — забула збан у траві!

Цілує леготом очі — уста...

— Доню моя!

Бліда головка на колінах прегарної Пані. Си-
ня одіж як цвіт льону. Очі, ах ті очі! Такі добр:
очі!

— Пані моя! Прийшла мов спомин дитячих
мрій у цю тісну хатину?

І знову усміх, перед яким розкривається най-
більш закрите серце.

— Казки хочу! Казки, яку сховали старі сме-
реки...

Ох, Пані моя! Коли піду я? Чому життя таке
гірке — а не ніжне, як учили мене старі сме-

реки? Навіть сонця немає в тій тісній хатині! Нездужаю все, а я молода...

— У кожної людини є сонце, — ніжний голос пестить — але є і хмаринки. Вірити треба, що воно сильніше від хмарин, просвічує їх та являється кращим, яснішим ніж було давно.

Глибокий погляд темних очей.

Люба хилить голову на коліна предоброї Пані.

— — — —

— Немає нікого?

Тихесенько...

Тільки зазуля кус:

— Ку-ку — ку-ку! Де ти?

— Осьтут, зазуле!

І ясніє бліде личко щирим, ясним усміхом.

Немає вже старої хатини.

Зазуля даліше кус. Смерекі шумлять, шукають свої пестійки довруги себе — а вона чекає, черпаючи сили з добрих очей прегарної Пані.

Зарванця — травень 1931

МАМО!

Кінець стола китиця червоної калини.

На кожній ягідці блистять зацімлі сльозинки.

Хтось кінчить накривати.

Здрігається стіл і тихесенько, без шелесту, па-
дуть сльозинки на білий обрус.

А за вікнами лютує вітер. Шарпас заплакані,
сірі хмари. Пригорщами розкидає дрібні сльозин-
ки, б'є ними в вікна, у початі мури біля церкви...
Мис згарища хат, зчорнілі дерева й плоти.

У снігах хтось стукотить ногами, хтось скидає
кальози, хтось парікає на слоту.

А біля церкви збирається гурток Гуцулок, за-
виваються у плахти, скидають обуву, ладяться
в дорогу домів.

— А де Гафія? — питає старенька бабуся з
волоссям білим як молоко.

— Відай у церкві, та ми прото йдім, вона си
хутко поверне таї нас догонити — додає друга.

І пішли кидаючи останній погляд поза себе та
зігхаючи важко.

— — — — —

Старий паламар згортає болото рискалем із
кам'яної долівки, стукає своїми важкими чобіть-
ми. Схиляється за мітлою й бурмоче невдово-
лено.

— А то кара, не люди! А найгірше тоті баби
— по десять раз буде лазила то сюди, то туди...
ніг си не витре, а ти, Василю, потім скоро... за-
раз вечірня... де я вже того годен... от поле-
жав би си... погрів би си кості...

Прямує до бічного вівтаря.

— О! А я не кажу! — завважує молоду жінку,
що клячить перед престолом.

Та Гафія не вважає на бурмотіння старого

паламаря. Вона ще досі бачить лагідне, повне розуміння обличчя, добрі очі Мами, які заглядають глибоко в душу та гоять найболючішу рану.

Уста її шепочуть молитву, очі вдивлені в за-слонену ікону Пречистої, личко почервоніло від плачу.

Намагається встати, дігнати свій гурток, та не має сили, начебто хтось прикував її до кам'яної долівки.

А скарги душі пливуть одна за одною.

...Мами не тямить. Молоденька вийшла за старшого бездітного вдівця, який бажає її молодю силою зробити всю працю. Хата стала важким ярмом. Вона все сумна, начебто зломана квітка. До неї долітають нерозумінням літом співанки товаришок, її душа рветься до них — а співанки її ховаються на дні молоденької душі невиспівані. І нерозумінням хотіла вона кидати ту хату, яка для неї чужа, та тікати геть... у світ за очі...

І тепер, коли пригадає, що треба повертати до-мів, вона радше залишилася б тут на все...

— Йти в ярмо? Жити чужинкою у власній хаті? — питає в розпуці.

— Коби хоч чоловік ласкавіший... — неначе борониться.

Ще раз глядять...

— Мамо моя, Мамо! — ховас личко в хустину.

— Ну цить уже... цить... — торкає Василь легесенько за рамія; йому робиться жаль заплаканої...

— Ще прийдеш... рік не вік...

Глядять на Василя, дещо заспокоюється.

Та думки знову прилітають...

...Вона за рік не прийде, вона має стати матір'ю, — буде ще більш прикована до хати...

Але ця думка про материнство рішає: вона вертається додів. Уже зовсім спокійна.

...Чи думала не повертати? Але ж ні! Вона цього не зробила б! Вона бажає бути найкращою мамою, бажас, щоб її дитина мала свою хату... Щоб росла в полонині при шумі сосон і журчанні потічка... І тому мусить іти здоганяти своїх!

Устає, цілує престіл, ступні — і виходить з церкви.

— Ото бідне! — кивас головою Василь і йде дзвонити на вечірню.

Бачить ще, як її босі ноги совгаються по болоті, як вітер б'є по ногах, по обличчі дощем.

Та вона начебто не чує цього.

З горба ще раз оглядається — і щезас.

Гуркотять вози, розбиваючи болото по дорозі.

— — — — —

Пустіс стіл... немає калини...

Дош дзвонить дальше монотонні скарги. Вечір окутує темним завоєм село... поля...

Йде у мандрівку сон... розкидає образки по хатах.

Приходить і до хати Йвана, чоловіка Гафії.

Вичаровує перед його очима щасливе життя веселої, співучої Гафії над колиською дитини. Вперше приневолює задуматися над життям Гафії та впливає в серце тугу за нею.

Іван пробуджується, вслухується в шум смєрек, у хлюпін дощу — думки блукають за Гафією.

— Де вона ночує...? змучена... коли прийде?

— А може не прийде? — дровичься друга думка; уявляє собі Іван її сумне личко, згорблену в тяжкій праці постать, тужливий погляд у полонину — за співанками товаришок.

І так хоче Іван, щоб вона вже була дома, щоб веселилася, співала. Стає жаль молодих літ без пестошів мамн, без доброго слова...

Скоро світ іде стежечкою понад плаї стрічати Гафію — то знову повертас домів. Дома не може сидіти, робота не береться — і знову йде стежечкою.

Пристає і надслухус. Поглядом пронизус кожну прогалину поміж смереками; то знову сідає, задуманий, на камінь.

— Гафіє, де ти ділася?.. Гафіє — шепчуть його уста...

— Не спішно їй.. забула за старого... нема...

Вже їй темніти починає... сум схилиє голову Івана... стягаються брови...

Стежечки вже не видно, а її нема...

Іван встас — і прямус додому.

— Не прийде вже...

Та параз чус, що хтось кличе:

— Іване!

Причулося? Чи справді так пізно спішшла б уверх, не заночувавши в селі?

Стас, прошиваючи зором вірла темноту — і завважус білу цятку поміж смереками.

Стрімголов біжить.

— Гафіє! Прийшла... так пізно... — Помагає їй іти по нерівній дорозі.

А вона бачить розрадуване обличчя, чус дрижачий голос, пізнає, чим стала для нього — і одно слово шепоче душа:

— Мамо! — І в ній тремтить уся безмежна вдяка.

Думки линуць до тої Мамн, яку знайшла в церкві; йде радо з Іваном, начебто чекав на неї інший дім, — не той, що в ньому зазнала стільки горя.

Зарваниця — Осінь 1931

Я сама біля вікна, а за вікном плотик із прутиків, дорога, хати, ріка і ліс, що в долині зливається з небом в одно. І заливає переді мною далекий, барвистий світ. Мої очі блукають по цьому світі, що у вікні, вкритім білесеньким інесем — а неспокійні думки то втікають у далечинь, то знову спиняються на тім самім клаптику й пустій дорозі.

Ізза вугла церковного муру висувається сухенький чоловік у подертій блюзі, з розстібнутою на грудях сорочкою, у крілячій шапці на голові, похилений до правого рамени. Під пахою недбало щось завинене.

Доходить ближче мого вікна і я пізнаю зачервонілі очі бідного шляхтича Юзя: його чорну борідку, яку носить лише взимі, та його дрібний, майже дитячий хід. Розглядається по селі, нерішений, до котрої хати найшвидше вступити.

А стежечкою, яка тягнеться насипом понад дорогою і тулиться до плотика, йде сліпа Катерина, завинена чорною теплою хусткою. Суне обережно паличкою, шукає дороги, а час-до-часу ловить рукою плотик.

Обзиваються дзвони.

Катерина приспішує кроку. Паличка совгається по леді, рука частіше ловить плотик.

Вона ще ніколи не спізнилася до церкви, то й тепер не спізниться.

Почув дзвони і Юзьо, щось подумав і попрямував до церкви.

Катерина зчула кроки, хоче уступити з дороги, та паличка їй випадає з рук і вона схилється шукати.

— Катерино! — шепеляє Юзьо.

— А то ти, Юзуню! — пізнає Катерина по голосі.

— Нате паличку! Тай отуда йдіт! — Бере за руку, спроваджує з-над берега над стежку і біжить вперед.

Катерина всміхається, примкнені повіки підносяться, хочуть відкрити бідній Катерині світ і того, хто паличку поміг знайти. Вона вже майже біжить — і зникає за хвірточкою.

Юзьо притулився у кутику церкви до муру і тільки голосний кашель зраджував його криївку. Вище він ішов тільки деколи як не було людей; сідав тоді в лавку так, щоби бачити образ Пречистої Дізи Марії, ховав обличчя в долоні й молився.

Кашель не давав йому спокою — і він скоро вийшов із церкви.

Катерина, виходячи по Службі Божій, шукала когось попри стіни, попри двері... Нікого не було. Холодом віяло. Катерина мала йти в інший кут села, через зелену браму, — а там сходи! Коби хто поміг...

Вона пристає, повіки розширюються: надслухує, чи не біжить Юзьо.

Та дарма!

Юзьо побіг у село. Задержався біля хати кристої бляхою та спрямував під вікно заглянути, хто в хаті. Вікна високо і він не міг нічого доглянути. Але його покликали; Юзьо пішов не дуже радо, бо почув багато голосів.

— Ах, Юзуню, де ти бував?

— От так! Троха там, троха тут.

Почали шуткувати дівчата і хлопці, які посходилися від сусідів, — раді, що зможуть трохи

посміятися з Юзя. І він зносив усе спокійно, доки один парубок не почав шуткувати з його шляхотського походження.

Тоді Юзьо змінився до непізнання. Більшої обиди не міг ніхто йому завдати! Почервонів зі злости та почав парубка обсипувати лайкою.

Затріпав руками, засльинився.

Хлопці порозумілися. Зайшли ненадійно. Піднесли Юзя в гору і пустили серед загального реготу в долину.

Юзьо з усієї сили гепнув собою до землі. Шапка злетіла з голови.

— Цекайте... цекайте... — і простягнув перед себе руки — боронітися перед штурханцями, а безрадний його погляд блукав по хаті.

Нікому не хотілося обстати за Юзем, лише красій котик муркотав та тулився до його ніг.

Шутки і штурханці втихли аж тоді, коли всі почали розходитися домів. Юзьо висунувся без слова з хати.

Пішов на інше подвір'я. Вліз до стайні. Ляг між коровами, гладив їх та називав пестливими словами. Вони лизали його, гріючи своїм теплом.

Юзьо кашляв, кашляв — вкінці заснув, забуваючи за все.

І так у неодній хаті стрічає Юзьо подібні жорстокі жарти — але все таки ходить від хати до хати, шукаючи бодай крихітку щирости.

Часом знайде добре серце в якоїсь господині, що дасть йому чисту сорочку і теплу страву.

Така господиня має велику ласку в Юзя. По-може їй у роботі — і ніхто не посміє на неї нічого злого сказати.

Хто не знає Юзя, дасть йому часом гріш, але

він на грошах не визнається і комунсбудь легко ті гроші від нього дістати.

А Катерина щодня шукає дороги паличкою, йдучи до церкви: або молитися або чистити ліхтарі, розмотувати дротикки зі старих цв'ітів; часом помагає мити долівку в церкві. А коли не має праці, співає потихенько акафисти, які знає напам'ять дуже добре.

Коли подорозі вчує, що хтось зближається, пристас... надслухує... деколи пізнає хід Юзя — тоді всміхається.

Юзьо перебігає не раз задуманий, не завважує Катерини, спішить до якоїсь хати по дрібку щирого серця; тоді паличка Катерини стукає живіше, вона прискішує кроку шепочучи:

— Коби скорше... коби дігнати... — і нагадується їй якийсь горбок, сходні або недобрії пс — поміг би мені нещасній...

Але не так скоро можна дігнати Юзя. Він іде по хатах, де знаходить насмішки і штурханці — а потім заходить до церкви і тулиться в кутку до муру, ховас обличчя в долоні та молиться довго, щиро.

Зарванця — Осінь 1931

БАБУСЯ

Ще було дуже рано, а бабуся вже клячала біля бічного вікна. Її згорблена маленька постать у змокрілім від дощу її поліннялім від старості одягу всунулася в куток, щоб нікому не заваджати.

Поморщені старістю, спрацьовані руки пересували в пальцях вервичку, а беззубі уста то шептали молитву, то мовкли. Бабуся хитала головою, начебто щось пригадувала собі, — і з любов'ю їй довірям гляділа в добрі очі Пречистої. Вся постать бабусі дрижала мов осінній листок, що от-от має відлетіти від дерева, та ще впивається сонцем.

І бабуся відвільялася в своє сонце, щоб якнайбільше забрати зі собою отого проміння та занести геть, далеко, у свою бідну хатину.

— Бідна в мене хатина, і сама я бідна в тій хатині — дуже бідна... Та вмиє здригається:

— Чи я може нарікаю?.. Ні! Ні! — я тільки так, щоб скинути весь тягар зі серця... — щоб легше додому вертатися... до самотньої, пустої хатини...

І бабуся знову дрижить, присувається близьенько до стіни, немаче бажає скритися.

...Перший раз вернулася до пустої хатинки, повдовіла... а діти ще давніше повмирили, малими ще...

...Вони ангеликами у Тебе, Матінко... а за ними серце ще досі болять...

І бачить бабуся свою стареньку хатинку, коликами попідпирану, як вичікує її тиха, замкнена, з пустими, заплаканими віконцями.

...Цілу зиму крайки ткала, чоловік кошики, за-

бавки дітям виробляв, щоб літом це все продати тай злагодити хатину... Вдовицею кінчила крайки ткати, як могла так ткала і зі сльозами торочки в'язала... А тепер ані однієї крайки не продала: слота, нікого немає... Нема за що злагодити хатини... А може... може не треба буде? Може і мене, Матінко, візьмеш до Себе?

Усміхається бабуся та з проханням глядить в очі Пречистої.

...Та вона хотіла б у своїй хатинці померти, а чи зайде тілький світ голодна? Вже другий день нічого не їла, не мала за що хліба купити — а просити чогось соромно...

— — — —

Бабуся несміливо йде до дверей кухні.

..Чи йти, чи ні?.. Загрітися хоче, голодна... ще ніколи не просила в нікого їсти... господиння...

Легенько відхилив двері, здоровить, а дрижачі руки мнуть одна одну.

— Що скажете, бабусю?

Бабуся глядить в очі господині дому і зважується:

— Дайте чого з'їсти — змерзла, а купити не маю за що... додому далеко.

Дістає теплу страву і хліб. Зітхає важко і їсть, залишаючи скірки від хліба.

— Не годна їсти, пані, немає чим, тай марную... — оправдується.

— А що маєте в торбі, бабусю?

— Крайки, пані; — а за хвилину несміливо: — може купите хоч одну... сама ткала...

І не знає бабуся, що оце "сама ткала" може промовити до душі. Тим більше, що така зрів-

поважена, спокійна в своєму смутку і не пакидається нікому своїм крамом.

— Покажіть!

І вона розкладає на столі всі крайки.

— Тої крайки не беріть, пані; то гірші шитки, беріть цю — опам'ятує бабуся і гладить голівки дітей, що разом із мамою перебирають крайки.

— — — —

— Не треба буде по дорозі хліба просити — радіє бабуся та вступає ще до церкви. Чекає, щоб дощ перестав — додому піде. До пустої хатинки, що валиться...

Та бабуся спокійна, дуже спокійна, бо вірить, що Мама про дітей ніколи не забуває.

Зарванця — Літо 1932

ЗИМОВІ ОКРУШКИ

На подвір'ю

...Дзень-дзелень — дзвіночок біля саней.

Стадо голубів збивається крилами все вище, все вище, і б'є дзьобиками об сиву хмаринку.

Хмаринка мерехтить сніжинками на дзьобиках. Вони ніжними зіроньками на крилах, по подвір'ю. Вони й замотуються у гриви коней, у бараницю тай скрізь по саях.

Із бараниці вискакує мишка. Дрижать вусики, бігають очка, мерехтить незнаний, білий світ.

Примерзлі сани скриплять і дзень... дзелень... прикривають налякану мишку снігом.

Назустріч саям відчиняються крила брами, а голубів на подвір'ю ціле стадо.

Під лісом

Синяво-білий простір. Тихесенько... Час-до-часу скрипить санка і дрижить дзінок.

У лісі облітас кристалеве намисто зі смерік та берізок. У старих смерек злегка ворухнеться біла хустина на голові і тихий шепіт до малих: "Голівок не гніт..."

Білий кожух, білі гриви коней і мої вії мрія клонить: ...стежиною Батенько йде... біла шапка, білий кожух, на бровах іней... Роз'яснюється поморщене обличчя: "Так довго не бачив тебе..." а в руках ключі до церкви... дзень... дзелень...

Від тепла дрижать мої вії — розпливається мрія-іней. Ударяє санка до камінця. Ліса вже нема тай дорога вже не та...

Селом

Біля хат журавлі тягнуть воду. Скрипить мороз і обвішує довге намисто навколо стріх.

На горбку рії дітей. З-під шапок не видно ані вух ані очей. Червоний носик тай щічки. Від радісного сміху білі зубики, і стрімголов згори в долину саночки.

Дорогою, поміж хатами, снується дим. Біля воріт дівчата. Біленька хустина, рясна спідничка, а там і тут веселий сміх. Від цього сміху прояснюються віконця хат... Там дівчата кужіль прядуть...

Подовгувасті тіні та ясні смуги сторожами на дорогу йдуть, бо дівчата довго вніч кужіль прядуть...

Не бачу білих коней... не чую дзвіночка... Бачу як твориться іграшкою нитка... чую як живіше грають веретена за один щирий, дівочий, сміх...

І знову білі коні... дзень... дзелень... дзвіночок у срібlisto-сивий простір без хат... без зір...

Зарваниця — 1933

ОСІННІ НАСТРОЇ

Я не бачу, як золоті стерні крає плуг, як па-
стушки обривають намисто червоне, гранатове,
біле...

Не чую, як вітрець шелестить по лісі ясно-
червоним листям, начеб цвітами стелить дорогу
Тій, що кужіль пряде...

І сама себе питаю: чи живу, чи душею завми-
раю?

Питаю, бо не бачу й усміху в сівача на роз-
ораній нині, бо не знаю, чи сонце золотитиме
плід його праці.

Я утомлена...

Втома кинула мене у сні разом із човном на
розбурхані хвилі.

Я стала іграшкою тай байдуже було мені, чи
попливу, чи потону.

Хиляла голову в очікуванні, коли надбігала
велика хвиля, хоч весла лежали біля мене.

Та мала хвилинка — і блиск золота засліпив
мої очі. Пробудилася втомлена душа.

На скраю золотого краєвиду навивала на ку-
щики сріблисті ниточки Та, що давніше пряла...

Мої руки вхопили весла, бо ген далеко майо-
ріло щось, що нагадувало давнопрядені ниточки
й думки. Вони снувалися безцільно по кутиках
діточих ще забав.

У душі озвалося життя: Нитки на кросна на-
тягай!

І поплив мій човен... Кермували ним весла...

— — — — —
Я пробудилася начеб не та: у праці втому при-
сипляю.

Весною і літом нарядені ниточки осінню на
кросна натягаю...

9 XI 1933

ВЕСНЯНІ КАРТИНКИ

I

Вже суха стежечка біля вікон. Шумить гребля за хатами. Розливає плесо ріка ген-ген на ціле оболоння. Мнє пні півсонних верб та струнких топіль — мнє шувар та збіччя городів.

Дрижать мости. Вагаються старі пні. Біжить уплав ще торічне, сухе листя. Розчісує ліс хмари весняні. Вітер розкидає чистим повісмом, що тягнеться димом по селі.

А вечором купається в оболонні червоний місяць і ясні зірки. Купаються свічками віконця хат сусіднього села на горбку.

І шумить гребля...

II

Немає вже казки на шибках моєї кімнатки. Із грядок у квітнику втікає сніг.

Приляг барвінок у борозді. Попри мур простягає вітки, мов півсонне дитя руки, жасмін та калина.

Міддю стрункі прутики малин на грядці, міддю прутики ожин по землі.

Притаєна зелень пахучих рож рядком у квітнику. А там і тут зісохле листя розкинене ще осіннім вітром.

Просто вікон несміліві тюльпани й нарциси висувають звинені листочки зі землі. Зеленіють вогники, братки, лілеї та дзвінки. А маки? Ті ще сплять укриті торічним листям... сплять і орлини...

Зі'яли білявки всі. Оці з пишними білими й рожевими голівками, що цвіли ще пізно в осені: як мороз землю кував і сніжок літав, як творилася казка на шибках — вони ще красили мою кімнатку.

І бачу серед літа цю пустку на грядці. І хоч до очей заглядають усі розцвілі кущі — мені жаль оцих найменших.

Таїї згортають граблі їх зісохлі, померзлі листочки.

Як жаль мені!..

III

По обolonні маленькі калабаньки. Вигинається на високих ногах бузюк. Скачуть сороки та видзобують з ровів маленькі рибки. Городами чорніють кавки.

А за хатами втихає гребля і стукають об її розкинене каміння молотки.

Ясномідяний та де-не-де сивий хребет лісу в синє небо застряг, а в підніжжя його голівки підсніжників та синьої, лісової пшенички до сонця пнуться.

Срібним паском попри доріжку берези — оранинами сірі, співучі грудки — жайворонки.

Сухими стежками босі дитячі ніжки.

Шепотом по дорозі, з далеких гір, ходаки.

У бесагах в'язаночками кущини афін: пора садити.

І купують люди по три гроші кущик один.

Мов засланці йдуть, оці кущики, у землю по-під тин, один побіч одного тісно... Щоб сонце не пекло, бо не таке воно, як там... на рідних полонинах.

А сонце з вітром у перегони йде. Байдуже йому, чи ці кущики вкринуть намистом шафірові ягідки — чи зів'януть отак із туги...

Дорогою дальше шепотом ходаки:

— От-таке життя... От-таке...

Зарваниця — 1934

ПРОСФОРА

Перед просфорою:

Бабусі, жінки, дівчата на лавках, попід стінами, що їй не перейти.

Усі задумалися:

...Спільна просфора, ніколи не робили, як вона вийде?..

А за хвилинку оживилися:

— Треба білих обрусів, столів, тарілок, куті, борщу, голубців, щось солодкого тай і колачі на стіл.

— А діти по хатах є?

— А якже ж без дітей?

— То щось би і дітям.

Сивоволосі кивають головами.

— Колачки, горішки, ялинка.

І пішов поділ праці.

— То ми вже з цим усім до вас, Катерино, ви самі, — всі до цієї, що в куті.

— До мене все — наче обурюється — а я нічого не буду робити, тільки воду носити.

І всі в сміх. Вона крива, але знають, що зробить найбільше.

А другого дня:

У Катерини повні діжі, повний міх мукки, суш, мід, масло. А кожна приносить кошик "чим хата багата"...

— Роботи гук: 350 людей зголосилося.

До роботи прийшли дві варилихи і старий кухар. У нього ось-ось 80 літ. Сивий вус удолину, та — як не піти? Сусіди роблять, а ми що? Так не йде — і постукав палицею.

До помочі повна хата жінок і дівчат. Хоч на хвилинку кожна забіжить.

У чотирьох печах колачі. у двох медяники, повний кіш тістечок, дві діжі пампушків, 150 колачників для дітей і багато ще, багато дечого іншого.

Дівчата в барясті бібулки завивають роблені помадки, на ниточки золочені горішки і яблучка чіпають. Люкрують медянички: пташки, зізди, грибки, рибки, шишки — червоні, жовті, зелені, сині.

Ще на колачки по пасочку чеколядовому і "Христос Рождається" зеленим люкром.

— Хай і діти мають.

— А ланцюги на ялинку ще не зроблені — перешіптуються.

— І залю ще вбирати.

— Е, ні. То вже для господарів і хлопців журба — докидають хлопці, що прийшли подивитися.

І всі дівчата хиляться над столом, тісно одна побіч одної, над медяничками, на лавках над горішками і яблучками, таї знову над столом над колачками.

Ціле село наче хтось на шпильки поставив, так усі звиваються, сміються і складають у коші до неділі.

Просфора:

По Службі Божій усі діти в церкві. Побіч за христії кіш колачників, медяники, путенька повна горішків, велика миска яблучок.

"Бог Предвічний..." співають діти. Їх личка бліді, а великі оченята жадібно стежать за кошем, путенькою, мискою.

— О дивіт', дивіт', як то мале обняло колачик — як тулить до себе.

— А тамто як приглядається.

Старші брати й священник поміж дітей і знову коляда:

"Нова радість стала..." і рій дітей висипається з церкви на вулицю.

А велика заля кіна вся в зелені, на стінах вінки смереки і заля наче прогалина в лісі. У ліхтарях навколо стін свічки й у павуку посередині залі. Три ряди столів, усі в білих обрусах. На столах колачі й трисвічники, в колоссю, перев'язані блакитно-жовтими стрічками. На головній стіні килим, картина Святої Родини — а просто ялинка аж до стелі. Угнулася й мерехтить свічками, золоченими горішками, медяничками та цукерками.

— Завтра дітям роздається.

Побіч ялинки орхестра.

За столами три священники, гості і свої, сивоволосі й молоді.

— У єдності сила...

Сивоволосій господар вносить сніп.

— З нами Бог... — слова священника і всі вслухуються та бачуть себе бідними пастушками в дорозі до Вифлєсму.

І діляться просфорою всі 350 із рук до рук.

Падуть слова про братчиків, що на голос дзвону в св. Юрі у Львові й Софійському соборі в Києві збиралися в найприкрішій хвилині, щоб вирішувати долю народу. І нічого злого їм не сталося, бо з ними був Бог, сильна віра.

На саях приїхали горшки, а в горшках кутя, голубці, — та варилихи й дівчата розносять поміж столами.

Дівчата добре звиваються, але Катерина і кухар "боком" поглядають.

— Якесь то то всьо таке нерухаве.

— Ой-ой, кобим моцніший.

І що ж порадити? Йому вже не догодиш.

Із 350 грудей вилітають слова коляди, вплітаються в смерекові вітки та цілинами продираються на широкі ниви, поля, і розгублюються по межах і дорогах.

І знову падають слова про єдність, про жертву, тернистий шлях, про дорогу спільну з церквою до кращої долі.

Вечеря добігає кінця і на залю мов промінь упав. Роз'яснив обличчя сивоволосих і застряг в очах молодих.

— Чому давніше не було так? Ми помолодніли за цю хвилину.

По просфорі:

Служба Божа за померлих цієї парохії, а по Службі Божій знов до Катерини.

Там бідні дістають обід та колачі, що лишилися.

А діти всі, зі школи, за солодким із ялинки.

І подвір'я церковне оживилося. А за хвилинку знову тихо, тільки ямок від чобіток і черевичків у снігу повно.

Зарваниця — 1938

ОСІННЄ ЛИСТЯ

Коли над селом у піввінку лісу її ріки розтягнуться кросна срібних ниток і багрянис хребет лісу, приходять вони — сивоволосі.

Жмутом осіннього листя падуть на кам'яну долівку у стіп Її — Марії. На їхніх обличчях сум і туга. Полинялі очі, оббиті довгою дорогою поги, а в мозолистих руках свічки за синів, що пішли й не вернулись.

...Мов вітер осіннім листям погралася дитини доля і знов усе осталося по давньому.

Криють у поораних руках свої обличчя, срібне волосся тулиться до кам'яної долівки і вони здригаються:

— Чи ж би жертва дітей пропала?

А їх німа просьба у добрих очах Марії.

— Нам уже недовго...

Втихас у серці біль. Це Марія кладе їхній сум, і тугу на хрест Свого Сина та спрямовує свій погляд у головний вівтар.

А добрі очі Марії:

— І мій Син у жертві.

І знову сиві голови біля кам'яної долівки і тиха, спокійна молитва.

Над селом ніч. Блукають тіні. Чутти шелест, що розходитьсь дорогою на схід, поза цвинтар.

— Ідемо, Сину?

— Ідемо, Мамо.

Це Вона — Марія в хустці, без корони, мов жінка з оббитими ногами вишукує почорнілі й повалені хрести по полі. Голубить мов мама, своїм волоссям їх обтирає.

І шелестять листочки. Їх усе більше. Вбирає

в росу свої ягоди калина. Дрижать дерева й устеляють стежки, дороги, щоб не ранила Марія ніг, щоб не боліли рани Її Сина.

А дорогою щораз більше терня, щораз більше хрестів і зболених голосів: — Мамо!

Марія дрижить.

— Уже недовго, тільки не дивитись на рани...
Оцнм шляхом мусимо йти аж розсунеться тем-
рява й зарожевіє ранок.

І на тім шляху хилиться голова Її Сина та кри-
влять рани.

Ранком ніхто не знає, чому всі дороги, поля
ген далеко на схід устелені листками, і чому так
багато багрянних листочків клену.

Як вони шелестять, прислухатися треба...

Зарваниця — Осінь 1938

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

Вечір сутінки розстелює. Стіна безлистого ще лісу клониться до села. Великі, скляні очі кімнати темніють і кімната — не кімната а келія.

В куті, біля вікна, замислена людина. У дрижачих пальцях чотки... за тих, яких немає вже в тому селі.

Чорні, тверді зернятка вервиці ковзаються поміж пальцями. Кожне зернятко криє в собі печаль родини, які були на списку.

У спогадах постаті людей, зболені обличчя.

— Богородице Діво...

Шепочуть уста, а тоді пересуваються картини.

...Ніччю, коли діти послули найкращим сном, сильний гупіт у двері.

— Під вікном коні ждуть! Треба їхати в далекий світ, на краще життя!

Великий поспіх перемішаний із плачем родини.

...Хіба ж треба їм кращого життя? У них добробут був. А тепер серед лютої зими кажуть кидати рідну хату.

На двірці неопалені, щільно закриті вагони.

У селі ніхто не спить. Прикре, мовчазне очікування: у чії двері заग्रимають урядники з восяками — виконавці наказу, який йде "по закону"?

Побіч хати лісового сторожа вибухає плач і крик, голос жінки пронизує все село, весь ліс.

— Васильку, де ти?

І Василько вибігас з криївки та біжить за мамою, за саньми.

Рівночасно, щоб не дозволити зникнути кому-небудь зі села, виважують двері в хаті посеред

села. Двоє стареньких виводять, бо сина нема дома. Він у лісі, між друзями. Їм не подобалися закони цієї держави, волі забажали.

А за рікою важкими каменями падуть по загородах прокльони, погрози.

Люди не люди.

Ах, Боже!

Хтось повиривав нелюдськими руками їхні душі і безумні не розуміють ваги слів, якими довкруги розкидають.

Пусткою хата за хатою.

Сльозами, недоладними словами засіяні тернисті дороги на схід.

І кінця нема...

— Богородице Діво...

Ледве ворухатся уста. Увесь тягар недоли села приляг каменем душу і не дозволяє потонуту в молитві.

Бо...

В сумерку кімнати-келії ярко виступають сліди тих, які оставили жах. У кожному куті нелюдські очі виконавців наказу. У других кімнатах, по коридорі відгомоном гупіт їх чобіт. Під вікнами скрипіння саней із родинами, які вивозять. У щілинах облесно-облудні голоси катів. (Тут ще так недавно містився їхній уряд). Вони повбивалися в кожную щілину. Тишиною висувуються у простір, зачинений чотирьома стінами, і не вмовкають.

А скляні очі кімнати вбіглися в село.

Село не село.

Мовчазне, прибите недавнім ще горем, залякане ненадійно новим і... чуїне.

Поза зовнішнім життям воно має свої щілини.

Сумерком ловить кожний звук, що снується лісами, полями. Здалека-здалека.

Його душа оживає.

І тоді... тоді нема прибитого, заляканого села. Є тільки полонина безкрая. Душа села бачить поміж вітями смерік заховані великими каплями сльози з терпінь народу. Поміж ними й народній скарб: юнацька, спрагнена волі, пісня.

Шпилі смерік не ворухатся.

Бо...

Пісня невидимі крильцятка у сльозах народу купає її продирається.

Полями, дорогами, долинами біжить, спішиться.

У швидкому бігу кріпшає. Пошум смерік усе дужчий. Вона продирається до сіл на Поділлі. Рвучко вливається в залякані дні села.

Добивається до дверей, до вікон.

Величня! Могутня!

Сильніша за всі відрухи вечірніх спогадів.

І рука з чотками знов оживає. Душа молиться всім струнами своїми.

— Богородице Діво...

Уста відчитують чотки за кращу долю народу.

Зарваниця — Весна 1943

ПАВУК

(Більшовицькі партизани Колпака)

Змушений був відступити на схід перед несподіваним наскоком противників зі заходу. По селах залишив своїх і вони, виконавці його наказів, снували сильні сіті.

Від села до села. Від хати до хати.

Найкращими, лестливими, повними надійних мрій на краще, словами поїти зболені, стероризовані душі.

Щоб ослабити противника, підготувати руїницькою роботою ґрунт на поворот — його.

І жертви за жертвами принаджували у вулицю сліпу поміж сітями. Роздирали рани хай кричавлять — для нього.

А він пив кров.

Павук, червоний павук.

Останні соки життяві витягав і дрижали села.
...Нізвідки рятунку...

Таї розтягав лаби свої у ліси, праліси, противникові зі заходу поза спину.

І сунулися ті лаби партизанськими відділами. Вбивалися клинами в заросені поля.

А полями доспівали збіжжя. Клонилися до землі, пили росу й наповнялося колосся.

Утомлені села втулилися в тиху, гарну ніч перед жнивнами.

І в таку ніч врізався далекий скрипіт возів, нерівномірний гупіт коней.

Постаті обдерті, зарослі, загорілі на сонці, з крісами на шнурках вбивалися в пільні дороги на захід, поміж збіжжя.

Лани здригнулися.

Від чобіт тих постатей та кінських копит нерухоміли поломані стебла. Сполохані пільні коники притихли. Ронили листя пільні маки, струшували росу волошки.

Проводирі час-до-часу задержувалися, присвічували карти на грудях лямпками та гляділи чи далеко ще до лісів.

Замовкли собаки в поблизьких селах, хати припинили і хтось вдарив на сполох у великий дзвін.

"Бавм... бавм..."

Полями котився жах. Стукав у вікна хат поблизьких сіл ураз із тонами дзвону. Зганяв сон з очей і оживали вулиці.

Тайї наче б хтось очі глибше в голову вбивав, прибивав їх зір до землі, уста затулював.

Це так ненадійно...

А вони всі, постаті оті обдерті, зарослі, виминули села і розсунулися по лісах.

Осіли в гущавинах, щоб ніччю пускати отруту по селах, снувати сильнішу сіть по хатах.

І кривлі хат похилилися, надслухували.

Бо в одну хату, другу і третю: стук... стук... стук...

Кожну кривду перед очі, кожну сльозу на змозлену долоню.

Противник зі заходу насторожився, оминав ліси, а селами падали жертви за жертвами.

Стигле колосся шуміло. Шуміли зелені верховіття.

Утомлена, зморена душа люду втулилася в оцей шум. У молитовному вичікуванні втулилася і відживало ядро душі.

Горстка за горсткою молодих людей покидала

села, скривалась у прогалини поміж двома ворогами.

"Доволі жертв павукові!"

У муравлиній праці вичищували ліси рідні з розпростертих лаб його.

"Розривати, хаї корчяться!"

І рвалися сіті.

Павук корчився.

Голодний витягав із гущавини лаби свої. Загортав усе добро з придорожніх сіл і виповзав дорогою на схід.

Павук, червоний павук.

Холодні, пусті стерні ранили кінські копита та з пільгою відітхнули лани, відітхнули села.

По стодолах сипалося стигле збіжжя. Павук не нагодувався досита.

Душа люду уформлювалась у праці мов сталь перетоплювана в огні.

Росла, кріпшала на нове життя.

Зарваниця — 1943

...ТИ ЗІ МНОЮ. МІЙ ДОБРІЙ ГОСПОДИ...

Правдива подія з життя Зарваниці 1943 року

Сутеніло вже, як полевою дорогою, що відбігала від теребовельського шляху, проходив гурт людей. Прихилені постаті з обгорілими обличчями раз-у-раз підносилися, вп'ялюючи зір у темний півкруг лісу, що зарисовувався на заході. Його хребет лучився з небом золотою смужкою: легким цілуном сонця на добраніч. Обпорошені далекою дорогою ноги прискіпували ходи.

— Анню, глянь, там куточок Небесної Матері й Розп'ятого Ісуса... Зарваниця! — нахилилася старша жінка до 17-літньої чорноокої дівчини у льняній виштії сорочці.

— Як я радію... — відповіла Анна і гарне обличчя, вкрите тісною сумою, легко всміхнулося.

Легіт гладив загони молодого збіжжя, конюшини. Втулювався в зелені корони лип попри цвинтар. Понад межами піль перскликалися пільні коники.

Іще кілька кроків і в підніжжі горба зі старими липами та цвинтарем розкинулось, мов на долоні, невеличке село у садках, обведене срібною лентою ріки Стрипи та піввінком лісу.

Гуркотів млин, шуміла гребля, оп'янював аромат лісового й городового квіття, де-не-де блимали світла.

— Ти знаєш — шепотом до Анни — я залишу тебе тут, у монастирі... Може тут Господь, скоріш захоронить тебе. Завтра відійду з людьми...

— Я знаю... — ледве чутно заворушились уста Анни, голова схилилася в німій покорі.

...Хіба ж може вимагати ще чогось більшого від цієї доброї жінки? Вона її, Жидівку, заховала в себе, коли батьків повели на розстріл. Підучила правд віри, вихрестила, стала опікункою-мамою. А тепер, коли гестапо переглядало село за селом, не могла наражувати себе через неї.

Дійшли до першої, мурованої хати, над високим берегом ріки, поміж старими тополями та цвітучою черемхою.

— Оце жіночий монастир СС. Василіянок...

Гурт людей відлучився від них та попрямував дорогою в село.

А коли переходили стежечку від брами до монастиря, Анна подумала.

...Завтра, у свято Пресвятої Євхаристії, піде до церкви, до Небесної Матері і Її Сина, прийме першу Сповідь і Св. Причастя — а потім хай діється, що хоче... Добрий Господь буде з нею... Вона ж, хоч і стала християнкою, є так само переслідувана, як її батьки. Ніхто з людей не усуне від неї загальної кари для народу, до якого належала...

Двері монастиря глухо відчинилися і скоро зачинились, ховаючи за собою Анну і її опікунку.

І на другий день, коли вже була в церкві, Анна, черпаючи сили в очах Небесної Матері, попросила:

— Отче духовний, прошу приготувати мене разом на смерть... — лагідне, спокійне обличчя подивилося щиро на священика.

— Чому, дитино? — зчудувався священик.

— Бо знаю, що мушу вмерти.

По сповіді, молода, перейнята безмежним довір'ям у правди віри душа Анни, розколихувалася в молитві. "Хто їсть моє Тіло і п'є мою

Кров, має життя вічне"... відбивалися відгомонам у душі слова і повні довір'я та великої любови очі вдивлялися в чудотворну ікону Розп'ятого Ісуса над головним престолом. Спрагнена душа вичікувала першого Св. Причастя. Одуховлене обличчя відбивалося яскраво від інших облич, а постать наче б знерухоміла.

...Іще трішки... іще трішки, а тоді хай розстріляють. Ти зі мною, мій добрий Господи!..

А коли по закінченні Богослужби обхід посаувався довкруги церкви, Анна, вдивлена у монстранцію з рукою на серці, здавалось, відстала вже зовсім від цього світу. Її одуховлене обличчя не належало вже до нікого на землі.

Опікунка наче пробудила її зі сну, коли заговорила до неї:

— Я мушу вже залишити тебе, бо люди з наших сторін збираються відходити, а ти, Анно, йди до монастиря, там приймуть тебе.

— Проведу вас до цвинтаря.

— Будеш боятися сама вертатися у село.

— Нікого не боюся, зі мною мій добрий Господь.

Коли розпрощалася з опікункою, дякуючи за все добро, і сходила дорогою до монастиря, думки добивались рішення в Анни.

...До монастиря не піде! По що? Попросить когонебудь, щоб завів її на поліцію...

Та довго прийшлося шукати за кимнебудь. Людей по дорогах було мало, а як і стрінула когонебудь та просила вказати де поліція — то кожний без відповіді тікав.

Її обличчя вкрив сум.

...І чому ж нема нікого, хто поміг би?

Сонце клонилося поза ліс, що хвилював молитовною мелодією, переповнений безліччю птиць. Шуміла гребля. З монастиря оо. Студитів розбігалися тони маленького дзвінка, далеко полями поза ліс, і тонули в плесі Стрипи. Голуби та ластівки шукали своїх гнізд поміж хатами. Аромат кущів жасміну й черемхи стелився городами до ріки. Подвір'ями снувався дим.

— А ти чого так вештаєшся по селі? Не маєш місця?

Перед Анною став кільканадцятьлітній хлопець і, коли подивилась у його обличчя, певна була, що заведе її там, куди вона хотіла...

— Заведи мене на поліцію.

— Я і без того заведу тебе, бо ти зовсім подібна на Жидівку! Ну, пішла! — і штовхнув її.

Був німецького походження і тому така самопевність пробивалась у ньому.

Довелось йти стрімкою збічною до сусіднього села за рікою і Анна чомусь шпорталася. Вона мусіла вислухувати погану лайку, приймати штовханці.

— Скоріш іди! Не маю часу бавитися з тобою!

Її уста не відчинялись. Голова хилилась у покорі, думка безупинну повторяла:

...Мати Небесна, дай мені сили злучитися з Тобою і Твоїм Сином... Не відкиньте сироти... Я люблю Вас...

Дорогою сусіднього села надійшов місцевий поліцист.

— Я привів Жидівку, заберіть собі, бо ще хто злакомиться приховати і стягне нещастя — задержав його хлопець.

Поліцист подивився на хлопця.

— Нема на поліції гестапівців.

— Заведіть мене до них — прошепотіла Анна, — знаю, що мушу вмерти.

— — — — —

Двері маленької тюрми відчинилися. Крізь заґратоване віконце впала смуга слабого, денного ще світла на клапоть соломн. Двері зачинились і влетіли слова:

— До ранку просидить тут, а ранком заберуть її гестапівці.

Зігнулася постать знеможеної Анни на коліна, щоб у молитві провести час до ранку.

...Манастир чистий, вона не стягне нещастя на нього... — спокійно всміхнулася.

— Ти зі мною, мій добрий Господи...

Уста шепотіли молитву за молитвою. Сумерк укryw село. Далеко шуміла гребля, доріжкою плив аромат квіття в малесеньке, заґратоване віконце тай заглядали то ховалися з-поза галузя дерев бліді промені місяця.

А ранком, коли роси не спадали ще з кущів, цвітів, трави і легко хвилював шувар — соловії й інші птички творили мелодію молитви. Тоді й дрижав кожний листок і сонце підносилося вище церкви. Тай тоді недалеко каплички, при доріжці на Зарванцю викопали яму і провадили Анну.

Уста Анни ворушилились у безперервній молитві.

Біля ями клякнула.

— Я ще відмовлю "Богородице Діво" і як скінчу, піднесу руку, тоді стріляйте.

Місцевий поліцист, який мусів бути приявним, відсунувся, сховався поміж деревами, а його уста шепотіли:

— Господи, прийми її чисту, невинну душу...
Гестапівці мов заворожені чекали, коли Анна скінчить молитву.

Анна молилася. Сплітала слова в ранню симфонію лісу на честь Небесної Матері.

По скінченні молитви рука Анни спокійно піднеслась і тоді, коли Богослужба в зарваницькій церкві кінчилася, сальва стрілів прошила її груди.

Вони відбилися відгомоном об ліс, об кривлі хат, стукнули в тафлі вікон церкви і впали глухими ударами в Стрипу...

Голови монахинь похилилися у стіп чудотворної ікони Небесної Матері, уста шепотіли молитву.

— За душу Анни...

Усміхнена душа Анни подивилася щераз на Зарваницю. Зарваницю в садах, квіттю, обведену співучим лісом і з добрим Господом, Який був увесь час біля неї, залишила цей світ. Відійшла до Небесної Матері у вічне щастя.

Травень 1951

ПРОЩА

На греблі, в наглому розгоні, розбивалося, вдумливе досі, плесо ріки Стрипи на безліч дрібних, прудких хвиль. Нижче греблі крутилося веретенами, розкидало білою піною та швидко бігло поза городи.

А там похплі верби й лози купали своє віття в незбагнуто темній поверхні плеса, а воно наче б неповоротно губилося поміж полями й луками.

Гребля шуміла, а побіч греблі гуркотів млин.

Ліс, як і Стрипа, півколесом обіймив село та зеленою високою стіною лучився з голубим небом.

Поза лісом простягалися просторі заgonи збіжжя та хвилювали своєю — у найрізномродніших відтінках зеленою — поверхнею.

Сонце ховалося поза деревами недалеко каплиці і лише де-не-де можна було ще зловити його промені.

Біля воріт, як усе, галасували діти. Господині й дівчата кидали роботу по городах та наоспих бігли з ведрами до студні по воду, лагодити вечерю.

І тоді, дорогою поміж полями, хмаркою посувалася громадка людей із двома хоругвами.

На горбку, під розлогими липами побіч цвинтаря задержалася.

Обсмалені вітром і сонцем обличчя роз'яснив усміх, бо в долині, наче б на долоні, село поміж садами — Зарваниця — та церковця, до якої йшли з своїми болями, терпіннями, просьбами.

Стріпували з одягу порошок, тай утома по довгій дорозі розсівалася.

...Ще трішки, ще трішки і Небесна Мати всміхнеться до них, а погляд Її очей загоїть кожену рану в душі.

У селі вже спостерегли громадку і з дзвіниці на привітання вдарили весело дзвони.

Старший брат церковний та й молоді хлопці розвинули шнур і покотились туди дорогою, полями.

Розбігалися по подвір'ях, садах, поміж деревами лісу, перебивали шум греблі.

"Бам-бам... дзень... дзелень... дзінь..."

— Процесія! Процесія!

Усе село заворушилось.

...По молебні зайдуть люди до хат відпочити.

І хоч квітучі сади манили прохолоддю, кожний, хто лише міг, слідкував від воріт за процесією.

— З якого села? Чи багато людей?

По одязі пізнати, з яких сторін.

Процесія помалу посувається, а від залізного хреста, від перших хат села ще помаліше.

Бо вже від піль з-поза села, від цвинтаря, хто може, посувається на колінах.

Молода жінка з дитятком на руках у порох, на дорогу з камінцями.

...Мати Небесна... прости за давнє... а тепер подяку прийми в глибокому поклоні, що... не стратила оцього найдорожчого, яке на руках!

Пробудилося маленьке й розглядається по людях. Усміхається й рученята простягаються до маминного обличчя.

...Щастя моє!

Всміхається й мама і молиться...

А далше на колінах бабуся одна й друга складає руки в молитві.

...Може й не зможу більше прийти?... Подякувати хочу, що чесно, з поміччю Твоею, Мати Небесна, пройшла життя!

...Прости, Матусс... може й обидила Тебе коли чимнебудь!

А руки й обличчя — самі зморщили, наче попередхрещувалися дні всього трудячого життя.

Помалу, крок за кроком, посуваються й інші люди та корувги, щоб не залишити оцих на колінах.

І так до церковної брами, а далі кам'яними плитами до церковних дверей та довкруги церкви і до престолу Небесної Матері.

А дзвони дзвонять, не перестають, усе дужче, все дужче. Дзвінки в руках дітей із процесії все сильніше, все сильніше.

Біля престолу:

"Под Твою милість..."

Усі повними грудьми. Обличчя розпромінені, щасливі, що вже у стіп Небесної Неньки, що можуть насолоджуватися Її невловимим усміхом, що можуть дивитися в безмірно глибокий, з безліччю ласк погляд.

Молода жінка цілує рум'яні щічки дитиняти, очі повні сліз на Ікону.

— Матусе моя!

Вона не може й одного слова більше промовити. Безліч переживань назбирилося в молодій душі, та вона знає, що Мати Небесна знає все. Вона прощає й усміхається.

А від цього невловимого усміху робиться солодко-щасливо.

Бабусі в захристії.

— У час Богослужби, дозвольте, отче, біля престолу Пречистої лежати хрестом. За все жит-

тя перепросити треба. На дев'ятий хрестик пішло, не знати, чи зможемо ще коли прийти — далека дорога... А то рік-у-рік від дівчат усе обидві ходили поклонігися Матінці Небесній.

Молода жінка ще молиться біля ступенів престолу.

Вона всміхасться до дитини, поправляє барвисту хустинку довкола рум'яненського обличчя. Поправляє льняну сорочинку з маниосінькими уставками й усувається, накормити дитину.

Бабуся заглядає від захристії та хвалиться молодого жінкою.

— Оце внука моя.

У церкві ще тихий шепіт молитов, безліч подяк, скарг, безліч просьб.

— Мати наша Небесна!

Люди збираються на молебень у каплиці, на церковній площі. У декого бажання висповідатися — то прямус до сповідальниці.

Селом із коминів хат снується дим. За церковним муром тут і там шипить великий самовар. Тут і там у будках медяники, бублики, намісто, хрестики й медалики на яскраво барвистих стрічках, а даліше, побіч дзвіниці, молитовники, вервички.

У захристії, по відправі, складає ризи сестра-захристиянка, а лісом довкруги села співають аж захлистуються соловії.

Низько понад плесо ріки ластівки й помалу, наче б надумувались, перекликаються поміж своїми гніздами бузьки.

Широкою дорогою переходять люди та просять до хат із просьбою про нічліг.

А з маленького острівця, посередині ріки, пахощі конвалій перемішуються з пахощами жас-

міну її найрізномроднішого квіття, яке розрослося
побіч воріт, побіч хвіртток та в городцях попід
вікнами...

1939 р.

(Знищене за большевиків — календар
"Мета" — 19. VII. 1954 написане вдруге)

"БУДЬ СПОКІЙНА..."

На приходстві, за стіною другої кімнати, гупіт кобіт. Дижурний сунється з кута в кут, докидає поліна в піч. Двері раз-у-раз відчиняються.

Притишені голоси. Мабуть щось важного.

Дим із махорки пробивається щілинами попри щільно зачинені двері. Щось хвилює людей у сільраді.

А в кімнаті побіч щільно заслонені вікна. На столі блимає свічка. Діти кінчають вечеряти, а найменший хлопчина вже спить.

Та й ледве чутиний рух дверей із темного коридору: і наче б хтось боявся класти свої ноги на долівку.

Діти не завважають нічого, але в мамі повна свідомість:

— Хтось увійшов у кімнату побіч.

Батько виходить і за хвилину важко приходитьсь йому висказати найконечніше.

— Вбирай діти, мусимо тікати, ніччю вивіз!

(А вони записані як багато інших родин, Хтось добрий прийшов остерегти...)

Поспішно по одній сорочині для дітей у течку. Поспішно збирати сплячу дитину і безшелесно висунутися з хати.

На подвір'ю дві пари коней.

— Ти з двома молодшими дорогою поза цвинтар у сусідній район, а я попри Стрипу з двома старшими в іншій напрямку... Котрі діти врятусмо, годі знати... бо годі знати, у яких ще селах буде вивіз...

...Ах Мати Небесна! Чому я мушу ніччю тікати? Тікати лише з двома дітьми? За що мені таке?

А село спить, п'їтьма, лише денедє блимає світло.

Серце мало не розірветься, у висках б'є моло- том.

Безмежний біль, неописаний біль у серці, в ду- шї.

...Певно вже ніколи не вернуся сюди... тікати треба все даліше... і даліше...

Дорога поперечна. Цю дорогою має надїхати НКВД.

...Ще кілька кроків.

Коні помалу, важко ступають по болоті. Губи шепочуть молитву так помалу, як помалу ступа- ють коні.

...Побіч мене двос дітей...

Поперечна дорога зникає в темряві ночі.

Вервиця з зерняток болю пов'язана терпіння- ми й любов'ю до Небесної Матері, добігає, в ледве чутнім воруженні губ до кінця.

Коні заїздять на подвір'я приходства. А при- ходство при самому гостиниці Тернопіль-Бучач.

Добрий священник відступає одиноку, опалену кімнату, а сам їде в кухню просидіти до ранку.

Діти втомлені дорогою, засипляють сильним сном, та до мамі сон не приходить.

...Звідки певність, що і тут тепер вивозу не буде?

Примкнути очей не годна. Найменший рух приневолює зриватись і дивитись у вікно. Заспо- коїтись немає сили.

Але гостинець спокійний та село спокійне і над ранком примикаються повіки.

...Заснути!

І... в тому страшному жаху наче б легіт во- рухнув усім дзвіночками — квіття лісів, піль...

мовби вплив бальсам у розбурхане недолге життя, серце... наче б захищав надземним спокоєм.

"Будь спокійна... тобі зовсім нічого злого не загрожує..."

І легкий докір.

"Чого ти втікала? Пощо ти діти брала?"

І ще раз це саме...

Очі відчиняються.

...Це тут! Біля ліжка!.. і нікого нема?

...Ах, Мати Небесна! Це Ти! Твій голос — найніжніші, найкращі акорди в мелодії піль Рідної Землі... Я їду в хату! Я не боюся нічого! Усе життя... хоч може й не раз задрижить перо, писати буду Твоє Ім'я!..

Довкруги, районами, шаліли вивози, у тому ж селі не рушив ніхто й одної людини.

Старші діти врятувалися також і по кількох днях, у рідній хаті, в Зарваниці, засіла знов ціла, ненарушена родина до стола.

21 X 1954

ДО ПОБАЧЕННЯ, МАТУСЕ!

(на основі нотатника)

Горою, понад брилами білого каменя, простягнув свої рамена, у формі хреста, безлистий іще дуб. Ніхто й не підтинав його гілля ніколи. Виріс високо понад інші дерева лісу, щоб кожний міг здалека бачити те місце, де за нападів Татар стояла церква.

За Зарваницею та за рікою, в долі лісу, біліла невеличка капличка.

А селом та дорогами поза ліс, поміж полями, грязь. Боками дороги забруджений сніг.

Поміж хатами села пригнені недолею постаті старших людей. Снуються дорогою попри плоти та свої й сусідні подвір'я. Погляд очей тоне у грязі, бо й так довкола понурий день.

У молодих поспіх, бо проголошена евакуація.

Зі сходу пробивається все сильніший клекіт війни; фронт прорваний. Гостинець безперервно дуднить важкими автомашинами.

(А ще так недавно приходили колгоспниці з-за Збруча, щоб у поклоні схилити голови перед чудотворною Іконою Небесної Матері та зложити у Її стіп усі свої страждання...)

І та, здавалося, певгнута сила німецького війська, яка клинами розбивала всі кордони та самопевно наповняла простори Сходу, зломана, знівечена у відвороті на Захід. Та й нема найменшої журби в тих військових людей за завтрішній день наших сіл.

Хіба ж це їх села? Хіба ж це їх люди?

По селах розбігаються ті, які ще можуть своїм допомгти:

"Ховати треба все, що можна, в ями, а хто може, хай уже виїздить! Не дати себе на наругу чужого війська..."

А почали, з різними групами незнаних людей, втискається у села жак. Самосуди. Відплати. Порахунки без свідків. Криваві сліди по подвір'ях, по стрихах, смугами по стінах білених хат.

Безправ'я гуляє свавільно. Ніхто не звертає уваги на церкви, на хрести, на священничі одяги й на владу.

Хтось невидимий, наче б маскою закрити правдиві обличчя, вложив у руки зброю домашніх знарядів та безпощадно володів нею.

Громадка вірних церкві людей, при закритих дверях, ховає, пакує у приготовану яму під кам'яною долівкою церкви, чудотворні Ікони Ісуса й Марії, як і церковні дорогі речі. Овивають довгими зволами полотен, килимами, прикидають землею, закладають кам'яними плитами, засувають ступні бічного престолу.

І щось давить кожного в грудях, очі падають усе глибше, бо важко знайти сльозу, хоч на лік... Лиш одно, одиноке, пробивається в тому хаосі життя й думок:

— До побачення, Матусе!

Останній цілунок напоєний жовчю.

Знесилені долею руки дрижать, що їй годі на подвір'ю заложити упряж коням.

Думки обсіли виски, влазять у серце, в душу:

...Врятувати ріднину, а тоді вернутися в цей, засіяний рідними селами, край і... хай діється Божа воля...

Іще один поцілунок рідним порогам, а тоді в болотнисту дорогу...

Колеса підводи стрягнуть раз-у-раз. Виструн-

чені коні у важкій напрузі западаються в глибокі ями. Та боби тільки до гостинця... А тоді, попри колони важких автомашин, у лісі — Карпати.

Поміж клунками одної підводи, наоспіх знята зі стіни, маленька Зарваницька Ікона.

Із горба ще один погляд на церкву, на село, на ліс, на хрест на "білому камені", на капличку...

Сірою, каламутною рікою, в багаті розгалуження, заливало вороже військо зі сходу рідні поля, рідні села.

Хати припишкли. Старші люди, які залишилися по селах, наставили невгнуті спини під важкий вал, який котився з розгоном та нищив усе, що було колись гарне, добре, святе.

А молоді, які не встигли залишити рідних хат, на поталу.

І коли важко-задиханий поїзд добився до станції поміж засніженими горами, у Карпатах, а люди, втомлені далекою та повною небезпек дорогою висіли на платформу, зловили слова:

"У Зарваницю вмашерувало військо зі Сходу".

По втомлених обличчях перебіг біль, а в узуття наче б налив хтось олова, що й ступати важко. На раменах осів тягар важкої зброї зі сходу, великого чобота та гнітючої, темної руки.

Спокій, безмежний спокій, засніжених узбіч та тут і там розкиненого смерекового лісу, неначе б гладив важкою недолею прибиті постаті, усмирював біль.

А коли весною й літом завітчаними узбіччя-

ми й луками перебігав легіт, коли дзвонив голубими дзвінками й голівками роменів та причісував вусики ячменю, вівса, пшениці — всміхалися соняшними променями волошки у збіжжях і перебігала надія:

"Осінь, коли ліс довкола Стрипи вбереться у найрізноманітнішої барви листя, поїдемо до Тебе, Матусе..."

І ненадійно, зовсім ненадійно, забіг післанець у село:

"Фронт розділив Зарваницю, а довірені люди нічю потайки розкопали яму в церкві й викрали Ікони. Ікона Матері Божої при переході через ліс задраснена на обличчі. Ікони спрямовано в невідоме... А село спалене... Багато людей упало жертвою, а живі по селах, по цій бік фронту. Фронт хитається..."

А коли забарвлене осіннім сонцем листя почало вкривати кущі, дерева, коли забагряніли ягоди калини й орябини — військові люди не дозволяли залишитися бездомним по селах. Клекіт війни підсувався все ближче і простягалася дорога в противному напрямі.

На свято Чесного Хреста, серед дощу, сліз і грязі, валка за валкою бездомних людей, поміж автомашинами з військом, важко посувалися стрімким узбіччям на Бескид.

Посувалися дорогою, поміж насаджені мінами поля, через лінію Арпада...

Шумів непроглядний смерековий ліс, а далше за смерековими лісами стелилося забарвлене листя.

Листя по цій і той бік доріг та доріжок Закарпаття.

Асфальтовими дорогами гуляв вітер, змагався з придорожніми деревами, з овочевими деревами по садах.

Краєвид замрячений. Усе заслонене, що було, що буде, що й годі розрізнити сучасне.

Чуже подвір'я, чужа хата і знов поспіх у дальшу дорогу.

І якраз тоді, в цьому поспіху, входить людина цих земель у хату і падають слова:

"Коли жінки з Закарпаття йшли на прощу до "Чорної" Матінки Божої в Зарваницю, то кожна брала в дорогу по одній цеглі на будову каплички з чудотворною водою..."

Думки перебігли стрілою:

...Стільки світу... і з цеглою? Добровільна покута? А ми, Мати Небесна, все даліше й даліше на захід... Ах, геть думки! Геть! Розсійтеся листям по дорогах. Листя може столочити... придавити... важким чоботом хтонебудь. А може іграшкою занести вітер, хоч один листочок і на схід?... ближче рідних піль?...

І людина закінчувала:

"Співанок, старих іще, до Матінки Зарваницької тут так багато..."

...І коли ж їх визбирати? У цей мент ця вістка наче б закинене вихром листя...

Мряка все густіше окутувала село, ліси, аж заслонила густим серпанком обрій, рідні села... Рідну землю...

На рейках, пониже станції, транспорт. Люди тиснуться з останками добра в клунках, вибирають вагони:

"Коби вагон з вуглям..."

У декого ласка, що власні, з рідної хати, коні завезли аж тут, до транспорту, бо й коні вже військові.

І таке велике бажання подякувати рідним звірятам за труд, за поміч у час дороги, та й мимохить тулиться обличчя, з очима повними сліз, до волохатої голови.

...Прощайте!

Остання нитка з рідним подвір'ям уривається. Останній погляд, як гострим рухом шарпає військовик рідні звірята за упряж. Останній погляд на заслонений схід.

Люди групами по вагонах.

У вагоні від вугля маленька Зарваницька Ікона. Мряка опускається дрібним дощем.

Транспорт мчить на захід, у невідоме, на збомблені станції, на згарища, поміж гудки алярмових сирен, на життя або смерть...

Ліс довкола Стрипи шумить, як і шумів. Шумить і гребля. Різнобарвне листя розбігається по полях, по дорогах, паде на плесо ріки і пливе все далі й далі... По кущах снується тендітне павутиння. (Убогі діти — тоді, як свobodно бавилися біля рідних воріт — розказували собі, що це з веретена Небесної Матері, ще більш убогим дітям від них на сорочечки).

Кожної осені обмотують тендітні ниточки все однаково кущики і сонце з-поза лісу обдаровує їх сяєвом, хоч немає вже тих дітей біля воріт.

Усе з-за океану думка одна й друга вплітається в тендітну ниточку, яка снується рідними полями, по вулицях, колись гамірного села, щоб творити нитку прив'язання до рідного куточка.

Куточка, закритого серпанком у далекому просторі.

Душа вслухується: чей зловить у розгуляному

нераз вітрі, хоч один акорд колишніх дзвонів із дзвіниці в Зарваниці.

Нема нічого.

Довкола шумить великоміське життя. Живуть своїм поспішним життям асфальтові вулиці, а темпо життя кожної камениці не дає дослухуватися до струн, тендітних струн, які вплітаються в осіннє прядиво по кущах, — приглушує тугу.

І хоч ця туга приглушена великоміським життям, хоч вона ледве тут і там намагається пробитися з утомленої довгим, важким переходом душі — її ловить Небесна Мати, як слова, висказані в горю та смутку: "До побачення, Матусе!"

Забарвлене кленове листя паде, як у лісі рідного куточка. Вітер час-до-часу розкидає гіллям дерев і можна зловити оману:

"Ліс довкруги Стрипи? Гребля?"

А час-до-часу відчиненим вікном, ухиленими дверима залетить листок у кімнату, затріпоче пестрими крильцятками петля до світла і знов омана:

"З дерев побіч церкви в Зарваниці?"

І в цей куток великоміського життя густо залюднених вулиць, у цей куток хвилювої омани рідного куточка, спішить Небесна Мати.

Спішить, щоб стати Прибіжищем у турботах щоденного життя, щоб стати Потіхою, розбивати тугу тут, далеко від рідного куточка.

Розбивати тугу людям недолею заблуканим по цей бік світу, по цей бік широкорозлитих вод океану.

Людям, закинутим розгуляним вихром життя неначе жмут осіннього листя...

Філядельфія, 1 IX 1954

ЗАРВАНИЦЬКЕ РОЗП'ЯТТЯ

Із дороги ще оглянулася на свою хату.

Дитина заснула і поки пробудиться, вона вернеться з церкви. Може вже й спізнилася на Службу Божу, але хотіла приколисати синьо-окого хлопчика.

Ще раз глянула в напрямі вікна. Їй, молодій мамі, здавалося, що й з дороги побачить колісочку.

Може дитина розкрилася? А няня певно пішла до кухні...

Але жоден шорох не доходив із старенької сотрудничівки.

Це була звичайна сільська хатина, з позеленілою від старости крівлею стояла в ряді хат села.

Одна, одинока смерічка перед хатою вирізняла її від інших господарств.

У церкві високі, вузькі вікна не пропускали багато світла. Бароковий стиль середини церкви, в своїй декоративності враз із старовинним мальовилом, приневолював відразу залишити розсіяність за дверима захристії.

За головним престолом темні філяри, а серединою поміж ними, в заглибині, ікона Розп'яття в дзеркальних рямах і багато горіючих свічок.

І це нутро церкви так дивно вражало в свідомості, що там зараз же за мурами багато сонця, простір, шум греблі, а за греблею ліс замаєний безліччю голубого квіття.

Богослужба якраз почалася і мама цим разом задержалась недалеко дверей захристії.

Очі спрямувала на Розп'яття.

І чомусь так дивно — неожидано — почала розкриватися молода душа перед Іконою.

Звичайними, невишуканими, словами.

Господи!.. Ти знаєш: на полях, у лісі багато сонця, багато квіття... а я постійно нездужаю. У мене маленький хлопчик і скоро прийде друга дитинка на світ, а я... не всіляк виконувати своїх обов'язків. Поза кількома годинами ранку решта дня для мене нестерпною мукою. Мене параліжус, день-у-день... Мій чоловік мусить обходитися зі мною мов із дитиною... Він ще молодий... у нього стільки праці... Ти знаєш, Господи, я його люблю... і мені важко дивитися на це все... Невже ж воно мусить так бути? Я бажала б і цю другу дитинку підховати бодай один рік... Я боюся, що моє здоров'я не видержить... я залишу його з маленькими дітьми, а він священник...

Сльози закрутилися в очах і вмиль застигли. Невже ж це можливе? Господи, прости мені! Чому я жалілась?

На обличчі Розп'яття дві сльози брилянтами блистять.

Господи! Ще раз благаю: прости мені за моє дитинство... за неопанованість... Боже мій! А сльози мої не сміють скотитися по моєму обличчі, бо від престолу було б видно їх найвиразніше.

І ще один погляд з застиглими сльозами на Розп'яття...

Сльози блистять...

І завжди спрямовуються очі на Ікону і завжди благають прощення.

Хай у всіх станеться не моя, а Твоя свята воля... Господи мій!..

І так бажається розцілувати святі Рани.

А дорогою в хату.

Мусить зірвати зі світом... Занехати листу-

вання з товаришками... Світ розбавленого міста не для неї!..

У хаті не має спокою через пережиття в церкві.

Сказати чоловікові!

І зважується.

— На обличчі Розп'ятого Ісуса дві сльози бачила...

Спокійні очі дивляться на дружину, наче б на дитину.

Але я не можу сказати йому, чому я ці сльози бачила!

— Тобі привиділося. Там багато світла й діаманти з корони відбилися полиском сліз на обличчі Розп'ятого.

Діаманти з корони кидали блиск?

І більше про це не говорила.

Йому треба вірити... Привиділося!

Друга дитинка щасливо прийшла на світ. На велику радість родичам була це з голубими очима і кучерявим волосячком дівчинка.

Параліж уступив без жодної лікарської помочі.

Хоч було тендітне здоров'я, виховала більше дітей і нераз у надвечірню годину, коли маленькі ніжки внука тупають по сходах до бабусі, приходить цей спогад у своїй яркій картині.

Бо... за внуком входить його мама, колінь маленька з голубими очима та кучерявим волосячком, дівчинка.

15 IX 1955

СВЯТ-ВЕЧІРНІ УСМІШКИ

Городами зруйнованого села приляг сніг пеленами.

Сходило сонце — і розсипало проміння на обійстях.

А вночі перейшов невидний мистець і прикрасив інешм срібlistим понищені плоти, дерева. На кущиках залишив казкове квіття та тут і там, у залишених ще хатах, мистецькі картинки на шибках.

Дороги снігом замело і ніхто, з чужої тепер влади, не заглядав до села. Люди лагодилися до Свят-Вечері.

Поза селом зовсім непритаєсно миготіли риски від саней. Своїм, у ліс, повезли кутю та хліб.

Люди прямували в напіврозвалену хату над рікою.

Там мешкав, як господар, самітній старець, священик колишнього монастиря за лісом. Люди крили його та ділились останнім.

Сповідав і кріпив кожного Св. Причастям. Радів душею, що вночі буде правити Службу Божу в недалекій stodolі, бо і з інших сіл обіцяли люди прийти. Церкви зачинені.

Вино зробив сам із винограду, а просфору доставляла колишня сестра з недалекого, також знищеного, монастиря.

— Як добре, що дороги замело, що село далеко від битого шляху й заховане лісом.

Ділився радістю з людьми.

А коли вже не було нікого в хаті, зібрав білу скатерть зі стола, погасив свічі й заховав бідну зовнішнім виглядом чашу — збирався йти в ліс по дрова.

Білими кайданами скував лід ріку. Тополі наче б свічі сторожко випрямилися красм села, а очерет, укритий білим кожухом, тулився у їх стіп.

Попрямував навпростець, куди провадив слід, а ноги спрямувались у руїни монастиря.

Церковця, колись із прегарним, із кедрового дерева іконостасом, розбита стрільнями. Нема й сліду з різьблених грозен винограду й паростей із листками. Нема ікон розмальованих ченцями-мистцями. Одна маленька ікона в його хатині.

За брамою неткнена дзвіничка без дзвону.

Пухові сніжинки вкрили руїну і невидний мистець прибрав її.

Чернець шукав своєї келії.

Поза руїною розсувався притаєний пошум. Сипався іней з гілок і здавалось старцеві: висувається з лісу давно-розгублений гомін з рефектаря. Святочне дозвілля.

Втягав у себе цей відрух спогаду, захований поміж деревами, як окрушнику з життя, яким жив до старости.

...Розбила війна братію по світі... нікому буде колись монастир відбудувати.

(По знищенні монастиря переїхав до матірнього монастиря, а коли там замінено монастир на табір праці, йому вдалося переїхати тут).

Із дороги, за лісом, наблизився невеликий хлопчина.

— Чи можу назбирати вам хворосту?

Чернець оглянувся, дивно вражений.

— Я йшов у село, до вас... з онтих хат за рікою.

Це була найбільшча частина села, найближча до монастиря і на Свят-Вечір уночі всі залюбки приходили на Богослуження.

— Збирай, — відповів чернець.

Хлопчина розбивав задуму.

— Чи вночі буде правитися Богослужба, панотче?

— Звідки знаєш, що я священник?

— О, я знаю...

З дровами та хворостом попрямували у село.

— У вас так затишно... а в мене нема нікого...

— Залишися.

Чернець зрадів.

...Може... може ще зможе виховати його?... Може, за ласкою Божою, стане ченцем та відбудує монастир за лісом?...

І хоч приходили люди та просили до себе на вечерю, не йшов.

Аж сестра з просфорою кутю принесла.

А коли зайсніла перша зірка і люди засіли до бідної Свят-Вечері, попід стріхою де-не-де прокрадалась несміливо коляда:

"Бог предвічний народився..."

З колядою влітали думки в широкий світ. Найрізноманітнішими дорогами шукали за рідними, яких воєнна хуртовина розкинула світами.

І ніхто не бачив, як із колядою розсунулися хмаринки на небі.

Серпанок ночі пробила ясність і Небесна Мати всміхнулася до новонародженого Дитятка Ісуса.

Білий оморф, прибраний невидимим мистцем, казковими самоцвітами й перлами, отулював усміхнене Дитятко. Небесна Мати ловила солодкі усмішки любови й розсівала своїми усмішками.

Усмішки ці пробивалися промінчиками надії й віри у кращі дні поза тюремні ґрати й поза колючі драти таборів праці. Розбігалися поміж убогими хатинами людей залишених на рідній зем-

лі. Добивалися до врятованих від усенароднього нещастя людей по всьому світі.

З омофору розсівалися і самоцвіти селами й полями.

А люди ловили усмішки промінчиками, які входили в душі враз із Св. Причастям і які сяяли усмішкою ікон Небесної Матері. Кріпили душі в життю терпінь.

У напіврозваленій хатині молився чернець, задивлений в ікону Небесної Матері зі зруйнованого монастиря. Зловив солодку усмішку в душі й любо-любо стало...

— Усміхнулась Небесна Матуся.

Прошепотів і погладив хлопчину.

У цей Свят-Вечір замиготіли ніжні сніжинки і по ясній смузі поміж хмаринками, бо поміж сніжинками з тугою падали слова молитви людей, розсіяних по цілому світі. В думках шукали зруйнованих господарств у рідному селі. Відбудовували. Прикрашували.

Поміж сніжинками стелилася мелодія коляди:
"Нова радість стала..."

Притаєно шумів зруйнований ліс і розбита гребля.

Скляні торокни довкруги стріх розгоїдувались дзвіночками.

Небесна Мати знов тулила усміхненого, маленького Ісуса й розсівала щедро промінчики Свого усміху.

Могутніла коляда, скріплена усмішкою Небесної Матері. Розлогими полями й дорогами, далеко... далеко, дзвеніла вірою у кращі дні...

22 XII 1955

У ЗАРВАНИЦІ

(Спогад у 17-ті роковини вибору нового
Свт. Вітця)

Директор митрополичих дібр перейшов по своїй кімнаті. Під ногами заскрипіли дошки у по-
мості і здригнулося звичайне, дерев'яне, ліжко.
Очі спинилися на хвилину на медалику Матері
Божої, що був прикріплений над побічною.

Такий звичайний медальок, мабуть куплений у
котрійсь будці в час відпусту.

Та це була лиш одна хвилинка. Просто його
обличчя відслоняли вікна частинку села у стіп
горба, на якому стояла його хата.

Поміж безлистими ще липами і ясенями визи-
рали копули зарваницької церкви й дах приход-
ства.

...Уночі перебігали сани попри подвір'я й пес,
хоч голосно розгавкався, скоро вмовк. Певно
пізнав коні пароха. Був у місті, може с які нові
журнали, часописи?

Політичні події розвивалися широким розма-
хом і хоч у його кімнаті було радіо, зв'язок зі
світом, то йому колишньому майорові, підчашо-
му цісарського двора Франца Йосифа I, а опісля
полковникові УГА — В. Федоровичеві — бажалось
обмінятися думками й поглядами з другим
військовиком-парохом.

Без вагання попрямував попри руїни старого
двора на дорогу в село. Ішов поміж столітні ли-
пи, здичілі овочеві дерева, кущі бузку, жасмину
й черемхи та зі звички вже розглядався по по-
лях.

Тут і там таяв сніг і де-не-де на горбках до
сонця визирали темні латки піль.

Долиною попри городи пробивалося річище Стрипи з-під льодових оковів. У селі ще тягали діти санчата й скрипіла студия. На греблі туркотів млин. За рікою сонце — мережею поміж безлистим лісом довкола села.

Ще кілька кроків дорогою і висока, рівна постань директора опинилася на коридорі та застукала у двері.

За круглим столом вив'язалася виміна думок щодо загально-політичної ситуації в світі, припущення та й можливі висновки.

На столі розкинені часописи, журнали. Між ними привезений із міста ілюстрований журнал з кольоровими світлинами Кардиналів.

У найближчих днях вибір Папи.

Найцікавіша з усіх новин.

Руки перелистковують, а очі перебігають колюмну за колюмною і великий знак запиту миготить біля кожної картини.

По журнал сягають і руки дружини пароха.

Очі перебігають колюмну за колюмною і внизу сторінки задержуються.

Шляхетне обличчя Кардинала, з незнаним їй досі назвищем, потягас добротою, лагідністю, а воднораз і рішучістю.

— Мені видається, що на сьогоднішні часи, часи бурхливі, найкраще надавалося б це обличчя. Лагідне і повне доброти.

Директор спрямовує свій погляд убік молодой жінки й нахиляється над журналом.

— Кардинал Євген Пачеллі...

Парох стріпує з папіроски попіл і чомусь стеляться мовчанкою наступні хвилини. У печі під стіною свobodно палахкотить вогонь. Великі вікна кімнати заходять легким серпанком. По хатах у селі блимають світла.

Найвиразніше чуття, як на подвір'ї відчиняється брама для саней і хтось прямус з орудкою до канцелярії.

Рябко повагом:

"Гав! Гав!.." — і вмовкає.

Це старенький кухар, шуткуючи, погрозив їй му палицею її усміхнувся під вусом.

Дівчина вносить у кімнату засвічену лампу, заслонює занавіски, вбігають діти.

Директор відходить.

За черговим днем перебігають дальші дні, у яких від соняшних променів тас сніг, а хребет лісу оживає барвою.

На ріці заломлюється лід. Річище розсувається по городах, а хвилі в поспіху поривають усе. У городці тут і там проколює землю молодий листочок, чарує весною, новим життям.

І одного пообіддя всі дзвони в один мент.

"Бавм... бавм... дзень... дзелень..."

До них долучуються дзвони села за рікою.

"Дзелень.. бавм.. дзелень... бавм..."

Діти з приходства вибігають — зацікавлені — на церковну площу, до дзвіниці.

...Там старший церковний брат Петро скаже усе.

А дружина пароха тривожно-зачудована у вікно.

— Що сталося? — шепочуть уста.

І видається чомусь: хвилі тонів пливуть радісно понад селом, понад хатами.

І видається чомусь: розмахує гілками дерев ліс, у городі парості малин, ожин і кущики всі. У соняшному усміху — свіжою зеленню листочки тюльпанів, нарцизів. У вікна заглядають розсміяні личка білавок і безлисті ще кущики троянд.

А тони дзвонів пливуть... пливуть...

Стукають у вікна хат і відчиняються ворота кожного подвір'я.

Коридором поспішні кроки і в двері кімнати всуваються розрадувані обличчя директора і парох.

— Маємо нового Свт. Вітця Папу Пія XII.

Питання так і застигає на устах дружини.

Директор промовив:

— Гратулюю... колишній Кардинал Євген Пачеллі...

— Кардинал... Євген Пачеллі?!

— Зловив вістку в радіоавдиції і подорозі казав бити в усі дзвони.

Дзвони грають. Розхвильовані тони пливуть. І з ноткою радісно-дивного страху хвилює душа молоді жінки.

І видається: невпинно дзвонить ліс, кущі, гребля, студня, дзвонить кожна нотка голосу в розповіді.

Та й чомусь цього разу не намагається шуткувати директор, і мовчки стоїть парох.

Усі заслухані в мелодію зарваницьких дзвонів, що розпливається полями, дорогами в далеку даль і тоне в німому поклоні Пастиреві Вселенської Церкви, Свт. Отцеві Папі Пієві XII.

Філядельфія — 6 III 1956

МОЯ ДОРОГА

За стрімкою стіною лісу зливалось небо з засніженими полями.

З дерев злітав безшелесно іней.

Доріжками, наче б самоцвітами засіяними, розбігалися соняшні промені до вікон. До вікон поміж кожухами хат села Зарваниці.

На крівлях — намітки зі снігу, а прозорі їх торочки сягали аж до розмальованих морозом шибок.

І по цей та той бік дороги казкові домки.

По стодолах достукували господарі трудячий день, а на подвір'ях, тут і там, розколювали й поліна на розпал.

Окутана солом'яним кожухом студня скрипіла раз-у-раз.

Тоді в сотрудничівці, такій як усі бідніші хати села, бавилося двос малесеньких дітей. У печі палахкотів огонь.

І чомусь тоді, коли всі шибки заморожував мороз і годі було розрізнити ліс від неба — стало мені тісно в цій хатині.

...Хоч пройтися дорогою поміж хатами.

Під моєю рукою заскрипіли старенькі двері. Перед хатою замиготів інеєм городжений плотик та й одинока смерічка.

...Далеко... далеко шумить рідний ліс і снує казку... Не чую... не бачу своїх смерік...

У душі щось бунтувалося, щось домагалось розбити стіни ось цього зарваницького лісу та відчинити вікно в широкий світ.

...Простору! Простору!

А на столі, в кімнаті старенької хатини, лист. У листі слова:

"Забилася в кут, де й світ дошками забитий."

Лист товаришки з розбавленого світу. Карнавал...

Із коминів зарваницьких хат підносився дим і наче б запалював хтось свічки обома боками дороги до церкви.

А церква стояла мовчазна, зачинена.

Під ногами скрипів сніг. Дорогою тягнули діти санчата до хат. За селом, на схід, простягався широкий біло-голубий простір піль.

Погляд потонув у далині й розгубився. А тоді засніженими полями наче б розсипав хтось безліч малесеньких жемчугів роз'ясненими жменями.

В душі знов озвалось життя.

Здавалося, щось гамус віддих, сковус з тісною хатиною, а разом рве в зачарований простір.

...Широкий простір... Його нема у старенькій хатині.

Любов і обов'язок не дозволяли насолоджуватися красою розлогих піль, тягнули в стареньку хатину і очі — у поворотній дорозі, — шукали городженого плотника та маленької смерічки.

Попри мури церкви знову заскрипів сніг під моїми ногами. Я наблизилася до вікон побіч престолу Богоматері.

І в цей мент, якраз у цей мент, затріпали крильцятками тони дзвіночка у... вікно. Наче б розбігалися по кутках церкви, то знову сковзувалися по тафлях вікна.

Я, просто не дихаючи, задержалась.

Тони дзвіночка злітали каплями бальсаму та заспокоювали розхвильовану душу, кормили пільгою нерозгадану снагу душі.

Шибки всміхалися надвечірнім усміхом соняшних променів з-за лісу. Тягнули нерозгаданою

загадкою — і мої очі впилися зачудованим поглядом у вікно.

...Невже це можливе?

...Бо дорогою попри цвинтарну браму, попри мур, не перебігали сани з дзвіночками.

А дзвіночок даліше сіяв заспокоєння ніжно мелодійними тонами, аж прийшов мент, у якому зовсім потонув... загубився.

**
*

У буднях старенької хатини, у буднях виповненими обов'язками почало вдиратися безліч нероз'яснених запитів.

...Чому якраз тоді дзвонив дзвіночок?

Годі було й таїти довго це хвилююче переживання. Прийшов день, у якому розсипалась розповідь поміж стінами бідненької хатини.

У дружини перемогла любов.

— Над вечір підемо в церкву і спробую всі дзвінки.

Мої очі засвітилися вдячною радістю.

Ключем відчинив важкі, ковані двері захристії.

Безмежний спокій, виповнений поважною аскезою, мимохіть додавав трохи остраху.

...Може це була омана?... Ох Боже!.. ні! ні! Я знаю, дзвонив дзвіночок! Хіба ж в аскезі можна знайти відповідь на нероз'яснене питання? Щире, просто дитяче, питання?

А дружина від престолу до престолу... На ступенях сягав рукою за дзвіночком... Тони розбігалися по церкві й ховалися по темних уже кутках.

Я хвилювалася.

— Не такі!

У душі дзвонили тони, яких не можна зловити.

У серці жезріла останнім огником надія.

...А може... цей?

Ніжні тони срібного, маленького дзвіночка на ступенях престолу Богоматері розбіглися по церкві.

Мос обличчя роз'яснив усміх.

— Ах, Мати Небесна! Ці тони... ці самі тони!

Постать із дзвіночком знерухоміла. В дивно задуманому обличчі один і той сам неспхопний вираз.

І ні однісінького слова.

У моїй душі дивне, таке дуже дивне, почування.

...Чому дзвіночок зі ступенів престолу Богоматері?

**

Коливорот весняних днів у буденщині села.

А кожний день у хвилюванні.

...Чому дзвонив дзвіночок тоді, коли переходила така розхвилювана?

І ні одної відповіді...

Запити пробивалися понад вершками дерев зарваницького лісу, щілиною, хмаринкою видирались у світ, широкий світ і знову бились об тафлі церковних вікон.

Стрипа шуміла весняними водами. Повні життя хвилі розприскувалися нижче греблі на безліч краплинок, а вони осідали боками річища і сонце красило береги соковитою зеленню.

Ластівки з далеких доріг добивалися до старих гнізд під крівлями хат.

Понад оболонями збивали крилами лелеки.

У глечику, на столі старенької хатини, лісова пшеничка, підсніжки, проліски й прутики з бруньками.

Усе з лісу вище греблі...

У хаті нема нікого. Діти послули і я біля дітей.

Свято Благовіщення.

Мені тужно, так дуже тужно...

На клаптику паперу укладається слово за словом і... твориться вірш.

Радість наповняє душу.

— Мати Небесна, Ти повернула мені мій талант?! — шепочуть у захопленні, уста.

Очі в безмежній радості перебігають поглядом написане раз-у-раз.

Відчиняється дорога, досі неспіймана.

...Писати! Витончувати та послужити Тій, що від Її ступенів пробивалися тони дзвіночка, і... так під Її Покровом іти через життя!

Я стала на дорогу, уявою осяяну... цвітами засіяну.

І поміж дні, виповнені безліччю обов'язків, мантила дорога веселкою все далі... все далі...

А дні... один за одним відпливали, як води Стрипи.

Я жалілася.

— Мати Небесна! Час утікає і я так мало пишу...

Тоді в душі продзвеніло ніжною мелодією:

"Краще один нарис на рік, як зневіритися постанові свого життя..."

— Так, Матусе моя, краще один нарис на рік...

Я сприймила ці слова за дороговказ та й стала на дорогу терням засіяну.

У душі дзвонив голос дзвіночка від ступенів престолу Богоматері.

У душі все й усе давав хтось напрям:

"Пиши... не переставай!"

А коли здавалося: кільці світового терня найбільше вбиваються в душу... у серце — тоді Приятелька невидима ogrівала її теплом неспійманим.

І наче брала за руку в найважчих хвилях життя і дорога простягалася далі.

Дорога моя.

Філадельфія — Липень 1956

ЛИСТОК НА МОГИЛУ В КАРАГАНДІ

Пам'яті Єпископа Никити Будки

По Архирейській Службі Божій багато риз у захристії, і сестра-захристиянка складає все у шафу й шухляди старої комоди.

При сповідальницях, на церковній площі, ще тут і там прочани.

Свято Успіння Пресвятої Богородиці.*)

У навечір'я й у сам день свята напливали люди й процесії всіми дорогами й доріжками. Здебільш ненадійно, бо все залежало від догідної погоди, і тому годі було в час усіх обслужити.

Головними дверима церкви входять люди з іконами Богоматері, з молитовниками, вервичками й медалями.

Укладаються рядами здозж церкви до тетраподу.

У жінок ще й китиці квіття з городів зарванницьких, перемішані листям із дерев лісу біля каплички.

Усе до свячення.

Тоді розхиленими дверима захристії виходить постать Єпископа. Це Преосвященний Кир Никита Будка простує на площу.

Середнього росту постать ступає по незів'ялих цвітах, що їх у час обходу сипали діти. Фіюлетна мантия свобідно спадає додолу і хвилює в такт ходи.

Преосвященний охоплює бистрим поглядом довкілля.

...Поки зберуться священники.

По стернях і кущиках сріблиться павутиння.

*) Осінь, 1931.

За городом наче б грався хтось поміж листям столітніх срібних топіл і наче б глядів за поржавілими листочками по інших деревах, а тоді... іграшкою на плесо Стрипи.

Один за одним збираються отці побіч Єпископа, а він сміливим рухом руки накреслює плян відбудови.

— Як лише можна найдалше над шкарп мур із заглибленнями на каплички, бо в церкві тісно. Людей треба обслужити. Багато, багато сповідальниць.

У душі назбиралося так багато задумів і бажань, що вони мимохіть розсіваються вголос по площі.

Погляд безупину блукає довкіллям.

На схід лани піль зі стернями, за Стрипою соломою криті хати другого села, за церквою зарваницькі хати і стрімка, споловіла вже стіна лісу.

— Розбудувати хочу Зарваницю... створити другий Люрд...

Дорогою й доріжками туркочуть підводи з людьми. Поміж підводами люди гуртками.

Із кожного горба оглядаються. Охоплюють поглядом куток Небесної Матері, шепочуть молитву — прощаються.

Сонце тулиться до розцвілого квіття по городцях. Сонце розстелює дорогі парчі полями.

Всі священники прямують на приходство.

Однак і на цій доріжці спрямовує Преосвященний Кир Никита погляд на ліс.

— А лісовою доріжкою поставимо Хресну Дорогу аж до каплички.

І рука сміливо вказує напрям.

Преосвященний залюбки перебуває вліті у Зарваниці. Залюбки править Службу Божу біля

ікони Богоматері та не криється з тим, що завважує, як обличчя на іконі змінюється у своєму виразі.

А в неділі і свята, коли священники збираються у просторій їдальні, на лавках попід стінні, біля довгих столів, закритих вишиваними зі сирого полотна скатертями — тоді переходять найкращі хвилини.

Для відпруження завжди знайдеться щось веселого і сердечний сміх розбігається по хаті.

Щиросердечність і погідний вигляд завжди роззброює і прив'язує.

По відпусті, будного дня, сестра-захристиянка в поспіху перебирає в чисті обруси престіл коло ікони Розп'яття та престіл Богоматері.

На долівці захристії свіже квіття з городів прибрати престоли й розложені до Служби Божої ризи. У вічній лямпочці блимає світло. Золото-червоним полиском блукає по іконі Розп'яття за головним престолом та розгублюється по кам'яній долівці церкви.

На ступенях престолу хилиться у покорі поstatt Преосвященного Кир Никити, щоб за хвилину правити Службу Божу біля ікони Небесної Матері.

Тоді ще перлинами світять роси на полях і райдугною міниться павутиння по кущиках і стернях. Попри лісову доріжку ледве ворухаться берези. Дуби і клени отрясаються з прохолоді. На схилі гори перешіптується ліщина, а верби сіють поржавілими листочками плесо Стрипи.

Молодь із села збирається на церковній площі, по Службі Божій розбирати фундаменти старого приходства.

Преосвященний, у щоденній, сивій папістиці, без перстень, кермує роботою.

...Помогти... камінь за каменем усунути, хай площа вирівнюється.

Сонце будить задумані дерева каштанів попри мур біля церкви. Розсипає усмішкою по коронах лип. Поза муrom розгублюється грядками малин і суніць, по квітнях у квітнику.

На церковній площі поміж старшими й діти. Нишпорять по всіх кутах і закутках.

Двері церкви навстіж. Дівчата з сестрою - захристиянкою мпоють церкву, чистять килими, відсвіжують кожний кут.

Малі хлопці сходами на хори й на стрих церкви, а коли вдасться зловити одну, дві сови — на площу. Похвалитися здобиччю Преосвященному.

Сова навамання боронітьсх дзьобом і безрадно дивиться великими очима на світ, якого не бачить.

— Оставте, нехай собі живуть у своїх закутках.

Надвечір, у браму подвір'я підвода з міста.

...Чи не забули чого?

— Цемент та дошки замовлені?

— Так, прошу Ексцеленції.

— Молоточок і пилочка для мене с?

— Усе с. Цим разом не забули нічого.

— То ми добре справились, як так.

І задовільно всміхається.

Із вдовolenням, що не змарновано дня, знов на площу. Переглянути виконане та накреслити плян на черговий день.

Сонце хилиться за ліс. Шум греблі змагається. Тут і там відзивається ще пильний коник і пташок із-поміж дерев лісу.

У квітнику всі домашні.

Преосвященний Кир Никита йде доріжкою по-

між квіття, щоб сісти на лавочку під розлогим
оріхом.

Попри мур від дороги мальви й далії. Гряд-
камн стеляться пахощі резеди, гвоздиків та тро-
янд, розкучерявилися айстри.

Нав'язується виміна думок про щоденне Святе
Причастя. Про джерело ласк для поборювання
життєвих труднощів.

Сонце кидає проміння на бані церкви, хрест.
Заглядає у вікна. Золотить крайчики хмаринок
і надає полиску оксамітним листочкам краєм
грядок.

Усі, що в квітнику, залюбки слідкують за хма-
ринками. Хмаринки уформовуються в найрізно-
родніші постаті, будівлі, замки.

Кожний накреслює форму хмаринки своїми
словами.

І знову виміна думок про всесвітнє мистецтво.
Мистецтво пера й пензля. Про те, що довкілля
формує душу мистця та надає йому своєрідної
оригінальності.

— Треба лиш уміти дивитися довкола себе.

Усміхається Преосвященний Кир Никита.

А тоді про літературу, про естетику та про
католицьку літературу зокрема.

Сутінки стеляться полями. Сонце криється за
лісом біля каплички. На небосхилі засвічуються
зорі.

Кожний прямус у хату, до своєї праці.

Нафтові лампи довго вніч кидають роз'яснені
смуги на квітник.

У горішній кімнаті, біля примітивного столика,
хилиться постать Преосвященного Кир Никити
над кресленням плянів відбудови Зарваниці. На
столику циркуль, олівці, лінійка й аркуші паперу.

І довго вніч купаються айстри та троянди в ясності з вікон.

А коли гасне лампа, постать Преосвященного у вікні, щоб іщераз глянути на село, на ліс.

...Хресна Дорога... від сходу на захід... понад прірву й урвища... лісовою доріжкою до чудодійного джерела...

Нема золочених хмаринок. Небо засіяне зорями.

На вежі церкви.

— Пугу... пугу...

Поміж гіллям липи

— Пугу... пугу...

Один і другий пугач.

Змагається і притихає гребля. Пошум розходиться лісом.

Крізь вікно церкви пробивається неспіливим полиском світло вічної лампки.

Село спить глибоким сном. У щілинах хати грають цвіркуни. Погляд Преосвященного Кир Никити понад хатами Зарваниці, на площу біля церкви. Уста воруються.

— У стіп Твоїх. Небесна Мати, всі мої пляни, задуми й... усе моє життя.

Філядельфія — осінню 1956

ІЗ ЗАРВАНИЦЬКИХ ДНІВ

Усі дзвони на дзвіниці б'ють серцями в криси.
У Зарваниці Відпуст.

Люди обпорошені, втомлені, з пораненими ногами й спрагнені. Дорогами й доріжками до чудотворної ікони Богоматері.

У поклоні.

Коругви щонайкращі хвилюють, і співають люди.

"О Маріє... Мати Божа... зглянься Ти над нами..."

А за муром церковним просунутися важко. Люди з усіх закутин Галичини. Вештаються по ринку, біля студні, поміж будками з дрібними відпустовими пам'ятками. Окружають будку з великим самоваром та бубликами. Молоді побіч катаринки з зеленою папужкою.

І на церковній площі вештаються люди. Тиснуться до сповідальниць, до столика, де записують Служби Божі. Деякі з них розложили свої взористоткані, подорожні торби й відпочивають.

А дзвони не вгавають...

У каплиці, на площі, починається відправа. Всенічне. Всі на площу. Дзвони вмовкають.

Полями, городами й придолинками стеляться сутінки і гребля мов притихла та розгублюється спів пільних коників.

По відправі в руці кожної постаті засвічується свічка. Зараз похід до каплиці в ліс.

Хитається людська маса і твориться щілина, а далі вільний перехід, від церкви до головної брами, для процесії.

Очі всіх спрямовані в головні двері церкви. Там Преосвященний Кир Никита Будка в асисті численного духовенства.

І знов обзиваються дзвони дзвінниці. Могутніми, масстатичними тонами заглушують вони маленькі дзвінки в руках.

Похід формується і крізь браму висувається на широку дорогу.

Дрижить листя лип, морви і каштанів.

З усіх грудей несеться мелодія пісні в честь Небесної Матері. Розбігається городами, доріжками в ліс, поміж дерева, куди спрямований похід.

Люди забувають утому, безліч миль пройденої дороги. В душах безмежна любов до Небесної Матері, до цього куточка, захищеного в лісі.

Думки стеляться подякою за пройдений шлях життя, бажанням розкрити душу, зложити всі турботи й просьби у Її стіп, доступити відпусту та з підкріпленою душею вернутися до своїх щоденних обов'язків.

На ясному небі засвічуються зорі. Це наче б відблиск заснічених свічок у поході. В городцях розцвіла дівина, мальви, айстри, далії. Попри плоти соняшники. Поміж грядками тут і там рута і м'ятка. А з садів пахощі спілих груш та яблук. У воротях, боками дороги, місцеві люди.

Похід помалу рушається. Співуча маса людей ледве хитається. Вся широка дорога — це безліч душ, тісно скованих одним бажанням.

"До джерела Твоїх ласк, Небесна Нене..."

У темному руслі Стрипи купаються світла, купаються зорі. Міст наче б завагався, а тоді ще цупкіше втиснувся дерев'яними стовпами у дно річки.

Люди по поляні біля каплички, дорогою, на мості й горою поміж деревами.

І ліс тоне в морі світла.

Каплиця над кринницею чудотворної води блистить вогняним блиском.

Біля маленького престолу, внутрі каплиці, перед копією Зарваницької Богоматері, служать молебень Преосвященний Кир Никита в асисті священників. Їх постаті у світлих ризах, розпромінені морем світла, видаються надземними постатями.

На мості темно, в селі темно, тільки ліс наче б горів, бо й на деревах поміж гіллями розсілися люди зі світлом у руках.

Пісня розливається лісом. Кожний листок дрижить мелодією пісні на славу Небесної Матері.

По молебні й проповіді похід вертається в церкву, де люди, які не висповідалися, тиснуться до сповідальниць.

Там Преосвященний Кир Никита із священниками.

Інші люди розходяться по селі. Кожний приміщується у своїх знайомих по хатах, по стодолах, а то й по садах та на площі біля церкви.

По сповіді збираються священники у просторій ідальні приходства.

Столи закриті вишиваними скатертями з сірого полотна. Біля вікон і дверей такі ж занавіси. А в декого зі священників через забуття, на руці такий же епітрахиль.

Ці епітрахилі, перед кожним відпустом усе свіжо випрані, мають найбільший попит.

Сестра-захристиянка лиш усміхається, коли забіжить у хату.

— Старі стоять, а тих усе забракне.

Пізно ввечорі скидає кухар білий хвартух та йде спочивати в свою хату, хоч у його хаті нема де й присісти.

Коридором приходства раз-у-раз скриплять маятникові двері. Люди до кухні за водою. Студ-

ня на ринку вичерпана, вже люди облягли і бочку з водою від каплички, що годі їй наточити в карафки.

Кожний спрагнений.

Священики в їдальні. На спочинок не спішиться. Та який це спочинок? І цей і той стрінувся з приятелем, із родиною, і шкода почі на спання. То й залюбки за столами, на лавках, розмова протягається довго вніч.

У кімнатах нагорі забракло місця, то молодші принесли в'язки сіна й розстелюють на долівці їдальні.

Час-до-часу розбігається сердечний сміх по хаті.

Хтось сказав, чи зробив щось смішного.

А досвітком у каплиці, на церковній площі, в годині другій утрєня, а тоді Служби Божі.

Люди, ряди за рядами, тиснуться до Св. Причастя. Наче різнобарвна стрічка стелиться по площі, вимощеній кам'яними плитами.

У щілинах поміж плитами зеленіє трава й дикий рум'янок.

На полях, від сходу, миготять веселкою краплинки роси та стелиться срібliste павутиння.

У перших проблисках дня усміхається, споловілій уже ліс довкруги села.

По церковній площі священики в ризах із чашами, виповнених Найсвятішим Тілом і Найсвятішою Кров'ю Господа.

Дзвонять маленькі дзвіночки і Господь, за посередництвом Небесної Матері, обдаровує спрагнені душі цілючим Кормом та особливою ласкою.

По городах, понад рікою та по площі кружляють голуби.

Ліс оживас співом птахів.

Тополі й верби піввінком попри Стрипу, дов-
круги села.

Вони легко схиляють свої корони понад плесо
й перші поржавілі листочки відпливають, як від-
пливають хвилини зарваницьких днів.

Вересень-жовтень 1956

ЗОЛОТОКОСА

І знов золотокоса осінь на чужині.

І знов розчісує легіт золотисті хвилі. Ще й золотом пересипає та захованими — по городах — трояндами квітчає.

Шати її, різнобарвне листя, згортають і палять...

Дим в очі заглядає і вона — золотокоса — мережаними рукавами очі заслоняє.

По кущах срібне павутиння.

Увечорі аромат троянд стелиться. Пільні коники, поміж струмами електричного світла з вікон, перекликаються з жучками на деревах.

І грас гарфа нижче мого вікна.

А до вікна добивається нетля. До світла.

Натішиться світлом і згине.

Нетля...

За щастям...

...А хіба ж може бути щастя на землі?

Щастя там... в одному вікні, біля городу.

З того вікна блимає світло червоних ламп на престолах. Хвилюють невидимі майже струни. Струни, на яких можуть грати лише величні почування душі.

І грають струни.

А душа заслухана у хвилюючі струни та грайну гарфу жучків і пільних коників, сповнена ароматом троянд.

Далеко, за морем, у рідному селі, доріжкою попри ліс, різнобарвне листя ковром під ноги.

Жмурить вії сонце.

А вона — золотокоса — йде, сповнена тугою за красою різнобарвних лісів, за намистом, що розсипалося кущами.

Іде, руїни обминає. Мережаними рукавами очі заслоняє.

А вітер чеше золоті коси, чеше й шумить шувар попри ріку і дивується...

Невже й не оглянеться?

Золотокоса! Пожди... Срібного павутиння все більше, все більше.

Тоді доріжкою попри ліс громадка старших людей.

Осінь...

Обпорошені, знеможені далекою дорогою ідуть до місцевості Ісуса й Небесної Матері.

До Зарваниці...

І хоч церква зачинена, а в церкві колгоспний шпихлір, і хоч мости позривані війною, вони йдуть. Ніщо не спиняє їх. Переходять ріку в найплиткішому місці і доріжкою поза село до каплички, у ліс.

Шумить шувар, як і шумів. Б'ють хвилі Стрипи на закруті об беріг, як і били, і стелиться різнобарвне листя по занедбаній, пониженій місцевості Ісуса й Небесної Матері.

Люди скрадаються далекими милями. Спішають з вірою, з довір'ям і любов'ю в цих важких хвилях життя.

Помолитися за рідних, розкинутих по всьому світу, за поворот їх... за тих, які відійшли у вічність і ніхто не знає, де їх могили... За батьків, за чоловіків, за синів і дочок своїх...

І хоч ніхто не скликає, люди збираються й моляться.

Осінь квіття, що заховалося ще по городах, прикрасило путро каплички. Ніхто дітям не може цього заборонити.

У долі журчить джерело у криниці з чудотворною водою.

Люди за нею. За найдорогоціннішим ліком.
Різнобарвне листя ковром довкруги каплички.
Люди по черзі нахиляються за водою. І... сльози кануть з очей.

У воді наче б на кованому сріблі зарисовується барвами кори з дерев ікона Розп'яття.

У воді наче б із відблиску осяяного осіннього листя формується ікона Богоматері.

Бабуся крізь сльози:

— Чи бачила, дочко?

— Бачила, мамо...

— За всіх молишся, Благая...

Співають у капличці.

Уста торкаються зачерпнутої води... дорогоцінного скарбу.

У душах мир, радість, бальсам.

Об беріг б'є хвилею Стрипа.

На небі ясні зорі.

А ніччю променює роз'яснене сяєво з каплички і потуплюють голови безвірки.

Забув хтось зачинити вікно у маленькій церковці поміж деревами.

У церковці з зарваницькими іконами Ісуса й Богоматері.

Далеко від Рідного Краю. Далеко за морем.

Поміж фляконів з цвітами заблукав пільний коник.

У вікно, за світлом з червоних ламп, б'ється крилами нетля.

І голова зі срібним павутинням тулиться до вікна.

Б'ється нетлею за промінням щастя для душі, за одним промінням.

На чужині...

...За всіх молишися, Благая... Ти враз із людьми у скитанні. Ти враз із людьми й у місці їх поселення, бо... і найбільше негідній людині треба хоч промінчика ласки, щоб рятувати душу.

По вікні сковзнувся позолочений листочок. На іконі Богоматері немов заяснів усміх і сховався.

Золотокоса осінь кинула з листочком вістку з Рідного Краю.

А тоді, городами, далі мережаними рукавами очі заслоняє.

Гарфа моїх почувань починає грати. Її тони зливаються з тонами гарфи, замасної різнобарвності городів. Із гарфою жучків та пільних коників.

Тут, побіч вікна, біля престолу Зарваницької Богоматері.

1957

ЛЮДИ ЧЕКАЮТЬ...

Досить ненадійно покликали о. пароха до канцелярії сільради, яка містилася в парохіяльному домі, в сусідній кімнаті. Тач у прияві урядників сільради*) та ще декількох господарів, молодий енкаведист списав протокол. Вишукував якінебудь промахи, що їх не слід мати доброму громадянинуві СССР. А найголовніше, мав усі дані, які залишила польська поліція: хто служив при Українських Січових Стрільцях та в Українській Галицькій Армії.

У селі постав рух. Люди з голосним протестом поїхали до району й домагалися посвідки, що їх о. пароха не заберуть із села.

Однак — коли прийшов розпорядок про вивіз людей, добрі люди, для безпеки, повідомили про це о. пароха і тоді треба було йому втікати вночі з родиною. Господарів із якими списували протокол у той час, як і з о. парохом, вивезли.

По тім вивозі о. парох рішився вислати родину в іншу область, а сам, коли мешкав уже — після викинення з парохіяльного дому — на селі, крився кожної ночі в іншому місці.

На кілька днів перед Різдвом поїхав о. парох до родини, щоби бодай просфорою поділитися з нею. Спішився з поворотом, бо зближалися свята.

Надворі почало курити снігом і господар, що мав відвезти його кільканадцять кілометрів до станції, не мав охоти їхати.

— Я не можу залишати людей у свята без Бо-

— — — — —

*) Сільської ради; так називають управління сільської громади під большевицьким режимом в Україні.

гослужби, — ці слова о. пароха промовили до душі господаря й коні рушили з подвір'я.

Із гостинця ще оглянувся на стареньке приходство, окутане кожухом-загатою, на вікно, де тулилися голівки його дітей, на засніжений сад, перехрестився і сани скрилися поміж хатами.

...Коби до станції, а там... якось буде.

З трудом добилися через снігові вибої до головної залізниці Станиславів-Львів. Снігом курило далі, але поїзд, хоч з опізненням, від'їхав. На залізничних рейках, за Личаковом у вивозі, два поїзди засипані. Треба було добути зі снігу. Всім, що їхали дало НКВД шуфлі та до помочі зігнали ще й довколишніх людей. Сотки людей.

Нелегко й нескоро йшла робота, але кожна відкинена шуфля снігу приносила пільгу о. парохів, бо видавалося: скорочується дорога до Зарванці, до його людей.

Не звертав уваги на холод і голод.

...Коби хоч на Свят-Вечір заїхати!

По цілоденній праці поїзд рушив. На сам Свят-Вечір добився до одної станції, на залізничному шляху Львів-Підгайці, і став. Дальша дорога, двадцять кілька кілометрів, була зовсім засипана. Не було іншої ради, як пуститися пішки. Сніг уже не падав. І так через придорожні села — більш пішки, як саньми — добився до містечка.

Зайшов до родини стрія, коли сиділи вже при Свят-Вечері. З'їв тільки кутю.

— Святкуйте здорові!

— А ти ж куди?

— Я мушу, там люди чекають...

Вийшли на поріг.

Вітер гнув деревами в саді та почав свистати свою невгамовну пісню.

Коли побачили, що не жартує, обрушилися.

— Схаменися! Що робиш? Дорога засипана!

— Бувайте здорові!

Збіг доріжкою з подвір'я та її пішов у містечко. Тут був наче б дома. Метнувся шукати по містечку за кіньми, які могли б його відвезти.

Над містечком простелився туман. Притемніло.

Зустрів господаря зі свого села, який приїхав до лікаря. Зрадив.

— Чи можу присістися коло вас?

— Що ви, отче, а де ж я їхав би в таку сніговію шістнадцять кілометрів! Мені життя миле!

...Господи! Там люди чекають!.. — а в голос:

— Ви своїми кіньми?

— Своїми...

— То дайте мені коні... поїду сам...

— А як коні погинуть?

— Тоді заплачу за них!

— Ну, то хай отець беруть...

Урадуваний узяв віжки в руки. Не думав, що їде в нещастя. В його уяві стояли парохіяни й Богослужба, яку треба на Різдво відслужити.

На вулиці зблизився скулений чоловічок.

— Отець! Ви додому? Візьміть мене...

— Сідай! — зрадив о. парох. — Буде відрадніше!

Це був бідний Жид із його села.

Ледве виїхали за містечко, розгулялася заметіль. Вїхали у снігове море. Спочатку коні держалися дороги. Персіхали вони щасливо поміж мазурські хати, а далі втратили під ногами твердий ґрунт-дорогу й пішли полями — навмання.

— Господи, допоможи та провадь мене!..

Звільнив зовсім повіді в руках та пустив коні без проводу.

Жид зарився в солому, накрився з головою й не давав знаку життя.

А коні все більше й більше западалися у пухкий сніг і завжди з ненадійною силою видобувалися на поверхню.

Довкола безкрас море снігу. Ані деревини ні хати.

...Господи, коби хоч до півночі доїхати...

Зимно почало все більш дошкулювати. Скулився. Закостенілі пальці безупинну пересували зернятка вервички.

— Богородице Діво...

Не знав ні часу ні місця.

Коли втома ломила його сили, останнім зусиллям випростувався, підніс голову, протер очі.

У віддалі майоріли темні плями.

— Хати!

Коні знайшли під ногами твердий ґрунт-дорогу. Переїхали селом, а далі в зарваницький ліс. Згорн, біля каплички, збігли на міст та й Зарваницю. Село спало. Ані одного світла.

З-під соломи висунувся Жид.

— І ти не боявся їхати зі мною?

— Я знав, що ви любите Матінку Божу і нам не може нічого злого статися.

Розрадувано всміхнувся о. парох і відітхнув з пільгою. Були на подвір'ї, де мешкав.

Спочивати не було часу. Взяв ключі й пішов у церкву. Коли йшов кам'яною долівкою, голосним відгомоном відбивалися кроки. Засвітив свічі. Несміливі проблiski замигали по іконі Розп'яття за головним престолом. Ікона без дорогоцінної корони. Корона враз із ватами захована перед нахабними руками наїзника.

У глибокій подяці схилив голову...

Попростував до захристії, а тоді в бічну наву перед престіл Богоматері. Клякнув, помолитися.

На місці чудотворної ікони — копія мистця Петра Холодного (старшого). Чудотворна ікона захована.

У захристії годинник показував заповіджену годину Богослужби. З людей ще не було нікого.

Попрямував через церкву, на хори. Сягнув за шнурком від сигнатурки. Тони дзвінка сколихнули тишиною. Заблимали світла у хатах. Люди почали несміливо наближатися до церкви.

У великому піднесенні почав о. парох Богослужбу.

"З нами Бог..."

Вибігла відхиленими дверима могутня пісня в село, у засніжені поля.

Співала вся церква. Свобідно. Розрадувано.

У селі того дня не було нікого з районових урядників і ціла сільрада могла бути на Богослужбі та заколядувати:

"Бог предвічний..."

Сльози радості, надії на краще життя, на розрадуваних обличчях парохіян були найкращою заплатою для о. пароха за труд важкої дороги до його села.

24 X 1957

У КВІТНИКУ

Раннім ранком соняшний усміх у віконцях церковці й хат села.

Майнув проблеском по плесі ріки, поміж забарвленими листочками дерев лісу і приляг у квітнику.

Райдугою заясніли краплинки роси на оксамитних листочках красм грядок. Заворушилися сріблиста сітка павучка на куцику.

Грядки з квіттам у формі чаші. Основою й обрамуванням лілеї, безліч лілей, проміння турецькі маки, а згодом цвіти в добираних барвах для престолів Богоматері й Ісуса.

І хоч нічню добрався осінній холод, квітник задержав іще незмінну свою красу.

У соняшних проміннях купалися сумовиті айстри, вогнисті гвоздики й рожі.

Доріжкою від церковної брами спішила сестра Агнета. Дещо приблідле обличчя схоже було на ніжну квітку, великі темні очі мов віджили, коли крізь хвірточку входила у квітник. Розхилені уста в німому подиві втягали притаманні пахощі й усміхалися.

Підійшла до вікна й легко застукала.

— Можна? На престіл Небесної Неньки...

У вікні стояла молода жінка.

— Пощо питати? — з усміхом.

Сестра Агнета нахилилася над квітками. По рясі повзла зозулька, малесенький павучок намагався снувати сітку, а сонце огортало все своїм сявом.

Стежинкою, від церкви, покотилися тони дзвіночка.

Придержала обіруч квіття і поспішила в церкву.

Сонце все вище й вище підносилося на синьому небозводі. Гралося кожною квіткою, кожним листочком.

Не було ні хмаринки і його усміх ставав усе ясніший, усе тепліший.

У найбільш захищеному куті квітника доглянуло куцик темночервоної рожі і моз забажало зосередити там усю свою увагу.

Листочки оксамитної голівки розхилилися все більше і спрагнено втягали в себе тепло — аж надвечір прив'яли.

Доріжками квітника дитячий сміх.

З кута у кут, у хованки.

При столику біля захристії, сестра Агнета складала покрайну просфору.

Крила брами отвором.

— Сестричко! Сестричко! Сюди...

І вже малі рученята за рясу тай у кут городу.

Ще мент і тендітні руки монахині тулили прив'ялий цвіт рожі.

— Надто сьогодні яркі проміння, а ночі вже холодні.

Найменше дівчатко піднеслося на пальчики і притулило обличчя до квітки.

Сестра Агнета нахилилася.

— Я її вложу поміж цвіти на престолі Богоматері. Там вона прийде до себе.

Діти плеснули в долоні.

— Ох так... так і ще ці і ще ці.

Розсунули з-поміж листочків напів розцвілі пуп'янки.

— І ті заберу.

Шляхетне обличчя сестри Агнети вкрилося тінню, долоні м'яко тулили прив'ялий цвіт.

Здавалося їй, що замість прив'ялої рожі побачила обличчя своєї приятельки у вікні.

...Якщо б її витягнути з осыцього закутка-тіні у повне життя, її душа напевно прив'яла б як ця квітка.

Обидві різні у своїх зайняттях горіли одним і тимсамим бажанням: якнайкраще прибрати престіл Богоматері.

29 VІІІ 1958

ПОВОРОТ

Німецька, нацистівська влада звільнила з полону Українців — вояків совєтської армії.

Вони розсипались усіми шляхами, дорогами й доріжками в напрямі Збруча.

Ці подорожні не минали галицьких сіл — обдерті, вимушенілі, голодні.

А села як села. Приїмали в недолі кожного. Годували, передержували, коли хто знемігся, і виряджали в дальшу дорогу.

Багато між ними було протикомуністичних переконань, багато крилося зі своїми думками, не виявляючи їх.

Зголоджені — розсіяли по селах пошесть тифу.

Зачинено школи, заборонено Богослужби та якінебудь зібрання більшої кількості людей.

Замовкли дзвони по дзвіницях і припинили у тривозі села.

Болотнистими дорогами стелився сум, заглядав попід стріхи і смерть господарила своїми жнивами.

— Коби скоріше зима, морозна зима, чей притихне пошесть — жалілися люди під тинном.

А коли зима прийшла, підносилися ті, які переховувались, дякували за хліб-сіль і збирались здоганяти своїх товаришів.

Під рідну стріху.

Тоді в одній хаті заметушились господарі.

— Залишися в нас. Чого тобі туди йти... Хто зна, чи застанеш кого зі своїх?! Нема ще в тебе сили та й упадеш десь під тинном або в дорозі.

Тепла хата ще тепліша стала від цих слів.

Жив, наче б між своїми. Пригадав молитву.

яку мама ще дитиною вчила, і молився щиро, віддано з домашніми ранком і ввечері.

Та здавалося йому, наче б рідні степи простягали за ним широко розпростерті рамена і, з тугою дожидали.

І тому не міг залишитись, хоч добре було.

— Там же ж треба людей своїх, обзнайомлених із кожною доріжкою. Кожний наїзник господарить по своєму.

Старенька жінка підійшла і вложила йому медалік Божої Матері на шию.

— Ще з відпусту маю — наче б виправдувалась. Хай Вона, Цариця наших земель, хоронить тебе дорогою від усього лихого, якщо тобі та дорога стелиться.

За поріг вийшов зі сильною вірою в Її опіку.

Не примикав воріт і не оглядався.

В ухах дзвеніли ще слова, розсипані по хаті, а він спішився.

У вікнах хати тулилися голови й дивилися йому вслід.

Сніг притрусив примерзле болото по дорогах. Наближався час Різдвяних Свят.

Не міг добре йти, хоч спершу — здавалося — на крилах полетить. Шпортався у подертих, військових ще черевниках, обвинених шматами. Вітер розвівав поли сірого військового плаща, дошкульовав.

— Коли б хоч перейти Збруч до Різдва...

Однак — виснажений гарячкою — мусів часто приставати.

Набирав сил, переночовував у придорожніх хатах, і йшов далі.

Полями й дорогами підмітав вітер сніг, мов помелом по хаті.

Дивився просто себе.

Поля... Поля...

— А де ж тої Збруч? — шепотів спаленими від вітру губами.

Далеко на обрії розкинулися на сиваво-голубому схилі темні плями.

— Чи ж би хати?!

І йшов далі... все далі.

"На небі зірка ясна засяла..."

Розкинув вітер пригорщами дитячі голоси, наче б дзвіночками полями покотив.

На небі неспіливо мерехтіла зірка.

Село вже виразно виступало на білому снігу піль.

Коляда дітей усе виразніша.

Постукав у хату, де колядували.

Сиділи при Святій Вечері і йому — подорожньому — зробили місце. Господар ділився просфорою. Ділився своїми враженнями.

— Ми щойно молилися за померлих, за вивезених, за тих, які в тюрмах та лісах.

І запанувала мовчанка.

Подорожній встав, щоб і собі помолитися.

В його уяві святково засгавлений стіл рідної хати. По стільки роках попередньої неволі.

...Чи всі в живих, кого залишив?

Не довіряв новому наїзникові. Припускав, що хвилева свобода була тільки переднішкою перед свіжими оковами.

І тому спішився.

По вечері.

— Піду я, скоріше діб'юся до своїх.

— Бог з тобою! Ранком по Богослужбі підвезу тебе.

Усміхнувся.

Господар додержав слова. Підвіз до Збруча. Стояв аж той розплився цяткою на шляху. Тоді вернувся.

Засніжені степи взяли подорожнього в свої ду-жі обійми.

18 XI 1958

ОКРУШКИ

Із щоденника

Зарваниця, 2 жовтня 1943 р.

Большевики проломили німецький фронт. Допирають до Дніпра. Жах котиться дорогами. Кожний гавкіт собак зганяє сон з очей. Люди — у тривозі — заслонюють щільно вікна. Большевицькі партизани гуляють, нападають на села. Села мусять бути чуйними й приготованими до оборони. Вночі сторожать господарі по дорогах.

А осінь прекрасна.

Довкруги села пишасться в різнобарвному листі ліс. Легко, наче б у такт якоїсь мелодії, ворухаються гілочки дерев довкруги каплички. Сонце прижмурує вії й усміхається до чистовибілених хаток маленького села.

На плесо ріки Стрипи, яка городами в'ється півкругом повільним вужем, злітають забарвлені листочки з топіль, з верб, із кленів та дубів.

Шумить гребля. Туркоче несміливо млин. Збіжжя для Німців на контингент і мало залишається для домашнього вжитку тим, які живуть по селах.

Молодих забрали Німці до "Бавдінсту", сміливіші в лісах, а багато вивезено транспортами в Німеччину на роботу господарям. Не вернулися ще й ті, яких вивезли першого разу большевики та розкинули по Сибірі, Казахстані, Уралі.

А сонце, наче б нічого не сталося в селі, переглядає поля, городи, вдирається на подвір'я, залишає дрібку усміху на осінніх цвітах у квітниках.

І в одну таку тривожну ніч, поміж гарними природною красою днями, Небесна Мати зі Своім Сином у мою кімнату.

Прийшла до мене в сні.

Чи прийшла до мене тому, що я при малих дітях і слабому здоров'ю зобов'язалась обслуговувати священників, які приходили до Неї в поклони?*)

Не знаю...

Тоді перетомлена клячала я у стіп Її престолу і молилася.

— Мені дуже важко виконувати цей свій обов'язок, але я виконую його і буду виконувати тільки тому, що люблю Тобі, моя Нене...

Увійшла в мою кімнату зі Своім Сином. Без блиску, без прикрас.

У тривозі й у жалобі жив тоді весь наш світ.

Простягнула руку і крізь вікно вказала мені лістистий куток, ніби скравок зарваницького лісу, що у полуднево-західньому напрямі, та й сказала:

— Я мушу перебувати на тому відлюдді і терпіти враз зі Сином за людей.

З любов'ю й зачудуванням дивилась я на Небесну Матір. Захоплення не дозволяло промовити одного слова.

Мати Божа ніби просила.

— Терпи зі мною ціле життя у тому відлюдному куті...

І тоді відкрила у свідомості моїй частину терпіння Свого й Ісуса, мов бажала все ясно представити мені.

— — — — —

*) У Зарваниці були чудотворні образи Ісуса Христа і Пречистої Діви Марії, які люди відвідували, відбуваючи прощі.

Я почала дуже страждати душею.

Зробилося мені невимовно жаль Божої Матері й Ісуса, а рівночасно спершу прикро й важко було згодитися на таке, щоб ціле життя бути на відлюдді.

...Усе життя? На відлюдді? Яке відлюддя? Чому відлюддя?

Мати Божа чекала мовчки. Ісус із безмірним терпінням на обличчі, з очима, повними болю, дивився на мене. Його постать похилилася, мов падав під тягарем хреста.

Мосю душею шарпали важкі переживання. До того безмірний жаль Небесної Матері і співчуття набирали все більших форм.

— Ні, я не залишу Її Самої, я остануся з Нею...

Це говорила моя душа. Usta не були в силі ворухнутися.

Мову душі ловила Небесна Мати.

Ісус був далі у безмірному терпінні, мов під тягарем хреста.

Мосю душею заволоділо бажання хоч частинно звільнити Його від терпінь.

Мати Божа не дозволила мені.

Ісус глянув на мене і сказав:

— У тебе є серце...

Рішення моєї душі залишитися з Небесною Матір'ю стало рішенням. Згода була згодою.

Я пробудилася дуже проїнята моїм сном. Серце била молотом.

— Чому відлюддя?

Понад занавісами вікон усміхався ранок.

Заглядала частина зарваницького лісу в напрямі, який вказала Небесна Ненька.

Він не був подібний до скравка лісу, баченого у сні.

— Дивинні... дивинні сон... — ворухнулись мої уста.

По кількох літах всенародньої Голготи добились ми до переселеного табору у Ляндеку. По відмові кута моїй родині, не було місця, від кількох єпископських канцелярій за морем, дістали ми приміщення на американській землі. У дісцензії присвяченій Богоматері.

У місцевості — на полудневій захід від Зарванниці.

З нами була маленька ікона Зарванницької Богоматері та образочок Зарванницького Розп'яття.

1959

УСМІШКА

На основі подій із 1941 року

Свіжий хліб звозять люди на подвір'я тай багато вже молотять. Погода прекрасна. Стерні по полях.

Наближається осінь...

Перші, золоті листочки граються з вітром.

Голуби вибірюють свіже зерно по стернях, по городах. Обгорілі на сонці жінці де-не-де вже крутяться біля хат.

А селом котиться жах: хтось ніччю кинув крізь вікно, в хату міліціонера, ручну гранату... У полі не можуть косарі косити, бо найшли побитих симпатиків комунізму... У ріці, під городом, зловили трупа.

Пригадується людям, що війна ще не скінчена. Тай люди пристають по подвір'ях, перемелюють оті жахи своїми словами. Кивають головами, оглядаються, здвигають раменами тай розходяться до роботи, кожний зі своїми думками.

Жнива ще не скінчені. Нема часу на довгі стійки. А вечором, як стемніє, тихенько на вулиці і нікого не видно.

Утома й жах присідають біля воріт, на камінцях, де звикли люди сидіти.

Такого літа, по відступі большевицьких і з приходом німецьких військ, перший більший наліт процесій до зарваницької Матінки Божої.

Чудотворну ікону, яка була в укритті, заложено на давнє місце, у бічному престолі.

Обличчя Небесної Матері приблідло, наче по довгих терпіннях. Воно робить враження зболеного терпінням і в своєму вигляді зовсім живе. Очі чудові, живі.

Людей багато. До Небесної Матері з подяками, з жалями, зі сльозами за тих, що їх повивозили й помордували по тюрмах большевики. Багато священників. На них залишок слідів минулих переживань. Неодин із них змінений, змарнілий. Із дальших околиць, відходять скоро по Богослуженні.

— Такі непевні часи!

Оправдуються.

— Краще скорше домів.

Поблизькі ще залишаються.

За довгим столом, у їдальні, похвавлена розмова, бо хто лише міг, той із приходом німецьких військ кинувся у вир громадянської праці. Кооперативи, школи, садочки — були зацікавленням кожного.

Відавалось усім, що український нарід відроджується і скоро досягне самостійну державу. Кожному треба було чимнебудь для цього прислужитися. Часті поїздки по повітах виповнювали весь час поза душпастирською працею.

— Треба все підготувати!

— Німеччина мусить числитися з нами!

— Завдяки нашим людям, допоміж кожному села, просуваються їхні війська так поспішно на схід.

— Нарід вітає їх з ентузіазмом!

— Квітками обсипають! В Україні хустини під ноги стелять...

Ніхто й не думав, що Німці виключно для себе здобувають схід.

Тоді, в часі тієї розмови, дружині одного священника прийшло бажання відвідати щераз ікону Небесної Матері.

Церква відчинена й жінка майже безшелесно наблизилася до престолу.

Тихо-спокійно, і її душа розкривається. Очі з довір'ям, з любов'ю в обличчя Пречистої.

— Матусе моя... до мене нераз усміхається життя, а вдача мого чоловіка...

Хвилинку наче завагалася.

— А вдача мого чоловіка не дозволяє на те. Він кинувся у вир громадянської праці і не має зовсім часу для мене ні для дітей... Мені видається нераз: не такій добрій, як повинен би бути... Я так бажаю, щоб мені було добре в моїй хаті й щоб мій чоловік був добрій для мене...

Видалося: злетів увесь тягар. А обличчя Небесної Матері таке гарне! Таке дійсно живе!

А до того, а до того уста Її так солодко усміхнулись! Так, як усміхається мама до дитини. Такій солодко-поблажливий усміх!

Та, що клячала, не могла зрозуміти цього і змішалася. Перестала говорити та... чомусь застидалася.

І тоді... тоді знову заграє усміх на устах Пречистої.

Зовсім розгублена, схилила голову і спустила очі гдолину.

Але... усмішка потягала і вона не могла не глянути в обличчя Пречистої.

Воно надаліше веселе, миле, з усмішкою на устах.

Думки почали добиватися:

...Що це може бути?! Вже стільки літ приходу, молюся у стін Її престолу, але усмішки ніколи не бачила...

Встала й вийшла до захристії. Там іще сестра-захристиянка складала щось у шуфлядах комоди.

Усмішка Пречистої живо стояла перед очима. Вернулася.

Обличчя живе, ясне, але... усмішка зникла безслідно.

Попростувала до захристії. Не могла встояти. Тягнуло її до Матінки і... знову пішла.

— Ще хоч раз — одиночий раз зловити усмішку... — шепотіли її уста.

Дарма!

Клякнула. Схилила голову.

— Я Тебе дуже і дуже люблю...

У цьому менті ніщо більш не існувало для неї. Не в силі було підшукати інших слів молитви. Душа дрижала по незрозумілому переживанні і... почали знову добиватися думки:

...Чи ж би мій чоловік молився за те саме для мене?! Тут у стіп Її престолу... І тому... тому Матінка всміхнулася?!

В душі дальше живо стояло ясне, живе й усмінене обличчя зарваницької Богоматері.

І було так добре... так добре...

— Чим я заслужила собі на таке, Матусе моя? — шепотіли уста. — Мені так добре... так добре...

Її душа була зовсім відірвана від життя на землі.

Але треба було поспішати і вона вийшла з церкви.

На дворі похолодніло. Почав росити дощ. Під вікнами приходства розрослася лобода тай будяки розгойдувалися набоки.

Донедавна містилася тут сільрада, то й нікому було доглядати городу. Лише де-не-де засіялися чорнобривці та заглядали з-поміж лободи.

Ластівочки билися до великих вікон кімнати. В цій кімнаті, на стелі, з-під свіжо біленого вапна прозирали обриси червоної п'ятираменної зірки. Вона нагадувала минулий лад і це здіймало

острахом. Тут, у цій кімнаті, записували людей на вивіз у сибірські пустарі.

У їдальні, в крузі найближчих сусідів і священників пригасала дискусія. Полум'яні ідеї свободи висмикувались відхиленими дверима на простір рідних піль.

Останні вози з прочанами почали виїздити з подвір'я. Колеса скоро покотилися селом і розгубились під лісом.

До хати - приходства наближалася сестра - захристянка з ключачи від церкви. Вони дзвонили в її руках.

— Сестричко! Ікона заслонена? — для певності спитався місцевий священник.

— Так, заслонена. По стільки місяцях укриття на своєму місці...

— Так, усе на своєму місці.

— Слава Ісусу Христу.

— Слава на віки.

Всі пороз'їздилися й порозходились із приходства. Сестра захристянка окуталася теплою, чорною хусткою й попростувала до монастиря.

І дружина одного священника, якої душа по переживанні біля ікони Небесної Матері стулилася мов пелюстки цвіту, пішла назустріч прийдешнім дням свого життя.

Пішла з незбагнутою усмішкою Небесної Матері.

Площа біля церкви й дорога селом світили пустою.

Хати принишкли під своїми покрівлями і дивилися малими вікнами в непевні, вечірні, сутінки.

20 V 1960

У ВДОВИНІЙ ХАТІ

Під стіною, наче б на престолику, закритому скатертю, горіли ясним полум'ям дві свічі. Поміж горючими свічками хрест.

У самотньої вдови.

Із хати вхід до нижі, а там закритий отвір, у стелі, на горище. Хата низенька й не треба великого зусилля, на випадок якоїсь небезпеки, щоб дістатись туди.

Звідти городом до ріки. Стежиною поміж лозами за село, до каплички і в зарванецький ліс, а тоді широкою дорогою чи на схід, чи на захід.

Давній, чумацький, шлях...

Удова відчиняє й замикає входові двері завжди сама.

У неї сліпенька Христина, приклякнувши, молиться. Вона завжди так. Молебні й акафісти та дуже багато молитов знає напам'ять і тепер уста її майже беззвучно промовляють:

— За всіх молишися, Благая...

Христину прохарчовують люди в селі. Вона тут іздавна-давня. Кожна господиня радо чим-небудь допомагає їй і не відмовляє кута, а вона, хоч не бачить, уміє робити багато різних робіт, якими віддячується людям за їх добро.

Вона знає, що по короткій війні Польщі з Німеччиною зайняли Галичину по ріку Сян війська з-за Збруча — большевики.

Вони проголошують на своїх частих мітингах, по селах, немов то вони принесли "рай" для бідних, гноблених і покривджених. Манастирські згромадження розв'язують, більші земельні посілости касують, на священників, дідичів і директорів шкіл можна доносити кожному до їх уряду, що хто хоче. "Рай" цей нищить усе, що святе,

добре й дороге, а люди чесні, прив'язані до Церкви й давніх законів, затревожились.

Поважніші господарі порадилися між собою і всі дорогоцінні речі з церкви, — воти, вкриті діамантами корону з чудотворної Ікони Розп'яття та чаші — сховано. Ікону Розп'яття залишено на давньому місці, над головним престолом; а чудотворну ікону зарваницької Богоматері сховано в хаті самотньої вдови, в імітованому престолі. У бічну наву церкви заложено копію.

Христинна, як дазніше, так і тепер, помагає в церкві Сестрі захристиянці. Робить порядки біля престолів, чистить ліхтарі, розмотує дротиків зі старих, паперових цвітів, а у вільних хвиликах молиться й пересуває в пальцях зернятка вервички.

Того дня мусить заступити сестру-захристиянку тут і сторожити дорогоцінного скарбу.

Посторонні люди приходять далі до Зарваниці. Меншими групами й без процесії. Приходять і поодинокі священики, які можуть прийти. Складають у стіп престолу Пречистої в церкві свої журби й жаті. Відкривають душі з просьбами. Ідуть також і до каплички під лісом, на місце появи чудотворної Ікони. У джерелі, під капличкою, зі збаночка Ангела, якого постать там прикріплена, черпають дорогоцінний лік на всі недуги, чудодійну воду. Збирають лісове зілля, листя з дерев біля каплички чи з городів села, святять усе в церкві і, скріплені на душі й тілі, відходять.

Горе, жаль і тривога все більше розсуваються по сїлах і містах. Вивози у сибірські просторі, арештування завжди нових людей, розстріли по тюрмах і зникання безслідне — те все сповняло кожного віруючого жахом.

І того дня принагідні прочанні, перед хатою вдови, просять про нічліг. Приймає давніх знайомих та приміщує в ній.

Вона і журиться разом із людьми.

— Хто зна', яка буде ця ніч?! Нераз уночі впадають до села, з району, большевики. Завжди чогось шукають...

— Те саме й у нас... Порозбивали родини та тепер листи за листами. З Сибіру... Помочі просять... а вислати можна пачку з сухарями...

— Та й несуть люди оті пачки мільями на пошту. А урядники, на пошті, раз в одному місті приймають, а іншого разу вже до іншого міста відсилають...

— Ніхто й ніколи не чував такого, яке ось тепер діється.

Христина обчищує гіотики в свічках і далі молиться. Її знають усі.

На городі, за хатою, шумлять дерева й сутінки закрадаються. Розхвилювався ліс кругом села. Заворушилися клени й дуби побіч каплички.

У городі вдозі похилилися соняшники й заясніла золотистими цвітами дівица. Її так багато в тому селі! До плотика притулились айстри й чорнобривці.

У хусточці на голові, замість габіту, нахилилася над цвітами Сестра-захристиянка.

— Треба кілька свіжих цвітів на престіл. Ще є люди в церкві...

На хвилю іде до Христини і шепотом:

— Я сьогодні буду сторожити з тобою, але ще мушу вернутися до церкви. Якщо б хтось насильно добивався до дверей, згаси свічі й заховай...

— Добре, Сестричко!

Неодну ніч узимі просиджувала Христина тут і молилася. Неодному ставав у пригоді закритий

отвір у стелі нижі. Годі сани за санями виїздили з людьми села, з подвір'я сільради до транспорту на станцію. Тепер ті люди в далекому Сибірі. Вулицями села плач і тривога, хоч це була ніч.

Христина не бачить, як ясним полум'ям горять свічі. Втягає у свої вихуділі груди запах воску й тепло та її знає, що все гаразд.

Вона вірить ураз із усіми людьми, що це так довго не може бути, що все мусить змінитися і чудотворна Ікона знову буде на своєму місці в церкві.

Ловить відгомін кроків Сестри-захристянки.

— Будемо молитися всю ніч, Христино, бо вони, ті з району... большевики... знову влетіли в село й сидять у сільраді.

— І чого їм тут?!

— Не з добром...

Свічі однаково, незмінно світяться. Ніхто з вулиці не може завважити, бо вікна щільно заслонені.

Люди-прочани, втомлені далекою дорогою, поспули в нижі, а Сестра враз із Христиною їй удовою моляться.

Зернятка вервичок переховуються поміж пальцями.

— Мати Небесна, потіш нарід, що Тебе любить... Не лишай сиротами...

Вдова пробує засунені на засуву двері й гасить лампу прикріплену посередині стелі.

Видається: спить село, здрімався ліс, притишено вдаряє хвилями об свої береги ріка Стрипа.

А в сільраді НКВД.

Дим махорки висить у кімнаті.

— І чого ті люди тут шукають?

— Хіба ж не знаєш чого? Не бачив, скільки сторонніх людей у селі ночує?!

Вони навіть не сидять за столом, але присіли біля дверей, бо сільрада на приходстві, а там великі вікна просто на село.

Дижурний, видається, заснув твердим сном. Його голова на столі, безладна на його руках.

У куті кімнати блимає мала лампа.

— Товариш, у мене с плян!... Вийкрасти б цю Ікону з церкви й вивезти геть...

— Але ж це треба обережно... не можна відпазу зрушувати всіх людей...

— Треба, руками когось певного, дістати ключі... підробити... а тоді вже все гаразд...

Та заки вдалося дістати ключі, які були особливо бережені, загуділи з заходу німецькі літаки. Перша бомба рознесла впрах станицю НКВД в районі.

Відступаюче большевицьке військо обійшло зарваницький ліс, розгалужуючись у двох напрямках до ріки Збруча, не вступаючи до села.

У безладі залишали дорогою, селами й містами багато вбитих, невинних жертв із місцевих людей.

І знову покотилися сльози.

Та ледве успокоїлось — процесії за процесіями залягли всі дороги й доріжки до Зарваниці. До Небесної Матері й до каплиці. Бо і там над вівтариком була копія Матінки Божої.

Тоді, вже в церкві, наче б приблідле й зболене обличчя чудотворної Ікони Небесної Матері споглядало на людей із бічної нави, місця сталого перебування.

Люди, у сльозах, падали хрестом у стіп її престолу, розкривали зболені душі зі скаргами, просьбами, і, закінчуючи свої відвідини молитвою "Под Твою милость...", поблагословлені, скріплені, відходили.

27 VIII 1960

КАПЛИЧКА

А дзвони грають... грають... не перестають.

Петро й Павло та й Василь при допомозі молодших, відзвонюють наче б розколисалася душа.

Чи ж дивно?! Це старші церковні браття, які від дитинства живуть у радості прославлення Розп'ятого Ісуса й Небесної, зарваницької, Богоматері.

Чим більше людей залягає всі дороги, полями до села, тим більша їх радість.

Порох куриться дорогою, селом, від руху коліс возів, а люди йдуть... а люди сунуться на колінах...

Обгорілі від сонця, обсмалені вітром, спрагнені, від півночі патце, а це ж надвечір.

Співають пісень, шепочуть молитви.

Ось... ось... церква.

— Коби діпхатися до сповідальниці... — журяться вголос.

— Та й приїняти Святе Причастя...

Похід формується до каплички в ліс.

Дзвони дзвонять... дзвони дзвонять.

Із захристії висуваються ще Федір і Йосиф, також церковні браття. Вони тут сьогодні всі. Зарваниця має прилучені Сапову й Полісюки, а за мостом над Стрипою — Лапаївка, то й старших братів більше.

Усі з роз'ясненими обличчями, дарма, що ноги болять. Набігались немало.

У захристії треба бути і біля престолів, на світло добре вважати і лад держати в церкві, де й просунутись важко.

— Але ж народа!

— Сила-силенна...

— Господи...

Сумерк розсузається полями за селом і над лісом.

У кожного, на церковній площі, у руках засвічується свічка на дорогу до каплиці на молебень.

У головних дверях церкви в архієрейських ризах єпископ Преосвященніший Кир Никита. Священники у світлих ризах.

— До каплиці... — шепочуть люди.

Хоругви виходять за головну браму.

І дзвони дзвонять... і дзвони дзвонять...

Широка дорога селом, це дорога горючих свічок... це дорога молитви... душевної екстази... безмірної любови цього люду до Цариці Неба... Цариці їх піль... Цариці їх родни.

Її ікона на першому місці поміж святими образами кожної хати.

Ледве посувається людська маса дорогою на міст і розсипається зі світлами на поляні, поміж деревами кругом каплиці з чудодійним джерелом.

Правиться молебень.

Преосвященний Кир Никита, в асисті священників, біля маленького престоліка, замаяного цвітами та зеленню. Над престоліком образ Матінки Божої.

Многотисячна маса людей співає:

"Пресвятая Богородице, спаси нас..."

Наука.

Сявом світла від горючих свічок, у руках людей, горить зарваницький ліс.

Сяєво радості розпливається по роз'ясненому обличчі почитателя зарваницької Богоматері, Преосвященного Кир Никити.

На деревах дрижить кожний листок.

Кругом села клонять свої корони дерева лісу.

Загорівся світ війнами. Війська зі сходу — большевики, а опісля зі заходу — Німці приносили свої закони. Загортали землі для себе. Добудовували тюрми, концентраційні табори. Насильно вивозили людей у далекі простори Сибіру, а опісля на роботи в Німеччину. Повторялися арештування, зникали безслідно люди. Німці палили села, палили людей у зачинених церквах, щоб так винищувати чи зневтралізувати діяння партизан.

Ніщо не відстрашувало людей від дороги до Зарваниці. Спочатку, за німецької влади, з процесіями, а далі без процесії, невеликими групами, а більш, поодинокі. Приходили й священники.

Не було вже походу до каплички, в ліс.

Люди йшли самі. Сходили камінними східцями під капличку. З рук постаті Ангела, зі збаночка, наповняли свої посудини чудодійною водою, ліком на всі недуги.

Чиста, прозора керничка притягала своєю незбагнутою силою й прохолодою.

І не було нікого, який по Св. Сповіді і Св. Причастю, перехрестившись, не пив би її води.

Кругом каплички спітали птахи, як і давно, і шумів ліс своєю сталою пісню та й дрижав кожний його лист.

Люди збирали лісове зілля та й гілки з дерев, складали в китиці, щоб посвятити, разом із водою, в церкві.

Клякали на камінному порозі, крізь осклені двері вдивлялись у копію Небесної Матері над вівтариком і молились.

Однаково, незмінно, як колись.

Це був шепіт зболевних недолею війни — душ, зраних сердець, розбитих родин.

Неодному скотилася сльоза на камінний поріг, бо... багато дітей відійшло у вічність за любов до Рідної Землі, за її волю... Багато розбитих родин залишилися на Сибірі, терпіли спрагу й голод на каторжних роботах, багато гинуло безслідно по тюрмах.

Під капличкою стояло джерело, лік на всяке горе. Залишилось місце надприродної появи ікони зарваницької Богоматері.

Сама капличка, у давніх часах, дерев'яна з осідком монаха, згодом вибудована з цегол, які приносили прочани у своїх бесагах навіть із Закарпаття. Окружена деревами, лісом, за мостом головної дороги, над рікою Стрипою.

Темне, бо дуже глибоке, річище Стрипи звільнювало біля каплички свій біг, творило закрут і півостров для села.

Нижче шуміла вода, пробиваючись греблею.

Її шум зливався з шумом лісу, зі співом птахів.

Вступали ще на прощання до зарваницької церкви, сивоволосі старці й молоді люди, падали хрестом у найглибшій пошані до Небесної Матері, а піднімаючись, цілували ступені її престолу.

Зникав тоді біль, і приходила сила поборювати всі труднощі тодішнього життя, приходила сила терпіти...

Бо... Вона само терпіння.

Старші церковні браття, які ще залишилися, дзвонили меншими дзвонами.

Усіх дзвонів уже не було.

Селами й дорогами розсувався жах і тривога.

Для віруючих людей діялося багато незрозумілого.

Люди перестали бути людьми...

Зарваниця опинилася поміж двома військовими лініями — німецько-більшевицькими.

Люди розбрилися світами. Денехто виховався.

Фронт прорвався і більшовики покотились усе даліше... все даліше.

Замовкли дзвони. Церкву зачинено.

Повторилися вивози. Не стало почитателя зарваницької Богоматері — Преосвященного Кир Никити. Багато Владик, священників, монахів та монахинь пішли його слідами в далекі простори Сибіру.

А люди?.. Які ще залишилися, не забули доріг до Зарваниці. Прокрадалися. У сльозах молилися під зачиненою церквою й ішли лісом до каплички. До джерела по чудодійну воду, з рук того самого Ангела, по найдорожчий лік.

Жалілися й набирали сили нести хрест, який ставав усе важчий і важчий.

Бо... родини ще більш розбрилися. Розбрились по всьому світі.

А тоді в темінь ночі, незнана рука розвалила мури каплички.

Засипалося чудодійне джерело.

З очей віруючих людей покотилися гіркі сльози.

"Хто зважився на таке?..."

І хиляться коліна, як колись...

"Чия рука торкнулася дорогоцінної святині?..."

Люди цілують руїну з очима повними сліз.

— Господи... Ти все бачиш... Ти все знаєш... прости йому за цей злочин і... напевно його...

Шумить ліс, як і шумів, і б'є об береги своїми хвилями Стрипа.

— Пресвятая Богородице, спаси нас... потіш у недолі...

У долині шумить гребля, хвилюють корони дерев, приглушується спів птахів.

Серця б'ються наче б серця дзвонів об широкі криси.

Б'ють на тривогу.

У тривозі, надприродною силою, кріпить віра, що джерело проб'є цю руїну, що капличка буде відбудована.

Бо... немає сили, яка могла б знищити назавжди це святе місце.

10 VIII 1960

ЗА ПОШУМОМ БОЙКІВСЬКИХ ЛІСІВ

ПІД ГОРОЮ

Здовж річки аж під сам верх гори хтось розкинув подозгасті лні смерік. Вони, накиннені білими плахтами, крили в собі життя родин, веселий сміх дітей і радісний вогник по хатах — то сум, що стелився несміливо димом попід стріху.

На збочі високі, старі смерски тулили до себе ветху з поломаним ганочком та опустілим городом літню хатку та гляділи в небо. Мов діти шукали першої зірки.

Вони їй не ворухнулись, як заскрипів ключ у заржавілому замку входових дверей і постать старої жінки пересбігла стежечкою попри них.

Гострі риси її обличчя у витертій чорній шапочці ще більш видовжилися, коли двома шорсткими пальцями обтерла сухі уста — чекала голодна до вечері — і оглянулася поза себе.

...Ганок завалився. Власник не показується. Хату треба би поправити. — Ще трохи і опиниться без даху над головою.

— Так, так — порушила первою руками, а ключик, заложений за обірване вушко від збаночка на молоко, задзвонив те саме.

Біленькі, пухові платочки снігу засували стежечку, що бігла попри церкву до приходства. Вони втулювалися поміж вітки смерік, чіплялися кущів калини, дикої рожі та ховалися у збаночок.

Безмежний спокій приляг широкою загородою, а ніжний дотик білих платочків оживив усі спомини жінки.

...Сиротою вже була, як батько її віддав. Чоловік попродав усе а її молоду, кільканадцятьлітню нагнав... Майно розтратив.

...Вже багато літ, як вернулася у своє село,

та вже інші люди мешкали там, де дитиною зросла.

Очі великі переполохано глянули кругом.

...Чи хтось міг би підслухати її думки? Ні ні!

І пристала.

Чула, що простір та смерекви вслухувались у її думки.

Не боялась цього. Тому тут вернулася... до своїх рідних сторін.

Оглянулася. Навіть пухові платочки не відри-
валися від смерек.

...Не знав про те, що... його любила... не варт
був знати...

Тяжкі переживання зробили її сиротою на ці-
ле життя. Нікого не хотіла. З часом і рідня за-
була за неї. Добрі люди дали куток у хаті, яку
сторожила цілу війну, а другі рідними стали:
щодня вечеру і збаночок молока.

До них ішла.

Над смереками перша зірка задрижала, коли
застукала в хату.

— Ми так чекаємо вас, пані, і стіл уже накри-
тий і пошта прийшла, а вас нема і нема.

— І до мене с пошта?

Вона не хотіла питати. Сама налякалася цих
слів... угадають, що думала про чоловіка. Його
гарні риси скоро зникли з-перед її очей і вона
вбила теплі очі в обличчя старушки.

...Ще хоч хвилинку омани... може хто з рідні
написав?..

Старушка глянула на сина.

— Може завтра буде щось до пані.

Їй задрижали уста. Знала, що й завтра не буде.

Селом поміж хатами коляда ішла. Била віст-
кою у вікно, що завтра тут заколядують. Сьо-
годні не годиться ніде йти поза обійстя.

І вони сиділи за столом, кожне з усміхом, щоб
сховати свої думки.

Воскові свічки кидали тіні по стінах. Із тіней
творилися постаті тих, що колись у тій хаті жи-
ли, та розпливалися по кутках кімнати.

Старушка нахилилася над столом.

...Сама остала біля наймолодшого сина, щоб
допомогти йому двигати хрест самоти.

І закрутилися сльози в очах.

Глянула на нього, на сироту, і всміхнулася.

...Діти старші по світі... там унуки... радість...

Син заслухався у свої думки.

...Йому солодко з цим хрестом. Мусів іти слі-
дами батька і старшого брата... кінчити їх добрі
діла.

Батько і брат згинули на дорозі до волі. Бать-
ко священник, брат Січковий Стрілець.

...Чи ж мала стежка зарости? Ні! Мусить дві
злучити в одну і йти...

По вечері заворушилася пані. Її щось тягнуло
скоренько в хату. Ніколи довго не лишала хати
без свого догляду.

І старушка просила сина:

— Йди спочати, сину, скоренько треба вста-
вати.

І коли вітер розсівав слова коляди по узбіч-
чях, полонинах та прошивав холодом плащ си-
роти — старушка з вервичкою втулилася в ку-
ток і перебирала чотки за чоловіка, за сина... а
потім за здоров'я всіх дітей і внуків. А потім
іщераз за наймолодшого сина, щоб не заломився
в житті. Він такий іще молодий...

...Ні! Ні! Її діти не заломлюються... вона знає...
так виговала їх... І вірить у те, а молитвою кож-
ному допомагає.

І знов перебігали в руках чотки аж прижму-

рились повіки й усміхнулося поморщене обличчя.

Пухові платочки снігу прилягли до вікна. Їх багато... у них ясні голівки ангеликів.

— Слава во вишних Богу... — за вікном коляда. Голівки ангеликів перемінилися в голівки внуків.

Вони приїхали всі... усі, і чоловік і діти стріпують платочки снігу з одіння...

Обличчя старушки всміхається щастям.

На дзвіниці бамкнув несміливо дзвін. Це ко-
трась із дівчат-відданиць успіла зіскробати з
дзвона ржі та ворухнути ним, щоб віддатися цієї
зимн.

І розлетівся радісний сон старушки.

На столі догоряли свічки, а за вікном нахили-
лися смереки над селом. Обняли літню хатку
під горою та підносили корони вгору, глянути чи
не світає.

Зарваниця — зима 1937

ДЗВОНАР

Проти бігу ріки плів гомін дзвонів із прилученої.

І вся постать Луки у новім сіряку і таких же ходаках подалася до прірви.

Гомін дзвонів змагався з шумом ріки, розбігався по збочі, блукав між смереками, березами й кущами калини.

А він слухав із похиленою головою. Не ворухнувся, аж гомін скрився поміж "зозульку", лоташ та молоду, блискучу травичку.

— Ну так!

Йому не подобалися ці несміливі, немов залякані хвилі.

...Боятися повірити, що Христос воскрес, а з Ним воскресне і правда? Чому?

Від цих хвиль іще більш стемніло поміж горами. З кущів скапувала роса і плакала берізка.

Вони хилили голови з питанням "чому" то ховалися поза смереки.

— Іще не час... — благали прощення смереки. У німому болю хитнули коронами.

І Лука хвилювався.

...Як можна так дзвонити?...

Руки простягнулися немов ловили шнури дзвонів, а в руках задзвонили ключі від церкви.

Старою смерекою, що служила за кладку, перейшов на доріжку.

Люди напливали. Відчинив церкву.

На обрії рожевіла хмарка — всміхалася, а її усміх розпливався по збочі.

Вразлива душа Луки ловила найніжніший проблиск досвітку. Голубі очі бігли загородами, полями.

...Рожевий досвіток... Як поля були свої... інакше сонце сходило...

І спомини здавив сильними долонями серце.

...А тепер чому не так?

Та це тільки мент. Він не сміє думати так. Правда воскресне!

І забажалося Луці передати цю віру хвилями ясних, повних надією, тонів по всіх збочах, ярах, полонинах. Розпроміняти вірою обличчя старих, скріпити на краще життя молодих.

І Лука пнеться на дзвіницю.

Зір паде на похилені голови. Дрижачими руками затягас драбинку за собою.

Зачудувані діти:

— Луко, дайте драбинку!

Не чує... Не хоче сьогодні нікого...

І знову вагання в душі.

...Чи не с він частинкою цього збору? Чи його голову не клонить ця сама жура, що всіх людей?.. Чи зможе видзвонити все чим виповнена душа?.. Не глядіти на них! Ні!

І Лука затулює очі.

Чує радісний шепіт ріки, радісний шум смерік, радісне дрижання берізки, калини. Бачить золотим блиском осяяні ниви, розсміяні личка білявок, голубе небо в очах кожної дитини, голубе небо на коронах лісового квіття.

У церкві старенький священник:

— Воскрес Ісус із гроба...

Зараз обхід.

І Лука дзвонить.

Із дзвіниці вилітають хвилі ясних тонів, повних віри в перемогу. Стукають до кожної душі. Пестять надією кожний кущик, кожную вітку смереки. Цілують голівки дітей і квіття понад збочами

та зливаються з голосом людей "Христос Воскрес".

Ізза гори продирає хмаринку сонце. Сипле золотом по горах.

Лука не бачить. У нього розвіяне волосся. У його душі дрижить кожний нерв. Дрижать дзвони.

Біля церкви роз'яшені обличчя, радісний гомін.

— Нигда ще так ни дзвонив Лука.

Сонце все вище, все ближче церкви, людей. Золотом залиті ниви. Радість у дітей. У руках крашанки й кожне дитя "Христос воскрес" до тата, до мамі.

Зарваниця — 1938

НА УТРЕНІО

На подвір'ю старенької хати свіжі сліди ходаків, ухилені ворота, а біля них смерека у снігу.

У хаті, на білій скатерті, у срібних ліхтарях, воскові свічки догаряли. У печі палахкотів огонь. Будильник пересунув вказівку поза четверту годину і вона преспокійно йшла в дальшу дорогу.

— Старенька... старенька, чи паламар уже взяв ключі до церкви?

— Вже, вже.

На ногах панотця вилискували барлаки та стукали по підлозі. Вони то ховалися, то заглядали попід стіл до ліжечка доні.

Протерла очка.

...Має йти до церкви...

Та заки панотець натягнув хутро і шапку, вона стояла вже побіч, окутана добрими руками мами.

— І чого він ще не дзвонить?! — турбувався та взяв доню за руку.

Вона глянула на віконця, вкриті срібним квіт-
тям і папоротинними листочками, на ялинку в ку-
ті, на ляльку, що ще спала у своєму ліжечку,
та й пішла до дверей.

По стежечці скрипіли барлаки й палиця у сні-
гу, скрипів сніг під ногами дівчатка і творилися
ямки від малих ніг, коли хотіла йти побіч.

Стежечка була вузьенька.

Недалеко перед ними відкидав паламар лопа-
тою сніг, що засипав стежку попід гору аж до
церкви, і дзвонили ключі в його руках.

А все даліше під гору приставав панотець.

Блукав зором по розкиданих хатах у стіп го-
ри, то понад гору ген-ген до Бескиду.

...Чому думас тепер про свос село і тамтих людей? — гляділа в добрі очі, але не питала.

Хати мов покулєні люди в кожухах стояли, несміливо гляділи перед себе.

І жаль давив серце панотця.

Думав про те, що молоде покоління, яке виросло на його очах, не зазнає гаразду - добра як і тамто.

Очі побігли по верхах. Паламар добився до церкви. Дівчатко притулилося до кожуха. Вдарили дзвони.

"Христос рождається".

Усміхнувся панотець.

...Народився Христос — Надія на краще життя для людей... для його села...

— Христос рождається — прошепотіли уста і цей шепіт осів на хвилях дзвонів. Вони розкидали його по збочі, по цей і той бік гори, ген-ген до Бескиду.

І понад Бескидом усі смєреки білими янголами стали, у їх коронах звіздоньки застрягли...

"Славить Його..." — і звіздонька одна за одною зникала, поза Бескид ховалася.

Притулилося дівчатко ще більше, очі великі, великі стали.

— Ангели з-над Бескиду злетіли... Чому зіроньки розгубили? Чому відлетіли?..

Дрижачі уста притулилися до чоленька доні й добре, любо стало.

— Чи ж не знаєш, що сонце має зійти і тому зорі зникають?..

І показав рукою на схід, де Тростян, де Маківка.

— А чому коляди не співають?..

Нічого доні не відповів, чогось задумався.

По загородах заблимали світла. Доріжкою попри куці калини, скрипіли ходакні і чоботи та гомоніли люди.

Доня великою стала. І коли люди на утренью йшли — невидима рука на шибках її хатини смерекі сріблом малювала. Тоді вилітала її душа з тісної хатини і стежечкою понад збіч блукала — на коляду Ангелів чекала.

І надлетіли.

Багато-багато білих Ангелів понад шпилями Бескиду.

Кожна смерека Ангелом стала.

І зашуміли їх крила: "Христос народився — Надія на краще завтра..."

Їх шум змішався з дрижанням смерекових віток, із гомоном дзвонів, з радісною колядою людей.

Тай не розкидали зізд і не ховалися, але всі враз коляду заспівали:

"Нова радість стала... яка не бувала..."

І тоді мов зачарована стояла і з-поміж смерек сходу сонця виглядала.

Зарваниця — січень 1939

МАРІЯ

Багряне сонце заходило за шпилі гір і дрижали вітки смерекові. Їх тіні виплітали великий хрест — і тишина болем покотилася в село, прилягла біля кожної хатини.

Смерекки випрямили горді корони вгору і з любов'ю глянули на хрест зі своїх тіней.

Піднесли голівки перші чічки, розвинула листочки перша травичка, бо

...як сонце заїде, треба сплітати вінки на хрест смерековий...

А сонце все дальше ховалося, тільки де-не-де пробивалося крізь вітки смерекові.

Відбилось у віконця старенької хатини вдови Марії та зникло.

Вона склонила голову над столом. Старече обличчя вкрили дрижачі руки і зісунулась на очі біла хустина.

Перші каплі роси впали на мохом порослу стріху й вона зісунулася на віконця, а хатка мов пішла ще глибше в землю.

Вдова немов забула, що завтра свято велике... У неї нема вже ніодного сина... тільки вишивані кожушки і спомин, що хата ця колись була гамірна, весела...

...А може неправда це, що дітей уже немає?

Відбиваються від очей білі рукави. Очі неспокійно по хаті... у вікні... Вона наслухує чи не скриплять часом сінешні двері... Може... ось і вбїжить хоч одна дитина...

За вікнами болюча тишина і руки ловлять судорожно хустину, а очі знов по хаті...

Здригаються темні уставки на рукавах.

...Не можна плакати... ні!

Над столом ікона: Мати всіх зі своїм Сином.

...І Вона віддала Сина...

Кам'яніє обличчя і біль безмежний ховається в душі.

...Цих снів не ховала я собі... тепер там хрест смерековий...

Над селом гори входили в пізню ніч і кінчилися великодня субота.

Легенький вітрець розсівав нове життя поміж хати, поміж гильки смерекові:

"Сьогодні кінчиться вже... а завтра не може бути таке... завтра Воскресіння".

І оживав ліс, струшував росу зі свого гілля, бо на сході рожевіла хмарка і перші дзвони проридили її та стелили дорогу ясному сонцю на день Воскресіння.

Удова Марія в церкву йшла. Її очі знову на іконі над столом.

...Дай силу піти самій між люди...

І пішла доріжкою поміж смереки.

Її усміх роз'яснював обличчя сумних:

"Не час на смуток і жалі... ось діти ростуть, хай у радості кують свої душі зі сталі."

А в церкві: серце цить... просила вже, та хоч губи дрижали — очі були сухі і вона перша

"Христос воскрес"

між людьми заспівала.

Зарванця — весна 1939

ІІ СИН

На призьбі стояла. У верх за сином дивилася. А він окрилений у сусіднє село спішив.

Із розпроміненим обличчям повною груддю втягав аромат смерекового лісу та снував мрії буйні як гірський світ, мрії про краще майбутнє.

Досягав шпилья гори і, заки змішався в гурт смерекових велетнів, забажалося ще хоч раз глянути поза себе, долі селом.

Глянув.

Хатинка його неначе б на долоні стояла. Маленькими віконцями всміхалася до нього. Усміхалась за маму. Доглянув і маму і дитячі роки яскравою картиною розмальовувалися в душі, а він начеб вріс у цей шпиль і не міг рушатися задивлений у рідне село, в рідну хату.

Смереки біля воріт неначе б віті за ним простягнули, наче б здержували: просили:

— Не йди...

— Чому? — в зачудуванні питали його вірлині очі.

На душі не находив ані однісі плямки. Була тільки безмежна любов до цієї землі, мами, рідного села, до всього, що зв'язане тісно з цією землею.

Усмішкою розкинув долі збочею і окрилений попрямував до свос мети.

По узбіччях вечір сутінки розстелював.

Хатинка ще більш пустою стала і мама знову вийшла на призьбу подивитися вверх, куди ще недавно йшов її син.

Глянула.

Смереків велетні лавою стояли, до самого шпиля тісною темною лавою.

Зливалися з олив'яною хмарою, що клубами збивалася та виповняла кожну прогалинку поміж верхами.

Вітер торкнув її постаттю. Вхопив за півку. Розвіяв жмут сивого волосся на висках, забив крилами в хату одну і другу, неначе б у дзвони.

Перехрестилася.

Щось лиховісного пронеслося лісом.

У хату скрилася.

Долі горами впало щось важке неначе стогін столітніх смерік, наче ломання віття в відчаї — то знову наче плач ридання.

І покотилося прогалинами у простір грізне, могутнє на цілний світ, покотилося слово:

"Не убий!"

Воно пройшло враз із бурею страшною, могутньою. Вдарило сталевим звуком у кривлі хат, застукало молотом у двері:

Торкнулося вікон:

"Де ви?"

Великими пригорщами дошеві каплі поміж хатами розкинуло.

— — — —

Останнім цілунок злучився з мамою-землею.

А мама, яка навчила його любити землю святою любов'ю — судорожно дрижала.

Люди сповістили її, що її син не дійшов до своєї цілі.

З кам'яним серцем ішла вверх, а старечі губи шептали раз-у-раз:

— Богойку святій... за що?

Одна смерека до другої нахилилася, одна другій розказувала, а віті дрижали.

Та мамі байдуже було, знала, що немає сина.
Не гляділа на людей, хоч було їх багато, і не
сприймала розповідей, хоч слова добивалися до
неї.

Прийшла до свого сина, а терпіння ще більш
зігнуло її старечу постать коли брала цей скарб,
цю втілену любов до рідної землі в свої старечі
руки.

Закам'яніло обличчя матері. Закам'яніли сме-
реки і ані одна вітка не ворухнулася.

Зболені уста шепотом благали:

"Богойку святій, за оту землю і мою жертву
прийми..."

Голови газдів похилилися в відчаю, щось важ-
ке в'їлося в бороздами кріті виски:

...Чужа рука Каїна згодувала...

І до болю тиснулися старечі, мозолисті руки:

...У любові рідної землі напилися отруї душі
братів...

Корони велетнів глянули в небо:

...Вбивника, Боже, не суди, прости...

І поплила тиха молитва, заворушилися смере-
кові вітки, молода травичка...

А далі селом пронісся гомін дзвонів поважний,
важкий.

Кожний тон падав на землю.

Тяжким, розжареним оливом випалював чу-
жою рукою накинене п'ятно.

Зарваниця — весна 1942

КУДИ ИДЕШ?

На призьбі хатини під горою старенький газда торкнувся порога своєї хати.

Зачинив сінешні двері і безпомічно глянув довкола себе.

Хтось скував з оцим обійстям його душу, його серце — і відірвати годі.

Всією постаттю подався вперед.

Похитнувся костур... задримала крисяня в руці, а ноги наче вросли у призьбу.

Очі побігли загородою, незораною нивою, золоченими вітками смереки і знову незораною нивою та вбилися в першу зелень на подвір'ю.

Там кожний куттик гомонів голосами дітей, онуків, глядів їх очима, а очі старенького бачили тільки пустку і більш нічого.

Нива з тугою гляділа в його душу, в'їдалася темними очима в його серце, немсв пекли незасклеплені рани.

Та ще одне зусилля і — з болісним закросм біля старечих уст — простоволосній подався до воріт.

А біля воріт мусів глянути у віконця хати, на ниву, в цю німу пустку, якої так дуже лякався, від якої тікав голодний, сумний.

Поспішно зачинив ворота і подався доли селом, дорогою на схід.

Цією дорогою, яка втягнула в себе всі терпіння, болі, прокльони... молитви і сльози — сльози його рідних.

Цією дорогою, де по цей і той бік простяглася руїна.

Не міг ступати ногами по ній. Не міг дотикатися цієї зболеної, горем убитої дороги... але нива, незорана нива: просила зерна...

А він газда йшов просити отого зерна. Чей вернуться діти, внуки?... Хто ж засіє їм пиву?

Примикав повіки. Вслухувався в найніжніший голос піль. Любувався найкращим дотиком живої землі, як розхлипане дитя в раменах матері — і втікав.

Минав сусідські хати. Минав щоденні стежечки, щоб не глянути на зболені, зголоджені обличчя.

...Не годен!.. Не годен!..

Вітер роздував поли його сіряка, його довге, біле волосся, — тулився до обличчя, заглядав в очі і добре було йому так.

Та з кожного кутка, з кожного придолінка, від кожної смереки почало в'їдатися в його душу:

— Куди йдеш?

Не відповідав.

Ніс на дорогу страждань своє горе, бо може треба ще цього горя для добра оцих нив, для добра покоління...

Може...

Схилив голову.

Шуміли старі смереки.

Не оглядався.

Тихий, мовчазний минав село. Здавалося: відпали окови тільки дрижали уста.

Та гомін людей із рідних нив доганяв його.

Зрівнявся з ними та й глянув у їх обличчя, бо мусів глянути.

У кожного ями в обличчях, а через плече порожня торбинка.

Не пізнавали його. Гляділи на світ широко відкритими очима. Мали каміння в душі.

Почув утому і схилив голову на костур.

Люди розбілися по стежечках за хлібом — за життям.

Стрепенувся. Не міг затратити їх.

Всією душею втягав оцей гомін у себе, бо в ньому був подих його піль, шум смерік над збочами і цей голодом напосний стогін понад хатами.

Забув за втому. Зірвався і пішов.

Далеко... далеко за ним шуміли смерекни. Далеко-далеко перед ним загомоніли знову люди.

Та це був інший гомін. Гомін напосний свіжими сльозами, тривожним пошумом смерік і стогоном незасіяних нив.

Наближався.

І знову зрівнявся старенький зі зболеними по-статями з рідних нив, які без хліба, без збіжжя верталися домів.

Глянув і ноги вбилися в землю.

Ані йти, ані вертатись.

...А понад простір голодні очі ниви...

Останнім зусиллям подався вперед. Подався з вірою у щастя своєї ниви.

У рідному селі тихою, спокійною молитвою шуміли смерекни.

Зарваниця — весна 1942

РЕЙКИ

Шумів прозорий потік. Пінисті хвилі змивали мовчазне колесо старого млина, а його зеленим мохом обросла стріха зсунулася на малі віконця-очі, дерев'яні стіни вгрузли в землю.

Громадський писар, окружений військовою стежею, ішов уздовж села.

Кам'яниста дорога вголос числила кроки чужинців.

Сильним поштовхом розчинялися ворота біля кожної хати.

"На контингент молодих людей" — стукнула несподівана вістка об порожні комори, розсунулась незасіяними полями — і здригнулося село.

Загородами попри межі прокрадалися молоді в ліс. А ліс віттям смерековим заслонив їх та й глузував із чужинців:

"Весна і дітей треба тут."

Свист чужих куль прошивав збіччя, а гори глумилися. Горді чужинці не уступали. Почалася облава і йшов той, хто в руки попався.

Із крайньої хати взяли Анну. Заніміла мати. Душу їй вирвали. Висохли губи. Запалі очі глянули глибоким поглядом. Ні одного слова просьби не вийшло з уст. Глянула на газду. Ні один нерв не ворухнувся на його обличчі.

У коморі збиралася Анна. Найкращу вишиту сорочку надівала, неначе б на все відходила з рідної загороди.

Ухилом стояли двері комори. Глянула. Ліс мавнів. Глянула вдруге, а чужинці біля воріт.

Ліс шумів. Мов перед бурею дрижали смережки, дрижала Анна. А в даліні миготіли рейки. Змиті ранньою росою проймали холодом. Вида-

лося їй: вони рейки її життя, бездушні виконавці чужого наказу.

Селом, із відчинених навстіж воріт, викочувалися вози. Коні подавалися нашвидко вперед, бо паротяг свистів на двірці, бо миготіли рейки. Діти села, оточені військовою стежею, з кожною хвилиною ставали щораз меншими цятками та зливалися з буйною зеленню. А воріт ніхто й не зачиняв. От так: відкрилися і нема сили їх зачинити. Батьки нерухоміли на своїх загородах. Їхні очі в'їдалися в силуетки дітей.

Закам'яніли і Анніні батьки. У батька очі темні, лискучі та придушений голос:

— Ни чьес стояти, небого, йдеме д' роботі...

З похилою головою попрямувала мати до хати. Глянула на молодших дітей, на свої від жорен опухлі руки, на збіч, на ниву.

Вітер пересипав зелень соняшним золотом.

І знову дві пари очей відірвалися від ниви, від загороди. Гляділи рейок хоч на мент. Туди ж спрямоване життя Анниці, їхньої дитини.

І хоч щоденна праця тягнула маму-газдиню в свій крутіж, а думка впоминала, щоби по хаті не розглядалася, бо іншою стала, то рейки безупину ввижалися, магічною силою тягнули. Запитним знаком поміж смереками стояли, наче б не знали долі Анниці-дитини.

Увижалися й батькові, а думка манила: ...Там, біля рейок, його збіч... літн би поглянути... Та її висунувся з подвір'я.

Холодним ранком сіріли мурн двірця. По платформі вистукували залізничні робітники і де-не-де пролітали урядові накази.

Гудок паротягу діловий, короткий, розполошив тони малого дзінка в церкві і вони розгубилися поміж рейками на двірці.

Вікна вагонів заройлися головами у пестрих хустинах. Швидким поглядом очей розкинули діти гір по збочі, а думки прогалинами, каменистою дорогою в село, до рідних воріт, а далі батьківськими загородами та рейками в далекий, незнаний світ.

Темні голодні очі незасіяних нив в'їдались у вікна вагонів. Колеса стукотіли рейками: так... так... — рівномірно, спокійно вибивали ритм у думках.

...Матері ділять залишки зерна на засів... Уночі мелять жорнами зерно, щоб нагодувати дітей... а млини і не ворухнуться... усе збіжжя на контингент...

Вагони коливалися, вистукували рейками: так... так... рівномірно, спокійно.

Зникали хати, зникали поля, вивози, доріжки, і зеленіли збочі. Продув удиравсь у відчинені вікна, доздував барвисті хустини. Хилилися голови.

— Зглянься над нами, Господи...

А рейки вигиналися, миготіли, крились у вузькому вивозі, щоб ізнову вибігти у широкий простір. І втягали паротяг усе вперед — без вороття.

Анна вихилила голову — їх збіч... і зааніміла. Над збочею, між смереками — батько. У руках крисаня і розвіяне вітром волосся та її поорані виски.

— Тато! — скрикнула.

— Ни забудь! Аннице... — і вказав рукою село рідне.

І вже його немає.

Хіба ж би можна забути?... Пробіг паротяг, лишилися рейки. Скрилося за горами рідне село. У вікна вагонів заглянули смерекові гілки і нічого, і нічого більше.

Із лісу, зеленою межею сходили постаті. Батько Анни стояв далі непорушно над збочею. Його очі пробивали вивіз, бігли далі й далі за рейками, у незнаний світ.

Здавалося: закам'яніла постать не чула, не бачила нічого. Вітер роздував чорне ще волосся, широкі рукави білої лляної сорочки.

А рейки мов укрилися сіриною як кожний, хто виконає накинений прикрий обов'язок. Вони немов у півсні чекали чогось, що невідклично мусіло прийти по виконанні такого обов'язку, чогось, що здержувало б від таких обов'язків.

Постаті з лісу самотньо, швидкою ходою сходили вниз. Зближалися до закруту, вузького вивозу і горами покотився сильний відгомін.

"Ах — ах — ах..."

Димом заслонився вивіз. Рейками скорчив біль і вони обвисли долі насипом двома зчорнілими, розірваними вузами.

Здригнулася постать батька. Упізнала постаті молодців, які крилися вже в гущавині смерік. Попрямував до села. Дорогою наткнувся на військову стежу чужинців.

— Був біля рейок?

— Був.

— Ха-ха-ха — голосним диким реготом, наче камінням, шпурнули об збочі.

— Бачив усе. Згорить село до тла.

Думка вбилася тернем у скроні батька:

...Іх багато, я один... село не згорить... — і впрявився.

— Це я!

Та до села, до хати не дійшов. У сірій хаті біля двірця зачинили його. Залізними кільцями тиснені руки спочивали на заґратованому вікні. Очі напоєні безмежною любов'ю рідного села

бігли збочами. Пестили, впивалися його красою. Душа крила таємницю розірваних рейок. Уста шепотіли неначе б молитву:

— Прийде день... і рейки привезуть із чужини дітей... сіяти зерно на розкинутих скибах Вільної, Святої Землі...

Ізовні наближався тяжкий гупіт ходи чужинців. Крізь сильно затулені уста батька продиралися ще слова:

— Господи, село рідне збережи...

Голова хилилася долів у вичікуванні того, що мусіло прийти.

Зарваниця — 1943

ПО ЦАРИНІ

На дзвіниці б'ють у кусники рейок, бо дзвонів нема: Німці повезли у невідоме.

І грають своїми тонами рейки. Розкидають мелодією горі-долі селом.

"По царині йдемо..."

Біля церкви згромаджуються люди. Коругви, щонайкращі, вишивані. Священники у світлих ризах. Різнобарвне квіття запашними віночками на хрестах коругов.

Священники з Поділля зі своїми людьми також тут. Долами дзвенять важкі, гарматні стріли. Росами сльози людські по випалених полях, розвалені хати рідні, розбіті села.

І вирушас процесія доріжкою в поля, до границь села. Сонце золотом розкидає. Маленькі дзвінки в руках дітей перекликаються з пильними кониками.

— По царині... по царині...

Наче б у світі нічого не сталося.

У кропильниці, яку придержує рука старшого церковного брата, злегка, у такт ходи, коливається свячена вода. От-от і буде розсіяна по границях села, по збіжах, полях, полонинах. Будуть посвячені білі, тесані, смерекові хрести на граничних шпелях гір. Стануть прибіжищем у молитві переслідуваним, непокірним ворогові.

До хат на узбіччях, добивається клекіт війни, котиться ярами, розсівається поміж смереками, вмішується в мелодію пісні, і сіє жах.

Біля церкви пустіє площа. Паламар зачинив двері церкви і з ключами в руках слідкує біля огорожі. Глядить як розбивається громадка людей, які спинаються горі збіччю в різнобарвних одягах, перемішуються зі смереками і розгублю-

ються за обрієм, на заході. Самітній іде в село. Обіймає поглядом небозвід, ясний-голубий, спинається на хмаринках, що висуваються з-за полонини і непокоїться, щоби люди не наткнулися на бурю. Розглядається. Надслухусь.

Дорогою, зі сходу, гуркіт возів.

Замислився.

...Бездомні. У полонинні свої, рідні, бездомні. По царині бездомні з Поділля. У село в'їзджають нові бездомні.

А селом, поміж хатами, вслухується в розповіді людей — побоювання.

— Руїна посувається все ближче гір. Задержиться? Покотиться даліше непроходимими лісами?

Відчинив бездомним двері своєї хати.

А поміж лісами, цариною йде спокійною ходою процесія. Каплі свяченої води розбігаються по полях. Ізза шпилів гір насуваються хмаринки все більші, все більші. Наче з нутра землі видобувається приглушений клекіт. Насуплюється небозвід. На шпилі гори, на тлі темних хмар ясніє білий хрест. Блискавки продирають темну завісу. Роз'яснюється на мент понурий краєвид і вітер розгортає могутніми крилами по лісах, збіжах, травах. Лопотить білими крилами коругов, світлими фелонами, одягами людей, б'є по обличчях. А процесія йде. Іде напроти вихру й бурі до хреста, все ближче, все ближче. І завагавшись темна хмара, глухо застогнала, розсіяла кілька капель дощу та скрилася за бічні шпилі гір.

Добились до хреста. Обвили вінком з колосся й лісових квіток. Біля хреста коругви, гордощі села. Їх вишивали ті, яких вивезено на приму-

сову роботу, і вони тепер на чужому полі, на чужому хлібі.

Поплила молитва за оці поля, за рідну землю і всміхнулося сонце по царині. Заяснів посвячений хрест. Розпростер свої рамена наче обняти хотів поля, полонини.

У селі, поміж хатами, вештаються бездомні. Улицею гудуть вантажні авта і впихається німецьке військо. Його все більше, все більше. Кривавими слідами перейшли загарбані землі тай залишають їх. Руїною загортають свої сліди та стелять шлях новій неволі. Зухвало займають щонайкращі хати. Попід дерева, попід кущі за-тягають авта, толочать молоде збіжжя.

Паламар бачить: цей жах простягає руїнницькі рамена до рідного села, і знає: сьогодні останній день, у якому можна було посвятити поля, перейти по царині.

А надвечір вітер знову розгойдує травами, квітцям. Кущі на збочі шумлять, смерекн додолу гнуться. Береги потоку наповняються мутними хвилями, піною. Вирвані з дерев листки розбігаються навмання.

Ключі знову дзенькнули в руках паламаря.

— Зак' буря не розгулялася...

Простує в церкву. Йде похилий, заслуханий у гамір чужого війська, у клекіт бурі з полонини.

Йому так дуже їй дуже на серці люди, що в полонині. Вони не знають, що німецьке військо напихається в їхні подвір'я. Дрижить, щоб не наткнулися дорогою на розлючених вояків, щоб вернулись у село щасливо всі, як і вийшли.

І забуває на мент про бездомних, про розповіді, про пожарища, сльози і кров.

...Повернуться всі у село? Зайдуть у церкву з коругвами?

Сідає у відкритих дверях дзвіниці і вп'ялює зір у доріжку, не дихаючи.

Одна маленька біла цятка висувається з-за горба.

Старенький так і застиг, уста дрижать.

Цятка побільшується, одна, за нею друга.

А дідо не дихаючи.

Білі вітрила придержують люди.

...Перейшли крізь бурю? Виминули?

Доріжкою коругви до рідної церкви. На хресті вінок із колосся, волошок, роменів.

Усміх розпливається по старечому обличчі.

— По царині перейшов Господь.

І встає. Сильні каплі дощу б'ють по його поstatі. Оглядається щераз і щераз, щоб упевнитися, чи це справді люди з коругвами.

Пестить зором білі, вишивані вітрила і горстку знеможених людей.

— Діти мої!

Він знає: решта людей залишилася вже біля хат у селі, наткнулися на військо: і затривожено питає.

— Щасливо?

— Щасливо! — усміхаються люди, бо знають: посвячені хресті сторожами на границі села.

Золота блискавка роздирає темні занавіси небозводу. Гуркіт важких коліс поміж горами, гуркіт важких авт дорогами, свист навантажених паротягів на двірці.

А в полонині, у стіп хреста, гурток молодих людей. Вимарнілі руки сперті на крісах. Засмалені вітром обличчя хиляться все нижче, все нижче, все ближче рідної землі.

— Сили, подай нам, Христе!

Руїною здвигають люди, терпіннями своїми важкий хрест. Від села до села передають на

раменах своїх. Він усе ближче. Ось-ось і в рідному селі прийдеться допомогти людям здвигнути його, захистити перед наругою, стати воїнами Його.

І шепочуть молитву за поля оці, за нарід свій, за землю рідну.

Грасться вітер їх знищеною одіжжю, волоссям на головах відкритих. Грасться травами, розчісує зелене ще колосся на загонах, гілля кущів, смерік. Грасться вінками на смерекових хрестах довкруги села.

Ляндек — 17 II 1949

"ОИ. ДАЙТЕ МИ 'ПОКІ'..."

(Броди)

Обдимлені мури чистенького двірця. Обдимлені збочі, обдимлені хати берегом Опору. Люди спуються всуміш із вояками біля двірця, біля пошти. Затурбовані, наче припорошені назовні оцим чорним пилом, який розкидають машини навантажених транспортів довкруги. Усе спрямоване на захід.

— Що ж буде далше? — напошепки поміж собою люди, бо вголос треба сміятися запалими очима, вимарнілим обличчям, блідими губами.

А в душі? Виразні картини:

...Тюрми, шибениці, розстріли найкращих синів. Кригаво-тернистий шлях...

І товпляться біля поштового будинку.

...Може хоч карточка яка? Байдуже до кого. Це вістка у село і кожний сприймає її жадібно, втягає кожне слово мов губка воду.

Очі всіх у дверях, там листоноша.

— Настася...

Рука в білому, вишиваному рукаві постішно висувається з гурту. Темні очі вбиваються в лист, голова у цвітистій хустині схиляється.

— Від сина... — шепочуть уста.

І всі кидаються до неї читати. Так мало і не розірвуть невірною рукою адресовану коверту.

— Мамко... Приїдьте!.. Най ще хоч разочок подивлюся на вас... Йдемо на фронт...

І тут місцевість, де буде стояти транспорт і дата дня, яка... вже давно проминула, лист багато спізнився.

Тишина залягла куток біля пошти. Мов закам'яніли обличчя.

І тоді хтось шепотом:

— Там зрада чужинців... діти пропали...

Темні очі Настасі глянули в далечінь, на схід, і рука вирвала лист недочитаний. Не могла стояти вже в тему гурті, не могла слухати жодних слів, не могла думати нічого. Її чоловік першого разу вивезений, ледве врятувалася зі сином, а тепер?..

— Ой дайте ми' покі! — просила, коли хто-небудь намагався її потішити.

Вона знала:

...Один ворог гірший за другого. Готує скрізь засідки, розтягає зрадницькі сіті і винищує... винищує...

Тікала геть до своєї хатини. Видавалося їй, що заб'ється там у якийнебудь куток і буде їй легше.

То в селі застала те, чого не було, як виходила зі села.

На кожній загороді повно чужого війська. Того, яке кинуло її сина там, у те гірло зради. До її ушей добивалися голосні слова їхньої різкої мови.

Це відворот. Великий рух автомашин. Усі ворота повідкривані, всі подвір'я повні. Всі загороди закидані військом і зелене, неспіле збіжжя покосами: щоб не оставити нічого противникові, який іде за ними.

Поспіх перемішаний лайкою, і падають покоси за покосами.

Люди снуються дорогою затурбовані, сумні.

За горою ссист паротягів. Обвантажені транспорти перебігають рейками одні за одними і криються у вивозі на заході.

На подвір'ю Настасі відкриті ворота, відкриті двері хати.

Не пізнала свого подвір'я. Десь утік цей спокій, за яким тут бігла. Немає вже кута, в якому хотіла схритися зі своїм болем.

Чужою мовою кликали до неї вояки. Свистали, розмахували руками, реготалися. Наче нічого їй не сталося.

— Ой дайте ми' поки'!.. — шепотіли її губи і вона вибігла на дорогу. Втікала. Куди? Сама не знала. Щоб дальше від чужого гамору.

З дороги на доріжку, загородами, поміж зелені покоси, поміж травн-квіття, попри квітучі кущі калини, а тоді межею, впоперек збочі.

Біля дерев'яної церкви, на горбі, глянула на смереки попри огорожу, спокійно задумані, на камініні ступені, на зачинені двері, на цвинтар біля самої церкви.

У підніжжі гори кипіло життя. На збочах, загородах падали дальше зелені покоси, а біля неї ні однієї людини. Ніхто з людей не глядів у її очі, в її душу.

Ноги важко схилилися на дерев'яний поріг церкви, руки сперлися об ковані двері. До блідого обличчя тулилися холодні штаби. А по обличчі струмком почали спливати сльози. Падали на вишивані рукави її сорочки, на дерев'яний поріг. Губилися у щілинах і всякали у рідну землю.

У даліні гуділи пропелери літаків усе сильніше, все сильніше.

Та байдуже тепер було Настасі все. Біля неї був лист її сина, а біля кованих дверей спокій душі.

І вона, зі сильною вірою про рятунок синові, потонула в молитві тиха, спокійна.

Ляндек 1949 — Філадельфія — 27 III 1950

НА СТРИТЕННЯ

Хати попритулювались у підніжжя збочей.
Розкинені обабіч потоку приховались у ярі.

А над хатами смереки... смереки.

Притрушені снігом, наче в білих кожухах.

Минулими днями, селом, за старим, прадідівським звичаєм, складали газдині на сани панотця по повісму льону або мнску сім'я на олій, чи збіжжя на засів. Усі обійстя, хати, скроплені свяченою, йорданською водою.

А смереки — видається — шумлять і шумлять піснею "Явився сси днесь вселенній..." Приховалася пісня поміж пухнастими гілочками. Вихоплюється своєю мелодією в простір та й стелить білими збочами коючий спокій.

Скоро вже піст.

Від ополонок, у потоці, з повними ведрами води, через дорогу, дівчата йі молоді газдині.

На плоті, біля воріт, тут і там, передирається сорока та йі цвірінькають горобці.

З комори придорожньої хати, попри призьбу, ввійшов старший газда Яків до сінешніх дверей.

— А дайно ми' платину...

У йіого руках кружок бджільного воску.

Приглядається.

Зав'язуючи, в поспіху, вокруг шні квітисту хустину, виходить газдиня Олена.

Яків поправляє на голові теплу шапку, застібує сіряк. Обвиває платиною віск, коли Олена ще оглядається у відкриті двері хати, до дітей, та втоптаню стежиною подвір'я йде до воріт, на дорогу.

Сорока тікає йі розпурхуються горобці, що замішались поміж курей на подвір'ю.

Яків ще оглядається на своє газдівство, на де-

рев'яні вулики під ostrішком, наче під пухнастою, білою хусткою. Він занепокосний, що зима взялася гостра й хто зна', чи не погинуть бджоли. Вже стільки разів збирався піти до панотця і не мав сміливості.

...Коби хоч визимували...

Панотець сам пасічник. Його пасіка зимує на своєму місці, в куті городу. Вулики теплі, з приколотків, домашньої роботи, шиті дротом. Панотець із Поділля й у нього все йнакше на подвір'ю, як у їх селі.

Дорогою, під ходаками, скрипить сніг. Яків із газдинею спішить у вижній кінець села, до старшого церковного брата — Йвана.

Там, у хаті, на кухні, в посудинах топиться бджільний віск.

Посередні хати, вкопана в землю, велика кругла посудина. До повали прикріплений залізний круг із гачками кругом обруча.

Посходилися старші церковні браття, сусіди, і за столом, під образами, позасідали на лаві.

Незручному не слід пхатися. Помогти треба, коли покличуть.

Іван доглядає всього сам. Ось-ось і виливати буде свічки. Для братства Найсвятіших Тайн і Святого Николая, для газдів і газдинь. Скільки всіх членів, стільки свічок. Не мож' буде одним днем, хоч нераз і довго вніч, треба буде другого дня.

Яків лагодиться помагати. Підкотив рукави чистої, льняної сорочки. На сорочці, кругом шиї, темночервоний вишитий візр.

Скоро зачиняють двері і не впускають нікого. У хаті мусить бути однакова, відповідна температура, яку й треба випробувати, бо йнакше не буде стигнути на гнотах віск.

А гноти сучуть із ниток, із веретен, газдині-сестриці, у світлиці по другій стороні сіней.

Кожна ще й пишно вбрана. Уставки на чистих сорочках так і всміхаються. Разки скляного намиста грають райдугною. Платини на головах барвисті, просто з жердки в коморі. Не щоденні, не недільні, а про свято.

Розсміяними словами перекидаються. По вісім або й більше ниток треба сукати, а нитки мотаються.

Примірюють, щоб був на зріст кожної.

— Та й крутиться, та й мотається й веретено тікає, не вдержиш...

Сміються.

— А давайте вже гноти!

Через сіни Іван, а Яків загортає готові — чіпати на гачки.

Гноти прикріплені і Яків подає Іванові збаночок із гострим дзьобиком, із вигідною ручкою.

З-за стола повставали газди. Повиймали з губ люльки.

Іван із повагою:

— Во Ім'я Отця і Сина і Святого Духа...

Всі хрестяться і всі в один голос: — Амінь!

— Господи, допомагай! — сказав Іван.

І, як кожного року, черпас Яків пахучий віск збаночком та й подає Іванові, а цей, на високому стільці, розливає його з увагою, по гноті згорн.

Віск скапус вділ усе помаліше й застигає.

Іван далі кругом круга, круг обертається, раз і другий... і знову, знову... аж свічки наберуть відповідної форми. Горою тонші, нижче грубші.

Спочивати Іванові і Яковові годі, аж руки мліють. Але все проходить із великою повагою, з напругою.

Газди не курять люльок і лише час-до-часу впаде важне слово. Очі всіх на свічках на руках Івана.

Шибки на вікнах усе більше розмерзаються від тепла й видно дорогу, білі збочі, ліс, дерев'яні вулики з пасіки Івана, під коморою.

Дорогою час-до-часу персбігають запряжені сани й дзвонить прикріпленій до днишля дзвіночок.

Раз-у-раз скриплять двері до світлиці. Туди можна ходити й люди заходять.

Гафа, газдиня Івана, домішує тісто з білої муки, на пироги. Помічниці-газдині чекають, щоб хоч один-два пироги зробити.

Олена складає на лаву горшки з голубцями. Готовиські, лише всунути в піч. Побіч дверей, біля мисника, бочівочка москаликів на закуску.

Свічки готові, всі гарно вийшли, не погнулися й не полонилися.

Яків переглядає кожну зокрема, чи не треба де гноту притяти. За кілька днів свято Стрітєння. Посвятити треба.

А вони всі, оці свічки, з пахощами воску з квіття різних узбіч, на довгому столі під образами, на постелі й на лаві.

Уся хата пахне воском.

По роботі гостинна в світлиці. Тоді весело й гамірно. Припрошує кожного зокрема до гостини Іван, газда, припрошує його газдиня, Гафа, й помагає Олена.

На дворі вже моргають ясні зорі. Іскриться мороз. Дрімає окутаний теплим кожухом ліс і гаснуть каганчики по хатах.

А на Свято Стрітєння, в час Утрені, все братство біля тетраподу. Разом поскладані нові свічки.

Панотець у світлих ризах читас молитви на посвячення.

Паламар з кадильницею і кропильничкою свяченої води, подає кадило й кадильницю, а потім кропило.

Дяк у крилосі на закінчення посвячення проспівав:

— Амінь...

І слідкує за всім з-поза окулярів.

Із братства наближається до панотця перший Іван. Обтирає рукою свої вуси й цілує панотця в руку, цілує подану панотцем свічку.

Яків виймає з сіряка білу платинку, обтирає очі й також цілує руку панотця й свічку.

І так усі почерзі.

Служення Утрени продовжується. Панотець біля престолу:

— Слава Тобі, показавшому нам світ...

Мигають засвічені свічки в руках людей і хилляться молитовно голови.

"Слава во вишніх Богу..."

Співають люди в ущерть виповненій церкві.

По Утрени складають посвячене світло в довгі, дерев'яні скриньочки попід стіну церкви.

Починається Служба Божа.

Перед тетраподом чотири найповажніші газди із свічками в руках, із найбільшим достоїнством.

Сонце всміхається крізь барвисті шибки церкви. Роз'яснює престіл, постать панотця, церкву, обличчя парафіян. Досипає золотими пригорщами радість у торжественну Богослужбу й уся церква — одно сяєво.

Там, на горі, поміж залісненими й засніженими збочами, у стіп Бескиду.

13 II 1960

НА СВЯТ-ВЕЧІР

1

Смереки злегка холіталися.

До головних дверей з подвір'я зайшов пес та подряпав лабою, щоб впустили погрітись.

У хаті пахло олісм, грибами, рибою, повилами, а на кухні в горшках кипіли святвечірні страви.

Старшого віку жінка переглядала кімнати. Її поважне обличчя вкривала тінь суму, а карі очі переходили з кута в кут.

...І доведеться сьогодні засідати до вечері самим, без дітеї. Коби хоч одно добилося до хати! А колись вешталися сини, що не раз сварити треба було. Кімнати повні були гамору, раз-у-раз скрипіли двері, впускаючи холод у хату. А сьогодні? Як поставиш, так і стоїть, немає життя.

Спинилась коло столітньої ікони Розп'яття, яку прадід малював.

Темночервона лямпадка з золотим беріжком була, як і все, на своєму місці. Очі перебігли по іконі, заглянули в лямпадку, чи не бракує оливи.

Слабе світло розгублювалося по широких, дерев'яних рамах та оживляло постаті у підніжжя Христа. По одній стороні страшний суд — по другій чистилище.

...І скільки оливи згоріло за тих сто літ? І скільки молитов біля цієї ікони?

У думках перебігли всі обличчя дітей від найстаршого до наймолодшого. Уста незначно заворушилися в короткій молитві.

...Коби хоч хто на злуду мигнув під вікном! Коби хоч порухав хто ворітьми від доріжки зі стації! Коби хоч картка яка від наймолодшої дн-

тини. Тепер там бої і годі через фронтову смугу дістатись. Довідувалися окружною дорогою через інші держави, та відповіді немає. А дитина залишилася там, у Львові, по важкій хворобі. Що з нею?

Перейшла в кухню і думки розвіялися.

— Гафіс! Десь скоро над'їдуть із прилученої, підкладай сухих полін, щоб скоро скінчити вечерю...

2

Віконце захристії у прилученні виходило на узбіччя обросле смереками. Кілька старих смерік росло зараз побіч віконця, а мороз замурував шибки льодом і в захристії було темно.

Треба було дещо поскладати і хоч свічку світити.

Старший брат церковний висунув шуфляду старої комоди за дротиком...

На долівці розкинені смерекові галузки.

— Як хочете прибрати чимнебудь — то смеречною. Це живе, з рідного лісу, а не папір — пригадує собі старший брат слова панотця.

Чи міг хтонебудь противитись старенькому панотцеві, якого всі так любили й шанували?

І вінок з паперового квіття, який старші сестриці по довгих нарадах та збірках замовили в жінки з міста, а опісля з великою пихою переплели ним золочені промені за кивотом — мусів піти до шуфляди.

По правді то й він волів смеречину тому, що своє, рідне.

До захристії ввійшла постать старенького священника, що затирав руки.

...Така студінь, що й до чаші примерзають руки, годі відірвати!

Голубі очі подивилися на старшого брата церковного.

— Підіть до сусіда, хай заїздять сани, час до дому.

Засунув шуфляду і вийшов. Коли вернувся, панотець чекав біля дзвіниці.

Малі коники потупцювали дорогою попри рейки.

...Колись цими рейками їхали діти, а сьогодні?

...Найстарший син залишився на полудневому фронті в Альбанії, а це почався 1919 рік. Ваяться кордони, замішання тай годі перебратися в такому хаосі. Другий коло Каспійського моря в полоні, третій в Україні, четвертий під Конюхами загинув, п'ятий в Інсбруку, а наймолодша залишилась у Львові. Хлопці дадуть собі раду, а ця наймолодша... Га, Господи, хай діється Твоя свята воля! Може якось успокоїться завірюха, треба буде вліті вислати в Італію або на Крим, як радив лікар, щоб скріпити. А покищо у світі кипить. Кожний домагається свого рідного. Чи встоїться? Сили ослаблені попередньою війною...

Потонув старенький у думках, а коники перебігали дорогою та наближалися до роздоріжжя, а дальше попід залізничний міст у своє село.

3

Поїзд з Мадярищини в'їздив зі свистом з-поза закруту на станцію.

Декілька людей висіло на платформу. Між ними й чотирнадцятилітнє дівча.

Очі розрадувано перебігли кругом.

...Чи ж може бути більша насолода, як на сам Свят-Вечір добитися до хати?

Але біля переходу, куди звикла переходити коротшою дорогою до хати, стояв стійковий.

— Перепустка!

— Я тутешня!

Забула, що приїхала з-за границі. Перепустка, яка служила лише до кінця минулого року, була виставлена до Кракова, а далше при допомозі добрих людей, яких усе вдалося зустріти подорожі, переїхала зі свояками Словаччини та Мадярщини.

— Не знаємо вас!

Очі глянули на стійкового та по платформі, шукаючи когонебудь з людей.

...Господи! І свій, а не вірить!

На щастя надійшов місцевий газда та вибавив із клопоту.

Треба було йти дорогою довкруги села, а тут так спішно! Ніхто не знає, що приїхала.

У кухонному вікні хтось мигнув, а вікно до половини обмерзло і в снігах, в обпорошеному мукою хвартусі...

— Донька! Дитино! Ах, Боже!.. — і голос стрягне, а вона, цілуючи поморщені руки, не може нічого говорити.

...Чи тут сталося щось надзвичайного, що приїхала до хати?

Її голову, обличчя обсіпає мама безлічню поцілунків, а вона схвильована до глибини душі.

— Гадала: привиділось... Боже, яка радість!

— Тато вдома?

— Немає ще з прилученої.

Ідуть у кімнату.

— А ялинки немає?

— Не знала, що ти приїдеш та її не поставила, треба до Луки, він принесе.

І вона долі доріжкою до Луки, старого паламаря.

Її бавить його зачудування й розрадувані очі. Як дуже радо сіла б на лаву під вікном, але Лука вже надіває сіряк іти на збіч по ялинку, ховає малу сокирку і вже його немає.

А на подвір'ю дома сани з прилученої.
...Є тато!

Її трохи ніяково йти в хату і глянути в поважно-голубі очі. Видається: вглянуть у найбільший закуток душі і будуть знати, що причиною запалення легенів була забава і... ті прегарні блідоліля айстри...

Але цілує з повагою руку, а дрижачі уста чоло.
Мама перебиває прикру мовчанку.

— А бачиш, старенький, не будемо самі вечеряти.

— Дякувати Господеві.

За хвилину голубі очі всміхаються.

Біля кухні розмерзає ялинка, ще трошки і стоїть убрана коло вікна, що виходить на Тростян.

До вечері накрито. Щефан, фірман, поставив у кут гарний сніп вівса та розстелив у кухні дідух. Батько засвічує воскові свічки у срібних ліхтарях побіч колача на сніжнобілому обрусі і по просфорі та молитві вечеряють майже мовчки, кожний заглиблений у своїх думках.

Лише жваві очі мамі раз-у-раз поглядають на неї, а роз'яснене обличчя завжди всміхається.

У печі палахкотить огонь. Кусники смерекових поліп пахнуть живицею. До вікон виразно добивається шум смерік. Поміж хатами колядують діти. Ключі від церкви висять на своєму місці. Раненько Лука прийде забрати їх, щоб відчинити церкву. Радісно задзвонить.

І тоді, тоді люди з Решітки, з Тарнавки, з Лавочного виповнять церкву вщерт, що годі буде зачинити двері і повними грудьми заколядують:

"Бог предвічний..."

Вона колядуватиме з ними.

Коляда пройде щілинами дерев'яної церкви, хвилями мелодії виповнить усі дороги, просмики, прогалини, зіллється з шумом рідних лісів і ввесь бойківський світ, наче великий дзвін, ударить серцем об криси на радісну славу народженому Дитятку-Правді.

У кімнаті вогняні зайчики скачуть по долівці доріжкою від печі.

Так добре, так затишно.

В куті кімнати манить зелена софа з сніжно-білою постіллю.

Втома бере верх і дівчина молиться.

Увесь час шумлять у городі смереки. Час до часу скриплять сінні двері.

Батько укладас проповідь. Проходжується по кімнаті та тихо, ніжно дзвонить ключами. Мама в кухні. Тріскають поліна в печі, колядують діти, шумлять смереки, ці рідні смереки.

І все це лучиться в своєрідну бойківську симфонію, яка глибоко западає в душу та впливає тепло на все життя.

Філадельфія, грудень 1953 р.

ОКРУШКИ

...А я таки мережати буду рядки свої. Буду останками сил викидати з душі тугу.

Буду визбирувати сльози по потоптаних загородах, по оббиваних порогах, розкинені жалі по межах, дорогах.

Буду блукати дорогами, стежечками. Буду тупити обличчя поміж віті смерік, поміж кущиків ялівцю... Буду оббивати ноги в гостре каміння, яке дотикалося ніг нещасних, вигнаних у чужину.

Буду ловити терпіння і буду терпіти разом із вами всіми, розкиненими по Сибірі, Америці, по цілому світі.

І буду писати — мережати — рядки свої для людей своїх.

А ви йдіть помимо мене...

Я сама піду через кладку понад дебру, в ліс. Сама піду вгору селом понад загородами... Сама перегляну хати всі...

Визбираю кривду, жах і сльози і поїтиму душу міццю Землі Рідної... хай іде сама...

Без зупину вгору селом, попри смереки і ялівець, попри верби над потоком.

Вони розкажуть мені все, а ви йдіть...

Я сама...

Коли визбираю всі сльози, кривди і важко буде йти вгору селом, присяду на краю луки над потічком біля кринички, побіч похилої верби і схилю голову у стіп Твоїх, Володарко моя, Газдине мого села.

Втулю обличчя у складки Твоєї голувої оде-

жі, як дитиною, колись, у лан льону, і Ти, При-
ятелько моя, одинока, підеш тоді зі мною.

Будеш вибірувати недоспівані мої казки, а я
жменями нагорну їх, як полонинське квіття...

І розсію по всьому світу, як далеко люди мої...

1957

НА ВІЗИТАЦІЮ

Було це ще в тих часах, коли про велику війну й мандрівку людей нікому й не снилося.

А люди до себе говорили: "Гість у хату — Господь у хату".

Тоді на подвір'ю приходства, у Карпатах, стояли сани з розкиненою бараницею. Щефан провадив на подвір'я малі, гірські коники, щоб заложити упряж.

Великий пес — Пагат — приглядався. Він також лагодився товаришити. Якщо б не чорні латки, що місцями наче причіпилися до його білої шерсті, від снігу не можна б було його відрізнити.

...Ще тільки рахкавочки-дзвіночки винести з комори й новий батіг та й усе готове до дороги — думав Щефан.

Із дверей хати вийшов отець декан у подорожньому футрі, в барлаках та смушковій шапці. У руках мала, чорна валізочка на акти.

Сині очі з-під густих брів подивилися на Щефана.

— Усе готове?

— Усе, панотченьку.

— Ну, то рушаймо з Богом.

Щефан ще обтулив отцеві щільно ноги, сам сів, перехрестився й узяв віжки в руки.

Отець декан усміхнувся у вікна хати й коні рушили.

Попереду коней — Пагат.

Серед дзенькоту дзвіночків сховзулися сани спадистою доріжкою з подвір'я.

Дорога добре втерта, мороз легкий, погода гарна і дуже вліповідний час на візитацію.

За тиждень можна об'їхати кілька або й більшу кількість сіл.

Дорога хребтом верхів засунена снігом, то треба прямувати битою дорогою, від села до села.

Узбіччя й верхи гір під білим ковром. Вони блистіли прозолоттю й самоцвітами до сонця. Сонце наче перегортало жменями дорогоцінності, розсипало їх і всміхалося.

Та й спокій, безмежний спокій.

Він стелиться дорогою, попри яку іней із придорожніх куців сипався тихим шепотом.

А тоді "дзень... дзень... дзелень..."

Резгублюються, біжать своїми тонами дзвіночки назустріч засніженим просторам.

Наче б розгойдували прегарну, чарівну казку у розповіді.

На закрутах скриплять сани.

Зрідка цвірінькає пташок.

Тут і там сліди зайчиків, серен, оленів.

— Куди їдемо? — питається Щесфан на роздоріжжі.

— Через Славсько на Волосянку.

Поміж хатами більше горобців і сорока.

Скаче по плотах, робить рух... та й скрегоче.

Отець декан — селом — відповідає на поздоровлення людей, а за хатами, у засніженому просторі задумується.

Їде відвідувати своїх кондеканальних. До всіх зі щирим серцем. Нагадуються наклепи й доноси у часописах противних переконань: "Чого він тут прийшов?.. Будувати Україну... Хай їде туди, звідки прийшов!.."

Йому, як деканові, треба було забути все, а приходили моменти, що й треба було неодному з таких людей допомогти, рятувати.

Що ж, різно буває в житті. Життя таке різно-
родне, а деколи й цікаве, дуже цікаве. Дні пере-
листковуються самі, як картки повісти, у кожної
людини побудовані зовсім інакше. Усе залежить
від їдачі й характеру даної людини.

Коники скоро бігли втертою дорогою поміж
засніженими горами й лісами.

Та дорога далека й аж надвечір прибули у
Волесянку поміж верхами.

У той час на старенькому приходстві, притуле-
ному до схилу гори, спокійно й тихо.

Вліті гамір, рух, багато гостей, родина з міста.
На той час припадає й празник. Тоді з'їжджа-
ється багато священників з родинами. Усе подвір'я
повне возів. Узбіччя біля церковці роїться від
різнобарвних одягів сторонніх людей. Багато бу-
док із різним крамом, поміж якими вештаються
люди. По Богослужбі гостини по хатах. На при-
ходстві, по гостині при заставлених довгих сто-
лах, о. господар поруч воза о. декана. Товари-
шить аж за село, спрямовує на добру дорогу по-
між лісами й прощається.

А тепер, селом, у воротах стоять газди й газ-
дині.

— Слава Ісусу Христу!

Газди скидають шапки.

— На віки слава!

— А до кого то? — шепочуть поміж собою.

— Та не видиш?! до панотця! Візитація...

— А я зразу пізнав, чий то пес — вихоплю-
ється паламар, що його хата при дорозі.

— Йва'! Біжи городами... скажи, що їдуть —
звертається до підростка, який навинувся.

На подвір'ю приходства розкриті вже ворота...
Воротами перший вбігає Пагат.

У сінях, у розкритих дверях ще мигнула мітла в руках дівчини і в порозі з'явився о. господар.

— Кого я бачу... Отче декане! Вітаємо... вітасмо.

І сам розкриває бараницю, помагає висісти з саней.

Коні дістають найкраще місце в теплій стайні.

Пагата беруть відразу до кухні і кладуть перед ним, на землі, повну миску теплого молока.

— Ото псисько... таку дорогу бігти... — гладить його дівчина.

По привітанні порасться пані біля кухні. У руках старі, з пожовклими картками "переписи".

...Треба щось доброго спекти на тепер і на дорогу. Якже ж, щоб удома о. декана не покушали нічого з гостини.

Затираючи від змйна руки, входить у кухню Щефан.

Із кімнати доходить голос о. господаря.

— Але ж, отче декане, треба перше розвідати, чи добра дорога. Спічніть у нас... такі раді гостям. Завтра пішлю післанця верхи конем: хай розвідає, чи можна тою дорогою їхати. Це ж Ялинковате... міг сніг засунути дорогу...

У печі тріскають поліна. Пахне живиця. Тепло розходитьсь по хаті.

В гостинній, на долівці, шкура з медведя і глибокі шкіряні фотелі. На стінах випхані, різного роду, птахи, оленячі роги, багато знімок із полювань. Отець господар мисливець.

У дверях кухні пухнаста кітка.

— Геть, іди собі! — звертається о. господар до кітки. — То вона, отче декане, подряпала ось цей фотель. Сподівалися вліті візитації Митрополита Кир Андрея і справили ті фотелі, щоб було вигідно й привітно в хаті.

Отець господар такий сердечний, серце відкриває, щоб лише гість почувався в його хаті добре.

Показує знімки з полювань, із прогульок. На одній знімці, за групою людей, під лісом, стоїть медвідь.

— Якраз тоді ввійшов із-поміж смерек, як уложилися до знімки. Щастя, що той, хто робив знімку, був опанований і не рушився та й нічого не сказав. Наприкінці завважили, як медвідь ховався в ліс. Пані мало не помліли... Гарні часи були, отче декане... дуже гарні...

Отець декан знає, що в отця господаря немає що візитувати, бо все і так у взірцевому порядку, але формальність треба буде виконати.

— То вже завтра будемо урядувати — сьогодні поговоримо собі.

— О то добре — то дуже добре... — зрадів о. господар і просить розгоститися "як у себе в хаті", поміж його мисливськими трофеями.

28 I 1959

З БОЖИМИ ДАРАМИ

По Богослужбі.

Панотець у захристії скидав ризи, а паламар гасив воскові свічі на престолі.

Тоді, знадвору, рвучко відчинилися двері й у поспіху ввійшов старшій брат церковний.

— Панотченьку, захворіла моя газдиня... прошу з Божими Дарамн...

Панотець накинув фелон та наближився до престолу, щоб узяти Найсвятіші Тайни.

Свічі побіч кивоту ще не були згашені.

Паламар прикляк і передзвонив, а тоді засвітив ліхтарню з червоними віконцями і з хрестиком наверху. Ключі від дверей церкви кинув у кишеню сіряка та з дзвіночком у руках простував попереду панотця до головних дверей.

Крізь коліркові шибки падали забарвлені промені на поміст церкви.

Панотець з відкритою головою — з Божими Дарамн на грудях.

А старшого брата церковного не було вже тут. Він прожогом навпоперек загород подався в свою хату. Поміти й перебрати діти в чисті сорочечки, підмести хату та засвітити свічку.

По загородах розсипалися роси. Молоде, зелене ще збіжжя у найрізномордніших відтінях хвилювало під дотиком леготу.

З-над збочі гори Ясеня шум смерек перебиваний наче молоточком, у своїх питомих тактах, співом зяблика.

Усміхнулися пахучі загороди, схилили пишні голівки розцвілі квітки краєм межі.

Бо... з руки паламаря розбігаються тони малесенького дзвіночка. Соняшні промені відбивають-

ся від червоних віконць ліхтарні та стеляться золотистим ковром по стежинці.

Біля кернички журкотить потічок і приглушує спів жайворонка, а він на своїх крильцятках підноситься все вище... все вище понад загоро-дою. Лучить землю з небом.

Стрічні газди здійсмають крисані і клякають із похиленими головами й зложеними руками на грудях, краєм межі.

А панотець поспішає.

Тулить до своїх грудей Найдорогоцінніший Скарб — Ісуса — і молиться.

— Господи... дрібні діти... поможи нещасній... Будь лікарем у тій гірській закутині. Потіхою й Радістю...

Хвилюють м'які загороди й збочі з безліччю роменів, арніки, чічок Небесної Матінки, команди. Хвилюють голубими клаптиками неба за-гонні розцвілого льону.

Оце м'яке, пахуче довкілля таке притаманне цій гірській закутині, таке своє щоденне, а таке дороге їй миле серцю.

І панотцеві так добре йти. Так гарно на душі межами ось цих багатих на свою природну красу загород. А до того як солодко бути разом з Ісусом і безперервно шепотом молитися.

Він радіє також виявом глибокої пошани до Найсвятіших Тайн у стрічних парафіян.

Ішов би так усіми загородами аж у вижній кі-нець своєї парафії, але з-за збочі вже визирає со-лом'яна стріха, а далі її хата, де хвора чекає Божих Дарів.

Паламар сколихус дзвіночком.

На призьбі клякають діти в чистих, із льону,

вишитих сорочечках. Їх личка ще світяться від води.

Двєрі сіней і хатні отвором.

На довгому столі, під іконами, горіюча свічка їй свята, йорданська вода.

Олена — газдиня — водить очима по іконах над столом і по хаті.

У куті хати маленькі коросна з початим у містечкий взір — із білих, куплених, ниток — мереживом чіпця.

— ...Господи, дай силу докінчити... треба на весілля... замовлене... ніхто в тих селах за мене не скінчить...

На голос дзвіночка повеселішала. Вірила в чудодійну силу відвідин Господа.

Очі її ще спинилися на скрипці газди. Грав по вечірках і по весіллях. Він і заступав паламаря не раз та дзвонив на дзвіниці. Дзвони тоді розсівали такі життєрадісні тони поміж хатини села, що їй завжди видавалося: ці тони розсівають радість у життя.

Біля неспрятаних ще кросен, у сінях прикляк з похиленою головою старший церковний брат, газда Олені; побіч нього прикляк паламар.

У хату ввійшов Господь.

По Сповіді їй Святим Причастю потішав панотець:

— Господь добрий... Газдиня подужас... Вірте в Його всемогутню поміч!

— Я вірю, панотченьку, — схилився старший церковний брат, цілуючи руку, та наказав дітям цілувати — простудилася, а доктора нема...

Паламар загасив свічку в ліхтарні, сховав дзвіночок. Панотець скинув фелон і попрямували розцвілими загородами.

Вірів, що в хату цього газди прийшов Господь як лікар і приятель.

Олена скоро подужала. Могла сама обійти свої діти, докінчила мереживо чіпця для відда-ниці, поки всі збочі вкрилися пахощами чічок Небесної Матінки, і в неділю грілася, на призьбі, до сонця та вслухувалася, як дзвонив на вечірню її газда.

17 V 1959

ВЕРТЕП

На схилі засніженої гори, у старенькій зимівці, ввижався мені такий вертеп:

Ясна, велика зоря розсипала сясвом вниз узбіччям.

Чудовими самоцвітами заясніли куцики шипшини, ліщини, стебелінки зсохлої трави та поломаний смерековий плотик, обмотаний густо інеем...

Поміж смереками пронісся шепіт... Наче розбилася прикраса-зірничка чи прорвався ланцюг інею, коли пробіг зайчик, стрибнув олень або серна.

І ледве чутно, скрившись під галузочкою, тут-то-там цвірінькнув горобчик.

"Яка краса... цвірінь... яка краса..."

Він ховав і висував голівку з-під крильцятка.

Ясність сліпила куток поміж горами.

Вдарила полум'яно в шибки стаї-зимівки і зірвався старий, сівоволосий вівчар.

Відкрив двері, де стояла колгоспна худібка та й упав на коліна.

За ним просунувся підпасач. Сирота. Батьки погинули на Сибірі. Виховував вівчар.

Скинув із себе драну козушину і прикрасив усміхнене Народжене Дитя у вертепі.

І сам усміхнувся, приклякнувши.

Приповз і вівчарський пес та став лизати ноги старцеві — Опікунові Дитятка.

А підпасач, осмілений усмішкою Дитяти, здійняв ще й теплий сіряк із похилої постаті вівчаря й обтулив стопи Матері — Пречистої Діви Марії.

— Яка студінь... яка студінь... О. Найкраща!

Худібка своїм віддихом ogrівала зимівник.
Дверми втиснулася череда овець і полягала біля жолоба.

Над зимівником, біля роз'ясненої зорі, пронісся спів Ангелів:

"Слава во вишних Богу..."

Із висот, із небес.

І шуміли смереки. Шепотом стелився іней. Довгі скляні тороки, кругом засніженої зимівки, заворушилися.

Наче приховані мелодії давніх дзвонів з напіврозваленної дзвіниці в селі. Перебігали скалею кругом покрівлі та сковзувалися вниз узбіччям.

За напрямом зорі їхали мудреці зі Сходу.

З концентраційних таборів Владики.

Везли золотом осяяні дари любови й чеснот від... засуджених.

Із колгоспів ішли люди снігами. Обдерті, голодні й босі.

Дарма, що не видно було доріг.

Дарма, що засунув усе сніг та сліпив прозолоттю очі.

Вони йшли... до... Вертепу поміж лісами рідних узбіч.

До старенького зимівника колгоспного стада.

Поклонитися Народженому Дитятку - Богові.

Ішли по тепло-ласку Великої Зорі світу.

Кріпити душі на витривалість у терпіннях.

По надію на правду, справедливість, добро...

І знову заворушилися скляні тороки кругом засніженої криші.

І знов облітав із кущиків іней. Шуміли смереки. Самоцвітами іскрилися узбіччя.

"Слава во вишних Богу, а на землі мир..."

Із висот, із небес, неслася пісня прогалинами
й доріжками на схід...

У концентраційні табори, в тюрми... у біднень-
кі хатинки й колгоспи.

1 XII 1959

РІДНА МОВА

Проминуло літо. Не мінилися уже райдугами дорогоцінні перли рос. Не перекликався перепел у бойківських загонах. Опустіли гніздечка.

За Бескид полетіли ластівочки. Перелетіли ключі диких гусей та лелек. Усі понад височезними шпiлями Карпатських гір, щоб весною повернутись і будувати нові гнізда.

На межах, по кущах, ще тут і там заховались китиці червоної калини й орябинни. На ржавій папороті та все зеленому мохові розгойдувалися сітки павучків.

Мряка загортала серпанком лісності узбіччя. Краплинками розсівала тугу за літом, за сонцем...

Змінилось довкілля. Замість оп'янюючих збочей із безліччю голівок найрізномродніших цвітів — зруділі схили гір із переораними загонами.

Нікуди було блукати і я почала вчитися креслити перші криски.

Рука дрижала. Поміж пальцями, які все літо розгортали трави за чічками або порпались у мохові й чатинно смерік, неслухняний олівець.

Криски вигиналися наче стежинки по збочах.

Біла голова батька похилилася над столом. З-поза окулярів, у золотій оправі, слідкували сині очі. Папістка пахла вощиною, ще з літа, від пасіки. А від реверенди, з якої переодягнувся, заносило ладаном і розпаленими свічками.

Мій олівець, насилу, доходив до кінця лінійки. Я бачила, що криски нерівні і це мене пригнічувало.

...Ох, коби ще хоч одну криску!

Але й ця не була краща від попередніх.

— Іди бавитися...

Батько зачинив зшнток, а я відітхнула, але бавитися не хотілось. Похмурний день зроджував усе більшу тугу за літом.

Я притулилася до шибки вікна.

У городі похилилися голівки цвітів. Листочки їх опустилися долів наче крила втомленої пташки. Мряка клубами перекочується по верхах і не відслонює найвищої гори, Тростяна. Зривається й вітер. Розгойдус вербами попри потік, втискається поміж смереки, залітас в комни і свище.

Нагадується пісенька:

"Цвітка дрібная
Молила ньеньку..."

яку мама пераз, приколісуючи мене на колінах, співала. Хочеться тепла.

На комоді китиці калини, орябини, шишки, мох та й засушений срібний будяк з-над межі. Гілками смереки замаєні ікони Ісуса й Богоматері.

Усю зелень приносила я до хати з мандрівки по збочах, у сонячні дні.

До кімнати ввійшла мама. Горіхової барви її очі глянули допитливо в моє обличчя.

Руки поправили стрічку в кісці й погладили по голові.

Та й наче бажала розбити мою задуманість, сказала:

— Ходи до мене... сядь собі осьтут, побіч...

Батько вийшов до канцелярії, до людей.

Я присіла побіч мами.

— Прошу співати про квітку...

— Ти дивилася крізь віконце?

— Так...

— І що бачила?

— Немає нічого в полі... Навіть у городчику всі квітки пов'яли...

— Бо... надто холодний вітер. Нема теплого сонця й нема роси. Квітки не можуть рости. Квітки, які мають глибоко корінчики в землі, на весну зацвітуть. Зацвітуть і ті, яких насіннячко впало на добру землю, бо все мусить мати свій ґрунт, щоб держатися. А тепер так із квітками:

"Головку склониш,
Листоньки зрониш,
Жаль серцю буде..."

Моє серце наповняється дійсно жалем, бо квітки, — це мій світ.

Але мама всміхнулася, притулила до себе.

— Так само як із квітками, так і з усім рідним, із рідною мовою, якою говоримо... Зла душа і зле серденько не задержусь її — забуває. А тим самим і нищить найбільший скарб, як морозний вітер квітки. Таке серденько наче камініє для рідного.

...Чому мама таке мені говорить?! Як можу забути про те, чим щоденно живу?

Мої очі звернені на поважне обличчя мами, на її уста.

— Повторяй за мною...

І помалу, поважно, наче низались дорогоцінні перли, укладаються в рядки живі слова:

"Руська мати нас любила...
Чому ж мова ей не мила?
Чом ся нев встидати маєм?
Чом чужую полюбаєм?"

Мої уста ледве чутно, просто з набожністю, ворухаться вслід за маминими устами.

— Це також слова о. Маркіяна Шашкевича.
І мама вказус рукою на його портрет, який
приміщений у нашої кімнати.

Мама не може мені цього віршика написати,
щоб я вивчила сама, бо я ще не вмію читати.

— Ще раз...

Тулить мене до себе і я, задихуючись важко,
повторяю за мамою. Мамині очі просто в мої. Її
уста вимовляють із притиском кожне слово, мов
би бажала раз на все життя вложити це в мою
душу. Я нагадую, що серце може скам'яніти, ко-
ли забудеш про рідне, і мене це лякає. Я ніколи
й ніколи не хотіла би позбутися серденька, яке
маю, бо ним можу любити своє довкілля, своїх
рідних, своє село. Я хочу любити... багато лю-
бити... Я не хочу нізащо в світі, щоб моє сер-
денько скам'яніло...

Шукаю захисту і тулюся до мамі.

Так добре, тепло. З уяви зникає понурий день.
розсувається мряка, а рідні узбіччя кругом села
у своїй золотосяйній красі. Думаю про те, що ма-
ма смерековими гілками прибирає завжди по кім-
натах і так люблю в цей день з цією свідомістю.
Це наче частинка рідного лісу була тут біля ме-
не...

Завважаю: кругом хати шумлять смереки.
Крізь вікно бачу церкву й дзвіницю з дзвонами.
Там газди, в неділі й свята, рідними мелодіями
відзвонюють і скликають людей на Богослужен-
ня. Їх тони котяться ген-ген, куди й пройти важ-
ко.

Думки роєм обсїдають голову. Я наче по-но-
вому та зі ще більшою любов'ю сприймаю дов-
кілля.

У канцелярії батька газди, газдині. Вони всі-

хаються і кивком пальця кличуть до себе. Просуваюсь ухиленими дверима. Оглядаю їх одяги: барвисті хустини, різнобарвне намисто, орнаменти вишивок на сорочках. Я ж недавно приїхала з батьками з Поділля. Порівнюю з тамтими одягами. На Поділлі устазки: пастелевими барвами гаптовані цвіти. Тут переважає чорно - червона барва: хрестики, зізди, колісця, косиці. Наче в іншій, поважнішій відтині. І там рідне і тут рідне. Все належить до людей, які говорять мовою моїх батьків, мовою якою говорю я.

Чи мала б я цього стидатися й забути? Свою мову, свій рідний світ, рідний край? Щоб вихор скосив мене як слабосилу квітку? Ні! Ні! Ніколи!

Мені робиться лячно від цих думок. Біжу знов до мамн... хочу сказати, що я... що я... не забуду ніколи своєї мози, свого рідного... Але, як завжди, у сильних переживаннях, так і тепер не можу промовити слова.

Мене обіймають мамині руки і я чую, як б'ється її серце. Серце таке саме, як я хочу мати...

Жовтень 1960

ПОТОПТАНІ ПЕРЛИ

Під прибраним прізвищем удалось йому залишити мури великого міста й податися на захід.

У поїзді, від стрічних людей, довідався, що на недалекій зупинці, на границі Карпат, живе лісовим інженером його товариш із юних літ.

По матурі розійшлися їх дороги. Він — Микола, вибрав духовну семінарію, а товариш — інженерію. Співпраця, в часі ферій, з молоддю на сцені, часті труси через те у домі його батьків, пересиджування по тюрмах за підпільну роботу, не дозволили досі закінчити теологію, а воєнні дії зі своїми наглими несподіванками ще й відтягнули від мети.

На вістку, що скоро може вступити до хати друга, відчув утому по довгій, непевній дорозі; нерви бажали відпочинку, відпруження.

Нікому в тих околицях не знаний, леліав думку кількаденного відпочинку, а тоді скріплений на силах, за допомогою друга — він же певно знас кожну стежечку, прогалину! — буде прокрадатися на захід.

Не було іншого виходу, політичні й воєнні дії поступали так скоро вперед, що Микола мусів затерти всі сліди за собою та рятувати життя до дальшої праці для свого народу. Німецький, сильний фронт валився, руїна пожарищами й кров'ю котилася швидко рідними землями, відчиняла ворота навстіж другому наїзникові. Це був один жах, у якому поміж двома ворогами, треба було нав'язувати нитки до співпраці і рятувати будівлю-ідеал свободи рідного народу. А та будівля хиталася підірвана в основі, нищена з двох боків підступними провокаціями.

Нарід, зі щирою душею, не спостерігав, не спам'ятувався, аж попав оце в жах руїни.

— Як рятувати? Як рятувати?

Безнастанно клав собі питання.

Важко було знайти відповідь. Надто великий хаос створювала невидима, диявольська рука.

Смеркалося вже, коли за допомогою громадського листоноші добився до гарно забудованого обійстя. У стіп гори ховалося в тіні смерік.

Пахощі цвітів, із квітника й поля, стелилися кругом.

Усміхнувся й постукав у двері.

Двері розікрились.

— Прошу... О, Микола?! Звідки ж ти тут узявся?

— Дозволиш зайти?

— Але ж певно, — дуже просимо — скинь наплечника, роздягнись і будь як у себе в хаті. Зараз попрошу дружину.

Увійшов до прийомної.

Дискретно розкишені вишивані серветки й китця пільних цвітів із гілочками смереки зраджували естетичний смак господині.

Коли у дверях з'явилася молода ще жінка, прикипів до місця. Це ж була та, за якою тужив усю молодість і не міг ніким заступити. Ходила до школи в тому місті, що й він. Раз якось стрінув її на вулиці, проходячи помимо.

Передавав вірші довіреними і не діставав жадної відповіді. Згодом довідався, що виїхала з міста. Була там лише якийсь час на станції.

— Це моя дружина Ірина, а це мій друг із гімназії, Микола.

— Мило пізнати, прошу розгоститися.

— Щиро дякую.

Мужчині, що перебув багато різних пригод із

поліцією, по тюрмах, який звук до великих небезпек, забракло віддиху.

...От попав... не доведеться відпочивати...

Але... затишний вечір при стушеному світлі нафтової ще лампи на бічному столику в прийомній, мелодійний голос пані Ірини, просьба господаря залишитися й відпочати, відтягнули постанову.

Вибрав найбільш притемнений кут кімнати, щоб не зрадитись у своєму обличчі з переживаннями, та лозив жадібно слова.

— Скоро прийдуть наші діти, вони теперкінчають шкільний рік у недалекому місті, будемо радіти, коли пізнасте їх — наче вудкою закидала пані Ірина.

— Останься... останься, у нас наразі спокійно, може вдасться Німцям насталити фронт.

— Не думаю...

Остався, хоч розсудливість напоминала, що краще скоріш туди, куди наставився.

Кожний день побільшував заколот у його душі, кожний день прив'язувався більше до цієї жінки — мусів рішитися.

— Щиро дякую, але мені справді спішно.

Чи це світло заломилося, чи йому видалося мов на обличчі пані Ірини пробіг болучий скорч.

Завважив це її інженер. Був просто заскочений тим відкриттям як і безжурним щебетанням його дружини в попередніх днях, а до того і тим її, мало не дитячим безстрашним сміхом у товаристві Миколи. Наче розкривалася її душа.

Микола, мужчина з честю, мусів класти тверді кроки на дальшу дорогу. Душевна буря розхитала дорешти морем його почувань і треба було дуже й дуже великої напруги, щоб керувати тепер своїм човном.

У прийомній пустака і ця пустака ставала чомусь усе більш болючою для пані Ірини.

Викинула цвіти з глечника, що прикрашували кімнату в часі перебування Миколи. Здавалося викине спогад про нього. Він же ж був перехідним гостем, а їй здавалося, що його вже колись бачила... наче б їй такий близький був.

Викинені квітки мали затерти всі сліди зустрічей у кімнатці, хоч було це в прияві її чоловіка. Скоро над'їдуть діти, то їй треба свіжих цвітів на їх привітання.

На подвір'ю зустрінула чоловіка.

— Куди ідеш?

— По свіжі цвіти...

— А може шукати слідів Миколи?

Від голосу чоловіка війнуло таким холодом, що вона аж здригнулася. В душі відчула таку пустку...

Її чоловік надто яскраво сприймав усе і штовхнув її в теплий спогад, який почав блукати за тим, що відійшов, а рідний чоловік став від неї через свій холод віддалюватися.

І так той, що був щоденним її приятелем, другом, до якого звикла, який виповняв усе її життя, — зникав із її серця.

І жаль. невимовний жаль, що зникає те, що робило її хату теплою, захисною, що зникає те щоденне, з яким було їй добре, кинув її просто в розпуку. Знала, що не допустилася ні одного не tactу, а в душу закрадалося невластиве їй відчуття.

Очі наповнилися сльозами. Пригноблювала свідомість конечної, наполегливої праці над своїм

"я", яке просто несвідомо відхилилося з давнього шляху життя.

Ішла далі стежиною в поля. Вибирала розцвілі пільні цвіти на китицю для дітей. Це приносило пільгу. Із квіток опадала роса й мішалася з її сльозами.

— Боже! Всім зусиллям привернути розхитану душу до її первісного стану.

Ще кілька галузок смереки до прегарної пільної китиці.

У тому менті байдужі були її події, які котилися руїною все ближче. Те, що діялося в душі, затьмарювало все інше. Знала, що скоро діти будуть біля неї та ловилася тієї свідомості, як дошки рятунку.

В недалекій віддалі простував полями її чоловік. Переглядав поля. Наче не бачив дружини. Без помаху руки в її бік, без усмішки, хоч так легко можна було її доглянути.

Його важкуватий хід ступав по росах перемішаних з її сльозами.

Він і думав про неї, про Ірину.

...Як могла так не контролювати себе?!

Його серце наливалося холодом. Він і відчував це.

Тоді, коли вона була на правильній дорозі рятувати для нього всі свої почування, він замість обдаровувати її теплом, як зболілу пташину, ловив холод, що розсувався в його серці.

...Так не поступається... як поступала Ірина...
— роздумував.

Не усвідомив собі, що у вдачі Миколи було щось, що розкривало навстіж душу і змушувало радіти життям без будьякої нагороди за це.

Яром простягнулися хати села. Пахли смереківі гілки, хвилювали застелені квітками збочі,

хвилювали загопи збіжжя і легкою мелодією шумів ліс.

...Микола певно вже дійшов до цілі — подумав інженер і пристанув глянути кругом.

Дружини вже не було.

...Невже можливо, щоб руїна, яка котиться рідними землями сягнула її сюди?!

Микола залишив рішення такої можливості, але надто прив'язаний до своїх дібр, відганяв від себе те все і ловив можливості рятунку.

Стежиною надійшов громадський листоноша. Кілька журналів, кілька часописів і картка з заграничними марками. Пізнав почерк письма.

"...Іще раз щира подяка за все... Я вже на властивій дорозі... докінчу те, що почав був студіювати..."

Ні одного слова, яке належало б виключно пані Ірині.

— Занесіть усе це до хати. Я йду в поля.

Ступав зніяковілій невбитими стежками й роздушував даліше перли рос.

Із-під лісу бачив, як перед хатою листоноша передав пошту його дружині, але не бачив, коли взяла карточку зі заграничною маркою в свої руки.

Не чув шепоту її уст.

— Дякую Тобі, Господи, що не згадує про мене... він і створений до того, щоб якнайширше розкривати двері людських душ не для себе, а для Тебе...

Лютий 1962

НА ЧУЖИНІ

МАГДАЛИНА

Дрімав Єрусалим. Сита враженнями Голгофти юрба дрімала розсіяна по хатах. Гурт християн, оголошених подією минулого дня, дрижав перед невідомим та чував у хатині на передмісті. Три жіночі постаті непомітно вийшли з хатини та безшелесно просувалися вулицями й садами. Довгі шати східньої одежі крили пахучі олійки — миро, натерти тіло Христа, якого розп'яли ті, що їх Він найбільше любив.

На обрії тільки зарожевіли перші проблески дня й ледве чутно коливалися дерева біля Господнього гробу, коливалися розхвилювані свідки природної таємниці, велічі.

І наче від подуву вітру коливалася постать Марії-Магдалини. По раменах її розсунулося довге волосся, об гілки дерев замотувалися складки барвистої одежі. Хилилися замислені виски. Ледве чутно ворушилися уста.

— Господи, вислухай мене у своїй безмежній доброті, вислухай мене негідної, Господи...

Її душа молилася про ласку пізнання правдивого Бога для юрби, що потоптала Його закони, яка розп'яла Його. Вона ж належала до цього самого народу.

Боялася карн, що могла б упасти за невинну кров. До неї добивався відгомін криків: "Його кров на нас і наші діти".

Розглянулася. Нікого немає, лише дерева в саду. І біля неї — її мовчазні подружки.

Свідома вини свого народу вона згідна була переходити пайтяжчі покути за один промінчик ласки.

І не спостерегла, як опинилася біля гробу. Гля-

нула на відвалений камінь і жах огорнув її. І знов яркою картиною просунулася перед очима Магдалини юрба, і знову відбилися відгомонам у душі спрагнені кривавої кривди крики: "Розпни! Розпни!.." Голгофти...

...Хіба ж і тут прокрався хтонебудь з юрби? — заломила в розпуці руки.

— Безумні! Замало Голгофти?! Замало знущань?!

Кинулася бігти, щоб сповістити Петра і Йоана.

— Забрали Господа мого!

Не бачила доріжки. Дерев бороздили їй. Серце молотом било.

...Як зложить молитву своєї душі у Його стіп? Як розітре олійки? Хіба ж пропало все?

А вона згідна була піти на вигнання в чужину, покутувати на навернення свого народу, за добро молодого покоління.

Волосся замотувалося поміж гіллям дерев. Не бачила нічого, не чула нічого. Олійки тяжіли в її руках. Жаль торгнув душею. Очі наповнилися сльозами, що розплилися росою по землі. Сповістила Петра і Йоана та знову вернулася до гробу, наче б недовіряла собі.

— Хіба ж замала її жертва й постанова покути? Хіба ж треба більше таких, щоб залишили все добро й рідний край та терпіли недолю-вигнання на чужині?

А біля гробу відкинений камінь, у гробі Ангел. Глянув на заплакане обличчя Магдалини й спитав:

— Чого плачеш?

— Не знаю, де поклали тіло Господа мого.

І в безрадності своїй розглянулася. Ранок золотив кущі, дерева, сад. Постать наближалася до

Марії-Магдалини, до цієї, яка любов'ю до свого народу відчула любов Того, Який умер на хресті.

— Маріє! — почула голос Учителя і впала у Його ніг обличчям до землі. Волосся розсунулося по траві. Безмежна радість огорнула душу.

— Учителю! — і нічого більше. Знала, що вислухав її молитви і прийняв постанову покаяння.

До душі почали добиватися розрадувані голови її народу:

"Осанна... Осанна..."

Почали пересуватися розрадувані, щасливі обличчя, які в появі Господнього Сина вітали справедливість і волю Його законам. Усміхнена любов'ю завітчана рідна земля.

Не сміла глянути в Обличчя щаслива, ошоломлена Марія-Магдалина.

— Я йду до мого і вашого Батька, сповісти всім.

Не могла діткнутися Його ніг. Олійки розплилися по землі.

...Воскрес із мертвих... Воскресне в любові Бога покоління, бо Христос з'явився їй.

Зникла постать Господнього Сина, розплився блиск по саду, а Марія-Магдалина навколішках даліше вслухана в радісне биття свого серця. Ошоломлена, щаслива.

Кожний радісний стук серця Марії-Магдалини відбився об кривлі хат рідної землі та розкинув надію прощення та на життя у Господніх законах.

Штадль Павра — 1948

СКИТАЛЬЦІ

У той час післав Господь Янгола до вбогої хатини опікуна Йосифа.

— Забери Марію й Дитя та втікай, бо Ірод хоче вбити Дитя.

І вночі, у темну, незнану путь подалася Св. Родина в чужу країну. Жорстокі накази Ірода позбавили і Боже Дитя рідної хати.

Дошкульний вітер грався білими платками снігу. Перекидав крилами поміж лісами, ярами у підніжжя високих гір. Засував насипами дорогу...

Дорогою переїздили валки підвод зі сходу. А все в поспіху, щоб якнайскоріш переїхати границю.

І валка за валкою бездомних, зголоднених людей посувалася розмоклою дорогою в далекий, незнаний світ. Обличчя засмалені, виснажені, очі широко відкриті на все нове, чуже довкола.

На землях рідних залишилися згарища, руїна, сльози, біль і нелюдськими руками розкинені села, погашені родинні вогнища.

Батьки обтулили дітей щільніш і ще міцніш затулили спалені уста.

Присмерк розсунувся лісом. Верхами прошумів вітер і неначе б жах від рідних осель простягнув поміж деревами костисті руки та поглинувся:

...Границі немає. Ніч наближається... застрягнете ось тут... Вітер метелицею розкинув поміж деревами і вона розгулялася.

Сильно затулені уста батьків заворушилися словами молитви до Тісі, яка ніччю пробивалася в незнану дорогу, рятувати Дитя.

І підносили на своїх раменах підводи з дітьми, щоб —застрягнути знову...

І проходили в надлюдській напрузі зусилля одно за одним. а спалені спрагою й вітром уста не переставали молитись.

— Допоможи нам, Маріє, до якоїнебудь оселі добитися.

Холод і печаль витиснули гарячі краплини з очей і наче легше стало.

Довкруги олив'яно-сіро.

Ще кілька надлюдських зусиль і стіна лісу розсунулася. Заблимали світла в ярі поміж лісами.

І знов печаль і молитва.

...Чи прийме хтонебудь на нічліг, щоб діти ogrілися? Стукали в зачинені брами, вони ж не відчинялись. Переповнені подвір'я.

— Маріє... Маріє...

У парохіяльній хаті кімнати переповнені військом, переповнене подвір'я, одна канцелярія не зайнята. У канцелярії всі кути й стіл завантажені речами, книжками, частинами радіо-апаратів. Постать священника середнього віку потонула у праці для села. Безкорисна праця в'язала його з оселею там, де словом Божим важко було в'язати. Направа радіо-апаратів — це добре діло — стала сильною сполукою з загалом парохіян.

У цілому домі гострий гупіт ходи вояків. Скупчена увага, бо фронт захитався, а назовні сильна віра в перемогу. Ніч. Крізь шпари вікон добивався холод до кімнати.

Погляд священника спрямувався у щільно заслонене вікно, бо в браму непевним утомленим ходом входила пара коней і скрипіла підвода.

— Хто це?

Легкий стук у двері. У дверях знеможений священник із проханням за нічліг для родини.

Не треба було багато слів. Пізнав бездомних зі сходу. Усміхнулося сердечне обличчя. Розсунулося всміхнене тепло по хаті.

— У мене є вільна кімната. Пересплю сам радо в кухні.

Всю мокру одіж розкинено по кутах сушити, знайшлася їй тепла страва.

— Залишіться в мене, я самотній... Мама померла, люблю родину... Разом будемо святкувати, а як буде свободний ваш рідний край... приїду на свята до вас.

І хоч над оселею грали пропелери й далекий клекіт добивався до вікон, уснули нещасні, втихомирилися діти.

Та ранком несподіваний військовий приказ:

— Чужинці зі сходу геть з оселі!

Фронт прорваний. Рятувати діти треба.

Понад лісами заграли сильніше пропелери літаків. Гострий тупіт ходи вояків ставав усе швидкішій. Оселя наповнялася військом.

Темна дорога простягнулася знову серед холоду і стужі перед бездомними. Незнана, чужа.

Священник у своїй хаті остався чужинцем. Зробилося боляче жаль...

Очі шукали картини Св. Родини. Блукали по похилій постаті опікуна Йосифа, по гарному, спокійному обличчі Марії з Дитям, по красивді. Замислився — самотній серед воєнного хаосу.

Уста заворушилися молитвою за спокійний кут, де можна б зберегти чисту душу християнської родини, за дорогу щасливу...

— Аве, Марія... Аве...

Філядельфія — грудень 1949

ОКРУШИНКА

Страшний переполох охопив людей.

На коліні Дунаю, між Граном і Коморном, розбудували большевники мостовий причілок.

Велика гроза зависла над утікачами під Віднем.

Усе кинулося на захід.

І хоч Німцям удалось той причілок знищити, а в околиці Дунаю розтопи зі снігу припинили воєнні дії — люди не могли отрястися з переполоху.

І в ті дні, жахливі дні мандрівки людей усе дальше на захід, приснилося мені:

Мати Небесна прийшла до моєї вбогої кімнатки.

У містечку під Віднем.

Я жалілася Їй.

— Люди тікають, а я не маю кутка, куди б могла поїхати з моєю родиною.

Вона гладила мене доброю рукою по голові.

І любо-любо стало, наче б малою дитиною була.

А тоді змінився дотик рук.

Я глянула й зраділа.

Наді мною обличчя моєї мами.

Однак у серці озвалася туга за Небесною Ненькою.

— Говори все "Под Твою милость..."

Почула я мамині слова.

Як тоді, давно... давно... у дитинстві.

Пробудилася.

В душі царював спокій.

Крізь віконце вбогої кімнатки заглядало з весняним усміхом сонце. У саді побіч співали птахи.

До Відня наближався шум пропелерів американських бомбовиків.

Не було страху, що немає кутка в дорозі на захід.

"Под Твою милость..."

ЛЮБОВ

Знялася пожежа. Вогнем спалахнули спокійні оселі, церкви й святі ікони по хатах, які не вдалося врятувати.

Лютував той, хто обкривавленими руками загортав країни та нищив противні йому Господні закони.

Розкидав жадобою, пімстою, злобою, братовбивством.

І скрізь володів гріх.

Люди, гнані цим страшним бичем, кидали оселі, кидали хати.

Руїна заговорила мовами східних народів світу і в поспіху нищила все добре-свiate.

Битими й звичайними шляхами, через границі сумежних країн, посувалася валка за валкою.

І навіть ті, що замешкували спокійні ще оселі, не важилися супроводжати людей із валки, бо надто велике горе пробивалося в обличчях нещасних зі сходу.

У спокійних оселях, поруч битих шляхів, наоспіх зачинялися брами господарських будинків, на рятунок перед руїною, перед нещастям.

Один-одинокий хрест вложили на свої рамена оті вигнанці в чужину. Наче б наоспіх збитий із нетесаного дерева, став приятелем від порога рідної хати та вийшов із нещасними за ворота в дорогу терпінь.

А ворота залишилися навстіж — бо й нікому було зачиняти.

І так, шукаючи рятунок, добилися до незнаних собі країн потойбік світу.

А він — хрест оцей, — сповнений великою любов'ю до вигнанців стає потіхою й охороною.

Інші, що не встигли вийти в чужину, наставивши чоло всій небезпечі — і біля них стоїть тихий приятель — рідний хрест.

У приятеля цього б'є незглибне джерело любови, а вони серед найлютіших небезпек беруть його як найбільшу дорожчизну.

Серед наруг віддають за нього життя.

Розкинені по різних країнах люди, приятелі хреста, сплітають наче б вінок із щоденних терпінь-наруг і цей вінок опоясує земну кулю.

Усе, що найкраще, найсвятіше, залишене на рідних обійстях, лучиться в тому терновому вінку.

Із терпінням день-у-день вбиваються кільці того терня в душу все глибше, все глибше, а любов хреста до цих людей стає все більша.

І незачинені ворота, які осталися на рідних обійстях, стають надією на перемогу над усім злом.

І в ланцюгу тернового вінка, який сплітають люди в своїх буднях, пролітає весняним леготом промінь надії, віри на ясні дні, на поворот хреста у славі та на щасливе життя.

І тоді, як ліси й поля пробуджуються до життя, коли кожна птичка співає на славу Творця і безліч квіття розхиляє свої пелюстки до променів сонця, тоді й кільці терня оживають і терня вкривається цвітом.

Бо в ясний день, за першим проблиском сонця, воскресає Правда, Справедливість, Любов.

І найвище Добро можуть оглядати ті, що вінок їх терпінь уклався білим цвітом.

Оглядати найвище Добро — Спасителя світу в славі Його.

А з Ним усе своє, що зруйноване, потоптане,
опльоване.

Як дорогоцінність, яка не загине ніколи, коли
її приятелем є рідний хрест.

Бо любов хреста до людей насичена терпін-
нями — безмірна — свята.

1 IV 54

У ПЕРШУ П'ЯТНИЦЮ

Тирольські Альпи.

Поміж стрімкими скелями й залісненими узбіччями врізується гострим клином поляна.

На поляні переселенчий табір.

Нижче табору невелике містечко.

А у стіп скалистих узбіч життєрадісна ріка Інн.

Узбіччями, понад берегами Інну, тут і там замаєні квітням господарські будинки. Боками вулиць невеликі кам'яниці вросли у землю.

Мряка стелиться легким серпанком понад темнозеленим плесом і... мов у невід, сипле хтось жемчугами зі сходу.

Усміхається сонце. Сонце з далеких, рідних земель.

Усмішки доріжками засіяними дрібнесенькими камінчиками. Постійно у віконця сірих, подовгастих домів.

А з останньої кімнати одного бараку легко вхилиються двері і жінка простує до виходу.

У сінях не видно нікого.

Із веж готичних костелів пливуть тони дзвонів. І перелітають пташиними крильцятами понад бараки, відбиваються від скелистих узбіч і тонуть поміж гіллям смерік.

Тут і там відзивається пташина.

Визбирус дзьобиком перлинки рос з альпейських квіток і папороті по зрубках.

Легіт грається розцвілими деревами попри до рогу до містечка та жменями розсипає порозриваний, тендітний цвіт.

Цвіт своєю ніжністю такий відмінний від яркого саява, а такий милий.

Неспійманий і покірний.

Покорою стелиться по камінчиках на доріж-

ках, поміж бараками. Утаєною ніжністю грасться з неводом, замотується поміж жемчугами й тоне залісненням узбіччям.

Струм сийва проривас невід і розсипається по поляні.

Кам'янистою доріжкою поспішно йде жінка.

...Закри повстають діти... вернутися.

Нема часу йти день-у-день на Службу Божу, але впорядковус хатню працю так, що в кожную середу і п'ятницю може вислухати найранішої Богослужби.

Вона знає:

...За дорогою цвітуть нарциси. Біля господарств китиці бузка й ніжні цвіти овочевих дерев.

І вона знає:

Її рідний дім, а з тим радість життя, далеко... тут чужина...

Війна забрала її чоловіка і вона в переселеному таборі. Вірить, що чоловік вернеться й віднаїде її. Вернеться з німецькими полоненими, як вертаються інші.

Проте докільця пишасться такою красою, що мимохіть вливається в душу... порушує найніжніші струни.

І яскраво стає перед очима, як важко тут, у спільному житті залишитися несторкненою ніякими впливами.

А в її душі таке велике бажання заховати себе як давно... у своїй хаті.

Змарніла, прибідла, обличчя, яке люди вважають ще молодим, ховається у поспішно накинній хустині.

...Посвятила Господеві свою душу, своє серце... Сьогодні Перша П'ятниця.

В душі постає таке велике, таке дуже велике

бажання: і сьогодні не йти з порожніми руками.

Пташки дзьобиками нахиляються над темно-синіми квітками. Наче з мініятурних чаш виблискують роси і... співають хвалу Творцеві за чудодійний, ранній напій.

Смереки шумлять казкою, чарівною казкою.

Легіт гладить трави узбіччям.

У бідні віконця бараків стукають тони дзвонів з містечка.

А жемчуги даліше пригорщам у невід-мряку над Інном... Жемчуги з далеких, рідних піль. Мряка здійснюється все вище й вище та й розпливається по узбіччях.

У душі жінки торкається хтось ніжною, навидимою рукою стоголосих струн.

...Можна пожертвувати Господеві віконця своєї душі... свої очі... А разом із тим погляді всі...

Жінка всміхається.

— Ах так, Господи, від сьогодні жертвую це Тобі!

Ранньою молитвою шумить смерековий ліс.

У такт дзвонів змагається й притихає Інн.

Жінка ступає на східці схожого на всі інші бараку. Спокійна. Зрівноважена.

Над відхиленими дверима прикріплений малий хрест.

Таборова каплиця.

Іде зложити у стіп Спасителя віконця своєї душі, свої очі.

Крізь віконця каплиці струмом жемчуги зі сходу...

Погляд жінки замотується поміж жемчугами на вбогому виглядом престолі.

В душі грають стоголосі струни й клониться голова у покорі.

Травень 1956

НА ЧУЖИНІ

Доріжкою всміхається сонце. Грасться поміж прозоро-зеленими хвилями ріки, золотить прибережне каміння та мигтить веселкою у краплинах роси.

З-під кушів заглядають засоромлено вогники.

Попри доріжку, вишзу узбіччям, розцвіли черешні та черемхи, а тут і там укриті цвітами куші.

На горбі галасують діти всіх національностей. Там бараки переселеного табору.

Приспішую ходи і здоганяю свою сусідку.

Обидві мешкаємо на німецькому приходстві. Отець парох, Бенедиктинець, не може нікому відмовити кутка і приходство також, як переселенчий табір, повне різних національностей зі сходу. Всі користуємо з доброзичливости в хаті й городі.

А там час-до-часу відвідуємо "баверські" будинки, щоб купити або замінити щонсбудь.

У наших руках баньки на молоко та плетені торбинки на харчі.

Лукою, попри ріку, стеляться пахощі квіття.

У моєї сусідки висувається з руки вервичка. Оглядас її і ніяково усміхається та наче виправдується.

— Дивлюся, чи не замоталася знову.

— Замотується?

— О, так... часом...

Довкілля наче б хтось гладив ласкавою рукою пишні голівки найрізноманітнішого квіття, куші, дерева.

Моя сусідка скупа в розмові, але я намагаюся продовжувати.

— Дротяні коліщатка, які споюють зернятка, деколи розсуваються і тоді вервичка може легко замотатися.

— О, так... Я часто держу її в руках... Особливо тоді, коли йду сама цією доріжкою, люблю молитися. У хаті нема часу. Тут так гарно, спокійно.

Розглядаюся.

Під берегом ріки прив'язані ланцюгом човни злегка хитаються. В ліску обзивається зозуля чистим, металевим голосом:

— Куку... куку...

Інші птахи перекликаються й перелітають понад лукою у поспіху.

— Прегарна доріжка... мов створена на молитву й розважання... — висловлюю своє захоплення.

— Чи ж нема про що молитися? Повоєнна руїна... Рідний дім зруйнований... далеко. Родина розбита... на Сибірі... у таборах праці... Церква в підпіллі... А ми з дітьми? На чужині... До того старші діти в голоді й холоді вчаться в переселенчому таборі, у далекому місті.

У плесі ріки відбивається небо. Пелюстки білого цвіту, з дерев, тихо стеляться по луці, по доріжці, а сусідка продовжує.

— Одного разу так дивно поспоювалася коліщатка вервиці, що, хоч як намагалася я розмотати їх, не могла. Тому, що хотіла dokonче докінчити вервичку, мусіла докінчувати на своїх пальцях.

Я глянула на її руки. На них сліди щоденної, важкої праці. Пальці природні, без особливішого плекання, проте чисто вдержані.

Вона спостерігає мій погляд і всміхається заклопотано.

— Я не мала часу відмотати її. Нагадувала собі тоді, коли йшла цею доріжкою і брала вервичку до рук, та все мусіла докінчувати на пальцях.

Я мовчу, а однак бажаю: не пропустити ніодного слова.

— Кілька днів тому прийняла я Свiate Причастя з просьбою до Матері Божої про поміч у моєму духовному житті. При кінці Служби Божої бажала я відмовити вервичку. З острахом нагадала собі, що знов не мала часу розмотати її і знову прийдеться кінчати на своїх пальцях. Я була немало тим заклопотана, але бажання відмовити вервичку перемогло. Я почала молитися і — як дуже я здивувалася та й зраділа, коли спостерегла, що вервичка простягнулася в моїх руках зовсім розмотана. Виглядає: хай це буде і дрібничка, але мені тоді стали сльози в очах. Безмежна радість наповнила душу. Мої уста шепотіли: "Мати Небесна, Ти чуваєш наді мною... Ти біля мене... Найлюбіша... Найкраща моя Приятелько..." Я закінчила вервичку в великому душевному піднесенні та зміцнена на душі вийшла з церкви.

Замовкла.

Тут і там попри ріку — голубі очка незабудьок. Понад плесом граються ластівки. Знижуються, зводчують крильця та й дзьобики, відбиваються від прудких хвиль і кружляють понад лозами, над лукою, щоб за хвилину знову гратися з хвилями.

Відриваю свій погляд від ластівок і спрямовую в обличчя сусідки.

Приблідле, змарніле обличчя скиталки, миле спокоєм.

Вона знов ніяково всміхається і закінчує:

— У хаті ще питала я дітей, які приїхали забрати собі дещо з харчів, може хтось із них розмотав вервичку, коли я не бачила, але ніхто цього не вчинив. Це мене ще більше скріпило.

Легкий усміх, легкий поклін головою — і вона залишає мене.

Я ще стежу за її постаттю, як наближається до хати "бавера" під лісом, і йду далі простою доріжкою. Там далі також є хати.

Лука хвилює. Усміхається сонце. Птахи захлистуються.

Скрізь царює усміхнений, завітчаний місяць травень. Місяць Небесної Матері, Опікунки людей на чужині.

6 V 1957

МАРГАРЕТКА

Дерева — один цвіт. По лискучій, зеленій траві багато пелюстків ніжного цвіту яблуні.

Рано перебіг дощ, а тепер сонячно.

Зараз за городом, над шкарпом, кущі білого бузку.

...Нарвати до хати!

А на луці жовті маргаретки. Їх пишні голівки, засіяні ще каплями дощу, купаються в сонячних променях, усміхаються крізь сльози.

...Зовсім схожі до тих... там, над деброю...

У спогаді шумить дебра, пахнуть смерекові гілки. Усміхається повним усміхом сонце і б'ють у скалистий беріг запінені хвилі потоку... Кितिця жовтих маргареток для мамі. Захопленій усміх мамі, коли закосичую дитячу голівку... Усміх моєї мамі!

І нема вже прірви поміж дитинством і теперішністю, нема в горю і голоді пройдених доріг... Нема чужини і чужої хати.

Є дитинство... дебра... усміх мамі...

...А як прегарно надавалися б ось ці маргаретки до темних барв маленької ікони Зарваницької Богоматері... Перебула з нами дороги, що лучать чужину з Рідним Краєм, а тепер на стіні нашої вбогої кімнати.

Опікунка й Розрада.

Роса з цвітів білого бузку розпливається по моему обличчі. Аромат викликає радість, а очі — за маргаретками.

...Занести бузок у хату, а тоді над ріку!

Розцвілі овочеві дерева пнуться своїми паростями по кам'яних стінах німецького приходства. Вікна усі навстіж.

Грядки з зеленими стебнівками відсвіженої городщини.

За басейном розсаджує Сестра Вінкентія цвіти для прикрашення престолів. Обдаровує мене усміхом. Їй спішно.

Поміж розцвілими деревами висока постать у монашій рясі. Це о. Петро йде доріжкою від матернього монастиря. Завжди усміхнений, завжди привітний.

Наче б краса сьогоднішнього передобіддя приневолювала кожного всміхатися.

Крізь відхилені двері мосі кімнати сонячне світло вливається струмом на сіни.

На руках пахощі білого бузку.

Та ще мент і я на луці. Зовсім розгублена, ледве можу вибрати найкращі, найпишніші голівки маргареток та зложити їх у китицю.

Живу дитинством. Закосичую рами ікони, бо їй столика нема, на якому можна би покласти цвіти.

Усміхаюся задоволена. Барва маргареток прегарно зливається з барвами ікони.

За вікнами співають птахи. На подвір'ю галасують діти. Хоч із різних сторін сходу й різних національностей — у забаві вміють знайти спільну мову.

За працею перебігає скоро час, а ранок розкриває зів'ялі маргаретки.

В душу починає вдиратися сум. Я не маю часу піти по свіже квіття. А в мене таке велике бажання жити ще хоч окрушинкою з дитинства.

Руки згортають зів'яле квіття, а очі... прилягають до одної маргаретки. Притулилася до стіни. біля ікони зовсім свіжа, незів'яла.

Неначе б теплий, сонячний промінь розпливався в душі, а з ним безмежна радість.

...Не зів'яла?! Чому?... Не знаю, нічого не знаю... я її не хочу нічого знати... Мені добре так з оцим теплим променем, з оцею безмежною радістю, яка може задовільнити не лише дитину. І в цей момент я дитина...

За вікнами, по мураві, по стежечках, по грядках і по воді, у басейні, усе більше свіжих, ніжних пелюсткіз овочевого цвіту.

...Чи цвітуть дерева в рідному селі? Біля рідної хати? А в дебрі, поритій бомбами, жовті маргаретки?

Та я знаю: на руїні тут і там іще стелиться тендітний білий цвіт... блідорожевий цвіт... Присипує доріжки зі слідами моєї мами... А жовті маргаретки з-під зелених листочків різних кущів за сонцем. На руїні усміх надії... життя...

Попри дорогу, якою ми виїздили в далекий, чужий світ, ще цвітуть білим цвітом кущі тернини і стелиться тихо сум на пахучих луках.

У стіп розцвілої дебри, як усе — наче б нічого не сталося — наче б не перейшло так багато літ — ритмічний плюскіт запінених хвиль змагається з шумом смерік. Змагається і відпливає, як відпливають на чужині роки. Роки поспоювані, мов тривкими коліщатками, спогадами з дитинства...

6 V 1957

ПЕРЕСЕЛЕНЧИЙ ТАБІР

Вечір спується поміж бараками, а за табором, на схилі тирольських гір, шумлять смереки.

Їх шум пробивається крізь щілини дерев'яних стін, крізь малі віконця, в нутро кімнат.

А легіт час до часу скине з своїх тендітних крил пахощі городів, садів і пахощі лісу.

На скелистих узбіччях, з другого боку за поляною, ще ясною тінною сховується день, щоб розтонутти в теміні ночі.

День, як багато інших днів, у яких люди зі сльозами туги за рідними, за Рідною Землею, покидають табір та виїждять на всі сторони світу.

Тоді й падають питання:

— Чи вернемося ще коли? Чи стрінемося де?

У тих, що залишаються, жевріє ще промінчик надії.

— Може нам не треба буде виїздити?

З тугою думають про рідний дім. Із непевністю й ваганням — про виїзд за океан. У незнаний світ. У неznані умовини життя.

Та й при зустрічі поміж собою:

— Ідете?

— Коли?

— Куди?

Вони й збираються на молебень до Матері Божої в таборовій каплиці.

Там квіттям прибраний убогий престіл. Бетонна долівка і люди в молитві з різних сторін Рідної Землі.

— За всіх молишися, Благая!

У моєму спогаді рідна церква й престіл Богоматері. Безліч квіття, а проте одна дитина поперед другої біжить із китицею цвітів у церкву.

Більше дітей, як старших. Уся церква співає. Грають барвами довгі вишивані рушники над престолом і здається: всміхається ікона Богоматері.

А тепер?

Далеко від Рідного Краю хочеться відтворити цей спогад, як лише можна найвірніше. Хочеться душею відпочити там... у стіп престолу Богоматері. І хочеться додому, не за океан.

У таборовій кімнаті думки працюють далі. Здогади снуються.

...А може дорогу за океан годі обминути?

Я з родиною на бездоріжжі...

...Про що молитися? Про що просити?

І дивно прикро, що нема ніякої вказівки, як поступити, як покерувати долею родини.

Сум торкається розніженої душі.

У віконцях бараків гаснуть світла.

День праці, у звичайних, домашніх зайняттях закінчився.

Коліна схиляються подякувати Небесній Матері за поміч у виконанні обов'язку дня та просити опіки на наступний день.

— Долю родини складаю в руки Твої, Небесна Мати...

А по молитві:

...Як щодня, так і тепер треба зложити поцілунок на руці Богоматері у маленькій Зарваницькій іконі.

Поцілунок любови, подяки, просьби і... цілковитої відданости.

Ікона приміщена посередині стіни бараку число 5.

Сягаю устами маленької руки на Іконі.

І... відбираю враження, що я поцілувала живу руку.

Ошоломшена, з дивною безвладністю, зісуваюся на долівку, щоб іще раз клякнути.

На схилі гори шумлять смерекки. Заколисують розхвилювану душу, як дитину до сну.

На устах враження дотику живої руки Богоматері.

...Я хочу задержати його на все, я вірю в Її вселаскавішу опіку і я... Її так дуже люблю.

У нашій кімнатці, число двадцятьдев'ять, останній кімнатці, гасне світло.

Спить табір.

Не сплять тільки смерекки на узбіччі. Спокійно шумлять.

Їх шум схожий на шум смерік Рідної Землі.

Жовтень 1957

ГОРИТЬ ТАБІР

До переселеного табору, у французькій зоні, часто навідувалася репатріаційна комісія. На площі, перед бараками, задержувалося авто з п'ятираменною, червоною зіркою.

А люди?

Зачиняли двері своїх кімнат і в таборі ставало тихо-тихо, наче б нікого й не було.

Комісія, в товаристві французького офіцера, поміж бараки... на коридори... Тупіт чобіт відгомоном. Руки в кожні двері: стук-стук!

Відповіддю мовчанка.

Не помагали їй мітинги.

"На родину" ніхто не спішився.

Табір жив своїм життям. Життям тривоги та своєрідних передишок.

Дні перебігали за днями й люди наче звикали до думки, що такий стан життя переходовий. На сході зміниться і всі повернуться на зруйновані оселі.

І поміж такими днями, одної півночі, коридором бараку ч. 5, пронісся знову сильний стукіт у кожні двері.

— Горить!!!

У вікнах червінь. У кімнати, з усе більшою силою, дим.

Люди наоспіх помагають одні одним.

...Коби до вихідних дверей!

Поперечний барак у вогні.

Сильний, морозний вітер розгортає замашисто крилами. Грається полумінню. Перекидає її на крівлі сусідніх бараків. Б'ється поміж скалистими й залісеними узбіччями тирольських Альп та протяжним свистом неначе кепкує з нещастя.

Наче всевладний.

Дерев'яні стіни бараку з тріскотом розсуваються.

Увесь табір у тривозі. Жінки з дітьми біжать у бараки ближче поля, а то й у поле.

Містечко і схили гір тінюються багром.

І вітер гуляє. Розмахує гіллям дерев. Вдирається поміж віті смерік.

І шумить — у найбільшому розхвилюванні — ліс.

Нещастя притуплює зір, витончує думки.

...І що ж буде, як згорить увесь табір? Куди дінуться люди з дітьми?

З містечка, доріжкою, зближається молодий чоловік. Люди ловлять поспішні слова.

— Пожежна сторожа не хоче їхати. Каже, що табір і так згорить. Надармо рятувати, бо надто сильний вітер.

...А зима зі сильними морозами. І не шкода людей?!

Під ногами скрипить сніг. У постаті б'є горяч. Змагається з морозним вітром.

...Оглянутися... Хоч раз оглянутися...

І... видається: вже більша частина табору в огні.

...А зі стіни бараку ч. 5 не дозволено зняти маленьку зарваницьку ікону Богоматері... Вже певно у згарищах!

Уста дрижать, що й важко молитися.

Невимовний жаль сильними кліщами стискає серце.

...У згарищах і вервичка та й усі рештки добра.

Блукання по містечку. Шукання теплого кута до години четвертої ранку.

А тоді вістка.

— Вогонь зліквідовано! Крім поперечного бараку, згоріло лише дві кімнати шостого. У п'ятому тільки передня стіна обсмалена. При такому вітрі — це дійсне чудо!

Поміж бараками вже є пожежна сторожа та й багато французького війська.

— Що з Іконкою?

Скрізь страшний безлад. Усе перемішане з водою. В останній кімнаті, на стіні, порожнє місце.

...Де Ікона?

Нема й кого спитати. Ніхто не знає.

Заносить згарищами.

В бараку, побіч таборової каплиці, люди. Там тепло. Там і переплітаються розповіді.

— Один із священників поблагословив маленькою зарваницькою Іконою Богоматері табір.

— Тоді вогонь уформувався у прямий стовп і не сягав сусідніх бараків.

По обличчі розпливається усміх.

— Це Мати Божа зарваницька врятувала табір!

— Так, так, це Вона! Наче б хитоном захистила бараки.

Серце прискішено: стук-стук! Йому важко помістити так багато радості. Так багато вражень.

— Ця Ікона в найближчій від вогню кімнаті, і тому залишився цілий барак, а з ним і інші.

А поміж різними здогадами щодо причини пожежі виринув здогад.

— Хтось умисне підпалив барак, щоб знищити весь табір.

— Відтепер щоночі мусимо чергуватися на варту.

В часі розповідей відхиляються двері і священник іде з Іконою Богоматері поміж людей.

Дрижачі руки, з-поміж гурту, за дорогоцінним скарбом.

...Це Ти? Це Ти, Матусе, врятувала табір?!
І яке щастя, що залишилася тут...

І раннім сірим ранком клячали скулені, перемерзлі постаті на бетоновій долівці. У таборовій каплиці.

На головному престолі маленька зарваницька Ікона Богоматері.

Служба Божа.

За врятований табір, за бідні кімнати, за дах над головою.

Далеко від Рідного Краю, у таборі скитальців, на чужині...

ДУХОВНЕ СВЯТЕ ПРИЧАСТЯ

Уздовж провалля плили тони дзвонів з вежі готицького костела. Об скалисті й залісені узбіччя відбивалися відгомоном, наче серцем у криси дзвону. Далеко ген-ген, де гірські шпилі в безпосередній злуці з небом.

Мелодія землі вливалася в могутню небесну мелодію.

Тонами мов нанизаним намистом перегортала прудка течія ріки. Добувалася на волю з-поміж льодових оков і бігла з напрямі протилежному мелодії дзвонів.

Рейками прошумів дисонансом поїзд.

Здригнувся ліс. Спросоння заворушилися смеркові гілки. По галявинах, доріжками, стелився з покорою іней.

Крізь прижмурені вії заглядав ранок.

А табір ще дрімав.

Лише декілька постатей висунулося з-поміж бараків на найранішу Службу Божу.

П'ятниця.

Скалистими узбіччями мигнув ранній усміх. Назустріч, проваллям, наближався день.

Просто маленьких вікон таборової каплиці спиналася залісна збіч.

На престолі засвічені сзичі.

Служба Божа.

"Со страхом Божієм і со вірою приступіте..." — священник до людей.

Кілька постатей з-поміж лавок, із похилими головами, до трапези Господньої.

Одна залишається поміж порожніми лавками.

...Як дуже бажала би прийняти Господа до свого серця...

Не знає, не має певної свідомості, чи була б цього достойна. Не мала змоги висповідатися.

А серце стукає все дужче, все дужче.

Голова клониться в безмірній покорі. Хиляється віі.

Думка б'ється об клітку непевності. Один мент вагання... А тоді виривається полум'яно бажанням.

Уста шепочуть:

— Ісусе... я люблю Тебе... якщо я без гріха...
прийди до мене...

Не знає навіть, чи цей її висказ був добрий, чи ні.

І серце завмирає.

Душа розхиляється мов до сонячних променів і ловить картину:

Висока, аскетична постать у надприродно білій одезі від престолу... по бетоновій долівці... у напрямі лавок...

Душа просто завмирає від ненадійного.

У розхилену душу вливається солодкий бальсам.

Він і підсилюється свідомістю, що побіч є Хтось, хто пригорщами розділює надземне щастя.

Кінчається Святе Причастя. Розпливається картина.

В душі залишається багато духових променів.

...Я можу приймати духове свяще Причастя щодня...

Узбіччям розсипалися самоцвіти. Миготять веселкою.

Поміж бараками зі сердечною усмішкою день.
Сонце грається самоцвітами.

Під ногами скрипить мороз.

У пригорщах усміненого дня багато духовного щастя.

Духовне Святе Причастя.

Воно для всіх... у найбільш недоступних місцях. На каторжних роботах... у пралісах — без духовної обслуги... Акт совершенного жалю й полум'яна любов до Господа — приятеля опущених.

ПІЄТА

У маленьких вікнах перселеного табору клаптик узбіччя залісної гори.

Там терасами піднімаються малі, великі й іще більші смереки. Сягають коронами за усміхненим, голубим небом. Поміж смереками галявина зі зрубами.

Нижче дорога з містечка. З нею лучиться лісова доріжка. Вона пнеться вужем усе вище й вище поміж галявини. При доріжці високі смереки. Розлогими, пахучими вітями захороняють лісову капличку.

Довкруги каплички лісові кущі й невеличкий зруб. А скрізь — пахощі лісових ягід, квіття, гілок, папоротей і моху.

На дерев'яній капличці позеленілий від старости дах. При доріжці поломаний плотик.

У нутрі каплички невелика різьба в формі ікони: Мати Небесна з Ісусом на руках.

Пієта.

Безмір болю й любови в обличчі Небесної Матері. Руки м'яко обіймають найдорожчий скарб — Сина.

Побіч ікони, у скляних посудинах, свіжі лілеї та дві горючі свічки. На стінах кругом образи й образочки з написами, подяками, за вислухані молитви.

Ціле нутро каплички — це лавки до молитви.

І здається: нема більшої насолоди, духового відпочинку, як залишити табір з усіми щоденними турботами, втиснутись ось туди в куток лавки, з вервичкою в руках і... потонути в молитві.

Найбільший біль розпливається наче віск горючих свічок. Перемінюється в полум'я любови й віри.

Бо... тут царює біль Небесної Матері. Бо... Вона тулить усі болі й терпіння до свого серця, сповненого любов'ю та щедрою рукою розсіває мир.

Тоді зникають у свідомості далеко пройдені дороги та життєві болі. Здається: нема розбитої родини, ані руїни на Рідній Землі.

Є, в любові, всеціла відданість себе Господній волі.

— Богородице Діво...

Пересуваються зернятка вервички.

Двері каплички завжди отвором.

Час-до-часу зайде хтось із містечка. Час-до-часу зайде хтось із табору.

Уста шепочуть.

— Мати Небесна, скарбнице любови, потіхо терплячих, потіш і мене на чужині...

Безшелесно клякають, безшелесно відходять.

Старенька хвірточка, яку хтось нехотя при-мкнув, ухилилася.

У капличку прийшла молода жінка з чоловіком.

Дбайливо приміщує його побіч себе в лавці, не-наче б малу дитину. У нього нервові очі, ненор-мальні рухи.

Наслідки жорстової війни.

Голова жінки в білій хустинці, з покорою кло-ниться. У руках вервичка. Молиться.

У капличку вдираються пахощі живиці, смере-кових гілок, суніць, папороті.

Вдирається тихий шум у масстатичній ритміці.

— Шу... шу... шу...

Чоловік вдивляється в Ікону. Рухи лагідніють і він спокійно, терпеливо вичікує.

Його уста не ворухаться.

...Забув молитися? Не вмів? Не має свідомості?

В обличчі жінки пробивається біль, сум і... глибока віра.

У неї й свідомість, що її чоловік, за ідеї для добра свого народу, залишився істотою не для світу, не для неї... для нікого і для нічого...

Вона вірить у поміч Небесної Матері. Вірить, що прийде хвилина, коли він із свідомістю повернеться в реальний світ.

У пальцях просувається останнє зернятко вервиці.

Стає. Помагає встати чоловікові, бере за руку й виходить.

Спокійна й терпелива в безмірному болю.

Ще момент і кроки розгублюються доріжкою поміж смереками.

У стіп гори журчить потічок. У його плесі наче в дзеркальці приглядаються ромені й дзвіночки. У хрустальній, холодній воді хлюпочеться прибережна трава й віті кущів.

Де-не-де поміж камінчиками шишка, яку кинув узбіччям розхвильований вітер.

Понад узбіччям линути пташки все вище в сонячний простір. Співають хвалу Творцеві за красу, за радість життя і за свободу.

Сонце пригорщами сіє золотий пилок по узбіччі, по зрубі, поміж гіллям смерік.

А біля каплички безупинний рівномірний, спокійний шум.

— Шу... шу... шу...

На іконі в капличці, незмінний вираз болю.

Руки Небесної Матері незмінно тулять м'яко,

з любов'ю, найдорожчий скарб — постать Ісуса знятого із хреста.

Він віддав своє життя за спасіння людства, для добра всесвіту й кожної людини зокрема.

І тут, у лісовій тиші, в бідній капличці, поміж смереками тирольських Альп вибрав Господь місце для Своєї Матері.

Тут за Її посередництвом розділяє ласки терплячим, опущеним.

Гоїть рани душі.

Тоді, в тому спокою, здається, немає війни, немає руїни, немає переселеного табору, немає недолі та й голоду.

Тільки безмірний спокій підносить душу понад земне — все вище й вище. І тільки тоді душа лише разом із коронами смерік у недсяжну красу — в небо.

Тут, у старенькій, бідній капличці поміж смереками...

28 V 1957

МАШИНІСТ З-ПІД СТАЛІНГРАДУ

На основі щоденника з 1944 року

Транспорт — тягаровий поїзд — після збомблення большевицькими літаками на стації Чоп, наче б надщерблений. Залишилися знищені вагони, разом із тими, що погинули. У транспорті ранені. Тридцять один вагонів, наповнених ущерть людьми з Галичини. Пересувається — раннім ранком — через велику станцію: столицю Угорщини, Будапешт.

Люди шепочуть молитви, відмовляють вервички до зарваницької Матері Божої. У вагоні, що служив до перевозу вугля, її маленька ікона на фронтовій стіні. Цей вагон і покроплено свяченою, зарваницького водою.

Із заміської станції Будапешту транспорт виїздить прискорено, бо знов алярм. А що далі, гонить уже прекрасними, лісистими околицями. Люди весь день мають для їди тільки чорну військову каву. У місцевості Гед, поміж лісами, поїзд задержався. Багато зелені, гарно й тихо, спокійно, наче б війни ніколи не було.

У людей відпружуються нерви й вони збираються перед вагонами варити зупу. Розпалюють призбираний хворост. Місцеві залізничні урядники договорюють, що транспорт, в алярмі, вїхав на невластиві рейки і мусить вертатися на станцію Ракочі-Яляг та й на головну станцію Будапешт, а щойно ранком далі.

Жах почав підкрадатися від вагону до вагону та сіяти паніку поміж людьми.

— Щойно вирвались від небезпеки бомблення большевицьких літаків, а тут знову приневолені вертатися в небезпеку!

— І то ще страшнішу! Переїхати цілий Будапешт — треба часу.

— Того дня над Будапештом були сотні англійських літаків. Це місто часто бомблять і Американці.

"Зондерфюрер", у військовому німецькому уніформі, який має нагляд над транспортом, турбується лише тим, щоб роздати поміж людей приділ харчів: каву, хліб, мармоляду, рідко м'ясну консерву.

Із бездомними людьми ніхто не числився. Муслили повикидати недоварені зупи і сісти до вагонів.

Транспорт рушив.

Одна-одинокa надія на Небесну Матір. Люди моляться. У декого зернятка вервички пересуваються поміж пальцями й уста шепочуть.

"Богородице Діво... Богородице Діво..."

Наближаються все ближче небезпеки.

У Ракочі-Яляг посутеніло на дворі і тут транспорт задержався.

Та й тоді... тоді... враз загуділи всі сирени на алярм. Із деяких вагонів почали люди тікати в недалекий ліс.

На станції затемнення.

До того ж від транспорту відчіплено машину для інших цілей.

Тоді з вагону з іконою зарваницької Богоматері висувається священник у товаристві цивільного.

— До начальника станції.

Шепочуть поміж собою і скоро поспішають.

— Пробувати треба...

— У транспорті багато дітей і ранені.

— Уже раз транспорт потерпів...

Залишені люди не перестають молитись. У канцелярії начальника просить священик про машину й машиніста, щоб хоч усунути транспорт зі станції.

— Машину ще можна б пайти, але машиніста то таки не маю — виправдується начальник станції — Мадяр.

І видається, що цього разу транспорт уже не врятується і все пропало.

Але... тоді стає у пригоді машиніст Німець, який зайшов до канцелярії. Хвилинну прислухується. У нього сентимент до тих людей зі сходу, до їх скитання і взагалі до тієї всієї недолі теперішнього людства.

— Отче! Я можу допомогти. Маю кілька днів зільного. Я вирвав з-під Сталінграду транспорт, коли впала бомба а віз із вуглем при машині вже горів. Вирвав зі станції на поле. Там відчіпив машину й урятував людей.

Звертається до начальника:

— Дістаю машину?! Але вже!!

— Беріть...

Другий гудок сирени.

— Скоро до транспорту!

У вагон, у якому перевозили вугля, всувається священик зі співтоваришем.

— Ідемо...

— Мати Небесна... — і наче б стогін виривається з кутів вагону, бо злетів тягар, що придавлював усіх.

У час третього алярму транспорт виривається зі станції. Люди, які втекли в ліс, залишилися. Лише декого вдалося відшукати.

Машиніст з-під Сталінграду взяв керму в руки.

Він бажає допомогти. Тому хоче від'їхати якнай-далше від Будапешту.

Вагони холітаються і транспорт гонить-гонить, каче б навмання, без стриму, але це дає людям полегшу, бо додає надії на рятунок.

Зі шумом перебігає станцію за станцією і властиво ніде не зупиняється.

Машиністові спішно, бо небагато в нього вільного часу. Він і сам не здає собі справи, чому якраз цей транспорт так йому на серці. Він сам поладжує всі формальності з мадярськими начальниками станцій. Коли кажуть йому, що нема виїзду, свариться.

— Це саботаж!! Транспорт може йти що десять minut.

І раз-за-разом вириває поїзд з-поміж алярмів.

Роз'яснений, сонячний ранок зустрів людей у Кеберкуті. А тоді далі на станцію, приховану поміж лісами з акацій.

Свято Богоматері. Свято св. Покрови.

Перед іконою зарваницької Матері Божої відслужено Службу Божу. Є чаша, є ризи й усе потрібне до Служби Божої. Один із чотирнадцяти отців у транспорті визначив. П'ятнадцятий загинув іще на станції Чоп, рятуючи малого внука.

По Службі Божій зварили люди каву, але далі їхати годі. Алярм.

Великі налети бомбовиків на Нові Замки. Люди цілий день приневолені лежати поміж гущавиною. Літаки кружляють над лісом та розсівають багато тонесенького станіолу. Ввечорі, коли вже все успокоїлося від налетів, відмовлено спільну вервичку за щасливу ніч.

Машиніст з-під Сталінграду поїхав зі "зондерфюрером", на своїй машині, перевірити терен.

— Може там є ще які харчі, треба людям, та їй треба розвідати, чи є переїзд.

Через зруйновану станцію будували наскоро робітники одні-одинокі рейки. Машиніст вистарався про дозвіл перевезти транспорт тими рейками.

Раненько, серед сильної мряки, транспорт рушив далі.

Люди, просто не віддихаючи, переїхали через зруйновану станцію Нові Замки. Велике побоювання, велика руїна. Всі рейки порозривані, попалені. Бетонові сховища стали великою могилою війська й цивільних.

А на зруйнованій станції один-одинокий вагон нерушений, аж дивно всім, як міг зберегтися.

Аж за станцією, на полі, задержався транспорт, щоб люди могли зварити каву.

Тоді до транспорту підійшли дві молоді жінки з дитиною.

— Візьміть нас із собою. Ми з того вагону, що стоїть одинокий на станції.

— Не було вже де їй коли втікати в час налетів. Наша родина залишилась у вагоні. Маємо зі собою ікону Матері Божої зарваницької. До Неї ми молились увесь час і Вона врятувала нас.

Усе більше цікавих прислухасться оповіді. Скоро знаходиться місце й для них.

Люди помилися, підкріпилися — і до вагонів.

Машиніст за кермою. Повною парою пустив транспорт у рух.

Гарними околицями переїздив через Словаччину і — як завжди — рідко на якій станції задержувався.

На австрійській границі сильна долоня машиніста стиснула руку священика. Очі сміливо гля-

нули в обличчя, наче б говорили: "Виконав своє", а уста промовили:

— Мушу попрощати вас. Вертаюся до Будапешту. Транспорт перебирає інший машиніст.

— Хай Господь заплатить вам усім добром — відповів вдячно священник.

Очі людей із вагонів транспорту стежили за обмазаною вуглем постаттю машиніста.

Він ще оглядається, махає рукою і сідає в поїзд, який від'їждить у протилежному напрямі.

Бо... може знову треба буде його помочі. Поміж алярмами виривати транспортні та доправляти їх до спокійних місць.

Травень 1960

ПОЗА МОРЕМ

ЛИСТ

У звичайний вечір американського міста перебіг асфальтовими вулицями дощ.

Від наріжної лампи блистіли зрошені хідники та мінилося прозолоттю кленове листя.

В куті городу, на малих кущиках ялівцю та на самотній сосні застигли останні каплі дощу.

Дорогою шуміли авта, не торкаючи бічної вулички, де кілька старих домів.

З якогось знищеного дому продирався плач дитини.

Мати пішла до праці, а батько, що недавно прийшов, сидів задуманий.

Здавалось не чує нічого.

Зі жмені визірали кінчики зім'ятого паперу.

Другою рукою потер виски і наче пробудився.

— Не плач... — просив.

І наче б уперше глянув на руку і відкинув у кут кімнати зім'ятого листа.

Встав успокоїти дитину. В ухах гуділи ще машини його фабрики, а ноги чомусь не могли ступати по воскованій долівці.

Тепер, у цей мент, найкраще було б, як би грузли в мох, дотикалися рідної збочі і, хоч ця земля пекла б вогнем, було б легше ніж так.

У куті лежав клаптик паперу, що нагадував рідну збіч, рідну хату. Перебіг стільки доріг, щоб лише кілька рядків незугарного почерку письма запести аж тут.

А між тими незугарними рядками — слова, які пекли невисказаним болем.

..Чи тому.. що ці рядки креслені старечою рукою батька?

Олекса свідомий, що батько, знаючи адресу

стрия, шукав за Олексою; він і не знав, що стрій допоміг Олексі приїхати тут, а тепер, їдучи до праці, кинув крізь двері листа.

І цей лист несвідомо зовсім торкнувся найболючішого.

...Чи бачила Ольга?

Здригнувся, бо тоді... тоді не було б жодного вороття. Мусів би говорити з нею про те, а він не бажав цього...

Не міг спокійно дивитися на зім'ятого листа, а тягнув його, як тягне людину вікно в розшалений бурей день.

У душі перемагалось добро зі злом.

...Знищити!

І нахилився, щоб на шматки порвати. Рука задрожала і почав наново читати:

"...Олена лише зі старшим вернулася, а я переїхав із ними в Польщу, щоб заховати тобі дружину й дитину —"

Був переконаний, що Олена зі Сибіру не вернеться. У таборі зжився з Ольгою (вивезли її на роботу, походила з гір), а щоб узяти з собою за море, записав її як свою дружину і так... пішов день за днем.

Став посеред кімнати, зморщки набігли виски.

Спогад відслонив картину:

...Поправляла на голові яркозелену платину, а сонце гралося над висками. Очі — цвіт льону. Стояв посеред доріжки між двома смереками.

(На ній вишита льняна сорочка, як мак у білі цятки, буденна спідниця, разки калинового намиста і такі ж рзсміяні вуста).

— Олена!

Через нього вивезли її з дітьми, коли скривався перед арештуванням.

І бачить її знову:

...На голові вінок із барвінку й вівса, прикрашений позліткою. На рамені хліб із горіючою свічкою, які в неї піддержус пара дружбів, та очі батька з любов'ю дивляться на молоду пару.

...А я так підплатився!

Зслабий був опертися невидимій, темній руці, яка перекидає людьми, нищить із коренем спокійні оселі, руйнує Господні — прадідівські закони, щастя родин, руйнує душі...

І він зломив присягу.

А тепер буря, безперервна буря.

— Прости м'я, Боже!

Не може знайти собі місця, не може знайти спокою.

— Прости м'я, Олено!

Заховав лист, щоб не бачила Ольга, і пішов до дитини, свідка забуття.

— Але дорогу мусить знайти, щоб вийти з цього хаосу життя!

У дверях заскреготів ключ. Ольга вернулася від праці.

Подивилася на неткнену вечерю.

...І знов не так, як повинно бути... Олекса знов нагадав Олену, а вона, Ольга, не має життя...

Олекса похмурий, усе мовчазний. Без прощання відходить до праці.

...Може довідався щонебудь про Олену? Про діти? Спитати. Спитати колинебудь і розбиті пригнічені будні, нехай раз буде кінець? Спитати? А як Олена вернулася?

—————

Навшпиньках увійшла в кімнату.

...А як Олена вернулася зі Сибіру? — стукала раз-у-раз думка та домагалася відповіді.

Дитина спала. Лямпа світилася, а Олекса в

убранні від праці, примкнувши очі, лежав непо-
рушно.

— Олексю! Як ти заснув?...

Зірвався, подивився на Ольгу чужими очима,
аж налякалася, і знов упав усім тягарем на по-
стіль.

Поцілувала дитину і вийшла з нею навшпинь-
ки в другу кімнату. Олексю став їй таким чужим,
наче б ніколи його не знала.

А він знову потер рукою скроні, розглянувся
по кімнаті.

...Не може бути надаліше таким! Не може да-
вати волю всім бажанням своїм. Переїхати в інше
місце, стати правдивою людиною!..

...А дитина? Чи ще і цю дитину скривдити?

— Ні! Ні! Він не скривдить її. Виховас якнай-
краще, але Ольгу мусить лишити. Вона може
найти собі іншого і жити за Божим законом.

Іще раз витягнув пім'ятого листа. Іще раз по-
глянув на нього. Видалося: діткнувся старечої,
поморщеної руки батька.

Притулив до дрижачих уст, закриваючи доло-
нями обличчя.

—————

Асфальтовими вулицями перебігали даліше
авта.

Східній вітер грався з безлистими гілками кле-
нів, перекидав у жменях розкинене листя та стру-
шував із кущиків заховані дощеві каплі.

Осінь 1952

ПОСІЩЕННЯ

Дорогою шумлять авта, а понад дахами кам'яниць час-до-часу пропелери літаків.

Клаптик голубого неба за вікном паріжної кімнати. Крушинка життя великого міста в кутку невеликої вулиці.

Зелень перемішана сонячним золотом і поміж гілками дерев та кущів в один тон цвірінькають горобці. Городами за поживою голуби й коси.

У кімнаті, на підручному столику, розкинене шитво. Міняється найрізноманітнішої барви нитки і руки простягаються за шитвом.

Гафт квіття укладеться легко на шовковій тканині. Перемішується з пахощами свіжого квіття біля ікони Небесної Неньки.

Сонячні промені на маленькому столику, по чотках побіч нічної лампки, по кімнаті.

Уява, яку годі зачинити в кімнаті і для якої нема ні часу ні далеких доріг, витворює картину:

По сонячній, многострунній гарфі перебігав легіт.

Там... Побіч рідної хати...

І наче б у келію поміж збочами визбирував пахощі смерекових гілок, цвітів, трав.

На млаковинні, за городом, розцвітали атласово-білі чічки. Наче дзвіночки, по три малесенькі, пухові щіточки на тонесенькій бадиллині — чічки Божого Тіла.*)

Тоді, коли чічки Небесної Неньки, дикі гіякити, наповняли пахощами усі збочі.

—————

*) Нарід називає ці чічки так мабуть тому, що вони приблизно вповні розвиваються в час Свята Божого Тіла.

Здавалось: Небесна Ненька розтягає голубий хитон понад полями — і усміхаються незабудьки понад прудким потоком поміж лозами.

Під межею голівки позриваного квіття. Ромешки, волошки, вогнічки, дзвіночки... Діти бавилися. З полонини верталися бджілки та ховались у вулики враз із пахощами меду. У стіп гори, на якій стояла церква.

Сонячні промені обсіпали сяєвом дерев'яну церковцю, барвисті шибки.

Наче б золотострунна гарфа торкалася й церковці.

І мимохить відчувалося: немов Небесна Ненька ступає поміж струнами сонячної гарфи і струни, порушені невидними крильцятами леготу, грають Небесній Неньці.

Загородами стелився білим повісмом дим із курних хат. Тут і там мішались тони сопілок із піснею пільних коників. На добраніч кувала зозуля і перекликався перепел поміж збіжжями.

Стежинками загород розбігалися діти додому.

Поміж золотими струнами гарфи залишилась Оленка.

Непереможна сила здержувала йти у хату, а незнана спрага домагалася пити з оцього келиха поміж збочами солодкі пахощі.

Бо... Тудою йшла Небесна Ненька.

Золотосійні струни сягали церковці і Оленка опинилась на кам'яних сходах, побіч кованих дверей.

Йшла за Небесною Ненькою відвідати Її Сина.

Схилилися коліна, очі вп'ялися в середину церкви крізь отвір від ключа. В осяяний Кивот...

Неоцінений бальсам влився в душу...

Відчувала всією своєю душею, що побіч неї була Небесна Ненька і уста не ворушились.

Душа насолоджувалася надземним спокоєм, молилася своїми словами.

Сонце ховалося за полониною.

Довкруги церковці могутніли тони многострунної гарфи для Сина Небесної Неньки.

Келих гірських узбіч наповнявся ущерть пахощами різних цвітів рідного бальсаму.

На млаковинні, за потічком, у стіп смерек чічки Божого Тіла й чічки Небесної Неньки.

Легіт перебігав збочі й розчісував атласовий пушок.

Шуміли смерекки, хилили голівки чічки, зелене збіжжя, кущі і трави.

Засвічувалися зіроньки для корони Небесної Неньки і запалювалися каганчики по хатах.

Оленка верталася в хату. В душі царював солодкий спокій і дзвеніла многострунна гарфа рідних узбіч.

Пахощі келиха опянювали... аж до воріт рідного подвір'я...

На підручному столику в поспіху розкинепешитво.

Прихилені двері.

Сонячні промені шукають поміж каменницями Кивота... Пробивають зелень дерев, шибки, граються на престолі церковці.

Торкаються квіття з чужих піль побіч ікони Небесної Неньки.

А Небесна Ненька все там, де Її Син, чекає дрібки тепла від якоїнебудь людини з розбурханих хвиль життя.

Тихі кроки.

...Тепер келих гірських узбіч наповнений ущерть пахощами цвітів... Стежинка до церкви

може її заросла... Заросла і до рідних воріт, до
поломаних воріт зруйнованої хати...

Один погляд на Кивот і... безмежний спокій
хилить голову.

Душа оживас своїм життям і жагуче втягає
пахощі далекого, рідного... і тут близького ке-
лиха...

Травень 1955

СТРЕТФОРД

(З нотатника)

Раннім ранком сонячні промені на хатинку, в вікно. На сосні біля вікна пробує пташок струну свого голосу і вриває.

...Зяблик?..

Пташок пробує струну вдруге, і знову вриває її.

...Зяблик! Тут? Зяблик...

Очі широко відкриті у вікні і немає вже сили примкнути повіки.

Навшпиньках із хатинки.

— Зяблику, пожди... я в цей мент дитиною, як давно вдома... Чусш?! Ще хоч один раз попробуй струну...

Але зяблик уже відлетів.

Від смерічки до смерічки, наче б на короснах розтягнув павучок чар-павутиння.

Десь далеко незнаний пташок перекидає одним тоном.

...Стукає човенцем об тендітні коросна з павутиння?

А лісом тони найрізномродніших струн.

Співають птахи, шумлять легкою мелодією дерева й журчить потічок.

На стежинці, з-поміж моху, підносить голівку в цитриновій шапочці гусіничка.

У ряді високих сосон, поміж гіллям, розпучливий писк звірятка.

По моему одягу розсувається павутиння. Ноги йдуть мохом, по папороті, поміж смерічки й кущики.

З дупла сосни, з гіллі на гілля — брунатна грудочка.

І хоч червоні ягідки поміж мохом пестить сонце, очі за брунатою грудочкою.

Вже видно найвиразніше пухнастий хвостик і маленьке тільце вивірочки. Вона вся у великому подразненні порскає і пчихає як кіточка, тільце все трясеться, дрижать вушка та вусики.

...Певно вкусила в носик оса!..

Довкруги хатинки вдумливо шумить ліс. Маятником годинника папороть. Пахощі гілок, папороті, моху. Пахощі живиці.

У таборі співають діти. За дорогою хтось перебирає клявішами і з незнамого, далекого костела тонн дзвіночка на Ангел Господень. Розгублено тонуть в лісі.

Тут і там цвірінькає пташок і, наче б заляканий дисонансом свого голосу, вмовкає.

Легкий вітрець пестить усю зелень кругом.

Доріжкою з табору дівчинка і хлопчик. У дівчинки великі, голубі очі, золоте волосся і голубі кокарди. Хлопчик синьоокий.

— Чи ви чарівниця?

— Чи я так виглядаю?

...Може хоч одним кучериком золотого волосся заперечить?!

— Чи ви чарівниця?

...Діти бавляться...

— Чи моя хатка на курячій лапці?

Голубі очі вперто дивляться на мене. Хлопчик по східцях до дверей.

— Та хатинка виглядає так, що тут дійсно могла б мешкати баба Яга...

Хочу, щоб оглянув хатинку.

— Вона пішла по воду для хлопчика.

Заворушилися золоті кучерики у дівчини.

— Справді? Я боюся!..

Мені робиться жаль за безжурною свободою
в забаві серед лісу.

— Ні! Ні! Її вже нема, таборів пси вигнали її
геть поза ліс.

— О, то добре! — зраділа дівчинка.

— А це мій кузин! — вказала на хлопчика.

І на radoщах побігли обоє поміж дерева.

А я до потічка.

З-поміж моху й папороті ящірочка. З-поміж
трави виставив голівку вуж і сховався. На камін-
чику, в потічку, брунатна жабка. Прегарна зе-
лена барва у викінченні понад цікавими очима
наче б шапочною.

У потічку хтось мисться.

Доріжкою з табору на кладочку, через поті-
чок, брунатної барви кудлатий пес, Реф.

Коли побачив, що хтось мисться, засвітилися
очі пустощами. Вліз у потічок, попри беріг, у на-
мул. Заталапав лабами воду, перекинув з ціка-
вістю голову і дивиться роз'ясненими очима:

— Ну, мийтеся тепер!..

Реф усе між дітьми і він знає лише витівки.

Але прозоре плесо в безперервному русі і во-
да скоро чистенька знову. Попри потічок сте-
жинка.

...Нарвати цвітів до хатинки!

Поміж травною малина.

Доріжкою поміж соснами, попри керничку, зо-
лотоволоса дівчинка і хлопчик.

Простягаю дівчинці малину. Ділиться з хлоп-
чиком і зникає поміж деревами. За хвилинку здо-
гання мене. В руці голубі дзвіночки.

— Це за малину!

Усміхаюся.

...Незла заміна.

Ліс шумить і пахощі папороті, живиці, моху.
...Як дома, дитиною ще... такою, як ось ця дівчинка? Не більшою...

Доріжкою лісовою до каплички. Там на престоліку пахощі лісового квіття та папороті. Діти назбирали.

Перед табором простягнувся Реф. Підніс голову й остерігас:

— Гав! Гав!

— Реф... не пізнаєш мене? Тихо!.. Діти ще сплять...

Реф ласиться. Згорн біжить другій песик Тіпі. Клапаті, чорні вуха махаються, носик морщиться.

Вичікують на дітей, долучитися у ряди на збірку.

Пільні коники в перегоні з метеликами. По траві, по папороті, поміж гілками смерічок, поміж диким хмелем.

Ім байдуже, що зараз прийдуть діти на Службу Божу. Місця доволі.

Щедрою рукою розсипалися сонячні промені і пахнуть смерекові гілки.

І хоч я негідна бачити своїми очима, Господи, як Ти в цій капличці тулиш до себе кожне дитя, яке лучиться з Тобою, відчуваю це своєю скромною душею. Та й годі мені опертися на солоді, щоб не клякнути побіч золотоволосої, у ряді найменшої дівчинки, перед престолом до злуки з Тобою.

Діти моляться. Поміж деревами покінчують ранню молитву пташки.

Поміж гіллям дерев хрущики все своє безперервне:

— Пожди... пожди... не відходи...

І не хочеться йти...

Молитвою шумить ліс та й попри дорогу потічок.

Погасла ватра, яка ще так недавно палахкотіла полум'ям. Зникло у просторі безліч іскор. Розсіялися, як думки-мрії, бажання дітей. Погасли, як радощі проведеного тут життя.

Авто за авто на дорогу, в місто, в мури...

Хлопчик тулить пуделко з маленькою кицькою. Є і молочко для неї.

— До Нью-Йорку...

Йому жаль залишити її тут. Його очі з тугою оглядаються за лісом, за простором.

...Чи добре буде кіточці в Нью-Йорку?..

Росинки миготять на бадилінках трав, чічках, гілках.

Та я знаю, що це не росинки, а дійсні сльозинки дітей за простором, за сонцем, за безжурністю. За тим, що с серце, яке любить дітей.

По кущиках уже вкрилися багрою деякі листочки. Папороть золотить сонце все більше.

...Нарвати б іще моху... Ось цього, що вдома... Гілок, смерекових побіч хатинки...

А за хвилинку авто мчить дорогою у світ хмародерів.

У руках багато квіття від золотоволосої дівчинки.

У душі незабутній спогад про ліс, про поле... про керничку під насипом і потічок.

Зяблик натягнув струну, задумався й урвав.

Хрущики поміж гіллям:

— Пожди... пожди... не відходи... Чи ж не гарно тут?..

...Так гарно...

Височезні сосни скрили хатинку. Сховалася
капличка і загубився потічок.

— Прощай, Оселе!

Філядельфія 10 VIII 1955

ХУСТИНА ВЕРОНІКИ

Знеможена наругами й побоями постать Христа в найбільшому виснаженні під надмірним тягарем.

Каплі крови, з-під тернового вінка, перемішуються з каплями поту. Безмір терпіння в обличчі.

Серце Вероніки, пройняте любов'ю й співчуттям, стискає невимовний біль.

Улегшити — хоч дрібку терпіння...

Нахиляється і обтирає хустиною обличчя терплячого Ісуса.

З безмірною вдякою приймає Ісус крушину любови і всемогутньою силою обдаровує Вероніку чудом.

На хустині залишається відбитка Його Найсвятішого терплячого Обличчя.

Проминули сторіччя. Переходять поодинокі роки. Скапують і тнуть як ранні роси у землі.

А похід на Голготу відновляється у Пресвятій Безкровній Жертві.

Для спасіння людства. На відпущення кар для нерозкаяних.

Паде постать Господа під надмірним тягарем хреста. Падуть каплі крови й поту.

Надземним, цілущим ліком скапують в душі, для яких, видається, нема вороття з дороги проступків. Запалюється вогник любови — співчуття для терплячого Ісуса.

Тоді Ісус обдаровує всемогутньою ласкою. Лескою навернення.

Серед звичайних, щоденних зайнять, коли, видається, не стане сили докінчити намічений обов'язок, душа — за надмірною ласкою Господа — відчиняє свої пелюстки, наче б квітка до сонця.

Ловить жмут сяєва, на якому різнобарвна хмаринка формується в образ терплячого Обличчя.

Сяєвом ясніє терневий вінок.

Та ще мент і уформоване Обличчя хмаринкою розпливається.

Душа стулює свої пелюстки. Ховає росинку бальсаму. Щаслива і скріплена для прийдешніх терпінь.

І знов звичайні, щоденні зайняття. У виконванні обов'язку змагання до завершення.

На... Божу славу.

23 IV 1957

ПРОШУМІЛА БУРЯ

У сонячний день вийшли з пристані човни на повне море.

Молоді люди — в пошукуванні якнайкращого шляху до наміченої пристані.

З усміхом били веслом. Сміливо краями зеленосіру поверхню.

Поруч і мій човен.

Безкрає море... безмежний простір... таємний, незбагнутий шлях.

Поміж човнами срібlistі меві з тужним скиглінням.

Та ледве далечінь закрила імlistим серпанком пристань, мій човен подався просто себе, у свій напрям.

У хвилях моря купалося сонце. Його проміння наче помостом поміж небом і човном.

Воно й усміхалося, мінилося веселкою.

...За сонцем... по його проміннях... усе далше... усе далше... там буде моя пристань.

Легкий вітер надніс слова.

— Завернись! Держися поруч нас... твій шлях непевний.

— Я пливу по райдужньому помості... — раділа я.

"Не йди... не йди..." — скигліли меві довкруги.

Легіт розсівав далше словами.

— Держись! Самотньо? Безкрає море...

Меві звогчували срібlistі крила і зникали на обрію малесенькими цятками.

— Ні! Ні! Я не сама! В моїй душі є Та, яка садила чічки рідними збочами... У голубому, тканому зорями хітоні. У хітоні наповненому пахощами чічки, гілок смерекових і папороті.

Мій голос по сонячному помості.

А тоді прочулося. Чи розкинув легіт чийсь сміх?

...Хіба ж не знає чару цієї Постаті... Хіба ж не знає Її любови?

Весла вдарили об хвилі.

Я не оглядаюсь.

Кругом мене розхвильований простір. На обрії зливається море з небом в одну барву.

Хвилями вже грався вітер.

Я зраділа: допоможе мені скоріше добитися до пристані.

Шуткуючи надбігли темносні — сафірові — хвилі, на кінчиках запінені. У долині вони сніжно-білими лебедями. Гралися, переганялись, витягали свої шиї й ішли під воду, щоб за хвилину знову виринути на поверхню і гратися.

Безжурні й неспіймані.

Снячний поміст, що мінився фіолетними, яр-корожевими й цитриновими барвами, ставав усе коротшим.

Сонце ховалося.

В уяві залишився дальше райдужний поміст. У душі постать Небесної Неньки у зоряному хітоні.

Сутеніло. На голубому небі заясніла вогники безліч зір. Вони й у хвилях моря.

Білі лебеді за зорями.

А тоді перебіг по морю притаєний, незбагнутий сміх.

Вітер розбивав сильніше крилами. Перегортав хвилями, сягав углиб і хвилі боролися.

Взяли човен у свої обійми. Грались ними неначе б лушпинкою з горішка.

По безкрайому просторі сміявся вітер. Його сміх переходив у зловіщий регіт, у глум...

"Нема райдужного помосту... Не доїдеш... ти в моїй силі... я твоїй пан."

— У моїй душі постать Небесної Неньки.

Боронилась я і руки ще цупкіше стиснули весла.

А він виривав мені їх із рук і не було сили дати задержанній в уяві напрям.

Не мінилися хвилі веселкою і погляд губився в теміні.

Темні хмари продирали вогненні блискавки, підганяли ще сильніше розбурхане море.

Хвилі вкрила піна. Розприскувалася росою та засипала густо мій човен.

А море — не море, а широкий степ, у якому мете сніговією, творить снігові видми, щоб за хвилину знов змінити поверхню наче просторого поля, а не моря.

Вітер гудів, реготав, глумився та й вибив весла з рук.

У тому менті, в моїй уяві, ще більш осяяні збочі й Небесна Ненька поміж чічками.

У шумі ще пробивалися слова:

"Де твої весла? Покажи, що зможеш без них!"

...Хай глумиться... я допливу...

Та прийшов мент, що надскучило вітрові шаліти на одному місці. То з реготом пігнав далше.

Прошуміла буря.

Море заспокоювалося. Його сталеві барви поверхня дрижала. На ній мої весла. Не треба було великої напруги сягнути за ними.

Тут і там замігала на небі свічечка-зоря. Скупалась у темносиньому вже морю і гасла.

Заясніло небо. Сходило сонце.

Човен знову вплив на золочений поміст.

— До пристані! — прошепотіли уста.

Не знала я, чи човни, з якими виплила з пристані, осягнули свою ціль, чи наткнулися на бурю і розхвильоване море проковтнуло їх.

Я була приготована на те, що мені може не раз доведеться ще стрінути розбурхане бурєю море та глум шаленого вітру.

Не могла я знати, чи скоро осягну свою ціль. Кругом ні одної меві.

Але я знала, що ніодин вихор, ніодна буря не зможе вирвати з моєї душі постать Небесної Матері. Постать сповнену безмірною ласкою й любов'ю. Зодягнену в зоряний хітон, наповнений пахощами чічки, смерекових гілок і рідних збіч.

3 IX 1958

СКАЛА

Розбурхані хвилі били в скалисті береги. У швидкому русі споліскували хаші її дерева, сковувалися вниз, щоб знову починати це саме.

Важкі, олов'яні хмари пригнітали розхвилювану поверхню моря. Воно шаліло, змагалось із замахистими крилами вітру.

На найвищому шпилі скалистого острова блимав огник.

Монах-аскет, із розбитого колінь корабля, поселився тут. Збудував капличку, викував у скалі обличчя Богоматері та безперервно піклувався горіючою ляппадою.

А розхвилюване море лютувало.

— Господи... — молився — і в таку негоду може бути корабель на морю; хай огник у цій ляппаді стане йому дороговказом.

Руки дбайливо біля ляппади, очі повні журби — назустріч вихрові.

Корабель на повному морю. І хоч місяць перепливав поміж хмарами та стелив своїм блиском ясно-коливаючу дорогу, на поверхні моря корабель почав розхитуватися. В'їхав у смугу великих хвиль. З-над хребта моря надходила буря.

Потемніло.

Чорні хмари злучилися двома валами з розбурханим морем та перетинали темінь блискавками.

Величезні хвилі били з обох сторін у кадовб корабля і він плив мов у ярі.

На кораблі люди з своїх рідних земель, з останками добра в клунках. Люди переслідуювані, у пошукуванні кута, щоб рятувати життя.

А берегів суходолу, цілі подорожі, не видно й не видно.

Починає вдиратися зневіра:

— Залишили все, щоб рятувати життя, а тут і його не доведеться врятувати. Чи не краще було б остатись на рідній землі?

І життя стає таке дороге... солодке... а в кого родина й діти, тим більше. Бажається відвезти їх у безпечне місце, бажається врятувати.

Лютій ворог католицької Церкви, віри й життя добрих віруючих людей позбавив волі, а тут вода стає найбільшим ворогом.

Дслішня тераса корабля зачінена. Прислуга корабля вештається. Контроля рятункових човнів.

Гучномовець заповідає:

— Надівати рятункові пояси!

На морі понуро. Хвилі вдираються на терасу корабля.

Корабель у небезпеці. Щілина в долішній частині кадовба робиться все ширша й води все більше й більше.

Переполох і жах. У декого дрижачі уста ворухаться в молитві.

— Господи, рятуй, рятуй дітей наших!..

На покладі завважив хтось крізь мряку світло, що блимало в даліні.

— Суша?!

— Не суша це, — пробігло поміж людьми від капітана корабля, — це малій, скалистий острів.

— Чи вдасться причалити?

— Все зробимо, що в нашій силі, але тут не наша сила, а Господня.

Корабель перехиляється.

— На човни!

Починається в поспіху рятунова акція.

Береги скalistого острова недалеко. На скалі блимає далі світло.

— А вогник не згасне? — питаються в тривозі люди.

— Ніколи не згасає, пильнує монах-аскет, — відповідає старий моряк. — Він деколи, у погідні дні, причалує човном до принагідного корабля і забирає собі, що потрібне до життя.

Боротьба човнів із хвилями. Боротьба життя із смертю, і в тій боротьбі допливають деякі човни до скalistих берегів.

Сіріє ранок. Шумить розбурхане бурею море. На хвилях ще видно частину потапаючого корабля.

Горстка врятованих добивається до густо зарослих узбіч.

Деякі з них дякують Господеві за рятунок.

Люди шукають поживи й розглядаються по острові.

Розходяться зарослими, незаними доріжками й вертаються до тих, що осталися.

— Цей острів зовсім непригожий для життя людей.

— Годі тут довше залишатися.

— А може якось уложимо собі життя? — кажуть інші.

— Може... треба б усе по своєму...

І почалося почищення переходів, будівня тимчасових приміщень, а між ними й будівня каплички.

Та острів мав свої життєві закони, закони скalistого острова, а море було морем.

Його зелено-синя поверхня знову стала ста-

лево-сірою і здригалась. Хвилі почали змагатися з вітром усе дужче. Зі шумом переганялися. Вкривалися піною. Буря наближалася.

На острові люди заворушилися.

— На морю може бути корабель і людям треба рятунку... При цьому березі більш доступне місце.

— Щоскоріш по лямпаду!

Хвилі били в береги. Підносились усе вище.

Море шаліло. Його зловіщий шум заглушував усе. Люди добилися до каплички на скелі. Відхилили маленькі двері.

На долівці, побіч лямпади, постать монаха.

— Молиться...

Ті, що прийшли, шепотом поміж собою:

— Може за тих, які тепер на розбурханому морю?

У деяких свідомість достукується:

— Чи ж би молився і тоді, коли наш корабель був у небезпеці?

— І тому... і тому Господь урятував нас?

У малих віконцях каплички ясне, промінне світло лямпади. Обличчя Богоматері на скалі прояснюється.

— Його молитовне життя стає само незрушимою скалою...

— Хай молиться...

Пронісся шепіт.

Кожний із приятих усвідомив собі, що — щоб жити на тому острові — треба витривало молитися.

Їх руки не мали сили простягнутися по лямпаду... Не могли її забрати від ікони Богоматері.

Навшпиньках зачинили двері.

У стіп острова шуміло море. На острові шу-

міли дерева, хвилювалися кущі.

Шаліла буря.

На найвищому шпилі скали пробивало темряву сяєво лямпади.

Постійно. Незмінно.

І скалистий острів залишився незрушимою скалою, місцем, на якому в молитві рятувалися людські душі, рятувалось життя.

20 IX 1958

ХРЕСТУ ТВОЄМУ ПОКЛАНЯЄМСЯ, ВЛАДИКО...

У п'ятницю одного тижня, вночі, покрив сніг усі дороги й хідники.

Телеграфічні й телефонічні драти, гілля дерев, кущі, обліплені були білим пухом. Частинками цього пуху притрушені вікна. Дахи й сходи до хат наче б хтось нарочно прикрив білим, пухнастим ковром.

Якщо б не бльоки кам'яниць по обох боках вулиць, то й ніхто не пізнав би, що це місто.

У такий день, здавалося, ніхто й не прийде до церковці вислухати Службу Божу.

А проте люди йшли.

Бродили снігом і спогадами перекидалися.

— Як у Старому Краю...

— А й справді!

— Неначе бачу рідну хату під стріхою...

— А в хаті коросна... кужіль...

Тепло розпливалося в душах тих, що говорили.

У церковці, яку собі по своєму пристроїли, на тетраподі того тижня виставлений хрест.

А біля нього щирі поклони й шепіт молитов.

Це люди, які щоденно відвідують церковцю, приявні під час Служби Божої, приступають до Святого Причастя.

Громада невелика, але тут усе зроблене — довгими вечорами й почамі — власними руками.

Маленькі, власної роботи, царські ворота, невеликий, подарований заможнішою парафією престіл і кілька лавок. Стіни попаперовані.

При престолі служить священик тиху Службу Божу, а люди беруть живу участь і вголос відповідають.

Наближається Святе Причастя.

Громадкою збилися кількоро їх, біля хреста
рядом клякають.

"Вірую, Господи, і ісповідую, яко Ти еси во-
істину Христос..."

Священик наближається з чашею, наповненою
Найдорогоціннішим Кормом.

Від чаші стеляться пахощі.

Зі схрещеними руками на грудях клоняться в
покірній подяці, молитві, голови тих, що присту-
пають до Святого Причастя.

Різнобарвною хмаринкою формується в сясві
Голова в терновому вінку.

Образ задержується хвилинку перед одною з
причасниць.

— Господи...

Уста ворухнуться й застигають.

— О моє Ти щастя... моя Любове... моє Нат-
хніння... Я з усією душею Тобі в поклоні...

Докінчує в думках.

Різнобарвна хмаринка, що сформувалась як
обличчя в терновій короні, розпливається.

Душа, в надмірному захопленні, втягає, наче
квітка росу, чудодійний бальсам.

Уста шепочуть уже молитву своїми словами.

Крізь бічне віконце продирається неспіливим
усміхом сонце.

Цілує на тетраподі хрест. Святі Рани на ру-
ках і ногах Розп'ятого Ісуса, освітлює голову,
вкриту терновим вінком.

По Службі Божій усі люди зі священиком спі-
вають:

"Хресту Твоєму покланяємся, Владико..."

Три рази з поклонами.

А тоді царські врата зачиняються.

У лавках ще тут і там докінчують люди свої

молитви і покидають церковцю. Идуть до своїх щоденних зайнять.

Важкі кроки по снігу розгублюються.

У церковці на тетраподі залишається виставлений хрест.

На престолі, в Кивоті, осамітнений Христос.

Сонце — все яскравішими каскадами золота по городах, вулицях. Струмом крізь віконце в церковцю та прозолоттю біля престолу.

Промінням освітлює Розп'ятого Ісуса на хресті.

А біля хат, хідниками, вже розкидають люди сніг.

8 III 1959

ДЗВІН

Збурено капличку. Збурено дзвіничку і дзвін зелено-сірої барви приміщено у долом-відкритій пачці, під хатою на городі.

Затулений у собі, наче втягав увесь відрух праці над будовою нової церкви.

Стукання молотів при забиванні цвяхів у дошки, скрегіт електричної пили, гудіння вантажних авт, коли привозять матеріал, сміх а деколи й спів робітників.

Дзвін із фарми. Голос у нього ясний, чистий. Він розгойдувався в просторі понад квітням, травами, доріжками поміж збіжжям і придорожніми лісами й потічками. Тепер покинутий, забутий.

Нераз приходить йому зносити побої й наруги, бо через будову дорога відкрита і не один збиточник любить його штовхнути або вдарити по крисах, переконатися, який у нього голос.

Обзивається тоді приглушено й захрипло. Наче б розбуджено його з глибокого сну або задуми.

А обставини, серед яких опинився був біля каплички, виглядають зовсім звичайні:

Люди, парафіяни, яких спочатку було дуже мало, з великим трудом купили дім. Розкинули стіни внутрі та урядили капличку.

Дехто з людей радів капличкою та спішив до неї радо, а дехто казав, що це не церква, а хата.

Люди, як люди.

Згодом горстка перших парафіян задумала купити дзвін.

— Як без дзвона?

І якраз цей самий, зелено-сірий, малий, як створений для їхньої парафії, лежав тоді, перепроданий уже, на складі в місті.

Звук його був іще гарний, чистий, ясний. Здавалось, крив у собі легіт піль у просторі та пошум лісу й води.

— Як будемо купувати, то лише цей, іншого й видіти не хочу! — сказав один із кураторів.

Але на дзвін треба було зібрати гроші.

Тоді — від хати до хати.

— Перше церкву будуйте!

— Дзвона забаглося!

До того полетіли ще й інші вислови...

Зажурені числили цент до centa.

— Бракус ще!

— То я додам...

— І я...

— Краще так, як ходити по хатах і вислухувати.

А тимчасом треба було вибудувати дзвіничку в городі, під розлогим деревом, схожим на берест.

Замовили охочих. Привезли потрібну кількість сірої цегли і взялися до роботи.

Робота кипіла.

— Ми їм покажемо, що дзвіничка до вечора буде!

— А завтра буде дзвін!

— І посвятимо у Страсний Четвер, а на Великдень будемо дзвонити.

Як на жарті — пустився дощ.

Не було іншої ради: простягнули палатку над початою дзвіничкою і так мурували.

Мокрі, обхляпані, до вечора скінчили.

Дзвін уже куплено і він чекав у захристії на благословення.

У день благословення прибрали його стяжками, що їх держали куми.

Наближався вечір.

Люди стояли зі світлом довкруги дзвінички. Були навіть ті, які ляхословили. Їм треба було подивитися, як те все буде виглядати.

На Страсті задзвонив той, який вибрав цей дзвін, а тоді, як на біду, щось сталося у фабриці з рукою, що годі було нею рушити.

...Не дзвонити більше, чи як? Ох...

Зажурений прийшов раненько та вийшов перед захристію.

Великдень. Скоро буде обхід.

Блідо-рожеві листочки з цвіту магнолій стелилися пахучим килимом під стіною каплиці. Розцвітало японське дерево, а за сусідським плотом покрилася білим цвітом груша. Плакуча верба розмахувала зеленими вітками, наче б заохочувала розкинути шнуром від дзвона і, не зважаючи на біль руки, передзвонити.

Від сходу, понад кривлі високих кам'яниць і фабричних домів, продиралося сонце. Розсипало промінним світлом городами, вулицями.

Сипало золотом по цвітах розцвілих тюльпанів, нарцизів, гіякентів. Обмотувалося сіткою поміж паростями рож, бузку та живоплоту.

А з-під живоплоту, біля самої дзвінички, висунули голівки розцвілі фіялки.

...Який милий цей кут, де наша капличка. Сонце... воно ж просто звідти, звідки ми приїхали. Відразу заглядає сюди. Наче б нагадувало рідне село, рідну хату, дитинство, родину... Чи живі? Чи здорові? Як святкуєте?... І церкви нема... І дзвону певно нема... Не знати, чи село на місці, чи замість села — руїна?!

Розглянувся.

...Дзвонити! Дзвонити! Не годен інакше... Друга рука ще здорова... Ще можу нею сягнути!

А з каплиці: "Воскрес Ісус із гроба..."

Люди зі світлом у руках ізза вугла.

Не видержав.

І... тони сколихнули по городах, поміж кам'яницями.

Дивився на схід, а тоді на дзвін, на його серце і... дзвонив як удома молодим хлопцем іще.

Священик благословив Найсвятішими Тайнами на всі сторони світу.

А коли обхід скінчився, під дверима каплиці співали: "Христос Воскрес..."

І тут... і там... за морями... на зруйнованих селах... у концтаборах... у тюрмах, у підземеллях і... по всьому світі, де билося серце з любови до Бога.

Дзвонив... Дзвонив...

Дзвонив і далі, коли тільки треба було, аж... хвора рука прийшла до себе.

Викорчували дерево, під яким стояла дзвіничка з зеленим дашком. Порізали електричною пилою й спалили.

Не стало плакучої верби, магнолії, японського дерева.

Тільки два кущики нарцизів, які залишилися на городі, розцвіли біля пачки з дзвоном.

Молоти стукають далі, скрегоче пила, гудуть авта.

Наближається Великдень.

А він, дзвін із фарми, який завжди совісно сповняв свій обов'язок, у пачці на своєму місці. Понижений, упокорений і спокійно терпеливий.

Його винесуть на підвищення нової дзвінички, щоб у день посвячення Божого храму задзвонити на честь Розп'ятого Ісуса й Небесної Матері, що

скріпляли людей всемогутньою ласкою двигати хрест скитання.

Прийдуть великодні Богослужби.

На ясній, сонячній дорозі, від сходу, стане Воскреслий Христос із розпростертими раменами, щоб обняти і пригорнути всіх, у кого б'ється серце з любови до Нього, до переслідуваної родини й земель рідних.

Тоді голос цього зелено-сірої барви дзвону, ясний ще і чистий із-понад піль необмеженого простору сколихне розсміяною радістю:

"Христос Воскрес!"

Покотить тонами-поздоровленням на схід. На зустріч усміхнеться сонце, а легіт із рідних піль, лісів та сіл наднесе відповідь:

"Воістину Воскрес!"

8 IV 1959

ДАЛЕКИЙ СВІТ...

Далекний світ. Широка поверхня моря... Дороги, ліси, доріжка і провалля.

У Рідний Край.

Спогади. Дитячі переживання, новіші вістки розбурхують уяву.

Душа хвилюється.

Рідних узбіч, урвищ, прудких потічків і хати шукаю.

Найшла.

Стоїть, як і стояла. Наче б і нічого не сталося, бо й ті самі смереки кругом городу.

Шумлять, розмахують вітками, розкидають притаманними пахощами.

А я не я, бо це ж так багато літ...

Узбіччями, доріжками — шукаю своїх дитячих ще слідів.

Я знаю: їх найбільше там над урвищем, біля чічок Небесної Неньки...

Ох, Нене! Пожди! Хай голову склоню у стіп Твоїх... Хай скрию обличчя в складки Твоїї одержі... Хай насичу душу свою пахощами Твоїї чічки, пахощами рідних узбіч...

Це ж так багато літ і... втомлена я.

Хочу бути тут, на самоті з Тобою.

З безмірним тягарем на раменах я йшла до-рогою... пустарем і тишиною.

Подай промінь ясний.

У душі хвилюють збочі... шумить у стіп дебри прудкий потік. Жайворонок співає свою тяглу пісню поміж небом і землею. Десь у лісі перебиває жайворонкову пісню зяблик. Дзвінким молоточком стукає вриваними тактами. Перелітаючи зі смереки на смереку, з ліска в лісок, дроньчиться зозуля.

— Ку-ку... Ку-ку...

Вона скрізь.

У бідних загонах збіжжя "піль-піль" перепел.

А біля рідної хати завмерло життя.

Від рідних воріт маленька, вузенька доріжка розцвілою загородою стала основою хреста родини, розбитої у протилежні сторони світу: схід — захід.

І нікого нема?

Доріжкою від села мов подорожній — рідний.

Попри кущі калини, вгорі збочею, у напрямі церкви.

Напроти хати задержується і дивиться.

У городі кругом старенької, напіврозвалені альпійські вінок розцвілих рож.

Я пізнаю.

Душа дрижить усіми струнами.

Це ті, які я садила перед виїздом у чужину. Усі прийнялися, розрослися, кущі сплели вінок із безлічі червоних рож.

Це ж так багато літ!

Пелюстки їх безшелесно падають на мураву, а подорожній стоїть і дивиться, наче б рахував кожний листок.

Я ловлю — в леготі — ніжний шепіт:

— Він думає про тебе... він дорожить тим живущим вінком тому, що ти його садила. Біля червоних рож безліч колючок і вони творять також своєрідний вінок. Цей вінок — це його радість... Його життя й уся насолода...

Я знаю цього подорожнього.

Його рамена іще більше схилилися під важким тягарем недолі його життя... його людей... його села...

Я не можу підійти до нього... Я не маю сили перебити його задуми, бо знаю — він думає про мене...

Це так миле... Таке дороге...

І я знов клоню голову у стіп Небесної Неньки, на схилі рідних узбіч, по слідах моїх дитячих ніг.

20 VII 1959

НА УСПІННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

А дзвони дзвонять і дзвонять, не перестають...
Їх тони розбігаються всіми дорогами й доріжками
назустріч процесіям.

І наче б гребля прорвалась.

Із усіх закутків лопотять вітрилами коругви
доріжками поміж лани піль.

Співають люди, обпорошені, обгорілі на сонці,
і хоч утома хилить постаті додолу, обличчя ясніють,
бо...

Вже видно церковцю в маленькому селі, оточену
лісом і рікою. Вже чути дзвони. Зарваниця
мов на долоні.

І поки дійдуть дорогою в село, падуть поміж
процесією, тут і там, люди на коліна... бо на колінах
годиться йти бодай від піль через село до
Матінки Небесної.

Дарма, що дорогою камінці... дарма що порох.
До Неї! До Неї!

Процесія йде так помалу, як помалу може про-
суватися людина на колінах.

Усе ближче... все ближче.

На прощу...

Гуркочуть і вози.

На ринку, побіч мурів біля церкви, облягли
люди крамницю... спрагнені. Скрипить помпа.
Грає катеринка.

Перекликаються люди в своїх будках із різним
крамом.

А дзвони дзвонять... Не перестають.

Уже біля брами. Священик вітає. Обхід довкола
церкви й у церкву.

Ікона відслонена.

— Матінко Небесна!

"Под Твою милость..."

З плачем.

Прорвалася гребля зсіх скарг і жалів... Вже годі далі тримати у серці.

І цей і той паде хрестом у стіп Її престолу.

До сповідальниць дістатись годі.

Це передодень свята.

У брамі Пресвященній Никита. Лівою рукою, притаманим рухом, придержує на грудях фіолетну мантію.

Вітається зі священиками.

А тоді поглядом понад головами людей, які заройлися на площі.

— Усі до Матері найбідніших...

Шепочуть його уста.

~~~~~

Перегрупкування большевицьких військ на терені Горішньої Австрії.

Подвір'я біля німецького приходства знищене. Трава перемішана з болотом, плоти порозривані та скрізь валяються залишки з одягів, із консерв, різного роду пачок і частин авт.

Занечищений і басейн у городці, що й годі приступити набрати води. Столочена трава в саді.

Тут і там, по кутах, попід мур підносять голівки осінні цвіти, шукають сонячного проміння. І хоч на подвір'ї тихо, бо хвилює нема війська, по всіх закутках будинків та прибудівель наче приховалися голосні реготи, вичікування, іржання коней, надто голосний спів патефону, протяжні свисти, недоладні співи п'яних голосів, нервозний, надто свобідний поспіх і стріли в забаву "до цілі" з фінок, крісів і револьверів. Усе шумить ще минулими днями в ухах, відгомоном переляку в пригадці-думках та здійсмає острахом.

Невже ж прийдуть свіжі частини?!

І прийшли.

Безнастанні допити, підозріння, контролі.

— Чому ж не їдете додому?

А час до часу, щоб ніхто не бачив, зайде на балачку большевицький старшина.

Сильний бронет — пострах для всіх військо-
виків.

У його прихвності не сміє проховзнутись ніод-
но необережне слово, хоч тут на заході зовсім
інший світ.

Розглядається по піддашші, де мешкають уті-
качі зі сходу, і звертається до найстаршого, на
самоті.

— Не їдьте додому, там "хуже", оставайтесь
тут, учіть дітей... нам людей треба буде...

Сам щойно піднісся, гарячка мучила, малярії
набавився.

— Знаєте... люблю помагати людям...

А деколи й "Сибіряки" — їх звуть так тому,
що з Сибіру вже взяті до війська, хоч походять
з України.

Потайки один перед одним:

— Там одна руїна, дім не дім, а Сибір... Лю-
дей посортують і де хто піде...

За городом демаркаційна лінія, та її пройти
годі.

А до того різні, найрізномордніші вістки:

— Цей терен займуть американські війська, бо
належить до Горішньої Австрії.

І знову нові частини.

Старшинська школа розкватирувалася. Навчан-
ня на городі за приходством.

— І як же ж це так? Нам казали: йдете ви-
свободжувати бідних людей, а тут стільки добра

й кожний має своє? — вихоплюється вголос один із-поміж учнів.

— Мовчи!!

І знову тихо.

У кишенях учнів збіжжя з колосків із поля — у вільну хвилину можна заспокоїти голод.

Годі вже вийти в ліс по ягоди. Скрізь вештається військо.

А ягоди й гриби так ставали у пригоді тим, що забрали аж сюди в час війни.

Шумів недалекий ліс. Корони смерік скутувалися мрякою і наче б розкидали нею по всьому лісі, що їй доріжкою стелилась. Неодин, із розбитої вже німецької армії, перебраний за звичайного подорожнього, прокрадався доріжками лісу в своєму напрямі.

Половіли поля.

Годі було господарям оберегти овочеві дерева. У заранні обтрясено. Не оберегли пнучих груш і яблунь під вікнами приватних чи заїздних домів. Обривали враз із листям і паростям.

Стелилося тут і там колірове вже листя попід мури хат, по дорогах, городах.

А демаркаційна лінія посунулася на ріку Дунай.

Великою безнадією на якийнебудь порятунок пригнула ця вістка спини втікачів.

— Усе пропало! Одиюка надія на Небесну Матір.

Свято Успіння.

Тиха Служба Божа, у костелі при бічному вівтарі Божої Матері, для горстки втікачів.

Усі приступили до Святого Причастя.

— Рятунку! Рятунку!

Чужина. Не грають дзвони. Не йдуть проце-

сії. Затихли вже й органи, лише дзвіночок біля вівтаря.

І тоді з єпископської канцелярії в Лінцу, по другому боці Дунаю, в американській зоні, вийшла постать о. секретаря з урядовим письмом у руках. Це в зону большевицьку призначення — для священника зі сходу до зони американської на обслугову втікачів.

У передодень був на аудієнції о. Оттокар, сотрудиик Отців Венедиктинів, просив рятувати родину другого сотрудиика зі сходу.

У канцелярії було й письмо від о. декана з большевицької зони прийти з поміччю цієї родини.

Обидві просьби сповнено.

— Мій Боже! Помогти терба... і ми ж на те, щоб помогти.

Кружляли слова й думки по єпископській канцелярії.

У письмі було й звернення-прохання до всіх військових властей, а тимсамим і большевицьких, не робити перешкод у переселенні цієї родини та ще й прийти з допомогою.

Помічна рука простягнулася понад Дунай.

Треба було її сильно держатись.

Поміж рештками добра у валізі й ікона Зарваницької Богоматері...

—————

Робітник-мурин, у помаранчевій сорочці та в шоломі цитринової барви на голові, визбирує відламки дощок та паперові мішки з цементу й підпалює.

На площі біля будови.

Вогонь лиже яскравими язиками все зложене, Мурин нагадує наче б давню пісню джунглів і

притаманно монотонною арією приспівує. Йому так добре біля вогню.

Докидає та підгортає лопатою на довгому держаку і знов співає.

Тарахкотять машини. Скрегоче електрична пила біля кам'яних плит.

На даху долішньої церкви, призначеній Зарваницькому Розп'ятому Ісусові й Зарваницькій Богоматері, вештаються робітники. Розвозять тачками розроблений цемент та цеглу. Стукають і перекликаються.

Краєм дороги, попри хідник, їхні авта та авта робітників "гайвею". Безліч авт.

Грають мотори й чути лише шум авт, що мчаться дорогою.

Куряться порох.

Голосним пропелером лопотить гелікоптер понад будовою. Хтось вибрав собі цей напрям і день у день поспішає повітряною лінією.

А тоді тихо.

Підходять люди. Приглядаються до будови церкви, до будови гайвею.

Гайвей пнеться вгору й переходить у доріжку, яка на обрію тулиться наче б до скравка зарваницького лісу.

А ввечері нема процесій зі світлом і піснями в честь Небесної Матері.

Ікони мов позабуті в капличці за будовою.

Лише дорогою шумлять авта.

Пильні коники по городах, а жучки по деревах грають свої пісні.

З вікон каплички пробивається золотаво червоне світло від ламп і свічок.

Освічує Ікони на бідній стіні.

Служать Всенічне перед святом Успіння.

Та ще мент і горстка людей виходить на площу. За ними — відхиленими дверима — проховзується ясною смугою світло від лампи. Зачинаються маленькі двері.

Бо... ще не йдуть новою дорогою процесії і не грають ще дзвони.

16 VIII 1959

А Я НАЧЕБТО ЧОВНИКОМ...

Десь дзвонять дзвони...

А я начебто човником — білою хмаринкою — по голубому небі, поміж безліччю зір, до Тебе, моя Нене...

Із безліччю китиць-гірлянд найкращих цвітів усього світу.

Із пахучою чічкою - квіткою моєї любови до Тебе.

Шелестить вітер осіннім листям. Дорогами, полями й доріжками перекидає зі жмені в жменю, грається, сміється й дилується.

А в моїй душі страждання начебто страждання всього світу, всіх промахів і найтяжчих гріхів.

Прости їм, Нене! Ради любови Свого Сина, прости їм!

І... обнови їх у Христі Господі!

З журбою блукають мої очі по уявлених квітках, щоб і порошок одна не закралася до них.

Бо... вони для Тебе...

У мене гаряче бажання, щоб усі душі світу, які люблять Тебе, сіяли тією красою, що квітки біля мене, наповняли ніжними, невловимими пахощами цю дорогу поміж зорями по синьому небі.

І тому я хмаринкою начебто човником понад Рідний Край.

Там найбільше пахучих рож, які вирости в любові до Бога.

Я збираю, щоб знову плести вінки-гірлянди.

Гірлянди з рідних земель.

Збочами й дорогами, пустарями регоче вітер, сухим листям перегортає...

А моя душа метеликом від квітки до квітки.

Дрижить із радощів своїм крильцятками.

Вона впивається пахощами миру, яке родить страждання.

І знов хмаринкою начебто човником понад лісами, збочами, долами, просторами у Донбас, далекий Сибір і Азію...

Скрізь розсіяні люди, які люблять Тебе, яких душі цвітуть квітками.

Які їй страдають з любови до Бога.

О, моя Нене! Царице всього світу, Царице страждання...

Потіш тих, що люблять Тебе й на чужині.

Допоможи добрими руками виполоти хабаззя.

Хай поміж зісохлим, непотрібним уже листям, начебто перестарілими недовірками, цвітуть Твої цвіти — душі людей на гірлянди для Тебе.

Замовкли дзвони...

Дрижання їхніх тонів розгублюється у просторі. Ховається поміж бльоками кам'яниць великого міста.

Шумлять асфальтовими вулицями авто в поспіху.

Безлисті дерева й кущі неначебто в задумі, у сні про весну... про квіття... про місяць май...

Ніхто не бачить хмаринки — мого човника.

Вона в уяві.

Її витворює любов до Цариці всього світу — до цвітів страждання.

7. IX 1959

СРІБНІ ЗЕРНЯТКА

По святах.

У їдальні, на столі, вишивана серветка. На серветці, в зеленому фляконі, галузки соснини переплетені червоною стрічкою й посріблюваними шишками.

Як спогад різдвяних святкувань.

Як бажання заповнити прогалину по пишно прибраній ялинці.

І тут, у розхвилюванні, кинена темночервона, помазана різними барвами апашка, найновішої моди капелюшок, підручна торбинка.

Бо... у душі пані Христини наче по плесі не-ребігало неспокійне хвилювання.

...Яка ненадійна зустріч! Наші дороги так давно розійшлися, а тут... по стільки літах мусів відбутти дорогу понад океан і з'явитися на принагідному концерті.

Був товаришем її чоловіка. А що найголовніше, мав у своїй вдачі все те, чого не доставало її чоловікові.

Плесо душі здригалося.

Відчувала, що наближається буря, яку вже годі виминути.

На його висках срібнілося волосся, але він не закривав ані поглядами ані нашіптуваними словами, як за перших літ її подружнього життя, бажання: усунути з її серця чоловіка, а самому зайняти його місце.

Відштовхувала його настирливість, як лише могла, але і знала, який мистець був у підшукуванні нагод, щоб звернути її увагу на себе, щоб слідкувати за кожним її поглядом, щоб розвонювати те, що викликає в неї сильне враження.

Наче насолоджувався її внутрішньою боротьбою, наче чекав перемоги.

Хоч як уникала зустрічей, все таки в її душі шаліла буря.

Всімні силами намагалася опанувати себе через молитву.

Не дозволяла чоловікові запрошувати його до себе. Чоловік сміявся з неї: "Яка ж ти дитина... та нехай собі приходить, коли любить нашу хату... не має родини..." Сам любив забавитися та бажав мати свободну руку для себе.

Тоді мовчала і змагалася з собою. Не могла заперечити, що товариш чоловіка потягав її. Думка безнастанно кружляла біля його постаті.

Перемогла себе й призабула.

А тепер?

Наче ненадійний вітер розгулявся і непокоїть спокійне вже плесо.

Сходами сходила старша жінка, що пилювала хати й найменшої дитини за їх відсутности.

— Дякую вам...

Пані Христина намагалася всміхнутись.

— Прощу дуже... послужу й іншим разом.

Це була самотня вдова, яка радо заходила до них.

— Може провести вас? — спитав із чемности доктор — чоловік пані Христини, що був іще в гостинній кімнаті.

— О, дякую... так гарно... сніг починає падати, а то недалеко...

Вийшов зачинити двері.

— Не йдеш нагору? — звернувся до дружини.

— Я б хотів іще трохи працювати.

— Я зараз...

По горішніх кімнатах ходили ще діти.

Не мала сили, в цій хвилині, піти нагору.

Чоловік, під якимось поштовхом, залишив її і пішов сам до дітей.

У душі пані Христини шаліла буря.

...Іхав із нами автом... замешкав недалеко в своєї родини... Не зайшов до хати свого мешкання... мов чекав. Може ще проходиться, коли такий гарний сніжний вечір?.. Вийти?..

Стиснула до болю свої виски.

— Що це зі мною? — прошепотіла.

— Ні! Ні! За ніщо в світі!.. Господи, будь біля мене! Хай шаліє буря... хай плесо душі корчиться в судорогах... Я не смію — за ласкою Твояю — ломити присяги ні одним бажанням... Я мушу бути вірною чоловікові, хоч які б не були його провини щодо мене, вірною навіть у думках.

— Матуся краще розказує казочку, як ти, татку... особливо ж про "Червону шапочку" — зловила з горішньої кімнати слова.

Наче пробудилася з важкого сну.

— Мене там треба... там мій обов'язок.

Мимохіть глянула на розкинені речі.

...Завтра неділя... все буде потрібне вбратися до церкви на Службу Божу.

З розхиленої торбинки заглядали срібні зернятка вервички.

Не звернула уваги на це, хоч постійно брала її з собою.

Вийняла. Поцілувала і скрила в жмені.

Глянула на галузочки сосни. Ще пахли своїми притаманними пахощами.

Світло від лампи падало на посріблювані шишки, а вони миготіли гей притрушені інеем.

На декоративній полиці ясніли в своїх барвистих малюнках святочні карточки. На недопа-

лених свічках зі Свят-Вечора, в керамічному три-
свічнику, всміхалися різнобарвні серденька білих
дзвіночків на золотій стрічці.

Згасила світло.

Вулицею шуміли авта.

Велика вулична лампа продиралася своїм світ-
лом попри занавіси.

Наче гралася дзвіночками й шишками.

За вікнами спокійно падали сніжинки.

До других різдвяних днів іще так далеко... да-
леко.

Сходами до горішніх кімнат ішла пані Хри-
стина.

Розказати казочку про "Червону шапочку" та
про вовка.

У жмені стискала срібні зернятка вервички,
щоб за їх допомогою змагатися з бурею в душі.

Вірила в поміч і перемогу.

Наче добра, невидима рука простягала над її
постаттю крайчик свого омофора.

23 I 1960

НА ГОЛГОТІ

Безмір терпінь хилить голову Божій Матері в покорі, з найглибшою посвятою Себе, Своїх переживань Господеві.

Легкий вітер пробігає поміж кипарисовими й оливковими деревами.

Наче б нехотя, ніжно торкається темносиньої памітки.

І хоч Голгота, де в такій жорстоко-нелюдський спосіб страчено Її Найулюбленішого Сина, до болю нагадус всі жахливі переживання, Вона йде.

Вона — цвіт терпіння. Вона — повна ласки.

І ні людини живої.

Та Її добре знайомий цей шлях болю.

Іде по Голготі, яку в жаху всі залишили. Поспішає до хреста, на якому помер Її Син. Помер за найбільших злочинців світу — нерозкаяних грішників.

За їх спасіння.

"Господи, відпусти їм..."

Повторяється в зболеній душі. Це слова Її Сина з хреста.

На тлі неба розпізнає гемні обриси хрестів і середній хрест — дерево страждання Її Найдорожчого Сина.

Серце здригається в невимовному болю.

І тоді... тоді сильні пахощі цвітів у стіп хреста приневолюють оглянутися.

На землі, стовченій римськими вояками, сліпими виконавцями наказу, розцвіли чарівні цвіти. Вони разом з Марією туляться до хреста. Розсівають пахощі і наче бальсамом злагіднюють терпіння та зміцнюють надію на Воскресіння.

Хоч у спогадах богозневажні вигуки підбуреної товпи, нахабство вояків і нелюдяність, Вона нахиляється над пахучими квітками й усміхається.

— І де ви взяли, коли й стебелинки трави нема, коли птахи не співають, коли сонце не світить?

Наче б у відповідь усе сильнішими пахощами стеляться розцвілі голівки у стіп хреста, у стіп Марії.

Мати Марія, що страждас безмірно, знає, що й люди будуть страждати. Ті люди, що люблять Її Сина, Його Господні закони.

Будуть страждати...

Проблиски першого світанку.

Вона бачить: Квітки наче всміхаються... наче сяєво грається їх голівками.

Білою хмаринкою наближається Ангел.

Мати Марія, задивлена душею в страждання людей, шепоче устами.

— Помилуй їх, Господи!..

Ангел у білих шатах.

— Чистая Діво, радуйся! Твій Син воскрес із гробу...

— Воскрес?! Воскрес!! Мій Син улюблений.

Руки простягаються, наче благають: щераз почути овіяні надземним чудом слова, та Ангел полінув у небо.

Запах квіток іще сильніший. Птахи почали співати. Кущі й дерева та піскуватого-камениста земля блистять блиском. Уся Голгота у сяєві.

Руки воскреслого Спасителя з рубінами ран простягаються...

— Мамо!

— Сину!!

Ісус у невимовній небесній красі.

У серці Матері Марії безмірна радість, а з нею й свідомість Її почитання любови у людей від покоління до покоління.

Бо... Вона джерело ласки.

Чудові хвилини небесної появи Ісуса проминули, а в душі Матері Марії наче грають дзвони усіх церков світу й поносяться ангельська пісня в надземних просторах.

Скорою ходою наближається постать Апостола Йоана.

Його стурбований і повний покірного благання голос проникає тишу:

— Мамо! Господь наказав мені опікуватися Тобою і я шукаю скрізь у тривозі...

— Сину Йване! Він тут був! Він воскрес із мертвих!

Її обличчя позне надземного щастя. Апостол Йоан хилить голову, як може найнижче, говорить:

— Воскрес, як було сказано!

— Поглянь на квітки — розрадувана Марія — які пахощі, яка краса! Вони тут, де спливала Кров Спасителя з Його святих ран.

І складає у китицю цвіти, найближчі серцю своїми пахощами.

Глядить на Голготу, на місце безмірного страждання й безмірної небесної радості.

— Так буде для всіх, що страждатимуть з любови до мого Сина... буде у славі Воскресіння.

Голівки червоних цвітів туляться до темної намітки Матері Марії.

Співають птахи.

Апостол Йоан іде поруч, затоплений у роздумі.

В душі Матері Марії грають урочисто дзвони
всіх церков світу.

У захопленні шепочуть уста:

— Мій Сину! Воскрес! Воскрес із мертвих!

16 III 1960

НЕЗАБУДЬКИ

У ряді кам'яниць, за дорогою, гаснуть світла.
А дорогою — в поспіху авта. Рефлектори роз'яснюють асфальт, на закруті зникають...

Мої руки простягаються до вікон, засунути занавіски.

Світло від ламп у церкві дозволяє бачити крізь вікна виразні контури ікони Небесної Матері.

Немає вже дерев на площі поруч церкви, вітер не розгойдує шуми, не скрипить плачуча верба. Тиша... тиша зроджує бажання молитись.

На чужині... Далеко від рідної хати, від простору, зелені й... цвітів.

Розтягається вервичка в руках і нараз... нараз видається, наче б замість зерняток нанизав хтось голівки незабудьок.

Тепло розпливається в душі.

Уста радісно всміхаються.

У свідомості зникає ряд кам'яниць, за дорогою, зникають асфальтові вулиці.

Є зелений простір, а я — босоніж поміж лозами за незабудьками.

Пахнуть свіжі трави весною та й шумить рідний ліс.

Наче б не було в житті багато важких років.

Є сонце... с голубе небо... простір рідних піль.

Журкотить потічок.

Біля мене немає нікого. Тільки Ти — Небесна Мати — у цьому просторі така близька мені, що моя маленька душа вся сповнена безмірною любов'ю до Тебе.

Я не шукаю за Тобою. Ти є тут і скрізь по всіх полях... У мене нема ані однієї думки, яка могла б бути віддалена від Тебе.

Я знаю, що люблю Тебе — моя Нене — і все життя любитиму Тебе.

Та й наче б дитиною перебираю незабудьки, укладаю їх голівки побіч себе...

"Богородице Діво..."

Щоб ніхто не порушив спокій душі!

Не було терня, не було терпінь... нічого не було...

Є розмова з Тобою, Нене, с незабудьки з-над ріки... є простір... є душа в своєму дитинстві.

Хтось стулює повіки... тулить до себе... зернятка вервички незабудьками в руках...

17 IV 1961

МАКИ

Домики у цвітах і зелені.

А тоді... попри насип дерева, замасні жовтими лілями, луки й поля, засіяні жовтими маргаретками, а дедалі скошена трава і.. .простір по цей і той бік асфальтової дороги.

Авто біжить, поспішає, бореться з вітром, що вільно гуляє на скошених луках і... відкритою дорогою до моря.

Поміж високий шувар.

А шувар хвилює..., а шувар хилиться й випростовується, щоб нанозо змагатись із вітром. Наче б шепотом розкажує... про дозвілля людей, про забави дітей і їх сміх, про черепашки й кусники дерева, яке викинуло на беріг море...

А море шумить... сміється... глузує та сполікує прибережний пісок.

По бурі ще не успокоїлася його поверхня — вона дрижить та й струшує лушпинками-човниками.

Вітер неохотя — пухнастими крилами по обличчі. У долині срібlistі крила мевн. Над шуваром маленькі чорні птички. Другою стороною затоки, ген-ген на обрії, маленькі домки.

У підручній торбинці лист із подихом рідних узбіч і лісів...

Та й видається: шувар шумить, як колись шумів ліс...

Нагадується: "Не розкривай книжки... не розгортай сторінок... не шукай болючих місць..."

Чи ж годен?! Так важко...

У листі:

"Турецькі маки прегарно цвітуть..."

Може хтось поїхав у далеку дорогу, викопав їх куці — а їм так багто літ! — та й засадив на узбіччі, у стіп старих смерік?..

Смереки шумлять, а маки... червоні маки цвітуть... Їх пестили мої очі крізь великі вікна рідної хати. Тоді — раннім ранком, з росою, всміхалися назустріч моїй усмішці і... щонайкращі йшли на головний престіл у стіп Розп'яття...

Мої маки...

"Не розгортай сторінок... не шукай болючих місць..." Книжка "Терпіння й біль" — застигла розкрита. Маки далі цвітуть і шумлять смереки, як шуміли.

Сонце пестить смереки, сповняє їх пахощами живиці, хвилюють збочі під дотиком тендітних крил вітру і хилять голівки турецькі маки.

Такі чарівно-гарні...

Вони не могли дивитися в пусті вікна рідної хати і ніхто не смів топтати їх на залишеному, знищеному квітнику.

Щонайкращі не було кому стинати й класти у стіп Розп'яття, коли церква зачинена, коли молитися не дозволяють.

Тепер там, у душі доброї, віруючої людини церква побудована на любові.

Рани мучеництва цвітуть маками у стіп великої, рідної Голготи.

Цвітуть і всміхаються у променях ласки.

За подувом вітру широких степів і непроглядних лісів, на каторжній роботі — шепіт слів:

"Пом'яни, Господи, в царстві Твоєм..."

Там далеко...

А тут?

Шумить шувар, в обличчя — крилами вітер. Сонце стягає золотисте рядно зі скошених лук,

згортас його з-поміж галузей дереь придорожніх лісків. Море хвилює, а в підручній торбинці:

"Твої маки цвітуть..."

Маленькі птички, схожі на ластівок, граються понад шуваром, купаються у сонячних променях. На їх шийках наче б відірваний листочок маку — червоне пір'ячко.

Вони такі манюсінькі напроти срібlistих мев. Мевн тікають від шувару. Їх потягає простір моря, незмінний порух хвиль. Вони тужать-скиг-лять за таємничістю широкого плеса. А ці — манюсінькі — щасливі у променях сонця, понад хвилюючим шуваром.

Авто мчить, вертаючись, дорогою.

Тепер моя книжка зачинена.

Бо... наче б хтось шептав, завжди наминав:
"Не торкай цього, що болить..."

Але... чи зможу не розгортати її сторінок?

Не усміхатись назустріч роз'ясненим макам у стіп рідних узбіч?

13 VII 1960

РІЗДВЯНЕ...

Ісусе малесенький... я так бажаю, щоб... колискою для Тебе було моє серце...

Надворі пухкі платочки снігу вкривають усі дороги, поля, дахи кам'яниць. Прибирають безлисті й завжди зелені дерева, заглядають у вікна, наче б шукали тепла й... зісуюються або падають на хідник.

Та й наче б хтось перекидав їх дужими, холодними жменями.

Відчиненими навстіж дверима церкви вихоплюється коляда. Така давня... давня... а завжди нова, завжди свіжа й мила.

"Бог Предвічний народився..."

Люди співають у ясноосвітленій церкві й миготять воскові свічки на престолах. Лямпади й лампадки — кольорові — на бічних столиках. Підноситься кадило.

Ісусе малесенький... Ти, що народився в бідній, холодній стаєнці, приніс у Своїй усмішці любов для всього світу.

Для людей, розкинутих по всьому світі. Для бездомних... терплячих, по тюрмах і концентраційних таборах та на каторжних роботах. Для добрих і злих... найгірших...

Бо... Ти — правдива любов, що все прощає і довго очікує на одну усмішку до Тебе.

На дворі різноформні сніжинки. У церкві блиск спілить очі, а я беру Тебе у колисочку — своє серце.

І забуваю про довкілля, в якому я.

У моїй уяві простягаються безмірно великі сонячні простори, пахощі літа, і я вибіраю з узбіч гори найніжніші пелюстки так званої чічки Не-

бесної Неньки. У цих пелюстках криються пахощі Рідної Землі. Вони найбільш дорогі і я вистелюю ними своє серце.

І тоді серце здригається перед зневагами, які очікують Тебе в цьому змеханізованому світі... Перед холодом зледенілих сердець...

Може й у моєму серці немає стільки тепла, скільки я бажала б, то погодися — покійно прошу — на моє бажання.

Там пелюстки чічки Небесної Неньки... з рідних піль.

По Богослужбі понесу Тебе, в своєму серці, до хати, поміж дітей із веселим гомоном біля різнобарвної ялинки.

А тепер у покорі клоню голову перед Твоїм величчям Масстатом і уста мої ворухнуться без слів.

Мені не під силу підібрати найкращих.

Струни душі настроєні: грати ніжну коляду.

Вслухуюся і ловлю акорд.

Для Тебе...

Я дрижу, щоб Ти не відійшов від мене. У німій просьбі простягаю руки:

— Останься... світ такий непевний... останься в моєму серці назавжди.

Я знаю: Ти незмінний у любові Своїй, шукаєш тих, що потребують Тебе, щоб ogrіти їх теплом, причарувати їх для Себе.

Ще блистять яскравим світлом вікна церкви, ще двері розкриті навстіж, ще співають люди коляди...

Білі платочки снігу мерехтять зіроньками. Ловлю останні слова коляди.

"...І утішив вся..."

Гомін людей, які тиснуться у двері, заглушує
і ці слова.

Малесенький Ісусе, Ти в моєму серці, поміж
дітьми біля пахучої ялинки, і Ти пішов у світ
широкий до кожного зокрема, хто Тебе запро-
шує.

Незглибнма Тайна Любви... Джерело числен-
них ласк... Малесенький і безмірно величний.

Гомін людей розсувається вулицями.

Пухкий сніг засипає їх сліди.

А в моїй уяві знову літо і я блукаю рідними
полями та вибіраю щонайкращі пелюстки чічки
Небесної Неньки.

Ісусе... для Тебе...

11 XII 1960

ДВІ ДОРОГИ

Коні перебігли міст над рікою Стрипою. Серпентиною-дорогою спинаються. Усе ближче манастирських забудовань на скраю ліса.

У надвечірніх годинах сонце не щадить свого сяйва і зарваницький ліс купається в золотому водопаді, що спливає з голубого-голубого неба.

Перекликаються пташки.

На деревах лісу дрижить кожний листок та миготить дорогоцінним жемчугом.

У стіп гори шумить гребля. Бризки води ловлять сяєво з-за лісу, наче м'ячем граються. Ловлять і зловити не можуть, бо тікає поза тінями дубів, топіль, кленів, беріз.

На капличці, з джерелом чудодійної води, в розгалуженні другої дороги, сяє хрест. Підноситься понад деревами берегом Стрипи. За другим мостом, попри оболоння.

Сонце ще понад селом. Тулиться до муру церкви. Поклоном хилиться у вікна біля престолу Небесної Матері. Грається черволавими проблісками вічної лямпки перед головним престолом. Освічує голову в терновому вінку розп'ятого Ісуса. Всміхається у віконця хат поміж садами й оболонями.

То Стрипа наче не ріка, а лицарська рука в дорогоцінному панцирі, обняла кругом село, щоб захистити.

Коні, з усією напругою, дорогою під гору. Поміж густо заставленими хатами замасними квіттям.

Клоняють голови сонячники, притаманими пахощами купчики й чорнобривчики та інше квіття в розкішних кущах.

По обійстях, по оболонні, багато білих та синих голубів. Переганяються з ластівками. На солом'яних стріхах калатають лелеки. Дим із коминів нерівною тендітністю стелиться по зелені садів.

У руках жінок ведра з джерельною водою. Вона розхлюпується й по дорозі, біля воріт та хвірток до хатів.

Коні минають, зачинену вже, широку браму монастирських забудовань.

По той бік ліс, по цей бік поля. Поля з ланами доспіваючого збіжжя.

Лани хвилюють мов би хтось розкидав мазками найрізномороднішої відтіні.

У доли горн розгублюється шум греблі.

Високі дерева лісу заслоняють село Зарваницю.

У возах скриплять колеса. На возах і попри вози люди, по відпусті додому.

Порозходилися на розгалуженнях доріг.

У монастирі обзивається дзвін на Ангел Господень.

Люди шепочуть молитву, оглядаються з тугою поза себе, хрестяться і... дальше дорогою додому.

**
*

Далеко за океаном. Там, де був ліс, виростили домн, а згодом кам'яниці.

А Провидіння Господнє зарядило так, що якраз в околиці, де давно була церковця, а біля неї джерела, поселенці з рідних земель, із-за океану, купили дім і построїли капличку. В капличці приміщено копії зарваницької Богоматері й розп'ятого Ісуса.

У пляхах інженерів закреслив олівець стрічку на модерну дорогу попри капличку.

Повалили доми. Запрацювали люди з різного роду машинами. Вибухи динаміту розбивали граніт на місце для модерної дороги.

Відчинилися забиті джерела і в прогалині створилось озерце джерельної води.

Гумові вужі випомповували воду день-у-день аж усе прикрито цементом.

Розвалилися й мури каплички та на граніті працювали робітники з машинами, підносили вгору мури долішньої церкви. Ікони приміщено в маленькій хатинці за колишньою каплицею. Тут і сходилися люди на богослуження. Ішли поміж будівельний матеріал, по дошках на розритій землі.

Будувалася церква, будувалася модерна дорога.

Безупинно працювали машини аж... серпентиною під гору, понад кам'яницями зіпнялась модерна дорога.

Свосою серпентиною схожа до зарванецької дороги поміж хатами під солом'яними стріхами, замаянними квітучими кущами.

Вона тут і тулиться до лісу-парку в недалекій віддалі від церкви.

Замість сонячників нахилилися, в своїй висоті, електричні лампи, краями модерної дороги-серпентини.

Не скриплять вози. Зі шумом перебігають авта вгору і вділ. Сотні авт.

Не літають голуби ні ластівки.

Горою, перебиваючи шум авт, голосним клекотом перелітають гелікоптери й поспішають пропелери літаків.

На скраю лісу мури давньої будівлі аж просяться під монастир.

Сонце заглядає у вікна долішньої церкви. Його проміння цілує відкриту руку Небесної Матері й святі рани розп'ятого Христа.

Благає ласк для людей, за океаном, які колись може їздили на скрипливих возах, може й ходили босоніж або сунулися на колінах — благодати променя шовкового погляду очей Небесної Матері для своєї душі... Благає ласк і для людей, яким Небесна Мати, тут у цій іконі, незнає. Для чужинців із відкритою душею...

Сонце з небесних висот біля Ікон і безперервний гул авт гайвеєм.

Божевська терпеливість не має меж.

Чей здержиться одне-друге авто біля брами церковної? Дарма... Добробут і жадоба все більшої розкоші прислопили душі оманю. Солодкою приманю став гріх...

"У цій церковці так прагне душа молитви..." — впало речення випадкових, цікавих відвідувачів.

"Прагне душа молитви..." і Небесна Мати прагне, і розп'ятий Ісус роздавати ласки прагне.

Хіба ж нема кому?

Америка така велика і людей так багато! З усіх континентів світу!

Надвечір, заки електричний струм світла розяснить дорогу, що серпентиною спинається під гору, звичайно перед хатою, скроплено водою лілеї й інші квітки. Золотистим усміхом попри плотик ясніють чорнобривчики. Усміхаюся до них і ловлю заблукані тони дзвінка на Ангел Господень.

А тоді вслухуюся в шум авт.

Душа молиться.

Очі блукають серпентиною широкої дороги.
Западає вечір.

В один мент ясніє яскравим світлом простір
попри церкву. Високі лампи модерними сонячниками
з відтінною притрушеного золота. Безліч
яrkих рефлекторів поспішаючих авт. І так ба-
гато-багато штучних променів.

Вони лучаться з проблесками червоних лям-
пад і різнобарвних лампадок у роз'яснених вік-
нах церкви.

В уяві моїй виринає серпентина зарваницької
дороги.

І хоч шум авт не вгаває, хоч туга блукає спо-
гадами по Зарваниці, на душі стає добре.

Бо... дві дороги, у протилежних сторонах сві-
ту, попри одне і те саме джерело ласк!

У мою душу входить добрий спокій.

19 VI 1961

ЧЕСНИЙ ХРЕСТ

Стрункий, русявий, із дитячим майже обличчям і великими синіми очима священник став у рясі біля вікна.

— Ось ці темнолінійні айстри принесеш до захристії. Прикрашу ними Хрест.

Вказав, крізь вікно, рукою на квітник.

— А материнка?

— Якщо найдеш на межі...

І я метнулась по межах. Осінь...

...Хоч дрібку материнки... тут васильків нема... вони на Поділлі.

Я мала щастя. Придержуючи обіруч китицю темних айстрів і кілька паростей материнки, спішила впоперек загород до церкви.

Сонце все ближче полонин, до заходу. Передвечірня прозолоть стелилася по гілках смерек, поржавілими збочами, по червені dospivaючої калини, орябини й шипшини, як і у віконцях бойківських хат, критих соломою, яром поміж городами, по споловілих тополях і березах.

Різнокольорові шибки, у вікнах церкви, світили веселкою.

Крізь поріг захристії подала цвіти.

Бажав своїми руками прикрасити хрест. Вернувся зза кордону, перейняти місце по батькові. Це перший рік душпастирює.

На моїх руках осталися пахоці материнки й осінніх айстрів.

Зі східців до захристії сковзнувся мій погляд по просторі кругом хати, по заліснених збочах і наче б росли крила.

**
*

— Васильок маю і прошу квіток, щоб прикрасити хрест...

Сестра захристиянка в моєму квітнику.

Її усміхнене обличчя закрите крилами намітки нахиляється над кущиками цвітів. Кінчики монашої рясн — по доріжках квітника. За нею з веселим гомоном діти.

Дорогою, по церковній площі снуються люди. На ринку скрипить криниця. Спрагнені прочани за водою.

Півкругом села — Зарваниці — різнобарвний ліс. Коло нього, за рікою Стрипою — капличка з чудодійним джерелом.

Сонце прозолоттю на вікнах церкви її віконцях хат за дорогою.

До церкви йдуть люди. З терпіннями й просьбами. У них спасенна надія, що тільки тут, у стіп престолів Розп'ятого Ісуса й Небесної Неньки зможуть знайти бальсам.

Падають хрестом і зрошують сльозами кам'яні ступені. Ворог розсівся на рідних землях. Діти по тюрмах. Багато з них уже не вернуться на рідні обійстя.

Люди з пораними ногами далекою дорогою, із вкритими зморшками обличчями, з поораними долонями від праці на хліб щоденний, із полум'яною любов'ю до обох Ікон у своєму серці.

— Хресту Твоєму покланяюся, Владико...

У церкві, по кам'яній долівці сльози, цілування образів спрагненими устами, шепіт молитов.

За дітей, за родину, за нарід своїй, за сусідів і... за ворогів.

Пахне васильок і цвіти біля хреста на тетраподі.

Я не можу ніодною квіткою прислужитися Христові в сьогоднішній день.

По короткому перебуванні поміж рідними збочами й лісами довелося взяти хрест на свої рамена й іти в чужину.

Поміж колонами відступаючого змоторизованого німецького війська на гору Бескид.

Скриплять і грузнуть колесами в розбитому болоті вози.

Слимаковим ходом посувається валка бездомних уже людей.

Рясні сльози котяться по обличчях. Ось-ось границя й чужина. У валці маленькі діти. Холодний, рясний дощ б'є постаті бездомних.

Раннім досвітком обзивається ще несміливо малий дзвін нагорі в церкві останнього перед границею бойківського села. Один священник, перед виїздом, має змогу відслужити Службу Божу.

У церкві на тетраподі поставлено хрест.

А нам не можна залишити свої частини, свої валки.

— Хресту Твоєму покланямся, Владико...

Шепочуть уста.

Люди вже й плакати не можуть.

Очі запали вглиб, позападались обличчя, спрагнені уста скроплює дощ.

Рука стискає вервичку в кишені плащика.

Цілий день грузнуть люди ногами у розмоклій глинці, попри вози валки — на Бескид.

На галявині роса тяжкими каплями окутує молочним серпанком збочі.

З підніжжя гір пробивається заграва.

— Палять села за собою...

— Хто?

— Відступаюче військо!

— Господи!

На повему місці поселення, за океаном, у захристії пахощі васильків. Хтось привіз, давно, насіння з рідних земель.

Обтинаю гілочки, вибираю осінні рожі й... прикрашую хрест.

Надвечірній легіт грається біля вікон церкви, опалими, ржавими листками з дерев городів. Самітний голуб і громадка сірих горобців шукають за поживою поміж кущами. З-поза плота заглядають, ще тут і там, чорнобривки й айстри. Горять червоністю кущики шальвії.

На "гайвею" не вгаває шум авт.

У церкві блищать різнобарвні лампадки.

За тих, які покинули свої родини, серед невпинної праці, і тих, за океаном, у недолі й горю та й на далекому Сибірі.

У захристії коліочки рож, при поспіху, ранять пальці, а на руках пахощі пелюсток із рож і васильків.

У другому куті роздмухують уже в кадилиці кадило, і кроки священика побіч престолу.

Я докінчую прикрашувати хрест, а мої думки -- по просторі біля рідної хати, по Зарваниці, по дорозі скитання.

...Чи мають змогу там, на рідних землях, виставити по почитання хрест?

Чи коло хреста разносяться пахощі материнки або васильків?

О, Христе! Як довго ще будуть на тих землях переслідувати тих, які люблять Тебе?

Моя просьба, молитва — це зеренце піску в цьому світі проступків проти Твоїх Святих Законів, у світі змисловостей.

Однак Ти, Терплячий, у любові Своїй бачиш і чисті серця людсь, які помімо переслідувань, на рідних землях, люблять Тебе. По їх вихуділих обличчях із запалих очей пливуть гарячі сльози, спалені й дрижачі уста цілують найбільшу дорогоцінність — Твій Хрест.

Їх уста шепочуть молитви за родину, розкинену по всьому світі, за живих і померлих, за вогорів своїх і... рятунок світу перед пропастю...

Васильки й пелюстки рож розсівають уже пахощі тут, біля хреста, на тетраподі.

Я вірю, що за молитвами переслідуваних утихомириться буря і Твій Чесний Хрест у сяєві піднесуть люди на своїх чистих терпіннях у понадсвіті...

А Ти, Найсвятіший, прощаючи безвіркам, закриєш пропасть, яка розкрилася перед людством, і всміхнешся добром та щастям по всьому світі.

1 X 1961

КРУШИНКИ

Нетля

Оksamитні, темночервоної барви, крильцятка зі золотим пилком на краях.

Яка ж ти гарна!

Притулилася до поруччя мого фотелю, у приємній, надвечір...

Влстїла крізь відхилене вікно.

Не рухається.

Залишити, хай відлетить, коли забажає...

Западає вечір. За вікнами зелені дерев городів. Розхвилювалась плакуча верба і вітками розмахує.

Час-до-часу, по вікнах кімнати, ледь чутно сховзуються від ухиленням вікном пахощі з городів.

Думки летять городами... просторами... далеко... далеко... Ніхто не перебивас мені... Я сама...

Не бажаю світити світла, бо нетля обпалить крильцятка... шкода краси... золотого пилку... Хай живе!

Світло у висоті надто приманливе для неї... не зважатиме на ніщо... золотій пилку обсіплеться... крильцятка обгорять і вона в забутті про все та з самотнім бажанням бути в сяєві — згине.

Ні! Ні!

Підношу вище вікно.

Із хат падають смуги світла на городи. Вона певно полетить до них і присяде на контромунебудь квітучому кущу рожі.

Так для неї краще!

Хіба ж вона не справжня нетля? Пишна нетля, якої притаманність: летіти до світла.

А другого дня в мене, поміж горшками ма-

ленької кухні — оспіх. Треба на час виконати, що належить до дружини, мамі й господині.

Двері зачинені, щоб ані один шорох не продістався вділ по сходах.

Унизу богослужба правиться і моляться люди... Я вже з каплиці. Біля мене нікого.

Поспіх і самота...

Вище кухонки маленьке вікно. У вікні зелень з розлогого дерева. Приглядатися — нема часу, хоч понад кам'яницями простір на схід... звідки приїхала.

Нема часу...

В куті віконця якийсь ледве вловимий шорох. Щось просунулося й кинуло пляму на краєвид.

Підношу голову.

Нетля! Пишна петля!

І як залетіла сюди?! Сходами вгору?!

Чому не вилетіла ввечір у роз'яснені вікна? Чому покинула відчинене, велике вікно? Чому забилася до цього віконця біля кухонки?

Яку радість справила мені!

Оksamитна, з темнoчервоними крильцятками, ви́кінченими золотим пилком...

Насолоджуюся... а тоді відхиляю вікно.

І вона, хоч день, збиває крильцятками тай ви́літає.

Залишає мені милий спогад радісних відвідин...

Цвіркун

Робили порядки в церкві та забули зачинити вікно.

Біля ікони Небесної Матері багато... багато сонця й... тепла.

Осяяні промені граються... всміхаються... ховаються... і граються знову...

Безмірна свобода у радості.

Кругом церкви розмахус вітер зеленню.

Ця зелень пересипається сонячним пилком раз же біля вікон і... по Іконі безліч тінюючих променів.

Із різнобарвних лямок пахне розпаленим воском.

Це молитовний спогад про родину, друзів, від людей, які були на ранній Службі Божій!

А тепер, хоч за церквою шум авт, тут навіває спокосм.

Місце молитви...

Хай авта шумлять, хай пульсус життя великого міста прискоренням живчиком — я бажаю забути за все тут, біля рідної Ікони.

Молюся...

Переді мною стрибком по червоному килимі цвіркун. Малесенький, мов окрушинка землі... брунатно-сірий.

І як він тут дістався? Пожди... скінчу молитися, візьмусь до тебе.

По закінченні молитви, з усміхом, нахиляюсь.

Вікно високо... зловити треба й винести в город.

Але зловити не легко. Я тут, а він уже там...

Коли вдалось прикрити платком, поспішно стулила кінчики платка у пальцях.

У городі розкриваю платок над кущиком розцвілих квіток.

Коли надійшов вечір і потемнів обрій, засвітилися боком гайвсю високі ляampi. Засвітилися й ляampi в автах.

Шум змагався все сильніше, бо люди поспішали з роботи домів.

Тоді з кущика квіток озвався цвіркун.

Байдужий був йому в прискореному русі світ. Цвіркотів свою питому пісню.

Мов бажав розважити мене в моїй задуманості.

Але лише цей один вечір!

Другого дня заманила його зелень... розцвілі городи і він, свободний, подався перед себе.

Жити своїм життям... У запашний зелені.

Пільний коник

Прегарне сонячне передобіддя. Безліч авт у поспіху. Безперервний шум. Його не можна порівняти ні з шумом гірської ріки, ні з шумом лісу. Він має в собі щось із того, що хоче використати час, і не залишася заспокоюючої насолоди. Це накинений дисонанс у вдумливу хвилину. Це гул, що змушує звернути увагу на себе.

Деякі з авт вибирають бічну дорогу попри церкву. Задержуються при хіднику, щоб спочати, а тоді пнуться вгору серпентинною гайвею.

Замикаю скрипливу хвірточку. В руках візок на заупи. Зараз же здержуюся, бо... хідником, куди й люди, поспішас великий, пільний коник. Його яснозелена барва аж міниться на сонці. Очі самопевно перед себе. Вусики вдоволено рухаються.

Ніхто інший, тільки авто, що спочивало при хіднику, привезло його. З поля або з лісу.

Я незвичайно врадувана такою зустріччю, але — у який зовсім інший світ попав цей коник... Цікаво розглядається. Безліч сонячних променів, у цьому першому менті, захоплюють його.

Не можу його залишити, бо люди у поспіху не завжди дивляться під ноги й нехотять... зівсім нехотять можуть роздусити.

Рятувати! Рятувати оте живе сотворіннячко з поля... з зелені лісу...

Коник ще й живе своїм зеленим простором. Зовсім не звертає уваги на якунебудь небезпеку міського світу...

На клаптику паперу з моєї нотатки переношу його через штахетки і кидаю в городець, на травник.

Залишаю візок на хіднику і йду за коником, чи часом не пригодилося щонебудь.

А він поміж стебелниками трави наче б розглядав зелень і порівнював із простором звідки приїхав...

Маю бажання ледь-ледь диткнутись пишної голівки, погладити, але він надто чуйний і заздалегідь борониться.

Нагадую свій візочок і йду до склепів.

Вернулася і нахиляюсь знову через плотик за пільним коником...

Його вже нема! Думаю: пішов травником попри церкву в сусідські городи.

Шкода мені, але не заверну. Його потягає сонячний простір.

Із візком, навантаженим харчами, по сходам до порожньої хати.

І... Чи справді?!..

На найвищій східці, перед входовими дверима, стоїть пільний коник і простягає до мене, наче б руки, свої вусики.

Я змушена всміхнутися й погладити його.

Він не противиться.

А мені видається: чекав мене і дотику моїх рук, дарма, що знищені щоденною працею. Ніколи плекати їх. Час такий дорогий для мене!

Сонце на всю широчінь розкинуло свої проміння над гайвеєм, над моїм городчиком.

Пільний коник зробив місце моєму візкові. Спрямував у скриночку з розцвілими квітками.

Не відчуваю тягару візка. Відчиняю хату... Розпаковую харчі, ловлю безпереривний шум авт і всміхаюся пазустріч пільному коникові, у сонячному сяєві, між квіточками.

Хрущик

Хтось, у ранішніх годинах, перед Службою Божою, поклав китицю рож біля ікони Небесної Матері. У поспіху й невпорядковану.

Впорядкувати б...

Мої руки укладають голівки рож свobodно, розхилено, щоб кожна мала доволі місця красуватися пишнотою своєї барви та розсипала пахощі тут у стіп Ікони.

Променів багато... Ікона у променях сяє...

З одної галузки обсунулася головка рожі. Всі її пелюстки в моїй долоні. Тулю до обличчя, бо знаю, що ці пелюстки треба усунути. Відцвіла і зайва вже тут.

Але в моїй долоні, поміж пелюстками, дивний рух... Наче бажання видістатися на волю і... щось випростовується. Хіба ж можуть відцвілі пелюстки мати в собі життя?!

Відчуваю поміж пелюстками бажання жити.

Мимохіть, поспішно, розкриваю долоню. Пелюстки розсіваються по килимі, у стіп Ікони.

А з-поміж пелюсток висувається малесенький, зеленавий хрущик.

Наче б шукав дороги...

Не маю сили забрати його... хай уже буде тут поміж пелюстками... а опісля, як схоче, найде для себе щілинку.

Складаю долоні, в яких, так багато залишилось рожаних пахощів і... молюся.

По молитві зачиняю важкі двері церкви.

Сонце клониться до заходу. Яскраві промені
спинилися на частині гайвею. На мості, на горі.
Вони торкнулися і краєчка залісненого парку.

Міст увесь у променях, золотом сяє.

Від дверей хати вдивляюся, як переливами ті-
нюється барва прозолоті.

У захопленні не можу відірвати очей від цієї
краси.

Не турбуюся вже хрущиком. Йому добре у
стіп Ікони поміж пелюстками.

Мій погляд безупину по золотому мості.

Бо... за тою яскравою, мінливою прозолоттю
скравок залісненого парку, що так багато тепла
вливає в мою душу...

26 VII 1962

ЧАША АРХИПАСТИРЯ

Вечірній легіт вбігав у хату, а пахощі весняного квіття біля вікон мішалися з пахощами піль. Підіймалися на гілля дерев і розпливалися по небозводі засіяному вечірніми зорями.

І в таку вечірню годину Мати Небесна — Цариця осель із завітчаними полями — спішила з Ангеликом у священничу хатину. Хітон, увесь прибраний голівками незабудьок, розсунувся біля хвіртки, а рука притулила Ангеліка і вказала на хатину.

— Бережи його! Я вибрала це дитя!

Пелюстки квіття осталися біля вікон.

Ангелік схилив голову, а руки в мережаних пільним квіттям рукавах стулилися в молитовній покорі.

Усміхнулася Небесна Мати, коли незапримічений переходив відхиленнями дверима в хату.

Став біля колиски народженої дитини.

Замиготіли зорі на небі, розсунулися хмаринки.

На голубому обрії, ясною доріжкою, зникав хітон і вслід за ним падали даліше по полях пелюстки квіття.

З-під солом'яних стріх розбігалися по городах і дорогах пасма світел. Ловили тасмницю весняного вечора.

"Тут була Мати бідного люду... Яка новина поміж стріхами цього села? Яке дитя прийшло на світ?"

Розцвіли сонячники й айстри, відцвітали левкої. Сутінками стелилися пахощі резеди, матіолі.

Сад наповнився овочами. У хаті кипіло життя великої священичої родини.

Із хати вийшла постать молодця і скрилася поміж деревами.

Доріжкою приставав. Ловив рідні голоси, розрізняв поодинокі, всміхався, бо любив родину. Простував у тишину церковці роздумувати на самоті.

Похилюся в молитовній покорі.

Спокій, безмежний спокій царював довкруги, а голос душі, якій можна зловити лише в молитовному піднесенні, промовив:

"Узяти в руки чашу... Чашу Господа мого... Джерело життя... джерело ласк... А для мене може й джерело страждання?.. Чи може бути щось кращого?!"

У рідній хаті й у селі кипіло життя, а його душа піднялася понад земні радощі.

Дорогою тут і там скрипів спізнений віз. На пригорбах паленіли китиці калини. Садами розкидав легіт перше золочене листя. Біля стріх снувався дим. Коновки чистої, джерельної води переступали вижолоблені пороги, шуміла ріка.

Далеко губився спів пільного коника, то знову виринав, мов пробігав плесом бистої, гірської річки.

Мати Небесна всміхнулася цього вечора до Ангела. Сторожа.

Доріжкою від церкви розкинув легіт слова:

"З чашею в руках його дорога... його життя."

Із волошок хітон за лісом скрився.

Зложив нахрест руки Ангел-Сторож та схилив голову.

Над селом, над солом'яними стріхами, шумів ліс.

Наче на короснах снував прийдешні дні.

Далекий світ... Незнаний край... безкрає море...
На кам'яних ступенях палати Ангел-Сторож:
Товариш і Друг закрив очі мережаними рукава-
ми.

Безліч розцвілих кущів стелять пелюстками
цвітів доріжки: дороги, попри плекані травники
великого міста.

Мати Небесна — Цариця всього світу — над-
ходить.

Удоліні шумить великоміське життя.

Гілки кущів, гілки зеленого плющу дотикають
мережаних рукавів Ангела-Сторожа, а Ангел ви-
чікує, бо... може цією доріжкою? А може тією
надійде Небесна Мати?

А в каплиці палати тоне душею в молитві Па-
стир людей із земель рідних.

Важкий шлях... незнаний шлях...

Криштальна душа п'є страгнено страждання.
Болюче джерело стас насолодою.

"Для своїх людей, яких недолею закинув ви-
хор судна по той бік світу, перенести все на сла-
ву Божу..."

На ступнях прояснюється обличчя Ангела-
Сторожа.

Матір Небесна вже надходить. Вінок сіяючих
зір над головою. Пелюстки веселкового квіття
хітон і пахощі далеских, широких степів, пахощі
піль Пастиря тієї громади. Леготом по травни-
ку, поміж гілля дерев втискається щілинами в
кімнату.

І наче хтось закинув сіль у каплицю палати:

"Пелюстки яблуневого цвіту по зеленій мура-
ві біля рідної хати..."

Та це лиш один мент.

Ні! Ні! У чаші Господа мого вся моя сила, на "Царицю Небес усе вповання моє."

Ангел вибіг на доріжку і впав у стіп Її. Голову втулив у згібки хітону.

— Що сталося? Тривогу твою ловлю скрізь по тих містах.

— Мати Небесна... Хіба ж не з волі Всевишнього стала ця людина Пастирем тих людей? — А в чаші тієї людини переважають страждання від... своїх... Де послух?.. Де покора?..

Усміхнулася Небесна Мати.

Розгубився шум великоміського життя, вкрилося небо безліччю зір.

— Це ж правдивий шлях великої людини! Від своїх і для своїх перенести все найболючіше, найважче, на славу Божу.

І Ангел знав уже в свідомості своїй, що на шляху великої людини все більше причалюватимуть кораблі з людьми із земель рідних, а дерева біля палати будуть ловити гамірну, рідну мову.

А покищо чаша наповнятиметься все більшим стражданням.

Розсунулися пахощі цвітів доріжкою біля травника і, хоч удалі будилося велике місто знову до життя, тут біля палати царював безмежний спокій.

Спокійне обличчя Ангела-Сторожа було спрямоване на схід.

На східньому обрії гасли зорі і зникав райдужний хітон Цариці Небес.

Усе далше... все далше... до людей у молитві й стражданні...

31 V 1954

ІКОНИ НА НАЙСТАВНІ

По переїзді через океан наче відсвіжувалися барви красок на маленькій копії ікони Зарваницької Богоматері.

Парохія на Найставні в свосму зародку.

В душі зроджується бажання більшої ікони Зарваницької Богоматері. До церкви нової парохії.

Вже закуплено дім і надолі розвалено внутрішні стіни.

Перша Служба Божа в Квітну неділю.

Мов на руїні.

А сонце струмом сясва крізь вікна в нову каплицю. За вікнами плакуча верба розмахує позеленілими вітками і б'є ними по вікнах. Укрилось рожевими пучками дерево магнолії.

Горстка перших парохіян із веселим голосом попрі вікна каплиці.

— Красне... красне місце... і веселе яке... пташки співають на деревах... по городах квітки...

У руках шутки.

— Не я б'ю... лоза б'є...

У кімнатку, над каплицею, заглядають розцвілі галузки з пахучим цвітом магнолії...

Стеляться медові пахощі.

На стінці, поміж вікнами, іконка Зарваницької Богоматері.

Моя душа в унесенні й молитві сповняється все сильнішим бажанням більшої Ікони для церковці.

Очі з подивом і незрозумінням дивляться на хвилями відсвіжувані барви.

Хвилеве заспокоєння бальсамом, а тоді туга, безмірна туга за більшою Іконою.

Уста мої у безнастанній просьбі:

— Хай намалює хтось більшу Ікону...

Я й ловлю слова про обіт: на першому нашому поселенні — за рятунок родини — подбати про ікону Зарваницької Богоматері для почитання.

(У цілковитому забутті сну в Зарваниці, в забутті слів Небесної Матері і вказаного напрямку.*)

За ласкою Божою мистець-маляр погодився малювати.

Маленька копія ікони Зарваницької Богоматері як джерело ласк у його робітні.

Там настрій молитви.

— Допоможи, Найкраща... я ж ніколи не був у Зарваниці... я не бачив Твоєї чудотворної Ікони...

І... наче б хтось невидимий водив його рукою з кистю по полотні, наче б сам добирав краски.

— Хіба ж молиться хтось?

А коли по городах цвіли рожі й інші кущі, намальована Ікона опинилася в кімнатці біля дерева магнолії. Повернулася й маленька Ікона на своє давнє місце поміж вікнами.

Це до часу торжественного посвячення. До завершення обіту мого дружини.

Моє обличчя тулиться до Ікони. Наче шукаю заспокоєння. Уста цілують довгоочікуваний скарб, мрію її бажання душі.

— — — — —

*) Сон цей був друкований тому кілька літ у тижневику "Шлях".

Перед очима засдно голова в терневому вінку, у сльїві. Наче образ душі.

Різнобарвною хмаринкою насувається, формується й розпливається.

Безліч хвилювань, безліч терпінь, упокорень, страждань.

— Господи... Що зі мною?

Шепочуть уста, а очі наповнюються сльозами.

— Хіба ж провинилася так важко чимнебудь?

Усе це від часу малювання копії Богоматері... і тоді, коли копія була вже в хаті і коли я тулилася до неї, наче б шукала захисту.

А коли осінь золотила листки дерев, а верба як завжди розмахувала своїми вітками у вікна церковці, у вікна кімнати над престолом, почалися приготування до посяти ікони Зарваницької Богоматері.

І в один із таких днів, у передвечірніх годинах, наче б ластівкою забилася думка:

— Невже ж голова в терневому вінку пригадкою, щоб і Зарваницького Розп'яття ікону намалювати до цієї церковці? Невже ж це тому?!

Серце з надміру сильного враження задержується в своєму бігу.

Ніхто й не брав до уваги ікону Зарваницького Розп'яття. Обіт був зв'язаний тільки з іконою Зарваницької Богоматері.

А тоді серце молотом:

"Шукати маленького образочка ще з Зарваниці! Перемінітись у прохання... у прохання..."

Скріплена наче б образом душі: Зарваницьке Розп'яття з двома перлами в тервовій короні — рішаюся просити.

Не знеохочуюся відповіддю мистця: — Не почувуюсь на силах...

Я прошу. Я пригадую, що крім образочка є ще маленька світлина цієї Ікони.

— Будемо пробувати...

...Господи, дяка Тобі!

Тепер, що б то не було! Перенести все! Всі упокорення, всі терпіння, щоб лише й ікона Розп'яття разом з іконою Богоматері була тут, у церковці.

Терпіння за терпіннями стелилися доріжкою.

Я згортала їх і наче з китицею квіток бігла до Небесної Матері, до церковці.

Відвідини в церковці ставали все частішими.

Ікону Розп'яття малював мистець.

Але і ця Ікона не була для мене, хоч я просила, Ікона була для людей і це треба було сказати.

Малювати доводилося важко, а коли була скінчена на страсний тиждень, приміщено її в кімнатці як і ікону Богоматері до... часу посвячення.

Тоді наче безмірний тягар зняв хтось із моїх плечей. Свідомість: "Зробила все, що треба було зробити" — давала спокій, замирення.

В душі хтось шептав:

"Ця Ікона за навернення чужоложників — їх так багато тепер..."

Темнолілісвий гіяккит був першою квіткою, що пишалася біля цієї Ікони і наповняла кімнату пахощами.

Я вдивлялася в Ікону, ловила пахощі квітки і... душа приходила до рівноваги.

---

30 III 1961

ЛЮДИНА ЧЕСНА

У буднях, звичайною дорогою, зі своїм хрестом на раменах.

Крок у крок вперед. Голова дещо схилилась. Авта в поспіху.

Тут і там голосна музика з радія, тут і там сміх... На дозвілля...

Людина з хрестом на краї дороги.

Вітер грається яскравими платинками у дівчат на головах. Сонце заглядає в чорні окуляри, що закривають очі в нього й у неї.

Гул та шум від авт змагається.

А людина йде...

Боками дороги-серпентини шумить ліс.

Хтось трунує людину з хрестом і не оглядається.

Поспіх.. дозвілля...

Авта не устають плисти дорогою і людині з хрестом важко піднятися.

Хтось сміється, хтось знову штовхає і не оглядається.

І хоч на раменах щоденний хрест заяснив із написом "подружжя святість"... ніхто не питається, ніхто не приглядається.

Розколихані віті дерев лісу ловлять перелетні слова:

"Полежить і підійметься..."

"Нам спішно! Не так, кохана?"

"Щось вилискується на раменах у цієї людини!"

"Це прокрадається сонце поміж галузками — нічого там нема..."

"Діти у хаті самі осталися..."

"Тобі треба деколи подумати і про себе!"

"А чоловік вернеться з праці і не застане мене!"

"Положи голову на мос рам'я..."

Вона клонить голову.

Перелетний поцілує на устах несвоєї жінки.

"Чи ж не гарно пошаліти трохи?!"

І знов авто за авто...

І знову поспіх.

А людина з хрестом піднятися не може.

Не має вже місця їй на краї дороги.

— Невже вривається ось тут моя дорога? — питається себе.

Обличчя в поросі, поранене, тіло знеможене. Шукаючи рятунку, повернулася голова в другий бік і тоді ледве чутний голос у душі:

— Якщо не підеш далше зі своїм хрестом — глянь, що станеться:

І людина бачить:

У даліні горять міста. Пожар задимлений здійсмається до хмар і нема лісу, лише пустар, пустар без жодної деревини.

— Невже навіть Содом і Гомора?!

Але від горіючих міст біжить хтось. Темносиня накидка розсувається, у поспіху рукою придержує, бо... на пустарі Ісус у судорогах оп'ять конає на хресті...

Людина впізнає: Небесна Мати у тривозі від горіючих міст до Сина свого у новому стражданні.

Ясніють букви на щоденному хресті людини і вона надлюдським зусиллям підноситься... щоб іти... щоб нести свій хрест... мимо наруг, мимо божевілья теперішнього життя.

...Чей Ісус не буде так невимовно страждати?!
Чей Небесна Мати не допустить, щоб горіли мі-

ста. Не допустить своїм благанням у тривозі без-
мірній... у стіп Сина Свого Розп'ятого Христа.
І людина йде... людина чесна...

3 VIII 1964

МЕРЕЖА

МАТУСЯ

(Сценічна картинка на День Матері)

Дієві особи:

МАТУСЯ — старша жінка

СИНИ (два) — молоді хлопці яких 20 літ

ДОЧКА — 17 літ

ДІВЧИНКА — 10 літ

ХЛОПЧИК — 8 літ.

(Старенька хатина з малими віконцями. На стіні стара ікона Богоматері з обсмаленими рамами; посередині хатини стіл, стілець, лава, збоку піч. Хатина дуже вбога, та чистенька).

МАТУСЯ *(похила над столом розкладає рушник та говорить, немов уголос думає):* Оце з попелища вигорнула. Спаленім селом-руїною подивилася та й із цим рушником утекла. *(Притишує голос).* Земля наша безмежним гнівом, обидою горіла і я її збольеної своїми ногами діткнутись не могла. Втікала я далеко, далеко від попелища того і аж сюди забилася на відлюддя оте. *(Розглядається по хаті, біля вікна).* Так пізно вже. А сьогодні і ліс не шелестить... Мабуть потонув у минуле, задумався... Дітей згадав. *(Вертається до стола).* І мені минулі дні, втискаючись у хатину, в душі відживають. *(Сідає).*

МАТУСЯ: Удовою осталась я із своїми дітьми. Любов'ю до Землі Рідної та рідного куточка напувала їх юні душі. Та обох моїх синів попрощала, коли цей рушник почала ткати. *(Водить рукою по рушнику).* Ось тут... ось тут човенце із моїми сльозами перетикало ниточки, а доня моя, сперта на короснах, стояла, білим вишиваним ру-

кавом личенько заслоняла... і пішли мої сини далеко, далеко від мами та й не вернулися і не стрінулися зі собою, наче б їх хата на роздоріжжі стояла. (*Хвилинку мовчить, кивас головою, а за хвилину*): І пішли мої дні сумні, сумні... І ткала я оцей рушник зі своїх болів, страждань, дальше і дальше...

МАТУСЯ (*водить рукою*): Човенце ниточку урвало, бо доня моя нещасним із села їсти в ліс понесла та не вернулася... Довго, довго страждала я, доки могла знову човенце взяти в руки. Моє серце закам'яніло... по рідній хаті жовч розплилася. Я пила її краплю по краплі... Спрагнена жахом та стражданням душа втягала в себе всі болі сусідів, усі болі села, бо тільки частинкою того всього були мої діти... І прийшов день, що злетіли в село, забавилися вогнем, мов діти. Ікону Богоматері вирвала я з горіючої хати — великим пожаром село зайнялось... Регіт та крики, що бавилися вогнем, змішалися зі стогоном і сльозами людей та й увійшли враз із цілуном тисячних уст у Рідну Землю. Мене не прийняла земля і я жива з Тобою, Матінко, і своїм болем знайшла в лісі оцю порожню хатину. (*Схиляє голову на обидві руки*). Безмежний біль нераз давить мою душу, бо стільки людей, стільки дітей у жертву пішло, а досі немає Рідної Хати... Діти мої... діти... як сумно мені... (*Підносить голову і знову схиляє, задумується довшу хвилинку, наче б у півсон попадає. На дворі смеркається. Тихесенько входять діти на сцену. Двох молодців зі слідами ран на обличчі і доня зі слідом рани на висках. Ясність розпромінює вбогу хатину. Тихесенько, поволі зближаються діти до мамі. Наче б картинка пересувається перед її*

очима. Матуся підносить голову, вдивляється в обличчя дітей і шепоче до себе):

МАТУСЯ: Усі прийшли... усі діти мої... (Діти пересуваючись тихесенько перед матусею, хвилинку задержуються. Матуся наче б завмирає на місці, не рухається, уста благають): Пождіть, пождіть... не йдіть від мамі...

ДІТИ: Матусю, за муки, за сльози, за знущання, ми дістали від Господа оцю хвилину, щоб прийти до тебе на прощання...

МАТУСЯ: Ще й не подивилася на вас... Не йдіть... Матусі розкажіть, чом' личенька потяті?.. Чом' рани на скроні?

ДІТИ: Личенька потяті — поневолі в полон узяті. Рани на скроні за віру нашу й нарід свій...

МАТУСЯ: Я знаю... я знаю... За віру й нарід свій пішов і Богоматері Син...

ДІТИ: Він за любов до Віри нашої й за любов до Рідного Краю відчинив нам верота до неба-раю.

МАТУСЯ: Ці ворота усмішкою Волі сяють і я вас благословляю. (Підносить руку благословити).

ДІТИ: За благословення наших жертв, на рідні ниви воля злетить.

МАТУСЯ: Діти... у раю... молитви за нарід свій у стіп Богоматері зложіть.

ДІТИ: Молитви... молитви у Її стіп...

МАТУСЯ: Молю вас... благаю...

(Діти доходять до других дверей, зникають зі сцени і ясність зникає. Матуся хилиється над столом, затулює очі руками та вмент устас від стола, розглядається, наче не пізнає своєї хати).

МАТУСЯ: Нікого немає. (Іде помалу до дверей одних, других). Діти мої, діти були отут...

(Хилить голову). Немає їх... (Задержується біля стола). Нікого немає, лиш оцей рушник. (Збо-
леним голосом): Немає дітей моїх, немає Волі.
(Важко дихає, ловиться за серце). Діти... діти...
де ви? (Погляд паде на ікону, немов заспокою-
ється).

МАТУСЯ (благально): Прийми жертву дітей
моїх... Нехай Віра наша знов оживе, а Церква
розцвіте! Поблагослови Землю Рідну і дай силу
самій на світі жити... (Хилить голову, а за хви-
лину бере рушник, закладас його на ікону, цілує
її). Тобі, Тобі всі болі мої... (Опускає в безладді
руки додолу. Легесенький стук у двері. Матуся
отривається, прямус до дверей, задержується, над-
слухус). Чи це спомини? Чи знову діти до мене?
(Знову легенький стук і в хату входить двоє бід-
них дітей: дівчинка і хлопчик).

ДІВЧИНКА: Здорові були, матусю!

МАТУСЯ (зачудовано, до себе): Звідкіля ці
діти?

ДІВЧИНКА: Прийміть сиріт нещасних. Бать-
ка вбили, село спалили, матуся померла — ми з
дороги голодні втекли, щоб вернутися на обсма-
лені пороги, на Землю Рідну та й збилися з до-
роги.

(Матуся наче не тямить себе, заглядає в лич-
ко дівчинки, хлопчика).

ДІВЧИНКА: Утомлені в лісі заснули, а пані
прекрасна стежечку до вашої хати вказала: "Там
мати ваша" і ми пробудилися...

МАТУСЯ (всміхається, дивиться на ікону, на
дітей, і шепоче): "Мати ваша" сказала... (Мату-
ся наче відживає. Бігас по хаті, заглядає в піч,
виходить із хати, знову входить).

ХЛОПЧИК: Щоб не сердились часом на нас,

матусю. Босі ми, голодні й без рідної хати. Надворі так темно... ліс чужий — мов занімів і лячно до нього вертатися...

МАТУСЯ (*усміхається, гладить хлопчика по головиці, дівчинку також*): Ходіть... ходіть, біднятка. Від сьогодні я ваша мати. У печі запалю. Їстоньки дам, голови змню і спати покладу...

ДІВЧИНКА (*з утіхою*): Ах, Боже!..

(*Матуся порасться біля печі. Дівчинка бере братчика за руку і йдуть ближче стола. Дивиться на ікону*).

ДІВЧИНКА: Матусю, до вашої хати стежечку вказала оця Пані Прекрасна: Матінка нашого краю, наших піль.

МАТУСЯ (*дивиться на ікону*): Я знаю... я знаю — та поки їстоньки вам дам, подяку зложити треба, що мої руки не в безділлі, а в праці доживуть віку. Виховують дітей на Нову Оселю.

ДІТИ: А ми подяку зложимо за це, що стежечку до вас вказала, дала матусю, дала хатку сиротам...

(*Матуся клякас, побіч неї діти. Всі складають руки до молитви*).

ВСІ РАЗОМ: Мати, Царице нашого краю, що в біді й горю нещасних рятуєш. Тобі подяку щирю складасм і благаєм: Усміхнися: розкинь золотом — споксєм, обійми край наш своїм омофотом...

Написане для української гімназії в Зальцбургу і там відігране 1946 р., а згодом у Бранові й Ляндеку).

ЛИСТОПАДОВА НІЧ

Картина на одну дію

Дієві особи:

БАБУСЯ — 80 літ

ОЛЕКСА — 20 літ, український вояк

ОЛЕНКА — 14 літ, внука.

(На сцені, ліворуч розвалена хата з обгорілою стріхою, з надпаленим порогом і одвірками та розбитим вікном. При одвірках двері, а радше форма дверей, відчинені так, що видно нутро хати. У хаті стільчик, стіл, лава під стіною. На всім сліди вогню. За хатою поломаний плит. Посередині сцени, вдолгні, могила з березовим хрестом, гарно єдсржана. Праворуч сцени — ліс. Багато дерев поломаних вогниною хуртовиною. Осінніс листя розкинене на доріжці лісу по обійстях та по могилі. На сцені присмерк. Бабуся йде від могили в напрямі хати. Usta шепочуть, вся скулена. Голова зав'язана полинялою хустиною, жмут білого волосся висунувся з-під хустини. Стас, оглядається до могили, киває головою):

БАБУСЯ: І не знати, якого квіття тобі насадила б і самим золотом хрест убрала б. щоб сіяв далеко, далеко... Та годі! Один барвінок у лісі остався і береза — та опалого листя багато, як багато вже вас із цього села розкинула буря світова. Потрясла землею мов вихор лісом і розкинула по всьому світу і тут... і там... *(Задумується, йде у хату, а біля порога дивиться на обгорілий поріг, на обгорілі одвірки):* Вогонь спалити хотів сліди дітей моїх... та не спалив. У душі моїй і досі кожний їх дотик, кожний цілунок зболілих уст... Я чую гомін їх голосів, зразу радісний, а

згодом, а згодом... Ох, Боже, як печуть ці сльози... Гомін цей у щілинах цієї розваленної хати, по обійстю, поміж листки з лісу. І нераз і нераз він змагається все дужче, котиться по спаленому селі, дорогам, зарослим хашами, поміж деревами, мов шукає чогось... шукає волі, аж вихор зірветься і скине всі сльози з листям на землю... і тоді, тоді каменем котиться тиша в село та й наче б ніколи нічого не було... ані людей, ані села... *(Іде у хату, світить свічку, кладе на столі):* Буду молитися всю ніч оцю за їх душі... *(сідас поруч свічки та шепотом відмовляє молитву на вервиці).*

ОЛЕКСА *(виходить із лісу, оброслий, марний):* Ох, який я спрагнений! Згарища ще досі печуть вогнем. Димом заносить від руїни й уста висихають. Очі падають углиб, бо завжди менше людей зустрічаю на їх обійстях. Стежки муравою заростають і по всіх заулках жах. *(Завважує світло всередині хати, усміхається):* Світло блимає... чей жива душа... *(У вікно заглядає бабуся. — Він голосніше):* Бабусю!.. Води краплинку...

БАБУСЯ *(здрігається, уста замирають у молитві: вона каже крізь віконце):* Звідкіля ти, сину? Чужий? Свій?

ОЛЕКСА: Свій, свій, бабусю!.. *(Усміх роз'яснює його змарніле обличчя).*

БАБУСЯ *(підносить йому кухлик із водою):* У хату не зайдеш? Паляницю маю... Спічни, як можеш, та й останься... Моїх вихор розвіяв по світу, щоб більше простору мали шукати волі... Я вже змагаю...

ОЛЕКСА: Спасибі, бабусю, покріпився й іду.

БАБУСЯ: Хіба ж не злочинець ти? Чому не заходиш у хату?

ОЛЕКСА: Бога, нарід свій та й землю оцю дуже люблю...

БАБУСЯ: І я дітей своїх навчала любити Бога і Рідну Землю. Кріпила, щоб крила росли до лету і... діти мої полетіли далеко... *(Гірко):* Доля поглумилася над ними. *(Дас Олексі паляницю).* Бери, хлопче! Може моїм там хто у світі подасть кришку хліба...

ОЛЕКСА: І в мене нікого немає. Обійістя буряном заросло, лише деколи зайду та й рідних згадаю.

БАБУСЯ: І доки так, сину? Чи дочекаюся, щоб хоч хтонебудь із моїх вернувся? Чи дочекаю того добра?

ОЛЕКСА: Недовго, бабусю. Господь милосердний чуває над нами, над нашою землею. Одні падуть, другі підносяться все вище, все вище — понад народні чистилище до волі, до слави.

БАБУСЯ: Хай Господь нагородить тебе за ті слова.

ОЛЕКСА: Спасибі, бабусю, спасибі! *(Відходить).*

(Бабуся далі залишається на припічку. Вона молиться, хвилями перестає шепотіти, далі молиться, надслухує, йде до вікна, дивиться в темінь і вертається).

БАБУСЯ: Мабуть ліс шумить, мабуть тіні з дерев у лісі падуть... А може, а може до мами, до бабусі діти, з далекого світу, йдуть... Тугою й думками йдуть по тепле слово... щоб жовч із душі змити, щоб засклепити рани. Сотні, сотні кілометрів... Хода їх утомлена й тільки душею чуєш, що хтось по листю йде до мами... *(Виходить, стає на порозі, вслухується):* Наче зближається хтось... *(ховається у хату).*

(Від лісу йде Олекса й Оленка. В Оленки на руці вінок із різнобарвного листя, калини — де-не-де галузка смереки. В руці маленький клуночок. Змарніла, але гарна; біднькогого одіта, боса).

ОЛЕКСА: Ось тут і хата твоя...

ОЛЕНКА: Ось тут... ось тут... нема села, нема людей, нема родини, лише земленька наша рідна. Зарослими стежками котиться жаж, а положиш лице до матері-землі — зникає жаж і любо... любо стає, наче б хтось шепотом казав: "Ти вдома вже!" *(Оживлено)*: Олексо! Останься тут! Цю хатину полатаємо, плота поставимо... Може ще хтосбудь у село повернеться і заживемо за старими, прадідними законами.

ОЛЕКСА: Як земля вся у золото одягнеться... як кожний куток усміхнеться, як люди повернуться свободні, веселі, застукують молоти біля руїн і пісня волі полине понад селами й полями, — тоді і я прийду. Побудусмо хату нову з веселими вікнами. А покищо підростаї та молися за щастя Рідної Землі, за наше щастя.

(Оленка йде до хати, цілує одвірки).

ОЛЕКСА: Бабусю...

ОЛЕНКА: Бабусю... *(до себе)*: Чи пізнала мене? *(тихенько)*: Бабусю...

БАБУСЯ *(здрігається, простягає руки)*: Доно моя! А я молилася — здавалося, знову ліс шумить... *(Тулить Оленку до себе)*: Господи! Дякую Тобі! А більше нікого нема, Оленко?

ОЛЕНКА: Нема, бабусю...

ОЛЕКСА *(до бабусі)*: Не сумуйте. Бачите, гостю привів... Зблудила була. Не могла найти стежки до рідної хати. Знеможена, спочивала. От розпитав і привів газдиньку.

БАБУСЯ: Спасибі, сину, велике спасибі! Нема нікого більше.

ОЛЕНКА: Із листя сплела я вінок для нашої родини. На цвинтар наш принесла, бо там тих могил, дорогою, не стрічала. Батько й мати попрощали мене ще на засланні. Не вернулася і сестра моя.

БАБУСЯ: А тут і цвинтаря нема. Розбиті, пориті могили. Ось ця одна осталася, найсвіжіша, яку я хороню. Твій брат розпростер був крила наче орел, і не долетів. Уста його шепотіли: "За віру святу — за нарід свій..."

ОЛЕКСА: За тими провідними зорями всі йдемо. Вихор розкидає нас по світі. Кріпить нас віра у Боже Провидіння.

ОЛЕНКА *(розглядається)*: А тут нікого нема, наче б село завмерло.

ОЛЕКСА: Господь привів тебе, Оленко, то й інші прийдуть, повернуться, хто живий.

ОЛЕНКА: Чогось важко, а заразом і радісно на душі. Сум роз'яснює надія. Променем ясним вливається у серце. Йду зложити вінок на могилі.

БАБУСЯ: Помолюся і за наших рідних, за близьких і далеких...

(Бабуся йде в напрямі могили; за нею Оленка й Олекс).

ОЛЕНКА *(йде попереду, задержується, шепоче)*: Бабусю! Наші дорогою до села йдуть!

БАБУСЯ: Це тіні з дерев падають.

(Олекса зближається до Оленки).

ОЛЕНКА: Бабусю, ясність дорогою стелиться.

ОЛЕКСА: Це не ясність, це дороги, якими вони пішли.

ОЛЕНКА: Я бачу, бабусю...

БАБУСЯ (до себе): Щаслива дитина... (до Оленки): Ти втомлена...

ОЛЕНКА: Ні! Ні! Я чую гомін, тихенький, ніжний, неначе пісня...

БАБУСЯ: Дитино! Це ліс шумить, рідний ліс. (Тихенький спів, неначе шум лісу. Бабуся клякає побіч могили. Оленка дрижачими руками кладе вінок. Клякас й Олекса. Пісня змагається голосніше, ясність золотить край лісу).

БАБУСЯ, ОЛЕНКА, ОЛЕКСА (моляться): Господи... Відчини брами Царства Твого їх душам...

(Мелодія пісні повторяється щераз. Блиск іще ясніший. У далині з лісу все виразніші слова):

Пісня:

Боже... зглянься над людом Своїм,

За сльози... за руїну...

Зішли волю у Вірі святій,

Зішли щастя родінам...

(На краю лісу пересуваються постаті вояків. Бабуся, Оленка, Олекса клячуть далі з похиленими головами).

Штадль Павра, Австрія — 22 X 1954

СВЯТА НІЧ

На автостраду, що лучила багаті колись села, надбіг вітер із засніжених піль і руїною, від села до села, преглядав господарства.

Перескакував понищені огорожі й поломані ворота та добивався до хат зі щільно прислоненими вікнами. Там доживали віку люди, які залишилися на рідній землі.

Побіч церкви, поміж гіллям дерев і в саді старого приходства наче б розгубився.

Парості дикого винограду заворушилися на стінах і веранді без вікон, торкнулися щілин поміж кам'яними сходами до квітника.

На небі з'явилася перша зірка. Блимнула й пригасла.

Це Мати Небесна з маленьким Ісусом зійшла зорсю на засніжені поля.

Сріблиста намітка й такий же омофор зливався з сиваво-синім обрієм і наче тонув у притрушеній синяві неба.

Не квіття, а сніжинки найрізноморднішої форми посипались у стіп Небесної Матері.

Стелили дороги, доріжки, поле. Прибрали зруйновані обійстя, замотувалися на придорожніх кущах, осідали на вербах над потоком та й на вітях смерек за селом.

І розхвилювалися дерева, кущі й смереки.

Одні до одних віті простягали. Пошепки, не наче ледве спійманими, своєрідними, словами розповідали.

"Це Вона! Це Вона! Небесна Мати з Дитятком іде руїною від села до села!.."

І простувались.

"Це вона... Мати Марія..."

І знову постелилися сніжинки тихою молитвою у стіп Небесної Матері.

Бічною дорогою, далеко від ярко-освітлених вікон безбожницьких хат, далеко від голосного гамору, наближалася Небесна Мати до села.

Біля щільно закритих вікон приставала. Поломаними воротами у понищені подвір'я входила, любови шукала.

Надземну любов пеленами овивала, до грудей тулила, голубила.

І в цей вечір, із хатинки старенької бабусі вийшла пригорблена стара постать священника.

Глянув селом і всміхнувся.

...Як добре, що сніг паде... слідів не буде видно...

Наблизився до хвіртки побіч церкви. Хвіртка подалася.

Одинокий, по відбутті кари, добився до села, де за молодих літ душпастирював. Бабуся в хату прийняла.

У Свят-Вечір бажав бути у стіп маминого хреста, якого рамена наче вказували напрям, куди розбрилася родина.

На схід і... на захід...

Із-під снігу визирали листочки зеленого барвінку і стелилися спокоем у стіп хреста.

Прикляк і молився, а коли піднісся — зі старенького приходства вибігла спогадом коляда назустріч.

"Бог предвічний народився..."

Яскравим спогадом заясніли вікна й гамором наповнилися кімнати. Родина з'їхалася з міста до рідної хати.

Скрипіли ворота і... хвіртка в саді. Тупали ніжки дітей і... дзвонив сміх. А тоді знову коляда одна і... друга. Це було колись!

Тепер спішив до хати бабусі, приладити все до Служби Божої. Вночі люди прийдуть, нових сил для зболілих стражданням душ набрати.

Не зважаючи на холод і стужу, ні на пору ночі, прокрадалися бічними доріжками людські по-
статі.

— Христос раждається!

— Славім Його!

Спокійні, зрівноважені, наближалися до хати-
ни бабусі.

Сніг засував пухом сліди.

А за людьми, у шатах засніжених піль ступала
Небесна Мати Марія.

Наблизилася до подвір'я бабусі і з подивом
гляділа, як священник тремтячими руками тримав
убогу чашу... Божественним Хлібом кормив знуж-
денілі постаті...

А ті постаті, разом із Святим Причастям, жа-
гуче втягали бальсам надземної любови. Кріпи-
ли виповнені терпінням душі.

Уста шепотіли молитви. Складали подяку за
ласку вислуханої Служби Божої та з роз'яснени-
ми обличчями розходилися до своїх бідних хат.

У поломаних воротах, закрита серпанком за-
сніженої почі Небесна Мати стояла.

Маленького Ісуса знову до грудей тулила, пе-
ленами озинула й небитими шляхами поміж терп-
лячий люд понесла... В цю тиху ніч... Від села до
села... Руїною...

4 XII 1955

НА ШАХТАХ

На Рідній Землі розсуваються на небосхилі білі хмаринки.

Заслона плащаниці — утаєного терпіння.

І в проблисках сонячного сяєва постать Христа ніжною мрякою нахиляється над руїною.

А з-за колючих дротів нужденних бараків табору праці виходять постаті в понижених робітничих одягах і наче в'яжуть ланцюг, який усе видовжується.

На Донбасі...

Обличчя хиляться додолу. З жевріючими вогниками запалі очі криють душу з незломною вірою в надземне щастя.

Настирливі погляди узбросних конвоїрів раниють її раз-у-раз безбожницьким нахабством.

У кожної з постатей нашіті хрести на робітничих одягах.

На гадку безбожників — на наругу...

Тут і там п'ятираменна зірка, п'ятно розмазаної, невинної крові.

І... голосна, погана лайка.

Відкидають любов Того, Хто з любови дозволив Себе розл'ясти.

Знущаються над безборонними. Та серед нелюдських знущань спалахує любов утаєним полум'ям і в найбільшого негідника.

Тоді найгрізніший сторож відвертається від постатей, що збираються до спільної молитви.

У безвладі опадають його руки.

...Хай собі йдуть...

І постаті йдуть, постаті з окупованих земель.

При машинопідоймі блимає кишенькова лампа і вінда їде вниз, у найнижчий поверх шахти. За нею друга й інші.

При вінді ті, що втасмничені в усе.
Тихий шорох зраджує приявність людських
примар.

Ледве чутним шепотом стеляться слова.

— Зможемо вислухати Службу Божу?

— Так... і запричащатися.

У запалних очах блимають радісні вогнишки.

І тоді пробігає питання:

— Чи всі висповідані?

— Так, панотче, вчора, в час праці.

— Дяка Господеві...

— За ласку...

— Великдень!

І постать, подібна до всіх інших постатей, зближається до брили камінного вугля, до престолу на шахтах. Замість проблісків сонячного досвітку — мигають тіні від ламп.

Усі потонули в молитвах Богослужби.

У піднесенні очікують на міць і силу в терпіннях, на Святе Причастя. На скріплення віри у краще життя, воскресіння всього добра, — як Христос воскрес.

І найдобротливіший Христос, Божий Син, і тут між тими, що з любови до Нього терплять наругу, нужду, важке життя.

А по Богослужбі —

— Брате... Христос Воскрес!

— Воістину!

Кожна постать являлася наче б янголом, що відкинув камінь від гробу Спасителя світу.

Усміх надземного щастя роз'яснює найбільш знущденілі обличчя.

Руки тулять у серці Того, Якій у цей великий день гостісе між засланцями.

А коли вінди привозять більше людей, Святе

Причастя в папірчиках із рук до рук.

У час праці...

І шепотом:

— Христос Воскрес!

— Воістину!

Надземні пахощі олійків-мира лучаться в мен-ті спогаду з завітчаними садами на Рідній Землі. Виповняють душу забуттям на все горе. Вливаються заспокоєнням та готовістю до ще більших жертв із любови до Христа.

Стукіт джаганів, молотів і заступів, скрип візків і вінд.

Разом із спогадами вливаються мелодії розко-лиханих дзвонів із колишніх дзвіниць.

Із дзвіниць у зруйнованих селах, де розбиті ро-дини, позачинювані церкви.

Із-під джаганів і молотів розсипаються іскри, як кожного звичайного дня.

Незломні в своєму терпінні щоденного життя на шахтах — скріплені любов'ю Воскреслого Христа.

Вони виконують норму до останнього висна-ження. Вони допомагають слабшим, щоб піддер-жати їх на силах, щоб дожити всенароднього Воскресіння.

Квітень 1956

БЕЗ СЛІВ

Поміж листясті гілля дерев, поміж парості винограду на дерев'яних стінах невеличкого монастиря заглядало сонце в мале вікно келії.

Отець Лука у щоденній, монашій рясі нахилився над палітрою, добираючи бажані барви з наложених красок.

Зближався до натягнутого посеред келії полотна та вправною рукою мистця твсрив силуетку ікони Богоматері.

Очі горіли захопленням, уста ворушилися.

— Подай ласку, Найсвятіша, перенести на полотно Твоє натхнення обличчя.

Дрижала русява борода. Ворушилися рукави рясн зі слідами красок.

Отець Лука недавно приїхав сюди з матернього монастиря. Вислали його на відпочинок, бо хворував. Давній вояк. Перебув неодне і здоров'я недописувало. Душа мистця горіла бажанням працювати над іконами.

Місце, до якого недавно приїхав, прекрасно надавалося на таке. Затишний куток, на узбіччі села, простягався до лісу. За доріжною, що краєм лісу, простягалися лани. Хвилювала зелень на горбках. Унизу голуба стрічка — ріка.

Братчики новачи пішли працювати на полі, тільки брат кухар нишпорив поміж грядками.

На хвирті, побіч церковці, сколихнули тишу тони дзвінка.

Брат кухар попрямував поміж грядки відчинити хвиртку.

— Певно хтось із робітників зі села, за запла-тою — промимрив до себе.

Отець Лука зловив тони дзвінка і мимохіть

задержався, але не йшов. Це ж не до нього. Спокійно малював далі.

Побіч хвіртки стояла пані Марта. Жінка з двора сусіднього села, за рікою.

— Чи можу попросити священика до сповіді?

Брат кухар відповів:

— Відчинню церкву і попрошу.

Вказав рукою на альтану, що була вліті за почекальнію.

— Прошу хвилину почекати.

Присіла на лавочці. Погляд потонув у зелені. В душу входив спокій.

У дверях захристії заскреготав ключ. По помості церковці перейшли кроки і відчинилися головні двері.

У сповідальниці сидів о. Лука.

Сповняючи хатні обов'язки, думала про те, що наближається кінець тижня і вона, як усе, вибереється доріжкою через ліс до монастиря до сповіді.

Тоді раділа красою довкілля.

Бо... легко розколисуючи деревами, мов тінюючи тонами, шумів ліс. Униз, на греблі, пінилася вода. Її могутні тони впадали сильними акордами в хвилюючий шум лісу. А ще нижче, наче жартуючи, туркотів млин.

Співали птахи, наче б натягали і пробували струни різних інструментів.

Із недалеких хат воркуючи розліталися голуби.

Усе жило своїм притаманним життям.

Любила цю красу природи, як любила й музику. Віддихала повними грудьми. Усі турботи, щоденні пригнічення залишила у себе на подвір'ю. Діти спокійно бавилися, коли відходила, і не займали її.

Ідучи доріжкою, раділа хвилевою свободою та передумувала своє життя.

...Залишила свою батьківщину й виїхала з чоловіком до його рідних сторін. Пізналися в Празі, де він студіював агрономію, а вона музику. Буйна фантастка - музикантка. Однак тут, у Польщі, не признали її чоловікові заграничних студій. Треба було наново здавати. Прийшли діти й... недостатки. Аж пощастило дістати місце у дворі. Закутина і фортепіан. Чоловік завжди поза хатою. Сіра буденщина, виповнена самими обов'язками, почала своєю сухістю вдиратися в її душу, заглядати ввічі. Старалася достосуватися до всіх обставин її чоловіка. Проте на кожному кроці почувала себе чужинкою.

У монастирі знайшла сповідника, якого бажала. Прив'язалася до тієї людини. Рахувала дні, коли знову піде цією доріжкою до сповіді. Життя в цій закутині робилось усе більш нестерпним. Чоловік, перетомлений, не мав часу цікавитися нею. Душа накипіла жалем. Мусить уже остаточно дати вислів тим жалям, пожалуватися о. Луці. Певно знайде зрозуміння.

І в цей момент її тісна хатина видавалася їй усе дальшою... все дальшою.

Кладка на ріці також поза нею. Вступити б іще до парохіяльної церкви та зробити іспит сумління.

Парохіяльна церква відчинена. Сестра захристиянка із дівчатами викінчує порядки.

Пані Марта простує в бічну наву, де приміщена ікона Богоматері.

І на диво, зовсім ненадійно, зроджується в душі безліч питань.

...Чи могла б жити з чоловіком, на якого пожалувалася б, якого всі хиби виявила б? Чи не ви-

ступили б ці хибі опісля ще яскравіше? Чи не буде воно послаблювати її подружньої любови?

І наче б хтось картав.

...Могла бути досі вибачливою на хибі чоловіка... Могла повторяти собі завжди: "Справа жінки є: у яких обставинах вона не опинилася б, давати собі раду... опанувати себе..." А тепер? А тепер? Що це з нею? Чи сповідь є на те, щоб обжаловувати інших?.. Хіба ж нема священика і тут, і в їх селі?

І серце молотом.

...Задалеко посунулася... Хотіла скинути тягар щоденних недоліків... Думала виключно про себе, ...забула про діти, ...про чоловіка. А так гарно вміла досі всі недоліки в'язати і так звикла була до цього. Чує, що болітиме ввійти у давнє, але якщо не ввійде, буде зле. Немає людини без хиб, ...у неї вони є також.

Відітхнула повною груддю.

...Так... Вона знає, що — коли б раз пожалувалася на свого чоловіка, не могла б бути з ним щирою, не могла б глянути йому ввічі, не сказавши йому цього. Рану треба гоїти, а не роз'ятрювати. Треба рятувати свою хату, своє життя з усіми знаними недоліками. Спосіб треба знайти самій.

Хилить голову у стіп престолу Богоматері.

...Їй не можна прив'язуватися до нікого... має чоловіка... Надщерблювати подружню любов не можна...

І тут, у сповідальниці, священик завжди готовий до послуг.

***

Отець Лука біля натягнутого полотна. Силуетка Богоматері все виразніше пробивається з мазків кисти.

Сонце хилиться до заходу. Коридором простує братія на вечірні молитви до церковці.

Манастирський дзвінок.

Отець Лука відкладає палітру. Кидає у глечик кисті. Поправляє рясу.

...Уже й вечір. Не спостеріг — так захопився малюванням.

А на подвір'ю:

— Отче Лука!

Оглянувся. До нього зближався настоятель монастиря з листом у руці.

— Отець Ігумен закликають вас... До поїзду недовго. Кадав лагодити коні, щоб можна виїхати по вечірні, холодком.

— Дякую.

По вечірні звинув невикінчену ікону Богоматері. В душі здавив терпіння, яке народжувалося. Здавалося йому, що зустріло його зовсім необошоване впокорення. Але приймав це спокійно, як завжди звик усе приймати.

Попрощався з братією. Ще раз перебіг поглядом по милому кутку, де містився монастир. Перехрестився і коні рушили з подвір'я.

Доріжкою, поза греблю, на місток, поза ліс і попри відхилену браму двора.

На подвір'ю бавилися діти.

З вікон малого домика пліли акорди фортепіану й шукали своїх доріг. Розгублювалися по полях, ховалися поміж гілля дерев у лісі.

— Грас... добре, що може вже грати...

Акорди фортепіану ще більше розпливалися у просторі. Туркіт коліс перемагав їх — що далше, все сильніше.

На двірці чекав священник, що приїхав на зміну до монастиря під лісом.

21 VII 1959

СТОРОЖ

Чужина. Холод. Далекий Сибір.

Ліниво підсувається суворий ранок до дому старців.

Доживають віку, відбувши наложену кару. Заслання. Додому не пускають. Знають, що нема до чого пускати.

Руїна.

Хоч у серцях тих старців руїна ця райдугою міниться, дитинством усміхається, пахощами рідних піль та лісів манить, журкотом потоків та потічків заспокоєнням впливається.

А довкруги ось цієї останньої пристані, на дорозі знеможеного життя біліють снігові рядна.

В одній маленькій кімнаті, наче в келії тюремника, знеможена, винужділа постать.

На столику Розп'яття.

Коліна схиляються і висока постать паде ниць на долівку хрестом.

Напотемки.

...Так добре тепер... так тихо скрізь. Ще сплять усі. Не чути й варті біля дверей і я можу дати волю своїй душі... поговорити з Тобою, розп'ятий мій Христе.

...Ще хвилинка... ще дві... Ти воскреснеш у славі там на Рідних Землях і тут, у холодному Сибірі, та й скрізь по світі для кожної людини, в якій б'ється серце з любови до Тебе. —

І тоді в душу тієї постаті зливаються тони дзвонів, приховані з давнього, щасливого свята Воскресіння по всіх сторонах Рідної Землі. Їх гомін поміж хвилями потоків, поміж вітьми старезних дерев та смерік, яких війна не зломила. До цього гомону, у перших проблесках сонячних променів, усміхаються перші квітки. Полями...

луками... городами. Усміхаються надією на щасливе життя. Там... на Рідній Землі.

Погляд спрямовується в напрямі столика з Розп'яттям.

...Мені, мізерній людині, подай ласку, Христе, нести хрест вигнання разом з усіми моїми людьми. Для щастя їх душ, для їх спасіння, для щастя молодого покоління з відновою життя у Тобі, Господи, на Рідній Землі. —

Постать лежить хрестом. Радіє щастям душевним на самоті.

...Іще час... іще час відслужити в цій келії Службу Божу... Іще час.

Та й у цей час душа надзвичайного сторожа підноситься понад усе земне. Ступає дорогою, засіяною терням з улюбленим хрестом на раменах.

"Да всі будуть сдино, Господи..."

А за нею безліч-безліч із хрестами. Нагаї безбожників прорізують свистом простір цієї дороги по спинах, по головах людей. Падуть. Обіймають свої хрести все кріпкіше. Цілують. Підсилені підносяться їй ідуть. Не зважають на рани. Не зважають на терня. Це його вірні... це його стадо... Нагаї досягас і його. Паде. І хоч рука поранена, стривожено оглядає свій хрест.

...Чи не пошкоджений часом?!

Душа ловить слова.

— Я з тобою, мій сину...

— О Господи...

Не чує болю. Поправляє з любов'ю хрест. Встає. Оглядається на своє стадо. З тривогою шукає тих, яких не бачить.

— Не тривожся, глянь...

Перед ним осяяний блиском шлях. На цьому шляху ступас постать Воскреслого Христа. Рани

на руках і ногах рубінами.

Все ближче... Все ближче. Христос нахиляється над пораненими постатями. Підносить їх і вони всі з надземним усміхом біля Воскреслого Христа.

Тоді, в душі, знову грають дзвони з Рідної Землі... Шумлять ліси... Журкочуть потоки...

Легкий стук у двері.

Сторож спроквола підноситься.

У дверях один із старців.

— Христос Воскрес!

— Воістину воскрес! Засвітіть свічі!

Ще глядять, щоб запевнитися, чи прислонене віконце темним рядном.

А тоді збирається на Службу Божу для своїх старців.

— Сьогодні на вартії свій...

Шепочуть уста старця.

— Хай його благословить Воскреслий Христос!

Відхиляються двері і одна за одною постать безшелесно просувається.

В кутках очей приховані каплі сліз.

У цих каплях віра... надія... любов...

Усі старці всею душею біля Воскреслого Христа й біля свого Сторожа-Пастиря.

На далекому Сибірі.

На Великдень.

2 III 1958

... .

НЕДОКІНЧЕНИЙ ПОРТРЕТ

Перед самою війною приїхав із заграниці дбайливо одягнений студент. З Академії Мистецтв — на ферії, на село.

Дістав кімнату, на поверсі, з красвидом білих хаток поміж зеленим садів. За хатами простягався ліс. Із-поміж зелених виглядала копула церковці, а нижче городів крутилася стрічкою, замаєна лозами й вербами, ріка.

Можна було потонути в зелені, можна було вишукувати патхненні дороги. Малесенькою цячкою піднятися понад туземне, поміж зорі на голубому небозводі.

Почувався добре, хоч щойно вперше познайомився зі своєю кузинкою, господинею дому.

Раділа їй вона гостем. Були майже однолітки.

Виховувана у великому місті а закинена долею в закутину, цікава була на вістки про життя, в якому пробігала її найкраща молодість.

У кімнаті натягнув на рами полотно, розкинув краски, витягнув палітру.

Була деколи гостем, коли малював.

Добирав мазки за її вказівками. У кімнаті панувала гарна атмосфера. Здавалося: ніщо не заколотить їх приязні.

Обов'язки ведення великої хати, виховування малих дітей, чоловік із безліччю зайнять, завжди в поспіху — все те приковувало її до хати.

Передишку находила в тому привітливому, тимчасовому ательє.

Мистець видався їй її наймолодшим братом.

Коли одного дня поспішно відкрила двері його кімнатки, наткнулася на великі рами з натягненим полотном.

Здивована, глянула на нього.

Усміхнувся.

— Задумую намалювати твій портрет.

— Справді? — зацікавила.

— Мусиш пожертвувати вільні хвилини і сидіти непорушно.

— Хай буде й так.

Від чоловіка дістала дозвіл. Сам радів портретом дружини.

Малювання скоро поступало вперед.

На полотні зарисувалися правильні риси смаглявого обличчя. Сидяча постать, у голубій сукні, з довгими рукавами та безліччю складок. На раменах осів мрякою білий шаль. У руках темно-червоні троянди. На голові гладко причесане волосся, з розділом посередині, спадало брунатними хвилями на рамена.

Портрет, недокінчений ще, виглядав мов прищипаний серпанком якоїсь таємниці.

Після того, як позувала для малювання портрету, зійшли в долішні кімнати.

Надвечір спувався сумерком поміж хатами. Мішався з мрякою на оболонні і наче насуплювався поміж деревами лісу на схилі гори.

Яскраві останні сонячні промені намагалися ще боротись із сутінками, тут і там розсипали золото, приглядались у віконця церковці й хат села.

Квіття в багатому квітнику стелилося пахощами.

А мистець став у вікні й задумався.

Попід вікнами бігали діти. Біля воріт гупав із людьми її чоловік.

Краса надвечірня була надзвичайна.

Стала поруч нього, як приятель, як сестра.

Безмірна, янгельська тиша вкрилася тінню.

Відлетів дитинний спокій.

Глянула в його обличчя дивно заскочена.

— Ти чому такий схвилюваний?

— Хіба ж ти думаш, що я не маю почувань?

Потраєння для неї було таке сильне, що мала враження неначе б ненадійний впр ріки тягне її все глибше й глибше, а вона розпучливо б'є руками, щоб якнайдалше від нього відбитися.

Не питала більше. Відійшла.

Прегарна, тендітна іграшка літніх переживань розбилася.

...Господи! Я цього ніколи не хотіла... Невже ж кузен не може бути приятелем?!

Свідома була, що не може йти більше до його кімнати.

Чекав і хвилювався. Літні ферії добігали кінця.

— Твій чоловік повинен зрозуміти, що тобі треба іншого життя... Ти ще така молода! Повинен дати тобі трохи свободи.

— Мій чоловік нічого мені не забороняє. Не маю часу.

— Це викрут!

Усміхнулася. В її очах крилася таємниця її душі. Почитала Небесну Матір. Не бажала грати на нічних почуваннях. Її життя належало її чоловікові й дітям.

Портрет залишився, мов закритий серпанком, недокінчений.

А він від'їхав.

Прийшла війна. Розкинула людей світами. Сільрада зайняла порожній будинок. Урядники переглядали кімнати. Зайшли й до кімнати зі слідами олійної краски на долівці, — до давнього, принагідного ательє.

— Повизбигувати, що непотрібне й спалити!
В куті кімнати, відвернений до стіни, стояв недокінчений портрет.

— А це теж спалити? — спитав секретар голову сільради та вказав на портрет.

— Та не бачиш хто це?

— Спалити? — питав інший.

— Заховати в куті на стриху...

— Чей дочекається...

Усім стало перед очима життя цієї хати, як було перед війною. Уважливість для вбогих.

Пригадалася пошана до цієї жінки й теплий спогад, мов давнє дитинство, виявився на обличчях урядників сльради.

3 V 1958

ПРОКУРОР

У переддень свята Преображення Господнього падав дощ. Шуміли дерева в саді, а діти збіглися громадкою при заплаканому вікні.

Доріжкою до воріт, подвір'ям, ішла жінка. Від воріт на дорогу в село.

Їх мама. В брунатному плащі й брунатній турецькій — із яскраво помаранчево-зеленим узором — хустині на голові.

— Ходить уже від вікна... мамі вже не видно. Вона скоро повернеться, — сказала бабуся до внуків.

Назовні спокійна, а в душі зажурена.

...Чого прокурор-большевик — хоче від неї? Дочка також скрилася перед вивозом...

Старушка писала листа-просьбу в Київ до тодішнього секретаря КП(б)У про звільнення зі заслання внуків і невістки. Вони в Казахстані. Добрі приятелі порадили пробувати. Може листа вісімдесятлітньої візьмуть до уваги? Вірили, що все ж таки і там повинні бути ще добрі люди. Радили написати листа гарного змістом і формою. Дочка писала, а бабуся переписувала. Коли в Києві одержали листа, поновили слідство у Львові. Переслухували й її сина священника, в якого доживала віку. Він тільки що вернувся від прокурора, який у зв'язку з цим слідством приїхав у їх село.

А тепер бабуся хоче дещо довідатися від сина. Син задуманий. Сів у плащі й не роздягається.

— І що ж він питає тебе?

— Хто?

— Та цей прокурор...

— Питає, хто писав листа-прохання про звільнення.

— І що ж ти сказав?

— Сказав, що ви і може ще хтось вам помагав. Ви знаєте, я не можу говорити неправди.

— А її покликав також!

Тепер один Господь може дочку врятувати...

Дуже зажурена забилася в свій куток — малу кімнатку побіч кухні.

...І що ж?.. Не дай, Боже, її заберуть?.. Що з малими дітьми?.. Батька тут нема, бо мусить доглядати своєї парафії, а я й ходити добре не годна, бо каліка... Може й краще було пустити коли хотіла вертатися в своє село... Хай би були разом...

Уста її дрижали.

Син ходив по своїй кімнаті з кута в кут.

Старший син, монах із розв'язаного большевиками монастиря, з ключами від церкви в руках, збирався йти відчитати часослов.

Відчинилися кухонні двері і в хату вбігли два білі песики. Дівчина внесла свіжу воду у ведрях. Вода розхлюпалася по намащеному глиною помості. Сива кицька, що всунулася за дівчиною, перелякалась холодної води і вискочила на піч.

А дітей годі було від вікна відірвати. Старші потішали молодших:

— Мама прийде... мама прийде...

Тоді в сільраді, у маленькій бічній кімнатці за столом сидів прокурор над розложеними письмами-протоколами.

У кімнатку увійшла жінка в брунатному плащі.

Тільки прокурор та й вона.

Бистрі, сіроголубі очі вперто вбилися у її обличчя.

На його голові ясний кашкет, на раменах сіра куртка.

Опановуючи свою тривогу, сильно стиснула жменю — в кишені свого плаща — медалик Матері Божої. Медалик, який молодою дівчиною одержала від брата з Риму і багато літ не розлучалася з ним. Це був більшого формату медалик св. Катерини Лябуре.

Наче б під якимось поштовхом, не чекаючи на питання, почала сама говорити, дивлячися йому просто ввічі.

— Я перебуваю з дітьми у мамі в час літа. Скоро поїду знову до свого чоловіка.

Це вона сказала так, як і справді вирішила, хоч нелегко приходилося переконувати в тому своїх. Вирішуючи це, думала собі: ...Хай буде, що хоче... краще разом!

Очі прокурора пильно дивилися на неї, але вона бачить: його обличчя наче б набирало якогось іншого життя. Наче б якась думка топилася воском під дотиком тепла.

— Ви називаєтеся Подонинська.

— Ні, я називаюся Подолінська...

— Вчителька?

— Ні, я жінка священика...

— Ох, "ізвеніте"!.. Я вас помилково призвав... Можете відійти...

Тоді всміхнулася, кивнула головою на прощання, стиснула з вдячністю медалик у кишені плаща та подалася до вихідних дверей.

Відчула на собі ще погляд його очей. Не роздумувала.

Щаслива. Безмірно вдячна Небесній Матері верталася до дітей.

Не бачила людей, які супроводили її зацікавленим поглядом.

Село наче б хто на ноги поставив. Вістка, що покликали також її на переслухання, миттю облетіла кожну хату.

Не відчувала, що дощ паде далі, хоч у поспіху й не взяла парасолі а дорогою потворилися калабані, які годі було виминути.

...Що сталося з тією одною буквою? Невиражно була написана? Помилівся, як переписував? Чи так бажалося йому прочитати, щоб рятувати її?

Думки росм обсіли голову.

По калюжах поміж дощ окрилена бігла в хату.

Лиш ухилила ворота, а діти прожогом із хати простоволосі на дощ і не було кінця радості.

На порозі хати всміхалася старенька мама. Усміхався брат, який тільки тепер, коли розказала про переслухання, відітхнув із полегшею та скинув свого плаща. З роз'ясненим обличчям розтирав від холоду руки брат-монах, що саме увійшов у хату.

Ласилися білі песики у її ніг і муркотіла кнцька, що тепер зіскочила з печі.

Все чекало її. Всіх треба було обслужити й нагодувати.

У саді далі шуміли дерева. До заплаканих вікон били парості дикого винограду. Вітер розмахував ними, перегортав зрошеними листками. Обривав і перекидав зі жмені в жменю, а тоді наче б у передирки свистав — у старому комині, у сінях — свою пісню.

Дівчина внесла в кімнату засвічену лампу з зеленою умброю. Заслонила занавіски.

Діти навипередки помагали мамі роздягатися з плаща, скидали турецьку хустину з голови.

Усміхалася щаслива.

Дорогою, по-під сад, перебігали авто на шляху Станиславів-Львів. Поміж ними перебігло й авто прокурора.

Забився в кут. Втиснув голову в комір сірої куртки.

...Тої, яка писала листа-просьбу, не було вже в тому селі. Це була інша... — Так виконано протокол. Слідство закінчене.

26 VII 1959

ЛАСТІВКИ

Кружляють понад долиною ріки Нілю. Знижуються до берега й красм плеса зводчують свої дзьобики й крильцятка.

Перед ними далека... далека дорога.

Випробовують силу свого льоту і формуються одна побіч одної.

Залишають країну пірамід колись могутнього Єгипту, щоб летіти ближче до Середземного моря, а далі понад долинами, горами, лісами і знову долинами.

У тому напрямі, де очікують їх залишені восени пусті гніздечка.

Чорне пірячко міниться до сонця різними відтінками і зливається з білим пірячком під голівкою.

Їм наче байдуже, чи зустрічатимуть вихор, бурю й дощ.

Інстинкт указує їм напрям до залишених гніздечок у гірських чи подільських сслах, містечках і передмістях.

Люблять зелень, люблять простір, люблять сонце.

На морю відбиваються хвилі від берега. Все більші, все більші.

Усміхнене сонце купається у воді, а простір моря дозволяє вітрові гуляти по ньому.

Тоді ластівки підносяться вище.

Унизу вихор глумиться над хвилями, шпурляє піною. На обрії коливаються кораблі. Коливається немоз і морська ліхтарня.

Вихрові наче б замалій простір, пнеться вгору. Грається ластівками. А вони все тісніше одна побіч одної. Громадою, наче б лавою в завзятому бою, в сильному зусиллі вперед... вперед...

Бо... там далеко за морем рідне гніздечко.

І за те гніздечко тепер боряться вони всі. Дарма, що вихор сильніший за них, дарма, що гуляє простором.

Він і сміється назустріч темній, дощовій хмарі.

Ледве-ледве сіріють на поверхні моря кораблі. Ледве-ледве сіріє ліхтарня.

Ластівки, втомлені, виснажені боротьбою з вихром, облягають щоглу й усі тераси найближчого корабля, облягають морську ліхтарню.

А хвилі б'ють розшалілі. Вдираються на корабель.

Темрява та невгамований вихор і не числили, скільки ластівок зміли хвилі з чердака.

Сонце по бурі зустрічали ті, що залишились. Струшуючи вологість із крильцят, вони лагодилися до дальшого льоту.

З долішньої частини корабля, з кают, вилазили сходами вгору на терасу моряки, обслуга корабля.

По бурі корабель приходив до рівноваги.

— Гей, подивись, яких пасажирів ми везли!

— І справді! Може всипати їм щось їсти?

Моряки поміж собою.

Але ластівки залишали корабель.

— І не подякуєте?! — сміявся моряк.

— Та це ж ластівки!

Зрадив капітан корабля, що йшов здовж теразою.

— Ви на моєму кораблі спочивали... ластівки, ластівки...

Повторяв і дивився їм услід. Обличчя його роз'яснила дитяче-радісна усмішка, а спогад виринув у душі такий живий, як те сонце по бурі, що до його усміху, здається, в тій хвилині належав увесь світ...

...Дитиною виховувався в хаті, критій соломою подільського села на сході. Всі дзвони дзвонили на богослужбу, як він із дідусем та бабусею збирався до церкви. Чиста, вибілена хата так і світила свіжістю. Скоро Великдень. А на дворі — на дворі саме сяєво від сонця, розсміяний сад із пучками цвіту на деревах, ясна зелень і дзвонять дзвони... Свято Благовіщення... Свято Небесної Матері. На подвір'ю, попід стріхою, кружляли ластівки.

— Дідусю! Вже прилетіли з-за моря, з далеких країв...

— Прилетіли, дитино, до свого гніздечка.

— Вони знають... — радів.

І не пам'ятас більше такого роз'ясненого дня, як тоді, в час свята Благовіщення і набожності людей у любові до Небесної Матері.

Опісля... його мама померла, вдовою була. Він поїхав у світ. Помер дідусь. Війна перервала листування.

— А може бабуся ще живе? Спробувати вислати листа?!

На обрії — наче мінливою в сонячних веселках хмаринкою — громада ластівок.

На суходолі розділювалися групами. Не кожний же дорога в цей самий край.

Залишилися ті, яким дорога найдальша, дорога на схід.

Для них нема граничної сторожі, нема кордонів, немає контролю й перешкод. Наче б ніколи й нічого не було; немов би нічого не сталося на землях, заселених людьми там, на сході.

Ось-ось покритуться пучками цвітів сади, ось-ось поміж молодого зеленою травою зацвітуть квітки, запахнуть фіялки, медом перші бруньки

по деревах, вхристяться пухнастими базьками лоза.

І вони летять.

Одні до бідних сіл карпатських гір, одні на Поділля та й ще далі на схід.

На Поділлі, перед святом Благовіщення — невелика метелиця, але вона довго не гуляє. Кажуть люди: "прилітає з ластівками".

Скоро усміхнене сонце висушує росу з голівок весняних квіток, із бруньок по деревах. Вітрець замітає сніжинки з першої зелені.

Та хоч це велике свято Небесної Матері, по селах церкви зачинені.

Нема на місці хат із гніздечками ластівок і подвір'я наче б не ті. Немає радості, що прилетіли гості з-за морського краю звіщати весну.

Десь розвалена хата, десь недопалений комин, десь частина господарського будинку, а де-не-де й ніби хата.

Бо село — не місто. Нікому відбудовувати за старим звичасм. Тепер колгоспи...

Але ластівки не дармують. Пізнають подвір'я і, відпочивши, гніздечка будують.

Бо життя є життя.

Старенькі бабусі мимохіть усміхаються — дорогою — до ластівок. Усміхаються до любимців весни, свого подвір'я.

Та й жалісться одна перед одною.

— Із хати викидають... Чужі... Кажуть, що заваджаю, годувати не мають чим.

— А в мене, Насте, діти свої та й ті не такі, як колись були. Новим ладом заразились.

— Гей, гей, Насте, вернися!

Бабуня Настя оглянулась і застигла, бо це зі сільради.

— Чого ж хочуть у мене?!

- Листа масш...
- Листа?! Господи... та від кого?
- Від унука.
- Від унука?! Не забув? Згадав...

Рука дрижить, а ноги біжать, як можна найшвидше, в недалеке село. Там буде Служба Божа. Старенький священник править у своїй хаті. Його вже не займають. Вернувся з заслання.

— По богослужбі прочитає отець, бо не довждую вже, — шепоче бабуся Настя і тулить листа до себе.

— Ох, дякую Тобі, Небесна Мати!

Побіч хати, де відправляється, людей ціле подвір'я. Людям байдуже тепер про все, що кругом них діється; хай і дивляться безвірки... і доносять до безбожної влади.

В час Служби Божої обличчя бабусі сяло красою. Молилася глибоко, щиро. Молились люди.

По богослужбі прочитано листа й вона — окрилена — верталася додому.

— Як відпишу, то помагати буде внук мій... Не будуть уже мене поневіряти... Хтонебудь до хати прийме. Не позбавляєш мене ніколи Своєї опіки, Небесна Мати... А як бажала б я... як дуже бажала б дочекатися тої хвилі, коли не буде кордонів і внук мій приїде... прилетить, як ось ці ластівки прилетіли...

Кругом, наче б не руїна, а рай на землі. Пахла перша зелень, усміхалося сонце, пахли бруньки на деревах.

Та й дорогами, полями, поміж будинками, які залишилися, увихалися життєрадісні вістуні весни — ластівки.

БАТЬКО

Із вірною Ганною, яка — хоч прийшли большевики — залишилася на своєму місці, прилагоджували все потрібне до Свят-Вечері. Це перші місяці большевицької влади і села жили ще майже незмінно своїм життям.

Вони старались у цей день про все потрібне, щоб тільки діти не відчули відсутності батька. Тим більше, що мешкали вже в сільській хатині, на селі. Приходство замінено на сіль-раду.

Тому кілька тижнів дістав батько дітей окруженою дорогою карточку від друзів:

"Спішися, бо виїждимо... Сян покритися льодом і легше буде перейти..."

За молодих літ служив у рядах Українського Війська та боровся на Великій Україні проти большевиків, а тепер вони в Галичині. Йому грозила велика небезпека, бо польська поліція залишила списки деяких українських патріотів, поміж якими мав і він свою сторінку. Це все тепер у руках НКВД.

Дружина не противилася його замірам — за дозволом церковних властей долучитися до тих, які будуть покидати рідні сторони, рідну стріху й тікати на територію, окуповану німецьким військом.

Було боляче, але загальна надія, що це довго не потриває: "коби до весни", а до того забезпечення її і дітей у речі потрібні до життя, злагіднювала прихований біль.
...У найгіршому випадку поїду до міста, до родини, а покищо...

Покійщо мала вірну Ганну побіч себе і добрих сусідів.

Товаришки з сусідніх сіл старалися дістати посади вчительок і радили їй це саме. Вони й пригадували на засіданнях окружного большевицького інспектора в містечку, що і її можна би включити в список учительок. На їх гадку, могла стати директоркою школи в своєму селі.

Її тоді там не було і коли довідалася, була невимовно тим уражена.

— Як ви могли без мого відома щонебудь таке пропонувати! Як можу я йти вчити дітей у школі, де вчать безбожництва, коли я вірю в Бога, коли мій чоловік завжди проповідує в церкві про Бога?!

— Ми думали, що робимо тобі добро. Всі кинулися вчителювати, щоб рятувати свої родини...

— Та хай... я ще маю що їсти, а мої діти та кож...

У сінях затупали ногами діти. Притягнули на санчатах ялинку й її спогади-роздумування розбіялися.

— Мамо!

Найменшій хлопчина вбіг у хату.

— Мамо! Яку гарну ялинку дістав нам сусід!

Усміхнулася їй помагала йому роздягатися, бо спішився.

— Гапно! Докинь там дров... — звернулася до дівчини.

— Я зараз...

Увійшли й старші діти-школярі.

— Коли ж батько приїде? Вже минуло два тижні, його нема, це ж Свят-Вечір?!

Не хотіла смутити дітей.

— Щось забарився...

А сама задумалася.

...І справді. Як це усе складається? Досі нема відповіді від отця-сусіда, чи приїде заступити в

богослужбі. Не дай, Боже, щось станеться і стільки людей буде без богослужби...

У своїй журі почала щиро молитися.

— Погранична большевицька сторожа відійшла... добрий момент переходити... ось тим боком, але скоро і обережно — сказав тої, що перекладав.

Зібралось їх кілька, а він — священник, хоч і найбільше загрожений з них усіх, не рухається.

— Не стримуйте нас! Чого отягаєтеся?

— Я не стримую. Йдіть!

— Лишастесь?!

— Вертаюся...

— Пожалуєш!!

— Бувайте... — і не докінчив. Треба було скритися за господарський будинок на самому пограниччі, бо чути було лайку большевицьких пограничників, цюкування собак, а потім стріли...

Рахував час, дні й години, чи зможе до Свят-Вечора вернутися в хату.

...А там хай уже діється, що хоче...

Переповненням поїздом, до якого ледве втиснувся, доїхав до станції, на якій треба було йому висісти.

Шукав за якимсьнебудь запряженими саньми, але таких не було.

Це ж Свят-Вечір!

Пустився пішки до свого села.

Мороз скрипів під ногами, а він ішов, минаючи роздоріжжя.

У куті стояла прибрана ялинка. Мати сідала з дітьми та Ганною до Свят-Вечері.

Молилися.

— Мамо! Помолімся, щоб батко щасливо вернувся. бо надто довго його нема...

Сказав найменший.

Переглянулася з Ганною.

— Добре, дитинко, помолимося.

— О татко певно приїде... скоро приїде... лиш не видно...

Насилу здержуючи сльози, що тиснулися до очей, поцілувала дитину в голову.

"На небі зірка ясна засяла..." — колядували в сусіда діти.

...Вони всі разом — думала — не краще разом хоч би й у пайгіршому?

— Будемо колядувати, діти?

— Ні, краще слухати, як інші колядують... там чути голос їхнього батька...

Сказала старша дівчинка.

— Хтось іде попід вікна... — заворушилася біля стола Ганна, хоч двері були відчинені.

(На селі зачиняли двері тільки вночі).

— Може колядинки?!

А тоді хтось порухав клямкою і... в дверях, у шапці з іншею...

— Ах, Боже!..

— Тато!!

Кинулися діти прожогом із-за стола.

Ганна стала збоку і втирала очі кінчиком за-паски.

— Господи... Що це діється на світі... — шепотіли її уста.

Всі тулилися до батька. Хоч знадвору вніс холод зимового вечора, давав тепло своєю приязністю.

— Чи всеночники спечені?

— Я спекла... — обізвалася Ганна — пані за-журені й призабули.

— І що ж тепер буде?

— Не питай! — звернувся до дружини. — Я не міг залишити на свята людей без Богослужби... Я не міг залишити вас... Я щасливий, що з вами, а далі хай Господь опікується нашою родиною.

— А я так вірив, татку, що ви вернетесь на час. Якій Ісусик добрий, що допоміг вам...

І щойно тоді всі зібралися біля ялинки та колядували:

"Дивная повинна..."

Ніхто не усвідомляв собі, що це щойно починається сторінка історії, на якій будуть записуватися кров'ю імена мучеників. Що це щойно починається креслитися нова карта Європи з дорогами й доріжками кривд, насильства, неволі, що це щойно починаються будувати табори насильної праці й тюрми.

Село жило традиційно Свят-Вечором. Большевицькі урядники позачинялись у своїх квартирах.

Усі вікна господарських хат ясно освітлені.

В кожній хаті колядували.

28 XI 1959

З М І С Т :

ПІД ПОКРОВОМ ЗАРВАНИЦЬКОЇ БОГОМАТЕРІ

1. Жебрак	7
2. Над рікою	10
3. Доріжкою	13
4. Глум	15
5. Цвіт льону	20
6. Мамо!	23
7. Юзьо	27
8. Бабуся	31
9. Зимові окрушки	34
10. Осінні настрої	36
11. Весняні картини	37
12. Просфора	39
13. Осіннє листя	43
14. Вечірня година	45
15. Павук	48
16. Ти зі мною, мій добрий Господи... ..	51
17. Проща	57
18. "Будь спокійна"	62
19. До побачення, Матусе!	65
20. Зарваницьке Розп'яття	72
21. Свят-вечірні усмішки	75
22. У Зарваниці	79
23. Моя дорога	83
24. Листок на могилу в Караганді	89
25. Із зарваницьких днів	95
26. Золотокоса	100
27. Люди чекають	104
28. У квітнику	109
29. Поворот	112
30. Окрушки (Із щоденника)	116
31. Усмішка	120
32. У вдовиній хаті	125
33. Капличка	130

ЗА ПОШУМОМ БОИКІВСЬКИХ ЛІСІВ

1. Під горою	139
2. Дзвонар	143
3. На утрено	146
4. Марія	149
5. Її син	151
6. Куди йдеш?	154
7. Рейки	157
8. По царині	162
9. "Ой, дайте ми 'покі'!.."	167
10. На Свят-Вечір	175
11. Окрушки	181
12. На візитацію	183
13. З Божими Дарами	188
14. Вертеп	192
15. Рідна мова	195
16. Потоптані перли	200

НА ЧУЖИНІ

1. Магдалина	209
2. Скитальці	212
3. Окрушинка	215
4. Любов	217
5. У першу п'ятницю	220
6. На чужині	223
7. Маргаретка	227
8. Переселенчий табір	230
9. Горить табір	232
10. Духове Святе Причастя	237
11. Піста	240
12. Машиніст з-під Сталінграду	244

ПОЗА МОРЕМ

1. Лист	253
2. Посіщення	257
3. Стретфорд	261
4. Хустина Вероніки	267

5. Прошуміла бур'я	269
6. Скала	273
7. Хресту Твоєму поклоняємся, Владико...	278
8. Дзвін	281
9. Далекий світ...	286
10. На Успення Пресвятої Богородиці	289
11. А я начебто човником...	296
12. Срібні зернятка	298
13. На Голготі	302
14. Незабудьки	306
15. Маки	308
16. Різдвяне...	311
17. Дві дороги	314
18. Чесний хрест	319
19. Крушинки	324
20. Чаша Архипастиря	331
21. Ікони на Найіставні	335
22. Людина чесна	339

МЕРЕЖА

1. Матуся (сценічна картина на День Матері)	345
2. Листопадова ніч (картина на одну дію)	350
3. Свята ніч	356
4. На шахтах	359
5. Без слів	362
6. Сторож	367
7. Недокінчений портрет	370
8. Прокурор	374
9. Ластівки	379
10. Батько	384

Обкладинка роботи Бориса Крюкова

В. К а

ЦЕЇ Ж АВТОРКИ ВИИШЛИ КНИЖКАМИ:

"ВІТРЕННИЦЯ" — "Мета", Львів, 1933

"ВІВЧАР" — "Мета", Львів, 1935

"СЕФТА" — "Діло", Львів 1939 (видавець Володимир Кузьмович)

"СЕФТА" — збірка оповідань — "Америка", Філядельфія 1952

"ЧІЧКА" — "Добра Книжка", Торонто, 1954

"ГОРБАТЕНЬКА" — "Добра Книжка", Торонто, 1958

"МАРІЯ" — "Добра Книжка", Торонто, 1962

"ПОПУДНИК" — "Добра Книжка", Торонто, 1965

"ОСІННЄ ЛИСТЯ" — "Добра Книжка", Торонто, 1966.

- 150) СВ. ПИСЬМО СТАРОГО ЗАПОВІТУ — КНИГА ТОВИТ у перекладі о. д-ра Володимира Дзьоби. 1954. Ціна \$0.25.
- 151) о. Йосиф Схрейверс, ЧНІ. ЧУДЕСНЕ ЖИТТЯ СЕСТРИ ВАРВАРИ. 1954. Ціна \$1.50.
- 152) М. Кузьмович-Головінська. ЧІЧКА. Новеля. Ювілейне видання. 1954. Ціна \$1.75.
- 153) Олена Кисілевська. ПО РІДНОМУ КРАЮ. Мандрівні спомини. 1955. Ціна \$2.00.
- 154) о. д-р Ісидор Нагасвський. РИМ І ВІЗАНТІЯ. Вселен. Церква і патр. Фотій. 1956. Ціна \$2.50.
- 155) Юрій Мозіль. ЗАПИСКИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯ. 1958. Ціна \$1.00.
- 156) В. Лозинський — М. Ценевич. ПРОКЛЯТИЙ КАМІНЬ. Історична повість. 1958. Ціна \$1.50.
- 157) М. Кузьмович-Головінська. ГОРБАТЕНЬКА. Оповідання. 1958. Ціна \$0.50.
- 158) Юрій Мозіль. НА ВРОНКАХ. Спомини політв'язня. 1959. Ціна \$1.50.
- 159) Олександр Микола Мох. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛ. ПРЕСИ. В друку.
- 160) Митрополит Василь Липківський. ВІДРОДЖЕННЯ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ 1917-1930. — Ціна \$3.00.
- 161) о. О. Заклинський. ЗАПИСКИ ПАРОХА СТАРИХ БОГОРОДЧАН. Спомини. 1963. Ціна \$1.00.
- 162) Федір Одрач. ПОКИНУТА ОСЕЛЯ. Оповідання. 1961. — Ціна \$2.50.
- 163) Богдан Курилас. ДІЯЛОГИ ВАСИЛІЯНОК. Історична п'єса в 5 діях із часів переслідування св. Церкви Росією в 1838-1843 рр. — Ціна \$1.00.
- 164) д-р Юрій Герич. ОГЛЯД БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА. 1961. Ціна \$0.50.
- 165) омм. КІНЕЦЬ СВІТУ. Чи, коли і як буде, 1963. Ціна \$2.00.
- 166) д-р Богдан Казимира. ПЕРШИЙ ВАСИЛІЯНИН У КАНАДІ. 1961. Ціна \$0.50.
- 167) Володар Буженко. ІВАН СУЛИМА. Історична повість із козацьких часів. 1961. Ціна \$1.50.
- 168) Теофіл Коструба. ЯК МОСКВА НИЩИЛА УКРАЇНСЬКУ ЦЕРКВУ. 1961. Ціна \$0.50.

- 169) Василь Королів - Старий. ЗГАДКИ ПРО МОЮ СМЕРТЬ. — Спомини. 1961. — Ціна \$1.50.
- 170) Наталена Королева. ПРЕДОК. З анналів і легенд. Історична повість. 1961. — Ціна \$3.00.
- 171) о. д-р Ісидор Нагаєвський. ОБ'ЄДНАННЯ ЦЕРКВИ Й ІДЕЯ ПАТРІАРХАТУ В КИЄВІ. Історична студія. — 1961. — Ціна \$1.00.
- 172) Теофіл Костюба. НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНИ. Стор. 304. — 1962. — Ціна \$5.50.
- 173) Федір Одрач. НА НЕПЕВНОМУ ҐРУНТІ. Спомини. 1963. — Ціна \$3.00.
- 173) Микола Олександрович. МАРКІАН ШАШКЕВИЧ. Відродження українського письменства в Галичині. 1961. — Ціна \$0.50.
- 175) Іван Добрачинський. ЛИСТИ НИКОДИМА. Повість. (Вийде в 1966 р.)
- 176) Марія Кузьмович-Головінська. МАРІЯ. Сценічна картина у 3 відслонах. 1962. — Ціна \$0.50.
- 177) о. д-р Юрій Федорів. НА СВЯТИХ МІСЦЯХ. 1962. — Ціна \$2.00; у полотні \$3.00.
- 178) Б. Поляннич. ЗАМОК ЯНГОЛА СМЕРТИ. Сенсаційна повість з часів гетьмана К. Розумовського. 1964. — Ціна \$2.00.
- 179) Д. Ярославська. ПОВІНЬ. На крутій дорозі. — Роман. — Ціна \$3.50.
- 180) Марія Кузьмович-Головінська. ПОПУДНИК. П'єса за народнім повір'ям. 1965. — Ціна \$1.00.
181. Марія Кузьмович-Головінська. ОСІННЄ ЛИСТЯ. Нариси й оповідання. 1966. — Ціна \$4.50.
182. о. Петро Хомин. ВІЧНЕ МІСТО РИМ. Враження з відвідин. (67 ілюстрацій). 1964. Стор. 192. Ціна \$2.00.

Дальші випуски в підготові.

Замовляйте на адресу:

ALEXANDER MOCH ("DOBRA KNYZKA")
6 Churchill Ave., Toronto 3, Ont. — Canada